

Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје

Филозофски факултет

Институт за Историја

**„Македонското прашање и ВМРО
во германската надворешна политика
на Балканот
од 1933 до 1944 година“**

Докторска дисертација

Ментор

Проф. д-р Никола Жежов

Кандидат

Кандидат м-р Митко Јованов

август 2019 Скопје

Содржина

Предговор

Вовед

Прва глава

Ставовите на Германија за македонското национално ослободително и револуционерно движење.

- ✓ Генеза на македонското прашање
- ✓ Македонското прашање по завршувањето на Светската војна
- ✓ Грција ги хеленизира заземените македонски територии со доселеници од мала Азија
- ✓ Пристапот на Германија спрема македонската револуционерна организација

Втора глава

Укинувањето на Вајмарската република

- ✓ Последните години на Вајмарската Република и стапувањето на Хитлер на власт.
- ✓ Причините кои довеле Хитлер да ја освои власта;
- ✓ Именувањето на Хитлер за канцелар
- ✓ Надворешната политика на Хитлер

Трета глава

Битка за превласт на големите сили на Балканот

- ✓ Политичката состојба на Балканот и влијанијата на големите сили - четвртата деценија на 20 век.
- ✓ Македонското прашање пречка за постигнување Балкански сојуз
- ✓ Склучување на Балкански пакт

Четврта Глава

Политиката на Германија на Балканот 1933/41 година

- ✓ Балканот во Политиката на Германија до 1933 (Стратегијата на Штреземан)
- ✓ Политиката на Германија кон Балканот по стапувањето на власт на Хитлер
- ✓ Политиката на Германија спрема Бугарија
- ✓ Политиката на Германија спрема Кралството Југославија

Петта глава

Улогата на Македонија во разговорите на Германија со Бугарија и Југославија за нивно приклучување во Тројниот пакт

- ✓ Разговорите за приклучувањето на Бугарија во Тројниот пакт
- ✓ Разговорите за приклучувањето на Кралството Југославија во Тројниот пакт
- ✓ Пропагандна војна на Германија на Балканот пред почетокот и за време на вооружените дејствија

Шеста глава

Разликите меѓу Германија и Бугарија во однос на Македонија

- ✓ Плановите на Бугарија за Македонија и ставовите на Германија
- ✓ Статусот на Бугарија во Македонија

- ✓ Обидот за бугаризација на Македонија

Седма глава

Обидот за основање на македонска држава

- ✓ Размислувања за формирање независна држава Македонија
- ✓ Наредбата на Хитлер за основање независна држава Македонија - Хронологија
- ✓ Формирање македонски органи за административна управа под германска контрола.
- ✓ Причините за неуспехот на Германија да ја прогласи Македонија во независна држава

Заклучок

Прилог: Факсимили од документи

Библиографија

Предговор

Во првата половина на 20 век најбрзата патна и железничката врска на Германија кон Турција и Блискиот исток, во тогашните околности, била/минувала преку Балканот.

Германија важи за континентална европска сила која има излез на море на север. Како голема европска сила таа имала претензии за економска експанзија. За да им конкурира на Франција и Велика Британија, имала потреба од пристап до топлите мориња. Тоа можела да го постигне покрај, преку реката Дунав и преку копнена железничка и патна врска.

После поразот во Првата светска војна, Германија ги губи колониите кои претходно ги поседувала. Токму затоа Берлин, својата економска експанзија ја фокусира првенствено кон источна и југоисточна Европа. Кога велите економска експанзија, мислиме на снабдување со потребните сировини за германската индустрија која била една од најразвиените во светски рамки, потоа снабдување со земјоделски и сточарски производи како и извоз на своите финални индустриски производи.

Од геополитичка ситуација во која се наоѓала Германија во годините после Првата светска војна произлегуваат и нејзините политички ставови и интереси спрема Балканот а кои се разликуваат од тие на Франција и Велика Британија. Тоа пак подразбирало и различен пристап кон македонското прашање, кое меѓу двете светски војни е сеуште не решено и претставува актуелно безбедносно прашање на Балканот, но и пошироко во европски рамки, што го прави воедно и европско прашање, со оглед на тоа што истото силно ги детерминира односите меѓу државите на Балканот.

Токму ваквата и вака поставена теза го предизвика кај мене интересот за истражување на политиката на Германија кон македонско прашање, за нејзините дипломатски активности, за нејзиниот однос и ставови за Македонското револуционерно движење кое го предводи ВМРО.

Истружувањето е поставено во временска рамка и се однесува на периодот од 1933 година до 1944 година. Секако, не може да се подвлече строга временска граница со оглед на тоа што постои поврзаност и континуитет со политиката која Германија ја креира за време на Вајмарската република. Од тие причини во трудот се прави осврт и на политичките ставови на владите во Берлин и пред да дојде на власт Национал социјалистичка партија на Германија (НСДАП), партијата чиј водач бил Хитлер. Ваквото истражување и осврт е неопходен за да може да се разберат подобро и пообјективно политичките ставови и одлуки кои се носени за време на Третиот рајх.

Во однос на мојот интерес за темата би додал дека тој беше поттикнат и од фактот дека Балканот меѓу двете светски војни претставувал регион во кој силно се присутни политичките и геостратешките интереси на големите европски држави.

Битката на двата спротивставени блока, во прв ред меѓу тој предводен од Германија и другиот од Велика Британија, но и СССР, за постигнување влијание во балканските држави, се заострува во годините после 1933 година и истиот станува потенцичен се до почнувањето на воените судири на Балканот во април 1941 година.

Европските големи сили воделе меѓусебна битка за прклучување на државите од Балканот на своја страна, за таа цел ги користеле сите можни средства- политички, дипломатски, економски, пропаганда, субверзивни активности, кои покасно доведуваат до веони судири и на Балканот.

Постигнувањето на целите на големите европски сили во регионот зависеле од многу фактори и околности, кои влијаат врз постигнување на степенот на влијание на Балканот како регион и засебно во секоја балканска земја. Во нивните воени, политички и економски планови, неизбежно е третирано и македонското прашање.

Особено за важно го сметав и фактот што зададената тема се однесува на еден многу значаен период од вековната борба на Македонскиот народ за слобода и стремеж за формирање сопствена држава, период во кој е основана современата македонска држава, со одржувањето на првото заседание на АСНОМ на 2 август 1944 година.

Дополнителен мотив, кој може да се каже и клучен, за мојата определба да се зафатам со научно истражување на темата, се и досегашните информации, сознанија кои произлегуваат од постојните научни статии и трудови кои се однесуваа на одлуката на Адолф Хитлер да биде прогласена Македонија во независна држава во септември 1944

година. Од тоа што ми беше на располагање, можам да кажам дека постојните трудови кои се однесуваат за одлуката на Третиот рајх да се прокламира независна македонска држава, се ограничени само на односниот периодот- крајот на август и првата половина од септември 1944 година. Поради ваквата состојба, сметав дека недостасуваат одговори на неколку клучни прашања а кои можат да се одговорат преку научно истражување. Главните прашања кои си ги поставив и за кои барав одговори преку истражувачката работа на овој труд се;

- ✓ Кои биле ставовите на Германија кон Македонија и македонското прашање пред да ја преземе власта НСДАП, партијата на Хитлер?
- ✓ Какви се ставовите на Германија кон Македонија во годините после 1933 година одкако Хитлер станува канцелар, посебно во периодот од 1940 година, кога Германија почнува да бара од балканските држави да пристапат на Тројниот пакт?
- ✓ Дали постои континуитет на политиката на Германија, нејзините ставови за македонското прашање меѓу периодот додека опстојува Вајмарската република и времето после 1933 кога на власт е Хитлер?
- ✓ Во колкава мера и во кој однос е разликата на политиките на Велика Британија и Франција кон македонското прашање од таа на Германија?
- ✓ Дали имала Германија план кој се разликувал од тој на Франција и Велика Британија, за расплетување на македонскиот јазол и решавање на овој акутен проблем во европската политика?

Патоказ во истражувачката работа ми беа и следните размислувања. Имено, без оглед на вонредно тешките околности во кои се наоѓал Третиот рајх, кога ја донел одлуката во септември 1944 година, да се прогласи Македонија во независна држава, сепак зад таквата одлука, би требало да постојат претходни анализи, изградени ставови, размислувања, за да се случи таква одлука на една од најмоќните држави за тој период, иако во 1944 година Германија била во голема мера во воена дефанзива и фаза кога е на прагот да ја изгуби војната. Сепак, тоа не ја намалува историската вредност на таквата одлука, која секако не може да почива на строго временски изолиран случај и строго одреден мотив, туку мора да има своја историска генеза.

Како и тоа дека Германија прв пат воено е присутна во Македонија за време на Првата светска војна, кога има директни контакти но и соработка со Македонското

револуционерно движење предводено од ВМРО. Притоа ги добива од прва рака директни искуства за македонската борба за слобода и своја држава. Токму овој факт ми го наметна прашањето, дали искуствата на Германија од времето на Првата светска војна имаат влијание и во колкава мера врз градењето на нејзините политики во периодот по Првата светска војна? Токму тоа беше мотивот за моите претходни истражувања а кои резултираа со магистерскиот труд на темата: Македонското прашање во политиката на Германија на Балканот во периодот од 1919 до 1933 година.

Резултатите од истражувањата во рамките на магистерските студии истотака предизвикаа кај мене порив да продолажам со натамошно истражување и во периодот после 1933 година, за да дадам скромен придонес, да се осознае повеќе и пообјективно политиката на Германија кон македонското прашање меѓу двете светски војни.

Не би бил цеслоно искажан, ако не наведам дека поттик за мене да истражувам во оваа се и предизвиците кои е исправена Република Македонија во денешните околности. Мојот мотив и цел е да дадам барем скромен допринос во правец на справување со предизвиците со кои сме соочени денеска како држава и тие кои ни престојат во иднина. Ако тоа се случи, тогаш е исполнета мисијата која си ја поставив пред да се зафатам со истражувачка работа во наведената област. Тоа е најголемата сатисфакција, без намера тоа да звучи претенциозно.

Мојата сатисфакција ќе биде целосна ако овој труд биде дел од долгата листа научни трудови на многубројни македонски и странски автори кои работеле на теми кои се однесуваат или се поврзани со темата на моите истражувања.

Во продолжение ќе ги наведам македонските историчари кои се занимавале со проучување на политиката на Германија кон Македонија, со чии научните трудови се запознав и ги консултирав и ми беа од големо значење за спроведеното истражување. „Политиката на Третиот Рајх кон Македонија 1933-1945 година“, чиј автор е Марјан Димитријевски, потоа делото „Судирот на британските и германските интереси на Балканот и Македонија во текот на Втората светска војна“, од Тодор Чепреганов, ИНИ, Скопје, 1998, Христо Андонов Полјански, чие дело го носи насловот: „Кон прашањето на германско-македонските односи во минатото. Други автори кои се занимавале со поедини аспекти на политиката на Германија кон Македонија се Методија Манојловски, Ѓорѓи Стојчевски, Глигор Тодоровски, Томо Ристовски и други.

Од странските историчари кои се занимавале со политиката на Германија кон македонското прашање, ќе го издвојам Штефан Тројбст, кој има посветно трудови за дејноста на ВМРО и одлуката на Хитлер да се прокламира Македонија во независна држава.

Постигнатите резултати од спроведеното истражување се резултат и благодарение на можностите кои ги имав за пристап до архивски документи на Министерството за надворешни работи на Германија и кои ги искористив во истражувањето на темата. Архивската документација главно беше составена од анализи подготвувани од германската Служба за надворешни работи, извештаи изработени во Министерството за надворешни работи за потребите на министрите за надворешни работи, извештаите на германските дипломатски претставници акредитирани во балканските држави, како и од другата дипломатска кореспонденција-Телграми, Ноти а кои се однесуваат за политичко-безбедносните состојби на Балканот, за историската генеза на македонското прашање, за македонското револуционерно движење, за опасностите кое ги содржи Македонското прашање, последиците кои ги предизвикува по мирот на Балканот и пошироко, за перспективите и можностите за негово решавање, за да се овозможи воспоставување траен мир на Балканот.

Во библиотеките во Германија имав можност и да консултирам долга листа на стручна литература, енциклопедии и друга научна литература која се однесува или е поврзана со темата на трудот а кои се приложени во делот за Библиографија на консултирани извори и литература.

И покрај погоре наведените можности и ресурси кои ги имав на располагање, сепак немаше да биде овој труд успешно завршен ако не ми беше пружана помошта од менторот проф. д-р Никола Жежов, чија помош ми беше драгоцен во поставувањето на клучните тези кои ми беа водилка во текот на истражувањето. Исто така, неговоите сугестии, насоки критички однос како и неговото знаење и искуство кои ми беа на располагање, допринесоа да го завршам овој труд.

Вовед

Версајскиот мировен договор – наместо мир предизвика желба за одмазда

Вопоставениот поредок во Европа по завршувањето на Првата светска војна уреден согласно Версајскиот мировен договор, доминантно влијание во креирањето на неговата архитектура во прв ред имаат Франција и Велика Британија.

Договорот уште на почетокот од неговото потпишување не ветувал дека ќе обезбеди траен или поунаку кажано, долготраен мир на стариот континент. Стабилноста и мирот во децениите на првата половина од 20 век, се предусловени од успехот да се држи под контрола капиталот за безпрекуозна експлоатација на трудот и ресурсите, да не ги премине националните граници на државите.

Впрочем токму ваквата незаузданост на капиталот, ја предизвика Првата светска војна, користејќи ја државата за реализација на своите интереси за профит, што неминовно водеше до меѓудржавни воени судири од масовни размери и со поголеми разорни дејствија како резултат на технолошкиот напредок.

Светот а првенствено Европа на чие тло во овој период се креира и одлучува меѓународната политика, не ги извлекоа поуците од Првата светска војна, Впрочем тоа станува видливо уште во текот на одржувањето на Версајската мировна конференција.

Токму во Версајскиот договор и низата други договори кои следуваа последователно, се содржани решенија и одредби кои повеќе или помалку значеа или поточно, беа доживевани како одмазда од победените држави на чело со Германија.

Секако историски гледано, не може да се зборува за прекин на непријателствата меѓу државите и да се воспостави меѓу нив мирољубива и севкупна соработка, ако склучените мировни договори се така дизајнирани за на поразената страна да и се пренесе

одговорноста и вината и последиците кои се предизвикани и од победничката страна, потоа да и се предизвика што поголем степен на пониженост, да и се наметне должнички јарем а со цел да не може економски да се развива, да биде економски слаба. Впрочем во такви околности не може да се зборува за мировен договор кој ќе донесе мир и стабилност, туку очекувано ќе предизвика обнова, но уште полошо, и натамошно зголемување на непријателството што претходно постоело и ќе ја засили желбата за одмазда.

Во филозофска смисла кажано, една одмазда предизвикува друга одмазда. Истотака не може да се постават работите така дека за една војна е единствено виновник само победениот, посебно пак ова се однесува на улогата на главните завојувани страни во Првата светска војна, туку одговорност сносат и победникот и поразениот, односно двете страни, секако не зборуваме за во иста мера и тежина.

Искуството низ минатото ни потврдува дека историјата ја пишуваат победниците, но истотака историската наука ослободена од било која идеологија, подоцна утврдува дека не секогаш победниците биле во право, барем не во целосно/апсолутно право за своите постапки и одлуки кои ја одредувале судбината на државите, народите, на идниот развој на човештвото итн.

Од историското наследство дививаме сознанија дека постигнувањето мировен договор подразбира взаемно почитување и уважување на двете страни а не, во прв ред одмаздување. Во оваа смисла а како поткрепа дека во воени судири постојат права и обврски кои човештвото ги уредило преку создавање на меѓународно воено право, меѓународни конвенции за војување, за постапување со непријателски војска итн.

Можеби од правен и историски аспект е тешко и невозможно да се каже, но од филозофски аспект гледано, имаме слобода и право да размислуваме во насока дека поголема одговорност за одржливоста на еден мировен договор сноси победникот, со оглед на тоа што тој ги диктира условите во истиот и според кој се уредени односите меѓу државите по завршувањето на воените дејствија.

За момент ако преминеме на полето на политикологијата, можеме да констатираме, како што тоа го сториле многумина политиколози кои се занимавале со проучување и анализа на Версајскиот договор, а истото и историјата го потврдува, дека тој договор не воспоставил рамнотежа на силите во Европа, што е еден предуслов или поинаку кажано, начин за одржување на мирот во светски рамки. Постојењето на рамнотежата, односно

баланс на силите на светско ниво меѓу државите, се покажува низ историјата, посебно после Втората светска војна а и денеска, за клучен фактор во одржување на светскиот мир.

Имено, Франција си поставила амбиција да биде доминантна сила на континентот преку воспоставување на систем на сојузи меѓу помалите држави кои се под нејзина контрола-формирани сојузи наспроти Германија а кои се во функција пред се на обезбедување на националната безбедност на Франција која стравува да не стане повторно моќна Германија. Имено, слаба Германија е услов кој е суштината на француската доктрина за постигнување на нејзината национална безбедност, што подоцна се покажа како лоша стратегија.

Ваквата амбиција на Франција одвај да опстојува во прогресивна смисла неколку години од склучувањето на Версајскиот договор. Причината за неуспехот на Франција да прерасне во неспорно најмоќна држава на континентот е што таквата цел, не е прифатлива ниту за нејзините сојузници Велика Британија и САД, кои подоцна од 1923 и посебно од 1925 година овозможуваат постапно корегирање на решенијата од Версај преку договорите од Локарно, влегувањето на Германија во Друштвото на народите и со тоа нејзино враќање на меѓународната политичка сцена како активен играч.

Во годините што следуваат после Конференцијата во Локарно почнува да се зголемува угледот и политичката моќ на Германија а да бледнее таа на Франција. Велика Британија и САД ценат дека не е во нивни интерес Франција да постане доминантна сила во Европа, туку претпочитаат дека за нивните интереси е добро ако се воспостави рамнотежа на силите на континентот, пред се меѓу Франција и Германија.

Версајскиот мировен договор, не само што не овозможува долготрајна стабилност и безбедност во Европа и во светски рамки, напоредно на тоа, ниту можело да се очекува дека истиот ќе предизвика економски прогрес и социјален мир во европските држави, иако тоа било предизвик за владејачките политички елити во тоа време, со оглед на тоа што во Русија веќе се случила Октомвриската револуција и се воспоставил комунистички режим и се основал Советскиот сојуз.

На раскрсницата меѓу фашизмот и комунизмот

Во годините после Првата светска војна социјалните немири ги зафаќаат се поголем број држави, меѓу кои и Франција. Во првите години умерената левица односно социјалдемократските партии успеваа до одредена мера да го задоволуваат или поинаку кажано, амортизираат незадоволството на работниците. Ова особено важи за Германија за време на Вајмарската република, во која Социјалдемократите не успеваат да се изборат за интересите на работниците. Во текот на годините преовладува перцепцијата меѓу работниците дека Социјалдемократите повеќе дејствуваат во интерес на крупниот капитал, него да ги застапуваат нивните интереси. Токму од таму произлегува и причината за зголемувањето на поддршката на Комунистичките партии, не само во Германија, туку и во многу други европски држави, меѓу кои и Франција, кои имаат и поддршка од СССР.

Стравот од ширење на Комунизмот во европските држави станува се поголем. Крупниот капитал спасот од Комунизмот го гледа во поддршка на радикалната десница односно националистичките политички сили чии идеологии се фашизмот во Италија и нацизмот во Германија.

Ваквите тенденции се засилуваат откако избувнува Светската финансиска криза во 1929 година која предизвикува натамошно зголемување на социјалното раслојување, пред се во западноевропските индустриски држави а со тоа се зголемуваат и социјалните тензии, работничките штрајкови, демонстрации и други форми на немири и отпор против владејачките елити и почнува да владее несигурност.

Ваквите состојби предизвикуваат големи идеолошки и политички поделби во голем број европски држави, од една страна се фашистичката идеологија во Италија и нацистичката во Германија а од спортивната страна на политичкиот спектрум е комунистичката идеологија. Две тоталитарни идеологии кои не само што се во меѓусебна нетрпеливост, туку не толерираат ниту друга идеологија, како што се либералната и социјалната политичка опција.

Особено во годините од 1930 година поделбите земаат таков замав што судирот го прават скоро да биде неизбежен. Посебно овој судир меѓу радикалната десница и радикалната левица односно Нацизмот и Комунизмот доаѓаат до израз во Германија. Причините за тоа се повеќе. Во прв ред Германија е една од најпогодените државо од Светската финансиска криза покрај САД. Причините за тоа е што голем број банки и инвеститори од САД имаа вложено претходно големи суми на кредити и инвестиции во германската економија а по избувнувањето на кризата, тие ги бараат назад кредитите и ги повлекуваат инвестициите а последиците за Германија се катастрофални, се намалуваат платите, се зголемува невработеноста а последиците се голема економска и социјална криза која предизвикува силна политичка нестабилност која ги потресува темелите на Вајмарската република.

Друга причина за жестокиот идеолошки судир во Германија е тоа што одговорноста за дозволувањето Германија да биде национална понижена и обесправена со Версајскиот договор, Националсоцијалистите предводени од Адолф Хитлер ја адресираат кај левицата, пред се вината ја фрлаат врз Социјалдемократите и Комунистите кои според нивно уверување, се виновни за поразот во 1918 година и понижувањето на Германија во Версај, кој според нив не само што ја понижи Германија, туку и економски ја опустоши со наметнатите обврски за плаќањето на репарации и одземањето на делови од нејзината територија.

Последната фаза од патот на Хитлер до власта

Во периодот од 1930 година па се до 1933 година кога Хитлер стапува на функцијата канцелар, Вајмарската република влегува во тешка политичка криза. Според многумина историчари и политиколози, токму во овие години се случува постапно подривање и укинување на уставниот поредок на Вајмарската република.

Овој процес започнува откако на 23 март 1930 година паѓа Владата на големата колација на чело со канцеларот Херман Милер (Hermann Müller)¹ а во која партиципирале

¹ Херман Милер е еден од истакнатите политичари за време на Вајмарската република. Од 1919 до 1928 година бил претседател на Социјалдемократската партија, ја извршувал функцијата канцелар прво од март до јуни 1920 година, подоцна на оваа функција во јуни 1928 година и во почетокот на 1929 година кога избран за канцелар од страна на широката коалиција. На 27 Март 1930 година поднесува оставка

социјалдемократите, граѓанските партии од центарот и десницата. Причината за растурањето на големата коалиција е не постигнувањето договор за законите од областа на социјална сфера и правата на работниците.

Наместо распишување нови избори, претседателот на републиката Паул фон Хинденбург (Paul von Hindenburg)², го именува за канцелар Хајних Брунинг (Heinrich Brüning)³ од Центристичката партија, без да се извршат било какви консултации со партиите кои биле застапени во Рајхстагот. Имено, Хинденбург имал намера да ги исфрли социјалдемократите од власта заобиколувајќи го претставничкиот дом-Рајхстагот.

Владата на канцеларот Милер е последната Влада и тој како канцелар кои имаат политички легитимитет во Рајхстагот, односно уживаат поддршка од мнозинството пратеници. Сите следни канцелари вклучително со Хитлер, се именувани од страна на претседателот на Републиката, кој согласно Уставот имал овластување во исклучителни, вонредни ситуации, кога нема можност да се создаде парламентарно мнозинство за гласање Влада, да именува канцелар. Истотака претседателот имал овластување и да прогласува закони без да бидат изгласани од пратениците во Рајхстагот. Ваквата практика во текот на години на тешка политичка криза станале рутинска практика и била постојано практикувана од претседателот на републиката Хинденбург. Ваквите владини кабинети без мнозинство во Бундестагот биле познати како претседателски кабинети (Präsidentkabinett).

Со вакви политички потези Хинденбург се надевал дека ќе успее да ја разреши тешката политичка криза во државата, но наместо тоа, таа се продлабочувала и дополнително влијаела врз натамошно влошување на и така тешката економска криза, која покрај

откако Социјалдемократите и граѓанско-десничарските партии не постигнуваат согласност за законите за подобрување на социјалната положба на работниците.

² Генералфелдмаршал во германската армија и подоцна политичар. Во Првата светска војна вршел високи функции и во 1916 година застанал на чело на извршното тело (Oberste Heeresleitung) кое силно влијаело врз водењето на политиката додека сеуште трае војната. Во 1925 година е избран за претседател на Вајмарската република а во 1932 година повторно реизбран и останува на функцијата се до смртта на 2 август 1934. Хинденбург го назначува Адолф Хитлер за канцелар на 31 јануари 1933 година.

³ Политичар од редовите на Центристичката германска партија која за време на Вајмарската република ги застапувала припадниците на Католичката религија. Во 1929 година бил шеф на пратеничката група во Рајхстагот а по распадот на големата коалиција и оставката на канцеларот Херман Милер, тој е назначен од претседателот Хинденбург за канцелар. Во 1932 година Хинденбург го сменил од канцелар, иако тој сметал дека имал успех во преговорите со сојузниците за стопирање на исплатата на репарациите од страна на Германија. По тој повод позната е неговата изјава дека бил сменет на 100 метри пред да ја достигне целта.

другото, останува запаметена и по високата инфлација која постигнувала рекорди на дневна основа.

Нови избори се одржуваат во септември 1930 година на кои НСДАП успева да се пласира како втора по големина партија после Социјалдемократите. Но Хинденбург повторно го назначува Брунинг за канцелар иако не може да обезбеди поддршка за својот кабинет во Рајхстагот. Владеењето на канцеларот Брунинг до мај 1932 година а и подоцна до јануари 1933 година, според историчарот Артур Розенберг (Arthur Rosenberg) преставува авторитарно владеење на Хиндербург, со оглед на тоа што тој го бирал канцеларот и Владата а не Рајхстагот⁴. Причината за тоа било што ни една партија или коалиција не успевала да обезбеди мнозинство да формира Влада а другите партии одбивале да прават коалиција со партијата на Хитлер НСДАП. Социјалдемократите го толерирале ваквото политичко дејствување на Хиндербург и канцеларите кои тој ги именувал за да спречат Нацистите да дојдат на власт.⁵

Суспендирањето на демократијата во Вајмарската република почнува токму со именувањето на канцелар и Влада од претседателот на републиката Хиндербург без поддршка во Рајхстагот. На тој начин политиката се преместила од претставничкиот дом на граѓаните Рајхстагот во претседателскиот кабинет и таа се креирала во тесни кругови. Како што смета историчарот Розенберг⁶ и многумина други историчари и политички теоретичари, ваквото постапување на Хиндербург преставува автократско владеење на претседателот на републиката. Но, Хиндербург сметал дека со таквото порактикување на власта ќе ја спаси Вајмарската република.

Откако на изборни одржани во јули 1932 година партијата на Хитлер освојува најмногу гласови и со тоа и пратеници во Рајхстагот, но не доволно за да формираат самостојно Влада, Хитлер бара од претседателот на републиката Хиндербург да го именува него за канцелар согласно практиката од претходните две години, но Хиндербург одбива и одлучува да го распушти што туку избраниот состав на Рајхстагот и да распише нови избори кои се одржуваат во ноември истата година на кои повторно партијата на Хитлер освојува најмногу гласови иако помалку од претходните и не доволно за да формира

⁴ Todesstunde der Republik, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

⁵ „Demokratie oder Faschismus“, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

⁶ „Verrat am Führer“, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

самостојно Влада, повторно бара од Хиндербург да го именува за канцелар, но тој повторно одбива.

Хитлер ја постигнува целта – назначен за канцелар!

Преговорите, интригите, надитрувањата кои задкулисно се одвиваат неколку месеци резултираат со тоа во јануари 1933 година да биде убеден Хиндербург да го именува Хитлер за канцелар. Пресудно за ваквата одлука било тоа што сите на било кој начин инволвирани страни - преставниците на крупниот капитал, банкарите како и најблиски политички соработници на Хиндербург, меѓи кои и Фон Папен, кој во текот на 1932 година краток период бил и на функцијата канцелар, кои сметале дека Хитлер ќе го држат под контрола, дека тој ќе биде само номинално канцелар а реално власта и моќта ќе бидат повторно кај претходната владејачка елита-крупниот капитал, банкарите, политичарите од десничарска провиненција. Имено, во првиот кабинет на Хитлер, Хиндербург се сложил само да го именува Вилхем Фрик на позицијата министер за внатрешни работи а кој бил од партијата на Хитлер покрај него и Херман Геринг кој бил министер без ресор, додека останатите министерски позиции се потполнети со министри од редовите на другите партии од умерената десница и политичкиот центар.

Иако, партијата на Хитлер имала само едно клучно министерство, сепак покрај функцијата канцелар на Хитлер му биле доволно за да ја освои за кратко време целата власт. На тој пат, партијата на Хитлер имала нешто што другите партии го немале а тоа била добрата орагнизација на партиската инфраструктура, разработената пропагандна стратегија и клучното, пристапот до ресурсите на полицјата, кои биле доволно за Хитлер да ги совлада за кратко време пречките кои му биле поставени на патот до воспоставување целосна власт.

Неспорно е дека и неговата политичка дарба и чувство за повлекување потези во вистинско време, имале голем придонес. Хитлер откако е именуван за канцелар веднаш побарал од претседателот Хиндербург да распише нови избори кои се одржуваат во февруари 1933 година на кои најмногу гласови освојува партијата на Хитлер која со

друга мала партија од центарот формира Влада која има мнозинство во Рајхстагот и со тоа може да носи закони и да не зависи од претседателот на државата.

По крајот на изборите следува терор врз комунистите, социјалдемократите и другите политички противници, додека пак палењето на Рајхстагот НСДАП го користи за да се донесе посебен закон со кој се овластува Хитлер да носи одлуки во име на Рајхстагот со што се воспоставува диктатурата.

Кога би се обиделе во една реченица да кажеме кои се причините кои придонеле Хитлер да ја освои власта, нема да биде грешка ако се каже дека тоа била тешката социјално-економска криза во која западнала Германија. Имено, тоа им го кажал и Хитлер на своите сопартитјци на почетокот од преземањето на власта, дека тешката економска криза била прилика за да дојдат на власт, но ако не ја решат, тогаш све ќе тргне надолу, односно ќе ја изгубат власта. Токму затоа прв проблем на кој ревносно се посветил Хитлер било искоренувањето на невработеноста а како главен инструмент за да ја зголеми економската активност биле инвестициите во јавниот сектор и градење на инфраструктура, као патишта, железнички пруги и други објекти од јавен интерес.

После долги години на политичка нестабилност и економска криза германците можеле да здивнат, да имаат повторно сигурни работни места и плата. Економијата бележела постојан раст, за две години невработеноста била победена, индустриското производство постојано растело а со тоа и извозот. Хитлер изјавувал често пати дека Германија или ќе извезува или ќе умре.

Надворешната политика на Хитлер

Во надворешната политика Хитлер бил посебно внимателен во првите години по преземањето на власта за да не предизвика преуранети провокации, пред да го спроведе планот за повторно вооружување на Германија, за да го започне освојувањето на животниот простор кој го сметал за неопходен за развој на Германија. Во овие години Хитлер зборува постојано за мир во Европа, за заштита на Европа од опасноста која се заканува од Комунизмот, склучува договори за пријателство и економска соработка со

државите, меѓу кои и со Полска, со која Германија го има еден од најтешките територијални спорови меѓу двете светски војни. Првична цел на Хитлер во надворешната политика бил обидот да воспостави стратешки договор со Англија за поделба на сферите на интерес во Светот согласно кој, Германија би била главна континентална сила додека Англија поморска сила. И покрај големите надежи, ваквиот план не успева Хитлер да го постигне.

Во време кога владеела економска и социјална криза, немири, демонстрации ширум Европа, економскиот успех во Германија и стабилизирање на состојбата, предизвикувале зголемување на угледот на Германија кај другите држави. Во намерата за целосно укинување на Версајскиот договор, Хитлер промовирал нов европски поредок на силни национални држави, кој требало да го замени постојниот воспоставен со Версајскиот мировен договор. Сметал дека постојните граници меѓу многуте држави се неправедно поставени и тие се причина за постојаните кризи и конфликти во Европа а кои се закануваат да преминат во нови воени судири.

Ваквата политка на Германија и зголемување на нејзината економска а со тоа и политичка моќ ги охрабруваат и другите држави незадоволни од решенијата на Версајската мировна конференција, да ги зголемат своите активности за ревизија на договорите.

Клучно за зголемување на политичкото влијание на Германија е можностите кои таа им ги нудела на другите држави за економска соработка, посебно на државите од југоисточна Европа вклучително и Балканот чие стопанство било претежно аграрано а Германија им го понудила својот пазар од 65 милиони жители чија куповна моќ постојано била во пораст а германската индустрија била нивен главен купувач на нивните суровини.

Германија го гледала својот економски продор на Исток и Југоисток додека пак Франција и Англија, посебно по избувнувањето на Светската финансиска криза, нивната економската активност во најголема мера била сведена во рамките на своите колонии, за разлика од нив, Германија немала друг избор, освен да ја гледа својата експанзија на Исток, со оглед на тоа што и биле одземени колониите кои ги поседувала до крајот на Првата светска војна.

Во стратегиите за економска експанзија на Германија, подунавските држави како и тие на Балканот, биле третираны за нејзина неформална економска империја каде што

Берлин ќе има примат. Ваквата стратегија изворно не потекнува од времето на Хитлер, туку вакви и слични стратегии за економска експанзија на Германија биле разработувани во дваесетитте години од 20 век за време на Вајмарската република, посебно за време на Густав Штреземан, министерот за надворешни работи и креатор на стратегијата дека Германија треба со економски средства да ги реализира своите политички цели во надворешната политика. Откако Хитлер ја презема власта, воспоставува диктатура и државен капитализам предизвикува забрзан економски и технолошки развој кој е ставен за реализација на партиската идеологија.

Во периодот од 1933 до 1939 година економската стратегија на Германија ги постигнува целите- да ги стави државите од југоисточна Европа во зависна положба од својата економија.

Успешното справување со економската и социјална криза на внатрешен план и економското јакнење на Германија и воспоставувањето на цврст поредок кој всушност бил тврда диктатура, сепак во годините на економска криза, социјални немири и акутна опасност од избувнување на револуции по урнек на Октомвриската револуција во Русија во 1917 година и освојување на власта од страна на Комунистите, за многу влади ширум државите во Европа, диктатурата во Германија, особено за владејачките елити во дел од европските држави, преставува прифатлив модел за ефикасно справување со сличните проблеми со кои и тие се соочуваат. Особено за заштита од опасноста Комунистите да ја освојат власт.

Како што погоре споменавме стратегијата на Германија спрема државите на Балканот е да ги стави во економска потчинетост за подоцна таквата ситуација да ја искористи за да влијае во нивната политика и да ги принуди да бидат дел од Тројниот пакт.

Главен предизвик на Берлин на Балканот е да постигне политичко влијание во Југославија и Романија, со оглед на тоа што овие две држави се сојузници на Франција, членки на малата Антанта и на Балканскиот пакт, додека пак Унгарија и Бугарија важат за ревизионистички држави и по таа линија се природни сојузници на Третиот рајх, иако состојбата во Бугарија е многу комплицирана заради силното англиско влијание но и на Русија, за разлика од Унгарија. Албанија е целосно во сферата на интерес на Италија и е под нејзина контрола. Додека пак Грција е цврст сојузник на Велика Британија и е ставена на листата држави кои треба да бидат воено окупирани без да се прават

политички обиди за приклучување кон Тројниот пакт, како што е случај со преговорите со Југославија и Бугарија.

Непосредни пред избувнувањето на Втората светска војна Балканот се претвара во поле каде што Германија и Велика Британија водат силна пропагандна војна за постигнување влијание во балканските држави, а најжесток е судирот во Југославија и Бугарија. Влијанието на Франција постапно се намалува за пред почнување на воените дејствија на Балканот, главната битка за превласт во овој дел од Европа, да се одвива меѓу Берлин и Лондон. И двете држави трошат големи ресурси за водење на специјална војна која вклучувала не само војна со информациите (пропагандна војна), туку и поткупување на политичари, високи државни службеници, високи офицери во војската, новинари, јавни личности, врбување шпиуни, изведување атентати и диверзии.

Политиката на Германија кон Балканот и пристапот кон македонското прашање

Пристапот на Германија кон Македонија во голема мера може да го одредиме преку најмалку три процеси.

Прво, основата на политиките спрема Македонија се засноваат на претходно изградените политички ставови кон нерешеното македонско прашање кои се базираат на информациите, искуствата извештаите, анализите кои се однесуваат за време на Првата светска војна, кога германската војска е присутна и во Македонија и се бори на Солунскиот фронт и во периодот на опстојувањето на Вајмарската република од бројните извештаи на дипломатските претставништва на Германија а во прв ред во Бугарија, Југославија и Грција а кои се однесуваат за македонското прашање и опасноста за мирот кое ги предизвикува истото поради тоа што не е решено за време на Версајската мировна конференција. Исто така и од анализите кои се правени на темата Македонија и македонското нерешено прашање во Министерството за надворешни работи во Белрин од 1920 година до 1933 година а за потребите за креирање на политиката на Берлин кон Балканот. Официјалниот став на Германија за време на Вајмарската република кон

Македонија е дека постои македонското прашање кое не е решено и истото го загрозува мирот на Балканот а е закана и за мирот во Европа.

Ваквиот третман кон Македонија како нерешено прашање во европската политика, продолжува и откако Хитлер ја презема власта во Германија. Членови на НСДАП кои го критикувале Версајскиот договор дека е неправичен и извор на конфликти меѓу државите, го споменувале и примерот со нерешеното македонско прашање. Истотака и Хитлер лично го користел случајот со нерешениот проблем со Македонија

Второ, ставот на Германија кон Македонија можеме да го осознаеме и од нејзиниот пристап кон Македонија како кон нерешено прашање кое терба да се разреши, став кој се увидува од текот на преговорите кои Германија ги води со Бугарија и Кралството Југославија за пристапување на овие држави во Тројниот пакт. Имено, за време на преговорите на Берлин со Софија и Белград за нивно пристапување кон Оската и подоцна за време на воените дејствија на Балканот, од април 1941 година па се до 29 август 1944 година, официјалниот став на Германија гласи дека за судбината за Македонија, ќе се решава по завршувањето на војната.

Трето, за Македонија биле ставени на маса две решенија кога заседавала Врховната команда (на чие чело бил Хитлер) на почетокот на април 1941 година во Берлин и се одлучувало за распределба на териториите на Југославија откако е извршен воениот преврат во Белград на 25 март 1941 година и со тоа пропаѓања Договорот со Југославија за нејзин пристап во Тројниот пакт и одлуката на Хитлер за воена интервенција и уништување на Југославија да не постои повеќе како држава. Имено, првата опција била да се овозможи да се прогласи уште тогаш независна македонска држава, слично како што е одлучено за прогласување независна држава Хрватска а другата опција била да и се препушти на Бугарија времено да управува со голем дел од Македонија. Од прагматични причини и недостиг на време како и ослабнатата инфраструктура на македонската револуционерна организација ВМРО како резултат на нејзината забрана во 1934 година во Бугарија и прогонот на нејзините членови, одлучено е во главната команда на Вермахтот во Берлин, да се постапи по вториот предлог.

Одлуката Македонија да биде прогласена во независна држава мирува до 1943 година од кога почнува повторно да се споменува оваа идеја а била предизвикана од

влошувањето на односите со Бугарија, за конечно и официјално Германија да донесе одлука кон крајот на август 1944 година преку директна наредба на Хитлер, Македонија да биде прогласена за независна држава.

Приклучување на балканските држави во Тројниот пакт

Додека лесно одело приклучувањето на Унгарија и Романија во Тројниот пакт, но тоа не било случај со преговорите со Југославија и Бугарија кои почнуваат да се одвиваат од есента 1940 година и траат до први Март следната година- Бугарија се приклучува на 1 март а Југославија на 25 март 1941 година.

Есента 1940 година примарна цел на Германија е да ги приклучи и овие две балкански држави во Тројниот пакт и потоа да ја окупира Грција и да ги протера англичаните кои на грчките острови имале база и да ја елиминира целосно опасноста да се формира фронт на Балканот против Германија и нејзините сојузници. Планот за ставање под целосна контрола на Балканот, требало да биде завршен пред да биде нападат СССР.

Бугарија сакала да го задржи неутралниот статус за да избегне вклучување во воените дејствија, односно да избегне да се доведе во отворена војна со Сојузниците, пред се со Велика Британија и Русија. Тоа не било возможно поради големите притисоци од Германија која претходно имала и улога во решавање на спорот на Бугарија со Романија. Имено, покрај СССР а делумно и Италија и Германија се приклучила на политичките притисоци врз Романија, за Букурешт да и ја отстапи Добруца на Бугарија. Берлин се јавува во овој период и во улога на посредник во уредувањето на односите меѓу државите со кои е во Сојуз или планира да биде.

Плановите на Владата во Софија да го одовлекува влегувањето во Тројниот пакт колку што може подолго за да купи време за да го процени подобро исходот на војната од позиција на неутрална држава, пропаднале во јануари 1941 година. Имено, при посетата на премиерот Богдан Филев на Берлин во јануари 1941 година му било ставено јасно до знаење дека Бугарија ќе мора да го потпише Договорот за приклучување кон Тројниот пакт најдоцна во следните два месеца.

Бугарската Влада подлегнува на притисоците и го потпишува договорот за влез во Тројниот пакт во состав како што е предложен од Берлин, што подразбирало покрај другото, германската војска да влезе на бугарска територија од каде ќе изврши напад на Грција а по 27 мартовскиот преврат во Белград истото се случува и за инвазија на Југославија. Со договорот биле уредени правата на Германија да ги експлоатира бугарските сировини за потребите на воената индустрија на Германија, снабдувањето на Германија со земјоделски и сточарски продукти а притоа Бугарија без да издејствува признавање на правото дека Македонија е нејзин историски дел.

Бугарија направила големи напори да ја убеди Германија дека таа има историски право да ја поседува Македонија, дека приклучувањето на Македонија кон Бугарија, преставува само исправање на една голема историска грешка која е направена против нејзе во минатото. И покрај сите напори кои ги направиле Владата и лично царот Борис на средбите со Хитлер, сепак Бугарија не издејствувала промена на ставот на Германија - дека за Македонија ќе се одлучува на крајот од војната. Ваквиот став им бил многу пати на бугарските власти пренесен од германските преставници а истиот го истакнал и министерот за надворешни работи Јоachim Рибентроп.⁷

Сепак и за ваквата позиција на Германија, Бугарија изразувала разбирање сметајќи дека паралелните преговори кои Берлин ги водел со Белград за влез на Југославија во Тројниот пакт, се причината за таквиот став на Германија во однос на Македонија. Но, истиот став Германија го задржува таа врши напад и окупација на Југославија од веќе познатите и наведени погоре причини. Истиот став Германија го задржува и подоцна за време на преговорите за уредување на статусот на бугарската војска и администрација во Македонија, уреден со Спогодбата потпишана на 24 април 1941 година меѓу специјалниот претавник/повереник во германското специјален Карл Клодиус и бугарскиот министер за надворешни работи Иван Попов, со која се уредува дека сите одлуки кои ќе се носат за Македонија ќе бидат од времен карактер и со важност до крајот на војната.⁸

⁷ Akten zur deutschen auswärtigen Politik : 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 585/242 867-70. E. o. Pol. I M 95 g. Rs. Aufzeichnung des Botschafters Ritter. Der Herr RAM teilte mir heute 0.15 Uhr, telefonisch Folgendes mit. Berlin, den 15 Januar 1941.

⁸ Archiv des Auswärtigen Amtes, Deutsche Gesandtschaft, Sofia, Bulgarien Clodius-Abkommen“ von 1941 über Mazedonien und Pirot.

Со еден збор Германија успева политички да ја „скрши“ Бугарија, која мора да прифати да влезе во Тројниот пакт, без притоа да добие гаранции дека ќе ја поседува Македонија, барем во најголем дел од нејзината територија со градовите Охрид и Солун.

Во потпишаниот договор за пристап на Југославија во Тројниот пакт на 25 март 1941 година во Виена, Германија и го гарантирала територијалниот интегритет на Кралството Југославија, што подразбирало и натамошно нејзино задржување на вардарска Македонија. Не можело да се очекува поинаков исход од разговорите со Југославија во тогашните околности, најмалку пак повреда на нејзиниот територијален интегритет со одземање на било кој дел од нејзината територија и притоа да се очекува Владата во Белград да стави потпис на договорот. Со оглед на тоа што за Берлин територијата на Југославија има клучно значење за контрола врз Балканот и остранивање на можноста од формирање фронт од Велика Британија во овој дел на Европа. Југославија барала излез на Егејско море преку Солун, на ваквото барање Берлин одговорил со ветување но под услов тоа да се држи во најстрога тајност.

Причината за инсистирањето на Германија за тајност, е ставот на Бугарија, која преку својот амбасадор во Берлин Парван Драганов, им дала јасно до знаење на германските власти дека ако се случи Германија да и го вети Солун на Југославија, тогаш Бугарија не може да води пријателска политика спрема Германија а најмалку пак да влезе во Тројниот пакт.

Впрочем ваквиот став на Драганов кореспондира на реалноста во бугарското општество и изграденото јавно мислење во кое преовладувало цврстиот став дека Македонија и припаѓа на Бугарија и токму заради тоа бугарскиот народ водел три војни - Првата и Втората балканска војна и учеството во Првата светска војна. Се разбира ваквото изградено мнение се должи на долгогодишна пропаганда во сите сегменти на бугарското општество чија генеза сепак не преставува предмет на истражување во овој труд.

*

На германските власти им било јасно дека не е можно да се изнајде компромисно решение меѓу државите на Балканот преку поделба на Македонија. Ваквиот став произлегува од бројните анализи за македонското прашање кои се правени претходно во Министерството за надворешни работи на Германија од кои произлегувал заклучокот,

како што се вели во една анализа дека во однос на несогласувањата за Македонија може да се утврди дека без расчистување на македонското прашање, овде на Балканот, ќе нема мир кој ќе трае.⁹

Одтаму произлегува и ставот на Германија за судбината на Македонија да се решава после завршувањето на војната. Токму затоа е клучно тоа што и во текстот на погоре споменатата Спогодба за уредување на правата и обврските на Бугарија во Македонија потпишана на 24 април 1941 година, сите решенија во нејзе имаат времен карактер, односно важат додека трае војната.

Во однос на Грција, поради тоа што и дозволила на Велика Британија да има воена база на нејзините острови а која била во непријателски односи со Италија, клучниот сојузник на Германија, немало основа и изгледи по мирен пат Грција да биде дел од Тројниот пакт, освен да биде воено поразена и окупирана, за што бил подготвен планот „Марита“.

Но важно е да го спомене ставот на Германија кој постоел од претходно а во однос на грчкото заземање и поседување на Македонија по завршувањето на Првата светска војна. Имено, во бројни извештаи и анализи на германската дипломатија констатира дека Грција стравува дали ќе успее да го задржи делот од Македонија кој го добила и поради тој страв таа одлучува да ја населува Македонија со грчко население од Анадолија и други делови во Турција а врз домицилното население во Македонија врши терор со цел да го протера од родните места. Притоа ставот на Германија бил дека таа треба да се спротивстави на ваквите практики на протерувањето на населението, кое во случајот во егејска Македонија е маскирано преку Договор за доброволна размена на население со Бугарија, што во реалноста воопшто не е доброволна.

Сосема е јасно дека ставот на Германија кон Македонија бил различен од тој на Бугарија и Југославија, секако и од тој на Грција. Берлин не се сложувал со нивните политики, погледи, начин на пристапување кон Македонија и како што веќе споменавме погоре, ниту гледала можност за изнаоѓање на оптимално решение во нејзина поделба, бидејќи се сметало дека тоа нема да резултира со долготраен мир на Балканот и со тоа и во Европа.

За заземањето на ваквиот став, Германија е дополнително убедена и од искуствата од дотогашната политика која ја водат Франција и Англија на Балканот, кои решавањето на

⁹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. D A. 237/K. 350. eustche Gesandschaft Sofia, den 9 Juli 1928. Im Anschluß an anderweitige Berichterstattung von 25 November 27-A473/K.563.

македонското прашање го гледале во поделба на Македонија, користејќи ја нејзината територија за да направат од балканските држави свои послушни сојузници а во насока на реализација на нивните големи планови за да имаат примат во Европа, притоа не водејќи сметка за последиците кои ги предизвикуваат по мирот и стабилноста на Балканот.

Со оглед на тоа што Германија е поразена држава, се разбира дека таа нема одговорност што за македонскиот народ нема место во европскиот поредок на држави по завршувањето на Првата светска војна и тој остана и понатаму поделен меѓу Југославија, Грција, Бугарија и мал дел во Албанија.

Одговорноста е во прв ред кај Франција и Велика Британија а секако и САД кои истотака се дел од Антантата и ги заземаа местата на победничката страна од масата на мировната конвенција во Париз.

Токму принципот на самоопределување на народите содржан во документот од 14 точки промовирани од страна на американскиот претседател Вудро Вилсон на Версајската мировна конференција, дал поттик и надеж во развојот на демократските процеси на европско тло. И покрај тоа што принципот на самоопределувањето на народите е посочен како базичен за формирање на новите држави и за решавање на бројните малцински проблеми, за кои било предвидено да се решаваат преку непосредно изјаснување на граѓаните, односно преку плебисцит, сепак неговата доследна примена изостана во Македонија и не важеше за македонскиот народ а последиците за него беа нова поделба, раселување, асимилација, терор, страдање и живеење во голема сиромаштија.

Очигледно дека основањето македонска држава не бил во интерес на победнички сили или пак можеби не увиделе дека на тој начин прават грешка која ќе го загрозува мирот на Балканот. Или ако бидеме самокритични кон себе си, можеби македонскиот народ, не покажал доволно внатрешен политички капацитет за да се избори во тогашните политички околности на Балканот и Европа за своја држава, но тоа е друга тема.

Но благодарение на вековната традиција на борба за слобода и своја држава, револуционерниот дух на македонскиот народ, наместо да биде уништен, тој станува уште посилен со уште поголем пркос. Со оглед на тешките околности во кои е доведен, за да ја постигне целта-формирање своја држава, македонскиот народ нема многу голем избор освен да се бори со сите средства, форми, методи кои му се на располагање.

Во оваа смисла, треба да биде нагласено дека ако објективно се истражуваат активностите на револуционерната организација ВМРО после Првата светска војна, ќе може да се констатира дека во напорите на организацијата да ја постигне целта, да основа независна Македонија или најмалку да го држи македонското прашање отворено, нејзините водачи соработувале и кокетирале со различни политички структури во Бугарија, Југославија, Албанија но и пошироко во Европа, во прв ред со ревизионистичките држави како Унгарија, Италија и секако Германија.

Кратко кажано, патот до слободата не е секогаш по права линија и не секогаш може успешно да се изоди ако притоа се биде идеолошки заслепен и се робува на идеологиите, кои во одредени историски моменти се предност за народите да дојдат до слобода и своја држава, но често пати бидуваат и пречка до таа цел.

Се разбира дека идеологиите се менуваат и тоа е историски процес, но од идеалот како крајна цел на македонскиот народ за слобода и своја држава, не отстапувале македонските револуционери кои ја предводеле битката после Првата светска војна.

Имено ваквиот револуционерен дух во редовите на македонската револуционерна борба е забележан од Германија, во таа смисла овде ќе приложиме дел од еден извештај на германскиот амбасадор во Софија др. Еуген Римелин (Eugen Rümelin), во кој тој вели дека за Македонското револуционерно движење постои само македонскиот идеал „независна Македонија“, за тој идеал тие се бореле заедно со Бугарија, потоа сами а ако треба, би се бореле и против Бугарија.¹⁰

Во однос на одлуката да се прогласи независна држава во септември 1944 година можеме да кажеме дека упатува на тоа дека планот на Германија за иднината на Македонија бил да биде таа независна држава, се разбира, ако во војната таа била победник и во таква улога биде креатор на воспоставување на нов поредок во Европа, согласно визијата која имала и ја започнала војната.

¹⁰ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. J. Nr. 1204/30. Deutsche Gesandtschaft Belgrad, den 8. Juli 1930. Politischer Bericht. Auf den Erlass vom 10. v.M. Nr. II Bul. 257- Inhalt: Politische Lage auf dem Balkan.

Прва глава

**Ставовите на Германија за Македонското
национално ослободително и револуционерно
движење.**

Во годините по завршувањето на Првата светска војна Германија му пристапувала со особена внимателност на македонското прашање во креирањето на нејзините политики и градењето на односите со државите на Балканот.

Македонското прашање во Министерството за надворешни работи на Германија имало третман на безбедносно прашање, кое може, не само регионот да го дестабилизира, туку и да предизвика последици пошироко во Европа. Причината е тоа што последиците од нерешеното македонско прашање влијаат силно на односите помеѓу соседните држави на Балканот.

Исто така со големо внимание Германија го следи и Македонското револуционерно движење, кое во Берлин се смета за едно од најсилните на Балканот кои се борат за ревизија на решенијата донесени со Версајскиот договор. Токму ваквото дејствување на Македонското револуционерно движење, насочени кон ревизија на мировните договори, според Германија предизвикува силни политички консеквенции, не само во политичките односи помеѓу државите во регионот, туку и пошироко во Европа. Токму затоа Германија гледа со доза на симпатии на Македонското револуционерно движење.

Во бројните анализи нерешеното македонското прашање во Берлин се оценува како премногу комплицирано, во кое се вплеткани, не само интересите на балканските држави, туку и на големите сили, со што претставува еден од најголемите политички проблеми во Европа. Заклучокот на Германија бил дека македонското прашање не е пред решавање, туку тоа уште долго ќе остане опасна точка за Европската политика.

Нагласената внимателност на Германија произлегувала од проценките дека нејзиното активно вмешување во македонското прашање, лесно може да доведе до опасност да се судри со интересите на Франција и Англија, а таквиот развој на настаните, не и оди во прилог овој период. Ваквиот став бил дел од стратегијата за водење на надворешната политика а еден од нејзините главни креатори бил Густав Штрезман¹¹, министер за

¹¹ Германски политичар и државник за време на Вајмарската република. Во 1923 година бил краток период на функцијата канцелар а потоа се до неговата смрт на 3 Октомври 1929 година, ја извршувал функцијата министер за надворешни работи. Се залагал за зближување и градење пријателство со Франција и поради неговиот придонес во јакнење на мирот, ја добил заедно со неговиот француски колега Аристид Бријан во 1926 година Нобеловата награда за мир. Креатор е на политиката за помирување со западните сојузници и како резултат на неговата политика е и постигнатиот Договорот од

надворешни работи на Германија и еден краток период канцелар за време на Вајмарската република.

Според Германија нестабилноста на Балканот е резултат на лошите мировни договори донесени на Мировната конференција и за тоа одговорноста треба да ја сносат Франција и Англија како нивни покровители.

Токму поради ваквите ставови, Германија ценела дека треба да негува воздржан став за нерешеното македонско прашање, но притоа да ги набљудува ревносно случувањата и ако има прилики во кои може да влијае во насока на зачувување на мирот, тогаш да заземе активна улога. Истовремено главниот фокус бил ставен на економската соработка со државите од овој регион.

Ваквата политичка позиција на Германија се должи и на тоа што во овој период таа е во тешка економска и политичка криза и оптоварена со финансиските обврски наметнати со Версајскиот договор. Токму затоа не и оди во прилог да ги заострува односите со Франција и Англија за прашања кои не се во полза за ослободување или ублажување на обврските, посебно исплатата на воените репарации и враќањето на областа Рур, која била од голема важност за германската економија, туку напротив, може да и ја отежнат и така тешката положба.

За политичките ставови на Германија кон македонското прашање и неговото влијание и детерминирање на нејзините политики кон Балканот, показател се бројните анализи на Министерството за надворешни работи на Германија, како и бројните документи, телеграми, извештаи, дописи на нејзините дипломатски претставништва во државите на Балканот но и нејзините амбасади во другите европски држави во текот на годините по завршувањето на Првата светска војна.

Овие документи на германската дипломатија се клучни да ги приложиме со цел да допринесат посеопфатно разгледување на ставовите на Германија наспрема Македонија, особено што иститата политичка линија постои и во следните години, односно во годините пред почетокот на Втората светска војна како и во текот на војната-се до

Локарно склучен во 1925 година што доведува до зачленување на Германија во Друштвото на народите следната 1926 година. Ваквата политика резултира со повторно јакнење на политичка позицијата на Германија во Меѓународната заедница. Штреземан сметал дека Германија ќе може своите политички интереси да ги спроведува преку економски средства и затоа треба да се фокусира на економскиот развој и нејзината економска моќ да се исползува во политички цели. Од НСДАП бил критикуван силно и сметан за предавник на германските интереси.

одлуката на Германија под раководство на Хитлер во септември 1944 година, Македонија да биде формирана како независна држава под нејзино покровителство.

Одлуката за прокламација на независна македонска држава покрај тоа што е предизвикана од политичките и воени потреби на Германија, е и резултат токму и на анализите за македонското прашање во претходните години кои дел датираат уште пред Хитлер да дојде на власт. Имено, во случај да не постоело претходно македонско прашање, да не постоела претходна долгогодишна револуционерна борба за македонска држава, немало ни да дојде до ваква одлука на Германија, без оглед на воените и политички околности кога истата е донесена.

Одлуката на Третиот Рајх во септември 1944 година за прогласување на Македонија во независна држава, не е излоирана одлука и не е базирана исклучиво на моменталната политичка и воена состојба во која се наоѓала Германија во тој момент. Туку и претходно, кон крајот на Март и Април 1941 година, постоел план во Берлин за овозможување услови да се формира независна држава Македонија. Прашањето за основање на Македонска држава било, со поголем и помал интензитет присутно меѓу дипломатите, високите функционери на Вермахтот и тајните служби и во текот на годините на траењето на Втората светска војна.

Токму затоа е полезно да бидат проучени и притоа приложени овие документи во кои се изложени погледите на Германија за македонското прашање а кои датираат од времето на Вајмарската република како и непосредно пред да дојде Хитлер на власт. Овие документи ќе допринесат за да ја препознаеме, разбереме и притоа донесуваме објективни заклучоци за политиката на Германија кон Македонија од 1933 година до 1944 година.

Да напоменеме и тоа дека креаторите на надворешната политика на Германија за време на владеењето на Хитлер ги користат претходните анализи, искуства, знаења и сите ресурси кои ги поседува Министерството за надорешни работи за да ги реализираат целите во надворешната политика кои биле содржани во идеологијата на партијата на Хитлер, Националсоцијалистичка германска работничка партија (НСДАП). Во прилог на ваквата констатција оди и фактот што Министерот за надворешни работи во претходната Влада и дипломат од кариера Фрајхер Нојрат (Freiherr von Neurath)¹², Хитлер го задржал

¹² Констатин Нојрат дипломат од кариера. За министер за надворешни работи е назначен во 1929 година по смртта на Густав Штресман. И по освојувањето на власта од НСДАП тој ја задржува функцијата се

и во следните години, се до 1938 година кога е сменет од функцијата, поради недоразбирања во однос на водењето на престојната војна која Хитлер ја планирал.

до 1938 година кога е сменет поради несогласувања со Хитлер. За време на Нирнбершкиот процес е обвинет и осуден на 15 години затвор но во 1954 година бил предвремено ослободен.

Генеза на македонското прашање

Според анализите во Министерството за надворешни работи на Германија, историскиот момент кога македонското прашање станува проблем во европската политика е Берлинскиот конгрес. Имено, откако на Берлинскиот конгрес е поништен Сан стефанскиот мировен договор со кој на Бугарија под покровителство на Русија и беше приклучена цела Македонија.

На Берлинскиот конгрес е верификувано Бугарското кнежество, но Македонија останува и понатаму во составот на Турската империја, на која западните сили и наложуваат да спроведе реформи под нивен надзор, кои треба да ги подобрат условите за живеење на населението во Македонија.

И по одржувањето на Берлинскиот конгрес и укинување на Санстефанскиот договор, Бугарија не се откажува од претензиите кон Македонија и правото на национално полагање врз населението. Притоа прави упорно напори, да ја докаже националната истовестност на мнозинството од населението во Македонија со бугарската нација.

Бугарија се обидува да издејствува од големите европски сили да се заложат и да предизвикаат повлекување на Турција од Македонија за потоа Македонија да добие автономија. И според оценките на Германија таквото залагање на Бугарија е во насока на создавање услови кои покасно ќе бидат искористени за анектирање на територијата на Македонија. За постигнување на оваа цел, Бугарија се обидувала да го предизвика интересот првенствено на Австро-Унгарија со која претходно посакува да склучи договор против веќе ослабената Турција, која не може да го одржи владението на Балканот, за на овој начин да го оствари својот национален идеал-да ја припои територијата на Македонија.

Истовремено покрај бугарските аспирации, Македонија била и во сферата на политичките интереси и на силите на Атантата, која им служи за да ги задоволат аспирациите за територијално проширување на Србија и Бугарија. Со таквиот пристап на силите на Атантата Македонија буквално бил претворена во објект во нивното

настојување да се изнајде задоволувачко решение за создавање на Балкански сојуз, кој ќе биде насочен против Австро-Унгарија.¹³

¹³ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Die mazedonische Frage. Kurzer Überblick über der geografische Lage Mazedoniens und seine Geschichte bis zum Weltkrieg. Berlin, den 22. März 1928

Македонското прашање по завршувањето на Светската војна

Во анализата насловена „Населението во Македонија од турското владение до денес“, се прикажуваат социјално-економските односи и политичката состојба во Македонија.

Во анализата се вели дека во периодот на владеењето на Османлиската империја, бунтувањето и востанијата на населението се честа појава како израз на лошото управување и неговите стремежи да издејствува слобода преку добивање најмалку автономија. Но тие биле задушувани крваво од турската власт.

Притоа во посочената анализа се нагласува јасно дека во Македонија составот на населението по својата националност и религиозна исповед се разликува. И тоа се потврдува и од направените етнографски прегледи од кои се констатира дека скоро да не може да се најде ниту едно место во кое живее население од една националност, туку со години наназад неразделно вкоренети живеат заедно Македонци, Срби, Турци, Бугари, Албанци.

Во анализата се подвлекува дека населението живее во крајна беда и незнаење и е често во меѓусебни лоши односи. Ваквата социјална положба е резултат и на политичката и религиозна пропаганда која во прв ред ја спроведуваат соседните земји, но исто така и големите европски сили, што резултира со натамошно влошување на политичката состојба.

Притоа се истакнува: „Две третини од населението кое зборува на македонски јазик, кој е сличен на бугарскиот, ги сметаат за Бугари, особено затоа што припаѓаат религиозно на Бугарската егзархија и врз нив се влијае во насока на политичко соединување со бугарското царство. Но, во реалноста ниту една држава или народ, ниту пак бугарскиот, не може да полага право на Македонија. Поради тоа не е можно изнаоѓање на задоволувачко решение во нејзината поделба. За воспоставување на мир на Балканот, Македонија треба да го пронајде мирот, а тоа е можно ако се стекне со автономија“.¹⁴

Во делот на анализата во кој се третира положбата во Македонија се дава јасна слика за судбината на Македонија и лошите услови во кои живее населението по завршувањето

¹⁴ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530 II- 223-II. Die mazedonische Frage. 1) Etnografische Verhältnisse. 2) Gegenwärtige Lage. 3) Das Mazedonische Komitee. 4) Ausblick. Berlin, den 7. April 1924

на Првата светската војна и заклучувањето на мировните договори. Притоа се нагласува дека воопшто ништо не се случило значајно за Македонија. Дека, Србија и Грција ја поделуваат меѓусебно Македонија додека на Бугарија и остануваат помали гранични делови. Токму како резултат на поделбата, настапила голема преселба на Македонците во Бугарија а која продолжила и во следните години, како резултат на разните притисоци кои се вршеле врз населението и наметнувањето на големите даноци и лошите социјални услови за живеење од кој најголем проблем бил недостигот на храна и гладувањето било честа појава.

Најголем дела од македонското население се населило во Бугарија, на територијата под контрола на ВМРО, односно во пиринскиот дел од Македонија. Проценките биле дека во пиринска Македонија се населуваат приближно четиристотини илјади Македонци од егејскиот и вардарскиот дел на Македонија.

Населението кое останало да живее во своите родни места и под владение на Србија било доведено во уште полоша состојба од времето на турската власт. А побуните биле крваво задушувани. Српската власт не се грижела за економскиот развој во делот од Македонија кој бил во нејзин состав - не се граделе улици, патишта, објекти, железници и други инфраструктурни објекти.

Во документот меѓу другото се вели дека мнозинското население кое зборува македонски јазик се смета за непријател, оти Србите го сметаат македонскиот јазик за бугарски. Населението се србизира насилно.

„Поради тоа се развива една ужасна и делумно оправдана омраза кон Србите, која дополнително ја поттикнуваат Хрватите и Унгарците. Голем дел од македонското население ги напушта плодните поседи и се повлекува во планинските делови, каде што организира отпор кој жестоко е задушван од властите во Белград, но сепак, постојано претставува сериозна закана за воспоставената српската власт“.¹⁵

Германските дипломати сметале дека заострувањето на односите е предизвикано од лошото управување и погрешни методи кои српската власт ги применува и внатрешната затвореност на Владата во Белград.

¹⁵ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530 II- 223-II. Die mazedonische Frage. 1) Etnografische Verhältnisse. 2) Gegenwärtige Lage. 3) Das Mazedonische Komitee. 4) Ausblick. Berlin, den 7. April 1924.

Токму поради крајно лошото владение проследено со наметнување на големи даночни обврски, условите за живеење биле крајно отежнати и затоа била предизвикана и големата преселба на македонско население во пограничните делови на територијата на Бугарија. Токму Пиринскиот дел од Македонија, кој е во состав на Бугарија, станува главен центар од каде што се организира борбата против српската власт. Но и во Бугарија населението било континуирано незадоволно во политичка смисла и било изложено на политичка пропаганда која не му одела во прилог на неговите политички стремежи.

Во извештај на амбасадорот на Германија во Софија др. Еуген Ремелин¹⁶ во која тој известува за политичките активности на македонските организации во Бугарија, поточно за одржаниот Конгрес на Македонските братства во Софија, е наведена и дел од содржината на донесената резолуција, која гласи:

*„Застапниците на Обединетите македонски емигранти, не стојат на патот на напорите на Бугарскиот народ да постигне разбирање со Србија. Сепак, ние Македонците сметаме дека приближување со Србија, не е можно ниту пак е корисно, додека југословенската државна власт ги користи сите дозволени и недозволени средства за да ја србизира нашата татковина. Југословенско-бугарското приближување е можно само кога на Македонците, во најмала мера, ќе им се гарантираат националните права од времето на владеењето на Турците“.*¹⁷

На крајот од извештајот амбасадорот дава песимистичка прогноза за изгледите за нормализирање на состојбите на Балканот а причината е бунтот на Македонците, за кој пишува:

*„Фанатизмот на Македонците кој е предизвикан од постапките на Србите спрема нив во српска Македонија, нема изгледи за време на животниот век на оваа генерација да исчезне за да може да се постигне нормализирање на односите меѓу Кралството Југославија и Бугарија“.*¹⁸

¹⁶ Дипломат кој на 10 Март е назначен за дипломатски претставник на Германија во Бугарија и на таа функција останува се до 5 април 1939 година. Важел за добар познавач на состојбите на Балканот и и македонското прашање. Во 1927 година истапил со мислење дека Германија терба да остане воздражана спрема политичките состојби на Балканот и да не се вpletкува во решавање на македонското прашање. Од 1 јуни 1934 година станал член на НСДАП.

¹⁷ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A HP.65/K. Deutsche Gesendschaft Sofia. Sofia, den 9. Februar 1926.

¹⁸ Ibidem

Грција ги хеленизира заземените македонски територии со доселеници од мала Азија

И положбата на македонското население во делот на Македонија кој е во состав на Грција, бил тема и предмет на бројни извештаи на германските дипломати на служба во оваа држава. Во бројни документи се зборува и известува дека, не само што македонското население е поделено и оставено под туѓа власт и изложено на терор, туку е принудено и на иселување од сопствените родни домови.

За тоа како Грција го добила најголемиот дел од Македонија и за нејзините постапки и низа мерки за нејзино хеленизирање, се тема истотака на анализи изработени во германското Министерство за надворешни работи. Во една од нив се вели:

„По Балканските војни и пропаста на Бугарија во Светската војна, Грција ја доби како резултат на победата, покрај западна Тракија, и сегашната нејзина провинција Македонија. Балканските војни и Светската војна предизвикуваат големи поместувања на населението. Додека Србите не можат да ја стабилизираат власта во Македонија поради активностите на Македонската револуционерна организација, а притоа посакуваат да ја имаат Македонија од превојот кај реката Вардар па се до Солун за да излезат на Егејско море, Грција пак најмалку верува дека пленот од Македонија го има непротивречно добиено. Токму затоа таа преку преселбите ги хеленизира македонските области што ги доби. Истераните Грци од Мала Азија и од јужна Русија најдоа своја татковина во јужна Македонија.¹⁹

Со договорот од Неј²⁰ било предвидено да се изврши размена на население меѓу Грција и Бугарија. Иселувањето се одвивало под силен притисок. До 1925 година било

¹⁹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Der Gesandte in Athen an die Auswärtige Amt. II GA 3. Anschluss IV Ru vom 20 November 1926. II Bul. 171 vom März 1927. Bericht II 01 vom 10 April 1927. 5 Durchläge und 2 Kopie. Betrifft: Mazedonische Frage.

²⁰ Познат како Нејски мировен договор, потпишан е на 27 ноември 1919 година во Неј на Сена во близина на Париз, помеѓу земјите победнички во Првата светска војна и Бугарија како претставник на поразените. Договорот стапил во сила на 9 септември 1920 година. Со договорот и е наложено на Бугарија да отстапи различни територии како поразена страна и тоа да ја предаде Западна Тракија на Антантата (која пак ја доделила на Грција на конференцијата во Сан Ремо), прекинувајќи го директниот излез на Бугарија во Егејското Море. Размена на население (не било задолжително) следело помеѓу Бугарија и Грција. Да отстапи површина од 2.563 км² на својата западна граница со Кралство СХС и да ја врати Добруца, која според Букурешкиот договор била делумно отстапена на Бугарија и делумно на Романија, со што била вратена границата утврдена со Букурешкиот договор од 1913 година. Имала

предвидено 20.000 Грци да се иселат од Бугарија, но се иселиле само 9.000 лица. Додека од предвидените 46.000 Македонци од делот на Македонија во Грција, ги напуштиле своите домови 28.000 лица.

Според германските дипломати Грција ја признава бугарската националност на „Славофоните“ кои живеат во нејзин состав согласно Договорот за малцинствата склучен во Лозана во рамките на Друштвото на народите, преку кој се врши размената на населението. Токму овој Договор пак Кралството Југославија го зема како изговор за да го раскине српско-грчкиот договор, бидејќи Белград се плашел од влијанието на Договорот врз словенското население во новодобиените области.

За стравот што постоел во Грција дека може лесно да ја изгуби Македонија чиј најголем дел е во состав на Грција и за мерките што грчките власти ги преземаат да го осигураат поседувањето на Македонија, јасно се наведува во друга политичка анализа, во која меѓу другото, се вели дека целокупната проблематичност на новата сопственост што ја добила Грција, била илустрирана и преку дебатите во печатот и јавноста. Имено, со добивањето на Македонија, Грција барала некаква утеха за уништувањето на хеленизмот во Анадолија, но грчките власти се сомневале дали ќе успеат да ги задржат македонските простори да останат засекогаш во грчка сопственост.

Германските дипломати забележуваат дека анадолските Грци многу малку имаат заедничко со Хелените кои живеат во Грција. Имено, доселените Грци од Анадолија главно населени во егејска Македонија, се чувствувале како туѓинци, неколкуте години по преселбата, не биле доволни за да се создаде единство меѓу староседелците и новодојденците.

Показател за тоа бил и фактот што во многу доселени фамилии од Мала Азија и уште долги години се зборувало на турски или француски јазик, а не на грчки јазик. Покрај јазичната бариера други фактори на меѓусебна одалеченост е губењето на домовите, другите климатски услови, судирот со други животни погледи, другиот начин на водење на животот, сето тоа довело до големи социјални промени, што кај дојденците предизвикало чувство на меѓусебна поврзаност и истовремено чувство на заедничка спротивставеност спрема старогрчкото население.

обврски да ја намали својата војска на 20.000 војници, да плати репарации од 100 милиони фунти и да го признае постоењето на Кралството на Србите, Хрватите и Словенците.

Ваквата ситуација од страна на Германија се дефинира како фактор за внатрешна нестабилност на грчката држава. Германските дипломати сметале дека во грчката држава има една голема пукнатина која требало да се свати сериозно бидејќи со исклучок на Атина, насекаде како последица на политиката на преселбите, настанала поделба на старо и ново грчко население.

„Областа Македонија е населена со Грци од Мала Азија, тоа значи од луѓе кои досега не биле поврзани со земјата. Дали на Грција ќе и успее да ги интегрира овие народни слоеви, останува да се види. Сепак, вклучувањето на новодојдените во стопанството бара време за да може да се зборува за хомогена Грција. Овој период на мир, Хелените одвај може да го разликуваат од годините на војна, поради тоа што мирот зависи од консолидирањето на словенските области“.²¹

За мерките кои ги преземале грчките власти за да го принудат македонското население да се исели од своите родни места се тема известувал германскиот Конзулат во Солун кој го следел спроведувањето на договорот помеѓу Грција и Бугарија за преселба односно размена на населението. Врз основа на член 56 алеа 2 од Нејскиот мировен договор а по предлог на Грција размената на населението помеѓу Грција и Бугарија било уредено со таканаречената „Конвенција меѓу Бугарија и Грција за размена и доброволна емиграција на маџинставата“. Конвенцијата содржела 16 члена и е потпишана од премиерот на Грција Елефтериос Венизелос и министерот за надворешни работи на Грција Николаос Политис од една страна и од друга страна од премиерот на Бугарија и истовремено министер за надворешни работи, Александар Стамболиски. Конвенцијата предвидувала „добоволна“ размена на население помеѓу Бугарија и Грција, со што се озаконило принудното иселување на Македонците од Егејска Македонија во Бугарија. Но тогаш и Бугарија не се противела, бидејќи и таа сакала да се ослободи од грчкото население што живеело во посебно во Пловдив и околината, како и во црноморските градови и села.

Во извештаите на германскиот Конзулат се наведува дека Грција и Бугарија наместо да ги применуваат меѓународните договори за малцински права и слободи, тие пристапија кон договарање за преселба на населението заснована врз доброволна основа. Според нивните информации при Комисија основана од Друштвото на народите да го надгледува

²¹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Der Gesandte in Athen an die Auswärtige Amt. II GA 3. Anschluss IV Ru vom 20 November 1926. II Bul. 171 vom März 1927. Bericht II 01 vom 10 April 1927. 5 Durchläge und 2 Kopie. Betrifft: Mazedonische Frage.

спроведувањето на договорот за преселба на населението, за иселување се пријавија 28.683 лица од кои еден голем дел веќе биле иселени. Но според информација која ја добиле во Конзулатот од страна на Комисијата им укажува на тоа дека овде преселбата била само формално доброволна, но не било така во реалноста, како што било случај со грчко-турската размена на население.

*„Што се подразбира под доброволно иселување, покажува податокот на лордот фон Герлиг од Комисијата дека само минатото лето за околу еден месец грчките жандари затвориле и стрелале 17 лица, бидејќи одбиле да ги напуштат своите домови и имоти. Редовна практика е грчките власти да ги ставаат под сомнение луѓето дека ги подржуваат бугарските банди (се мисли на ВМРО), за да ги тероризира со цел да бидат протерани од нивните имоти“.*²²

Според информациите кои германските дипломати на служба во Грција ги поседувале, оцениле дека грчката Влада сметала дека ќе го реши проблемот со протерување на негрчкото население преку постигнатиот Договор со Бугарија за размена на населението. Но, сепак мерките кои ги превземала Владата во Атина врз населението да ги напушти своите родни места, сепак не ги постигнале очекуваните резултати за целосно да биде протерано словенското население. Во извешатите на германскиот Конзулат во Солун се наведува и дејствувањето на Македонското револуционерно движење кое преземало вооружени акции како реакција на иселувањето на македонското население. Тие би можело да ги запрат насилните активности само под услов ако грчката Влада престанела со протерувањето на населението. На крајот од извештајот, германскиот конзул дава мислење за тоа каков став да заземе Германија кон ваквите договори за размена на население и предупредува на можните последици за Германија. Притоа во извештајот пишува:

„Проблемот на размената од наша страна заслужува потполно внимание. Ако им пристапиме на ваквоите договори како среќно решение за отстранување на територијалните аспирациите на соседните држави преку размена на населението кое живее покрај границите, тогаш може да се случи еден ден и државите во кои живеат Германци, да бараат нивно протерување. Токму заради ваквата опасност, во секој

²² Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Deutsches Konsulat Salonik. Anschrift II Gr. 65. Tgb. Nr. 15. Salonik, den 7. Januar 1925. Inhalt: Bevölkerungsaustausch in Mazedonien.

*случај треба да се бориме против размената на население и да заземеме став дека е нешто нечовечко и некултурно*²³.

²³ Ibidem

Пристапот на Германија спрема македонската револуционерна организација

За Македонското револуционерно движење се направени многу анализи во Министерството за надворешни работи на Германија што упатува на тоа дека истото било сериозно третирано и се сметало за едно од најсилните движења во Европа против поредокот воспоставен согласно Версјаскиот договор.

Во анализата со наслов Македонското револуционерно движење²⁴ се констатира дека претензиите кон Македонија од соседите држави предизвикуваат да биде основана Македонската револуционерна организација (се мисли на ВМРО). При тоа се даваат податоци дека организацијата е основана во 1893 година во Солун, Македонија, со главна цел ослободување од Османлиската власт и добивање автономија за Македонија.

За упатеноста на Германија за состојбите во Македонското револуционерно движење зборуваат и податоците за поделбите кои се појавуваат во него. Имено, дека Македонското движење се поделува во две организации кои имаат иста цел - ослободување на Македонија од Османлиската империја. Притоа се наведува дека првата е "Внатрешна организација на револуционерниот македонски комитет", која во времето на Османлиската власт била распространета низ Македонија а нејзини познати водачи се Гоце Делчев, Даме Груев и Јане Сандански. Додека, другата организација или крило е позната како "Врховен македонски комитет" и се наведува дека нејзиното официјално седиште се наоѓа во Софија, Бугарија а по завршувањето на Првата светска војна ја реорганизираат и со неа раководат генералот во бугарската војска Александар Протогеров, Тодор Александров и Петар Чаулев.

Во анализата се акцентира дека двете организации се разликуваат во сопствените политички гледишта за реализација на зацртаните цели и со текот на времето се повеќе се во меѓусебна спротиставеност и конфликтност. Но, ниту една од нив не го пронајде вистинскиот пат и реализација на сопствената цел.²⁵

²⁴ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A. 6045. Aufzeichnung. Mazedonische Frage seit Beendigung des Weltkrieges. Berlin, 24 September 1924.

²⁵ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A. 6045. Aufzeichnung. Mazedonische Frage seit Beendigung des Weltkrieges. Berlin, 24 September 1924.

Во друга анализа на Министерството за надворешни работи на Германија се вели дека по реорганизацијата на ВМРО извршена во 1919 година на чело на Централниот комитет на ВМРО застануваат повторно водачите од времето на Балканските војни и Првата светска војна - Тодор Александров и Александар Протогеров. Притоа се вели дека заложбите на ВМРО и понатаму продолжуваат во насока да се постигне автонимија за Македонија, но сега разликите во редовите на Македонското револуционерно движење се изразени со поголем интензитет. Според информациите со кои располагаат во Берлин заклучуваат дека двајцата водачи Александров и Протогеров ја трансформираат ВМРО во класична воена организацијата и во Пиринскиот дел од Македонија воспоставуваат паралелна власт при што Владата во Софија нема контрола во тој дел од државата. Дека организацијата функционира буквално како држава во држава, располага со сопствена воена сила, собира даноци од населението, се грижи за редот на територијата под нејзина контрола. А со воените активности кои ги презема во Вардарскиот дел на Македонија, силно влијае на политичките прилики на Балканот- воглавно во односите помеѓу Бугарија и Југославија.²⁶

Германскиот амбасадор др. Римелин во Софија за дејствувањето на ВМРО утврдил дека во областите во кои ВМРО дејствува не егзистира државниот авторитет, тоа е делот на Македонија кој е во состав на Бугарија со главни места Кустендил, Горна Цумаја и Петрич. Забележал дека во периодот на владеењето на премиерот Александар Стамболиски, неговата Влада била кооплетно исклучена од територијата на Македонија, која Бугарија ја задржала во своите граници. Властите на Организацијата воведувале и собирале даноци и само тие се грижеле за јавната безбедност. За тоа до која мера ВМРО имале контрола и моќ зборува и следната информација на германскиот дипломат во еден извештај која гласи:

*„Министерот за војна во Владата на Стамболиски беше убиен од Македонците на пат кон Кустендил а министерот за правда мораше да побара виза од Македонскиот комитет за патување во таа област. На Владата на Цанков во однос на Македонците и беше полесно, но и таа не можеше да го спречи постојаното покачување на македонските даноци и нивното автономно дејствување“.*²⁷

²⁶ Ibidem

²⁷ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A 378. K.Nr. 403. Abschrift Nr. II Bulg. 448. Deutsche Gesandtschaft Sofia, den 18 September 1924. Im Anschluß an die telegrafische Berichterstattung. Zwei Attentate in Sofia, zahlreiche andere in der Provinz.

Амбасадот др. Римелин бил еден од германските дипломати кои добро биле запознати со македонското прашање и состојбите во ВМРО. Тој во извештајот испратен во Берлин на 9. јули 1928 година дава прогноза дека борбата на Македонската организација нема да престане и дека таа е резултат на теророт што го спроведува српската власт во Вардарска Македонија. Неговиот впечаток е дека борбата на Македонците е од љубов кон Татковината и затоа таа ќе продолжи со уште поголема жестина. Тој нагласува дека не е го споделува оптимизмот кој произлегувал од извештаи кои доаѓале од странство во кои се тврдело дека движењето на комиташите постепено изумира. На таквите информации тој одговара:

*„Овдешните борба на Македонската организација тешко се разбира од гледиштето што постои во западна Европа. Нерешените национални проблеми на Балканот нема да се забораваат. Борбата продолжува без или со поддршка на Италија, без или со Александар Протогеров, или пак, со или без Тодор Александров, бидејќи борбата на Македонците во основа, и покрај насилните форми, е продукт на една љубов кон Татковината“.*²⁸

Од неговата службена кореспонденција се дознава за притисоците на Велика Британија и Франција врз бугарската Влада за таа да ја уништи ВМРО. Лондон и Париз и се заканувале на Бугарија дека ако не се справи со Македонската организација, ќе се соочи дури и со економски санкции. Заканите му ги соопштиле на бугарскиот министер за надворешни работи Атанас Буров, англискиот и францускиот амбасадор кои во ист ден разговараале и му ја искажале загриженоста на нивните влади од акциите на Македонската организација. Според сознанијата со кои располагала германската амбасада во Софија приговорите на Лондон и Париз овој пат биле поостри во споредба со поранешните слични демарши. Амбасадорите барале од бугарската Влада да дејствува одлучно против Македонското движење на бугарска територија. Англискиот амбасадор Сперминг употребил многу енергичен и заканувачки тон. Некои од весниците информираале дека англискиот амбасадор Сперминг се заканил дека Англија ќе ја откаже понатамошната поддршка на Бугарија за да добие финансиски заем од Друштвото на народите, бидејќи Владата во Софија не успеала да ја уништи Македонската организација. Ваквиот настап според оценките на германската дипломатија веројатно

²⁸ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. D A. 237/K. 350. eustche Gesandschaft Sofia, den 9 Juli 1928. Im Anschluß an anderweitige Berichterstattung von 25 November 27-A473/K.563.

уследил и од енергичното реагирање на југословенската Влада поради информациите дека водачот на Македонското движење Иван Михајлов воспоставил врски со радикалните хрватски политичари.

Од извештаите на германската амбасада во Бугарија се дознава дека италијанскиот амбасадор одбил да се приклучи кон демаршот на Англија и објавил дека Италија не се меша во внатрешните работи на Бугарија. Но, сеуште не било јасно што посакуваат Англија и Франција да постигнат со овој чекор. Според проценките на германскиот амбасадор Римелин, како што вели дека во Бугарија секое дете знае дека ни една бугарска Влада не може да преземе нешто сериозно против Македонската организација. Притоа ако со апсење на неколкумина незначајни личности на Македонската организација и општо пребарување на оружје Велика Британија и Франција се задоволни, тогаш целата акција ќе заврши со опомена кон Бугарија и еден пријателски гест кон Србија, али во реалноста нема да се случи ништо значајно. Додека пак ако Велика Британија и Франција решат своите барања доследно да ги спроведат, тогаш Владата на Бугарија, ќе се најде во вонредни тешкотии.²⁹

Германија одбила да се приклучи на Франција и Англија во барањето спрема Бугарија за таа да ја уништи Македонската револуционерна организација и покрај таквите барања кои дошле од Париз и Лондон. Во Телеграмата од Министерството за надворешни работи во Берлин адресирана до германскиот амбасадор во Белград се вели дека југословенскиот амбасадор бил примен од директорот во Министерството за надворешни работи во Берлин господин Кепке и на средбата југословенскиот дипломат информирал дека францускиот амбасадор во Берлин нему му соопштил дека пишувало во весниците дека Франција пратила демарш кон бугарската Влада а истиот чекор треба и Германија да го следи, а кој веќе го направила и Велика Британија. Истотака во весниците се појавила и информација дека англискиот и францускиот амбасадор во Софија дејствувале врз германскиот преставник во иста смисла. Но откако биле извршени проверки, било констатирано дека во тоа нема вистина. Токму затоа на југословенскиот амбасадор му било соопштено дека Берлин останува на ставот на германскиот амбасадор во Софија а кој гласел дека при соодветна прилика да му каже на министерот за надворешни работи на Бугарија Буров некој разумен збор на оваа тема,

²⁹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A. 313/K. 418. Deutsche Gesandtschaft. Sofia, den 17 August 1928. Im Anschluß an anderweitige Berichterstattung von 25 November 27-A473/K.563.

односно да направи напори да не дојде до влошување на односите со Југославија, но ништо повеќе од тоа. Поради ваквиот став на германската дипломатија, југословенскиот дипломат забележал дека има чувство дека Берлин треба да биде политички поактивен на Балканот а како одговор директорот Кепке му ја образложил германската политика на Балканот објаснувајќи му дека иако Берлин е воздржан на Балканот, но со успех ја следи политичката ситуација и се стреми да ги унапреди односите со државите на Балканот, особено во економската област, но без да се вмешува во балканските политички интриги. Меѓу другото на југословенскиот дипломат му било соопштено:

„Ако се случи, како пред три години да постои опасност, тогаш ние стоиме на располагање да ја понудиме нашата соработка за смирување на Балканот. Од искуството што го стекнавме од пред војната и по неа, можеме да забележиме дека големите сили водат коплицирана политика на Балканот. Ние имаме разбирање за тешкотиите кои ги имаат одделни балкански држави во меѓусебните односи. И го сметаме за дрско ако големите сили спроведуваат уште покоплицирана политика во овој коплициран регион“.³⁰

Амбасадорот Римелин им објаснувал на своите претпоставени во Берлин дека е големо влијанието на Македонската организација врз државната политика на Бугарија. Во извештајот од 30 Март 1930 година тој напоменува дека приложува дополнителни информации кои треба да послужат правилно да се разберат состојбите во Македонското револуционерно движење. Тој оценува дека не се сосема точни информациите дека ВМРО слабее и дека во широките кругови станало непопуларно заради продолжените внатрешни борби во неговите редови, иако ваквите гледишта постојано се слушаат во изминатите седум години од страна на личности кои се сметаат за добри познавачи на Македонското движење, но без притоа да покажат докази за тоа слабеење. Според неговите проценки Македонскиот револуционерен комитет повремено замира, за повторно да заживее во моментот кога се појавуваат стремежите за приближување меѓу Бугарија и Кралството Југославија. Токму опасноста од приближување меѓу Кралството Југославија и Бугарија на сметка на Македонците, е причината за постоење на движењето. Атенатите и превземање други насилни средства, биле методите на дејствување на Македонската организација.

³⁰ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. II. Jc. 373. Auswertiges Amt, Berlin 28 März 1930. Telegram an Deutschen Gesendschaft Belgrad.

Меѓу другото во извештајот тој наведува:

„Навистина се детски повиците на политичари кои се слушаат од време на време, дека комитите треба да се одвикнат од насилство. Македонскиот револуционерен комитет својата програма, која се сведува на борба за правата на Македонците, не се откажува и по цена да треба со сила да ја спроведе. Според нив, луѓето во српска Македонија, се во очајна состојба и се во постојана опасност да го изгубат животот. Една организација, која свесно се става надвор од законот, не работи со „засладена вода.“³¹

При тоа германскиот дипломат вели дека друго е прашањето дали некој се сложува со таквата ситуација, но ако сака јасно да се гледаат работи, мора да се гледа какви што се. Притоа наведувајќи дека на значителен дел од мирните Бугари кои посакуваат мир, насилството на вооружените чети на ВМРО им оди на нерви. Но за Македонското револуционерно движење постои само македонскиот идеал „Голема Македонија“.

За тој идеал тие се бореле заедно со Бугарија за време на Светската војна, потоа продолжуваат да се борат сами но ако треба би се бореле и против Бугарија. Неспорно е тоа дека Македонското револуционерно движење ужива популарност во народните кругови и предизвикува страв кај сите државни органи во Бугарија. Не само што во двата македонски региони постои де факто автономија на Македонците, туку и во останатиот дел од Бугарија, одвај да се најдат државни органи кои ќе се осмелат да превземат некакви мерки против комитите. Од судиите кои делувале против Македонците, се издејствувани оставки, еден министер кој бил исто така против Македонците, мораше да поднесе оставка од функцијата.³²

Додека пак германскиот амбасадор во Белград во еден од своите ивештаи дава слика за политиката на Србија во вардарска Македонија. Тој подвелука дека не треба да се омаловажи тоа дека Србите во срцето ја носат мислата за постигнување хегемонија на Србија на Балканот. Тој смета дека и покрај ваквите постапки на Белград, тој сепак се сомнева дека треба да се очекува воено разрешување на проблемите иницирани од Србија и во таа насока посочува:

„Извесно е дека овде има доволно луѓе кои се свесни дека невозможните состојби во Македонија би можело да се разрешат само преку војна со Бугарија. Токму и затоа преовладува мислењето дека Кралството Југосалвија не е заинтересирана за промена,

³¹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A. 6045. Deutsche Gesandtschaft Sofia, den 18 März 1930.

³² Ibidem

туку за задржување на тоа што веќе го поседува. Србите мислат дека е потребно да издржат десет години наспроти Македонците за да се уништи целосно Македонството и да не ги признаваат никогаш како малцинство. Ваквата позиција не е од значење само за македонското прашање, туку и за југословенските интереси воопшто. Од француска гледна точка, Кралството Југославија треба да биде фокусирана да го задржи територијалното статус кво, што е во согласност со европската политика на Париз“.³³

Поради позасиленото вооружено дејствување на ВМРО на територијата на вардарска Македонија, опасноста да дојде до воен судир меѓу Бугарија и Југославија станувала се поголема, што било закана да го втурне целиот регион во конфликт кој би имал несогледливи последици за мирот во Европа. За ваквата опасност пишува германскиот амбасадор во Софија др. Римелин во Извештајот пратен до Министерството за надворешни работи во Берлин на 8. Декември 1932 година

Во извештајот тој пишува дека е чудно тоа што кога теоретичарите и пацифистите ќе ја изнесат можноста за приближување помеѓу Кралството Југославија и Бугарија, веднаш се јавува серија на гранични инциденти и насилни навлегувања во српските области. Притоа сосема е јасно дека актерите на насилните акции се македонските комити. Додека пак вооружените контрабанди организирани од српска страна биле се помалку активни. Амбасадорот др. Римелин истакнал во своите дописи до Берлин дека и ако се дојде до согласност дека југословенската државност напреднала до тој степен што Владата во Белград би се воздржала од голема примена на сила против непријателот што го има откако ја поседува Македонија. Сепак, и во тој случај, не може да се смета дека е порекната опасноста од нарушување на мирот оти без сомнение е фактот дека Македонското движење од ден на ден ја турка Бугарија во поголеми опасности, да биде изложена на српска инвазија. Поради воената слабост на Бугарија, воениот напад од Србија би бил опасен за неа, но би имал и несогледливи последици за Европа.

На крајот од извештајот подвлекува;

„Истотака без сомнение е и фактот дека ниедна бугарска Влада не може да превземе ништо против Македонците. За да се согледаат фактите на оваа опасност, значи

³³ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. J. Nr. 1204/30. Deutsche Gesandtschaft Belgrad, den 8. Juli 1930. Politischer Bericht. Auf den Erlass vom 10. v.M. Nr. II Bul. 257- Inhalt: Politische Lage auf dem Balkan.

истовремено да се утврди дека Бугарија не е моќна да влијае против таквиот развој на настаните, бидејќи Македонците не размислуваат за опасностите на кои ја изложуваат Бугарија и немаат обзир кон нејзините интереси“.³⁴

Во истиот документ амбасадорот пренесува дека Иван Михајлов водачот на комитите на негов познаник кој бил новинар , му изјавил: *Ние не сме слаткари, но исто така и не сме дипломати. Откако во Женева не успеаа напорите да се подобрат правата на Македонците, ние безобзирно ќе се водиме само од една мисла-да не дозволиме да замре Македонското прашање. Ниеден договор кој Бугарија би можела да го склучи со Кралството Југославија, нема да не запре од нашите намери. Кон овие изјави можеме да го додадеме и следното, односно и покрај целата критика што постои во бугарскиот печат и јавноста, сепак во основа бугарскиот народ е на страната на Македонците. Ништо не менува во тој правец и познатата меѓусебна братоубиствена борба меѓу умерениот и радикалниот правец во Движењето.³⁵*

³⁴ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Deutsche Gesandtschaft A.648/K.786. Sofia, den 8 December 1932. Der Bericht über jugoslawische-bulgarische Beziehung.

³⁵Ibidem

Втора глава

**Последните години на Вајмарската Република и
стапувањето на Хитлер на власт**

Причините кои довеле Хитлер да ја освои власта

Избувнувањето на Светската економска криза во 1929 година дополнително ја влошува политичката и економската состојбата во Германија. Во следните години државата влегува во општа депресија која резултира покасно со воспоставување на диктатурата на Хитлер и неговата партија НСДАП.

Имено, со крахот на берзата во Њујорк на 24 октомври 1929 година американските банки ги побаруваат доделените кредити во износ од 15,7 милијарди Рајхсмарки кои претходно и ги позајмиле на германската економија. Последиците биле огорчни- пропаѓање на германските банки, банкротирање на фирмите, милиони луѓе без работа и предизвикување социјална криза. Од Светската финансиска криза најпогодени биле САД и Германија.

Токму од 1929 година почнува рапидно да се зголемува поддршката на партијата НСДАП на чело со Адолф Хитлер, која успева да се етаблира во народна партија, тоа значело дека ужива поддршка во сите слоеви од населението-како меѓу богатите кругови, така и меѓу средната класа и сиромашните слоеви. Во нејзините редови стапуваат службеници, лекари, учители, студенти, интелектуалци, земјоделци, црквени достојници итн.

Партијата на Хитлер се декларирала истовремено и како конзервативна и револуционерна партија, во зависност на кои слоеви од граѓаните се обраќала и какви биле очекувањата на гласачите. Ваквата стратегија на партиското раководство била со цел да добијат широка поддршка за да воспостават целосна доминација и моќ во државата. Нацистите не се борела против другите партии за да ги заземат нивните места во власта, туку нивната битка била против политичкиот систем воспоставен со Вајмарската република. Хитлер сметал дека политичкиот систем бил корумпиран, неефикасен и му служел само на крупниот капитал и банките. Од тие причини тој и неговите сопартисјаци повикувале на пресметка со крупниот капитал, рушење на капиталистичкиот систем и воспоставување на социјална држава.

Истакнатиот соработник на Хитлер и одговорен за партиската пропаганда Јозеф Гебелс³⁶ во говорите настапувал со реторика која била својствена за Комунистите. Без оглед што не ја делел нивната идеологија, со цел граѓаните кои имале симпатии за левицата, да ги привлече да гласаат за НСДАП, тој на митинзите и други настапи изјавувал;

*„Денеска Германија е капиталистичка држава и е поставена така за да биде во интерес само на капиталистите. Ние во срцето на Европа ќе изградиме социјалистичка држава“.*³⁷

Ваквата реторика била индентична како на комунистички агитатор. Во истиот стил во говор во октомври 1931 година во спортската сала во Берлин, тој ќе изјави:

*„Народот страда од крупниот капитал а Светската берза на капитал е синоним за тоа. Затоа работниците мораат да влезат во борба за воспоставување социјализам. НСДАП ќе го крене симнатото знаме на социјализмот“.*³⁸

Нацистите гледале голем ривал во Комунистите. Според Хитлер, Комунистите биле големо зло за Германија, а капиталистите биле виновни за сиромаштијата, додека граѓанските партии биле реакционерни и се дел од постоечкиот политички систем кој им служи само на мала група привелигирани слоеви, а не на народот.

Поддршката на НСДАП секојдневно се зголемува и таа станувала тренд ширум Германија а Хитлер станал идол на широките народни маси. Хитлер повикувал на единство на народот а се поголем број граѓани почнуваат да веруваат дека тој ќе може да го обедини народот и да ја извади државата од тешката економска и политичка криза.

Писателот Ханс Фалада (Hans Fallada) во неговиот роман „Bauern, Bonzen und Bomben“³⁹ пишува за методите на политичките настапи на НСДАП за да ја добијат поддршка на граѓаните.

³⁶ Важел за еден од највлијателните политичари за време на Националсоцијализмот и еден од најблиските соработници на Хитлер. Во 1930 година бил назначен за одговорен за водење на пропагандата на НСДАП и имал клучен допринос за освојувањето на власта од страна на Нацистите. По освојувањето на власта е именуван за министер за пропаганда.

³⁷ Kampf gegen die Weltordnung, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, 2014/5

³⁸ Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015, Kampf gegen die Weltordnung. Die NSDAP schwang sich in der globalen Wirtschaftskrise zur Volkspartei auf, von Uwe Klußmann. страна 211.

³⁹ Превод: Селани, богаташи и бомби.

„Во рамките на митинзите беа организирани и музички настапи и други забавни содржини. За новите членов, партијата организира разни семинари а за земјодлеците курсеви. Партијата вложувала многу труд да им пристапи соодветно на разните слоеви во општеството. Преку специфичните разработени понуди, таа успеала да им се приближи на учителите и другиот наставен кадар, лекарите, црковните лица, службеници, кои важеле за креаторите на јавното мислење“.

Според Јирген Фалтер (Jürgen Falter)⁴⁰, политиколог кој истражувал на оваа тема, Хитлер најголем успех имал во областите со протестанско население, посебно меѓе фармерите кои биле презадолжени а партијата на Хитлер им ветувала драстично намалување на каматите за земјоделската и сточарската дејност.

Фалтер нагласува дека ретко кој во тоа време ќе останел рамнодушен со ветувања како што било следното:

*„Со програмата на НСАДП од 25 точки прокламирана уште во 1923 година, стоело ветувањето дека граѓаните треба да имаат право да добиваат дел од профитот на крупниот капитал, потоа право на работа, на достоинствена плата... Ваквите ветувања стануваат посебно примамливи од 1930 и следните две години до денот кога Хитлер станува Канцелар“.*⁴¹

Пруското Министерство за внатрешни работи раководено од Социјалдемократите спровело истражување во 1930 година, кое покажало дека продлабочувањето на економската криза во сите слоеви од населението е причината за рапидното зголемување на поддршката на НСАДП. Истотака експертите од ова Министерство уште тогаш алармирале дека постои опасност да дојде до освојување на власта од страна на НСАДП и создавање на националсоцијалистичка диктатура.

Во годините на финансиска криза која зема голем замав во 1930 година Германија е радикално политички поделена - од една страна биле Нацистите додека од друга страна Комунистите. Државата била на раскрсница, дали ќе западне во нацистичка или комунистичка диктатура.

⁴⁰ Јирген Фалтер е познат германски политиколог кој како професор предавал на повеќе германски универзитети. Од 2012 година е истражувачки професор во Мајнц.

⁴¹ Feinschliff am Führer, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

Во јануари 1930 година 2,8 милиони Германци бараат работа а трендот на невработени продолжувал да се зголемува. Владата на големата коалиција составена од Социјалдемократите, партиите од центарот и граѓанско-десничарски партии и недостасувале 1,4 милијарди Рајхсмарки во Буџетот, додека годишната рата за отплата на воените репарации изнесувал над две милијарди Рајхсмарки.

Владата на чело со канцеларот Херман Милер (Hermann Müller)⁴² составена од Социјалдемократите и граѓанските партии од центарот и десницата кои биле во широка коалиција, западнала во политичка криза и паднала. Токму канцеларот Милер и неговата Влада се последниот канцелар и Влада кои имаат политички легитимитет во Рајхстагот, односно уживаат поддршка од мнозинството пратеници. Сите следни канцелари вклучително и Хитлер, се именувани од страна на претседателот на Републиката Паул вон Хинденбург (Paul von Hindenburg)⁴³, кој согласно Уставот имал овластување во исклучителни и вонредни ситуации, кога нема можност да се создаде парламентарно мнозинство за гласање на Влада, да именува канцелар. Истотака претседателот имал овластување и да прогласува закони без тие да бидат изгласани од пратеници во Бундестагот. Ваквите постапки во текот на години на тешка политичка криза станале рутинска практика и биле акцептирана веќе како вообичаен потег на претседателот на републиката Паул вон Хинденбург, со надеж да ја надмине политичката, економската и социјалната криза во државата. Ваквите владини кабинети без мнозинство во Бундестагот биле познати како претседателски кабинети (Präsidialkabinett).⁴⁴

Имено, Владата на канцеларот Милер паѓа на 23 март 1930 година откако Социјалдемократите и партнерите во големата коалиција од центарот и десницата, не постигнуваат договор за носење на законите од областа на социјална сфера и правата на

⁴² Херман Милер е еден од истакнатите политичари за време на Вајмарската република. Од 1919 до 1928 година бил претседател на Социјалдемократската партија, ја извршувал функцијата канцелар прво од март до јуни 1920 година, подоцна на оваа функција во јуни 1928 година и во почетокот на 2029 година кога избран за канцелар од страна на широката коалиција. На 27 Март 1930 година поднесува оставка откако Социјалдемократите и граѓанскодесничарските партии не постигнуваат согласност за законите за подобрување на социјалната положба на работниците.

⁴³ Паул вон Хинденбург бил генералфелдмаршал и политичар. Во Првата светска војна вршел високи функции и во 1916 година застанал на чело на извршното тело (Oberste Heeresleitung) кое силно влијаело врз водењето на политиката додека сеуште трае војната. Во 1925 година е избран за претседател на Вајмарската република а во 1932 година повторно реизбран и останува на функцијата се до смртта на 2 август 1934. Хинденбург го назначува Адолф Хитлер за канцелар на 31 јануари 1933 година.

⁴⁴ Uwe Klüßmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015. Todesstunde der Republik Soziale Not, Tumulte und Gewalt begleiteten den Untergang der Demokratie Von Felix Bohr. страна 213

работниците. Наместо распишување нови избори, Хиндербург го именува за канцелар Хајних Брунинг (Heinrich Brüning)⁴⁵ од Центристичката партија без претходно да се извршат било какви консултации со партиите кои биле застапени во Рајхстагот. Хинденбург посакувал да се формира кабинет без социјалдемократите и за таа цел тој го изолирал Рајхстагот, кој се помалку играл улога во решавање на политичката криза.

Првиот кабинет на Брунинг траел до 16 јули истата година. Откако предлогот за финансирање на државата (ребаланс на Буџетот) не добива поддршка во Рајхстагот, Хинденбург одлучил да распише нови избори. Изборите се одржуваат во септември 1930 година на кои НСДАП освојува 18.3 проценти од гласовите и со 107 пратеници преставува втора по големина партија после Социјалдемократите. Иако, пред само две години Нацистите имале поддршка кај гласачите од 2,6 проценти и важела за маргинална партија. На овие избори и Комунистите бележат пораст на поддршката и освојуваат 77 пратенички места.

И покрај ваквиот изборен резултат, претседателот на државата Хинденбург повторно го назначува Брунинг за канцелар, иако тој не може да обезбеди поддршка за својот кабинет во Рајхстагот, но со претседателско овластување тој формира таканаречен претседателски кабинет (Präsidentalkabinett).

Историчарот Артур Розенберг (Arthur Rosenberg) пишува уште во 1935 година дека после изборите во септември 1930 година започнува промена на политичкиот систем во насока на авторитаризам преку постапките на претседателот на републиката Хинденбург да именува канцелар и става во сила закони без да бидат изгласани во Рајхстагот. Хиндербург се надевал дека ваквите негови политички потези ќе резултираат со политичко и економско стабилизирање на Републиката, но се случува спротивното. Германија запаѓа во се поголема државна криза и веќе во голема мера со авторитарна

⁴⁵ Хајних Брунинг бил политичар од редовите на Центристичката германска партија која за време на Вајмарската република ги застапувала припадниците на Католичката религија. Во 1929 година бил шеф на пратеничката група во Рајхстагот а по распадот на големата коалиција и оставката на канцеларот Херман Милер, тој е назначен од претседателот Хиндербург за канцелар. Во 1932 година Хиндербург го сменил од канцелар, иако тој сметал дека имал успех во преговорите со сојузниците за стопирање на исплатата на репарациите од страна на Германија. По тој повод позната е неговата изјава дека бил сменет на 100 метри пред да ја достигне целта.

власт и уште полошо управувана. Според Розенберг токму септември 1930 година е моментот кога Вајмарската република умира.⁴⁶

Поради ваквите изборни резултати кои предизвикале политичка нестабилност и неизвесност, во 1930 година странските кредитори и инвеститори го повлекуваат капиталот од Германија. Дефицитот во Буџетот достигнувал 900 милиони Рајхсмарки а невработеноста забележала нов рекорд од 4.8 милиони невработени луѓе во јануари 1931 година. Во вакви околности кабинетот на канцеларот Брунинг во текот на 1931 година спроведува мерки на штедење кои водат кон дефлација а неговата Влада ги покачува и даноците кои ги погодуваат пред се работниците и селаните. Револтот се зголемува на сите страни, посебно што законите за штедење и покачување на даноците стапуваат во сила врз основа на претседателските овластувања кои се црпат од еден член во Уставот за кој се однесува на постапување на претседателот во вонредна ситуација и на тој начин Рајхстагот е заобиколен.

И наспроти ваквите постапки, сепак Социјалдемократите ја толерирале Владата на Брунинг составена од партиите од центарот и десницата со цел да спречат да дојде на власт Хитлер, сметајќи дека е подобро монархистичките партии да се на власт, него Хитлер.

Додека пак платите и заработувачката драстично се намалуваат, потрошувачката опаѓа, производството исто така, следуваат натамошни отпуштања на работниците. Но канцеларот Брунинг имал други приоритети, наместо борба со невработеноста и решавање на економската криза. Тој ја користи кризата за да ја ослободи Германија од обврската за натамошна исплата на репарациите. Притоа им предочува на победничките држави од Првата светска војна дека натамошното барање за исплата на репарациите ќе доведе до економски колапс на Германија и натамошно политичко радикализирање и опасност Хитлер да дојде на власт. Ваквата политика на Брунинг дава резултат, имено во јули 1932 година победничките држави се откажуваат од понатамошно побарување на исплата на репарациите. Но, Брунинг овој резултат не го дочекува како канцелар, бидејќи во мај 1932 година е сменет а на негово место претседателот Хиндербург го назначува

⁴⁶ Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015. Todesstunde der Republik Soziale Not, Tumulte und Gewalt begleiteten den Untergang der Demokratie Von Felix Bohr. страна 214

Франц фон Папен (Franz fon Papen)⁴⁷, откако Брунинг станал екстремно непопуларен кај народот, познат и под називот диктатор кој предизвикал глад "Hungerdiktator". Како последица од неговата политика, се повеќе германци почнуваат да се одалечуваат од демократијата и да бараат ефикасно владеење со државата, при што се отвара патот на Хитлер до власта.

За целиот овој период Рајхстагот бил се повеќе маргинализиран. Пратениците заседавале се поретко, во текот на 1930 година само 94 дена работеле, додека во 1932 година одржале само 13 седници и изгласале само пет закони.⁴⁸

Политиката почнала да се преместува се повеќе на улиците каде зачестиле судрите меѓу политичките противници. Огромната невработеност, тешката социјална криза во која живееле се повеќе Германци, предизвикувале атмосфера налик на граѓанска војна. Посебна опасност од судири со поголеми размери преставувале 450 илјади членови на парамилитарните организации на НСДАП – познати како СС-единици⁴⁹, кои преку улични борби се пресметувале со противниците, во прв ред со Комунистите.

Според историчарот Петар Лонгерих (Peter Longerich) кој ги прочувал организираноста и активностите на СС единиците, кои биле спремни и да водат и граѓанска војна. Имено тој миљето во кое тие функционираше го опишува како свет во кој постојат засебни вредности и се градат митови. Тој ги опишува припадниците на СС-единиците на следниот начин:

⁴⁷ Офицер а за време на Вајмарската република политичар од редовите на Центристичката партија. Бил пратеник во покраинскиот Парламент на Прусија а во јули 1932 година именуван од страна на претседателот на републиката Хиндербург за канцелар но за неколку месеци е сменет. Кон крајот на 1932 година преговара со Хитлер за склучување коалиција меѓу Национал-конзервативната партија и НСДАП но разговорите завршуваат неуспешно затоа што Хитлер безкомпромисно ја барал функцијата канцелар. Следната година на 30 јануари 1933 откако Хитлер е именуван за канцелар, Папен е назначен за вицеканцелар. Во 1934 година бил сменет. Подоцна бил назначен за амбасадор во Виена и Анкара.

⁴⁸ Uwe Klüßmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015. Todesstunde der Republik Soziale Not, Tumulte und Gewalt begleiteten den Untergang der Demokratie Von Felix Bohr.

⁴⁹ СС единиците биле формирани во април 1926 година првично како лична заштита на Хитлер и другите партиски функционери на НСДАП. Од 1933 година биле ставени под раководство на Хајнрих Химлер и биле познати по спроведувањето на брутални методи на режимот на Хитлер. Се до освојувањето на власта и преземањето на државната полиција под контрола и формирањето на тајната полиција ГЕСТАПО и други служби за безбедност и спроведување терор, СС единиците имале клучна улога во дејствувањето на Нацистите. За време на Втората светска војна ги спроведувале најбруталните активности. Забранети се на 10 октомври 1945 година од страна на сојузниците кои ја окупирале Германија. Подоцна многумина членови се осудени во текот на Нирнбершкиот процес.

„Одам во посебни локали, пушат посебни марки цигари како Trommler, Alarm, Sturm und Neue Front. Имаат посебни ритуали, нивните членови кои загинале во уличните борби со Комунистите, се опеани и славени. Зад нив стои цврсто партијата, дури бил основан посебен фонд за финансиска поддршка на членовите. Важно да се знае, дека нивна задача не било делење флаери и пропаганден материјал, туку биле ударна тупаница на партијата“⁵⁰.

Еден од малкумината кој прилично точно ги проценил намерите на Хитлер и неговата партија бил Едвин Хорнле (Edwin Hoernle)⁵¹, пратеник во Рајхстагот од редовите на Комунистичката партија. Тој во текст во магазиниот „Der Rote“ (Црвена) предупредил дека програмата за обезбедување животен простор за кој се залага НСДАП, ќе доведе до нова светска војна, страдање и глад. Во текстот тој меѓу другото напишал:

„Преселби, разбојништвата, протерувањата, страдањата од минатото, во модерна форма ќе бидат отровните гасови, авионите, тенковите и другото модерно оружје. Прашањето за животниот простор нема да се реши со мирно разбирање, туку со меч. Програмата на Нацистите ниту е за народот да има храна, ниту пак за егизстенцијата на селаните, туку е во функција да им служи за подготовка за војна. Нема народ во светот а најмалку пак слободните работници и селани на Советскиот сојуз ќе допуштат преку насилство да биде ограбена и запоседната нивната земја. Програмата за животен простор на Нацистите води кон нова светска војна со сите ужаси што може таа да ги донесе. Но, како што стојат работите, новата светска војна ќе се оконча на германска територија, а нејзиниот резултат може да биде само огромни уништувања на плодна почва, опустошување на градовите и селата, гинење на милиони селани и работници, вклучувајќи ги и нивните семејства. Наместо зголемување на плодноста на земјата, ќе се случи нејзино уништување. Програмата на НСДАП, не е само лага и измама, туку е дилетантизам, овековечување на ропството, таа е програма за враќање во варварството“.⁵²

За да ги придобијат младите во своите редови, партијата на Хитлер изработила посебна стратегија. За таа цел била основана младинската организација Фронт на млада

⁵⁰ Kampf gegen die Weltordnung, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

⁵¹ „Ein Programm des Weltkrieges“, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

⁵² Das Dokument. Auszug: „Ein Programm des Weltkrieges“. Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, 2014/5.

Германија („Front des jungen Deutschland“) уште во 1930 година. Оваа организација за кратко време ги придобива студентите и другите млади луѓе. Прв водач на организацијата бил Балдур Ширах (Baldur von Schirach),⁵³ кој подоцна во 1941 година на јавен собир за почетоците на дејствувањето на организацијата изјавил:

„Бевме млади и баравме идол. Ги имавме парламентарците, но нив ги презиравме. Нас ни требаше херој. За нас тоа беше Хитлер.“⁵⁴

Рецептот за успех на нацистичката младинска организација бил во паролата која ја исфрлил Хитлер, дека младите мора да бидат водени од страна на младите. Хитлер калкулирал дека неговата идеологија ќе ги освои симпатиите на младите. Силно било прокламирано во јавноста дека подмладокот на Нацистите одлучувал сам, барем така изгледало во јавноста, за разлика од подмладоците во другите партии, каде што тие биле под силна контрола на партиските раководства.

За младите чии родители биле невработени НСДАП организираше тринеделни летни кампови. Челниците на Нацистите истканувале дека НСДАП дејствува веднаш, наместо да теоретизираат, дека тие прават социјализам на лице место наспрема теоретскиот социјализам на Комунистите и Марксистите.

Gregor Strasser⁵⁵ бил истакнат член и еден од најмоќните луѓе во НСДАП кога на 10 мај 1932 година во говор во Рајхстагот ја дефинира партијата како работничко движење. Тој меѓу другото истакнал:

⁵³ Балдур Ширах бил политичар од редовите на Нацистите и водач на Националсоцијалистичката младина. За време на војната бил ангажиран во Австрија. Во текот на Нирнбершкиот процес бил осуден на 20 години затвор за причинети злосторства против човештвото. Тој бил одговорен за депортацијата на над 185 илјади Евреи во Австрија.

⁵⁴ Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015. Kampf gegen die Weltordnung. Die NSDAP schwang sich in der globalen Wirtschaftskrise zur Volkspartei auf, von Uwe Klußmann, страна 243.

⁵⁵ Бил аптекар по професија а од 1921 се вклучил активно во политиката пристапувајќи во НСДАП. Бил учесник во 1923 година и во неуспешниот минхенски пуч предводен од Хитлер. Од 1925 година заземал водечка позиција во партијата. Подоцна бил задолжен за организациските работи во партијата а во 1928 година за раководител за водењето на партиската пропагандата. Идеолошките разлики со Хитлер со текот на годините станувале се поголеми а ескарирале во 1932 година. Тогаш Штрасер ја изгубил внатрешната битка со Јозеф Гебелс. Иако доброволно се повлекол од политиката и ветувал дека нема да се вклучува повторно но во 1934 година во аферата позната како „Ноќта на долгите ножеви“ бил убиен како дел од заверниците против Хитлер.

*„Националсоцијалстичкото движење е протест на народот против државата, која е неправедна спрема него. Економскиот поредок е неправеден оти нема правична распределба на јавните добра. Системот е погрешен а што е таков, тој треба да се промени согласно волјата на народот. Економскиот систем е фокусиран само на пари, профит, дивиденди а притоа сосема се заборавени работниците. Антикапиталистичкото расположение кај народот произлегува од неправдата на системот, луѓето бараат само правда и праведност. Ние мораме либерализмот да го надминеме и да изградиме нов модел на држава. Живееме во време кога следи голема промена“.*⁵⁶

За најголем број граѓани Владата билла омразена, кабинетот на канцеларот Папен (Franz von Papen), во јавноста се велело дека е Влада на барони и грофови кои изгубиле контакт со народот. А во меѓу време растел бројот на граѓани кои и се приклучувале на НСДАП, која во април 1932 година броела повеќе од еден милион членови.

Пред изборите во јули 1932 година централно место во политичките настапи на Хитлер било повикувањето на единство на народот. Тој апелирал дека Германиците мора повторно да се обединат. Без разлика на која класа припаѓаат и на која религијата, Германците мораат повторно да се чувствуваат како еден народ“.⁵⁷

За атмосферата која владеела за време на митинзите во изборна 1932 година раскажува професорката Луиз Солмитз (Luise Solmitz):

*„На митинзите владееше ред и дисциплина, никој не го именува по име Хитлер, туку како Водачот (Führer). Сите гледаат во него доверлив човек, спасител, човек кој ќе ги спаси од тешката ситуација, го гледаат како нов Мартин Лутер, како политички реформатор“.*⁵⁸

На изборите во јули 1932 година НСДАП освоиле 37,4 проценти од гласачите и со 230 пратеници станала најмоќна партија. Според подоцнежните спроведени анализи на

⁵⁶ Das Dokument. Auszug „Antikapitalistische Sehnsucht“, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

⁵⁷ „Verrat am Führer“, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

⁵⁸ Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015.

изборите за НСДАП гласал секој четврти работник, секој петти државен службеник, секоја трета жена како и 39% од сопствениците на малите бизниси, занатечии, дуќанции. Најголем дел од граѓаните кои што се плашеле дека ќе ја изгубат работата гласале за НСДАП, додека најголем дел од невработените гласале за Комунистите

Со ваквиот резултат добиен на изборите Хитлер барал да ја добие целата власт, ја барал бескомпромисно позицијата канцелар, но претседателот Хиндербург одбивал. Тој одлучил наместо Хитлер да го назначи Франц фон Папен за канцелар. Но кабинетот на фон Папен не можел да се задржи долго на власт бидејќи уште на првата седница на Рајхстагот му била искажана недоверба од најголемиот број пратениците. Токму од тие причини по барање на претседателот Хинденбург е распуштен тукушто избраниот состав на Рајхстагот и се одржуваат нови избори на шести ноември 1932 година на кои НСДАП со 33.1 проценти освоени гласови повторно освојува најголем број пратеници во Рајстагот, иако губи два милиони гласови но и другите партии губат истотака гласови како последица на се поголемата разочараност на граѓаните и нивната измореност постојано да излегуваат на гласање.⁵⁹

За општата ситуација која владеела во Германија во 1932 година пишува американскиот новинар и добитник на Пулицеровата награда Хубер Ренфор Кникербокер (Hubert Renfor Knickerbocker)⁶⁰ кој таа година известувал од Берлин за политичките и социјалните немири во Германија. Тој во статија го опишува секојдневието на очај и сиромаштија присутни меѓу луѓето во Германија.

„Од околу 500 луѓе кои седеа во десетина гостилници, само една десетина од нив имаа пред себе чаша пиво. А кога Германците се до таа мера сиромашни, да не можат едно

⁵⁹ Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015, страна 218.

⁶⁰ Хубер Ренфор Кникербокер пред да почне со студии служел како војник во Армијата на САД на границата спрема Мексико. Од 1919 година студирал на универзитетот Колумбија во САД и истовремено работел за повеќе весници. Во 1922 година образованието го продолжува на универзитетот „Лудвиг Максимилианс“ во Минхен. Бил сведок на обидот за пуч на Хитлер во 1923 година. По завршувањето на студиите работел за повеќе американски но и германски весници. Во 1931 година за текстовите во кои објавил за масовната глад во СССР ја добил Пулицеровата награда. По преземањето на власта од Хитлер бил третиран како противник на нацистичкиот режим и ја наупиштил Германија и работел во повеќе држави во Европа а за време на војната известувал за весници во САД. По крајот на војната работел како радио новинар во Њу Церси, САД а загинал во авионска несреќа во 1949 година во Индија.

пиво да купат, тоа значи дошле до највисокиот степен на очај и немаштија⁶¹, напишал Кникерброкен.

Социјалната раслоеност која постоела тогаш во Германија била до таа мера голема што од една страна мнозинството граѓани одвај можеле да обезбедат основна исхрана а од друга страна, мал слој луѓе живееле раскошно. Тоа го забележал и го напишал новинарот Кникерброкен.

„Ако човек едно деноноќие помине во Берлин и притоа отиде во северниот дел на градот, ќе ги види редиците луѓе кои чекаат пред јавните кујни, да добијат порција супа, притоа ќе има можност да се запознае со мизеријата која ја зафатило државата. Додека пак ако отидете во западниот дел од градот и посетите некој од преполнетите ресторани, ќе забележите истовремено колку раскошно се живее во Германија“⁶², констатирал во статијата.

Новинарот преку разговори со членови на партиите ја отсликал политичката ситуација што постоела во тој период во Германија, кои прилично ја предвидуваат ситуација која наскоро ќе биде реалност.

„Го запрашав еден истакнат германски комунист, што би направиле тие како партија кога Хитлер би дошол на власт? Тој ми одговори, дека ќе се обидат заедно со Социјалдемократите да повикаат на генерален штрајк и така да го срушат Хитлер, исто како што во 1920 година го срушиле Волганг Кап, кој се обидел да изврши контрареволуција. Јас на тоа му возвратив дека тогаш Кап беше тој кој со оружје се обиде да ја преземе власта а Социјалдемократите тогаш ја имаа Владата и беа одлучни како демократи да ја бранат демократијата и од позиција на власт повикаа на генерален штрајк. И го запрашав, дали сега Социјалдемократите би дејствувале заедно со Комунистите? Тој ми возврати дека за тоа нема многу надеж. Разговорот продолжи така што јас му возвратив: Вие имате 6 милиони гласачи. За спроведување на руската револуција беа доволно 50.000 болшевици. Мене ми е јасно дека ситуацијата е сосема различна. Но зошто вашите 6 милиони подржувачи не се борат и со примена на сила да се одбранат од Хитлер. Неговиот одговор гласеше: Ние немеаме оружје. Советскиот сојуз не е спремен за германска револуција. Ние веруваме, дека ако Хитлер дојде на власт, тој економски за кратко време ќе ја уништи државата, што ние уште следната есен

⁶¹ Auszüge: „Zu arm für ein Bier“. Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, 2014/5.

⁶² Ibidem

ќе дојдеме на власт. Јас му возвратив повторно дека ако дојде на власт Хитлер, тој ќе има оружје. Тој останувајќи без зборови, само ја потврди мојата констатација. Разговарав и со еден социјалдемократ. И него го запрашав што би направила неговата партија ако Хитлер ја добие власта? Неговиот одговор беше кратко и во прашална форма; Што би направила ние ако Хитлер има мнозинство!? Кога запрашав еден Националсоцијалист, што би направила неговата партија кога би ја имала власта. Тој рече дека би можел долго да зборува за програмата која ќе ја спроведат, но најважното е дека ако ја добијат власта, ќе ја држат“.⁶³

На Хитлер стратегијата да ја зграби власта гласела „Се или ништо“ (Alles-oder-nichts-Strategie). И по повторните избори тој повторно ја бара функцијата канцелар од Хиндербург, но овој пат ја имал и поддршката од влијателните банкири и индустријалци. Но, Хиндербург одбива повторно да го именува Хитлер за канцелар иако неговата партија има најголем број пратеници. Наместо него на трети декември 1932 година Хиндербург го поставува за канцелар тогашниот министер за одбрана Курт фон Шлајхер (Kurt von Schleicher)⁶⁴ откако веќе Франк фон Папен немал поддршка ниту углед кај граѓаните што се покажало и на изборите. Шлајхер се обидел во соработка со Војската и работничките синдикати да создаде поддршка за својот кабинет и на тој начин да спречи претседателот да го именува Хитлер за канцелар. Тој дури правел обиди да направи поделби во редовите на Нацистите, но не успеал и бил сменет на почетокот на јануари 1933 година а откако Хитлер стапил на власт, за ваквите постапки, Шлајхер платил со животот.

Во тие драматични политички моменти паралелно фон Папен водел преговори со Хитлер за да формира Влада а со претходна согласност на Хиндербург, но Хитлер не отстапувал од ставот тој да биде канцелар, со што Папен дефинитивно заклучил дека нема шанси да ја земе повторно функцијата канцелар. Врз претседателот Хиндербург биле вршени се поголеми притисоците од влијателни личности од политиката и економијата за да го тргне настрана личниот амонизитет спрема Хитлер и да го именува за канцелар. Посебно

⁶³ Ibid

⁶⁴ Курт фон Шлајхер бил германски офицер и подоцна политичар. Во 1929 година бил назначен за шеф на Министерството за одбрана и за цело време важел за доверлив човек на претседателот на Републиката Хиндербург и бил член на владините кабинети од 1930 до 1932 година. На почетокот на декември 1932 година бил канцелар кратко време кога се обидел преку внесување раздор и поделба во редовите на НСДАП да го спречи доаѓањето на Хитлер на власт. Во таквата намера не успеал па побарал од Хиндербург да го распушти Рајхстагот без да закажува нови избори но таквиот предлог претседателот го одбил и на 30 јануари 1930 го назначил Хитлер на местото на Шлајхер. Во 1934 година во аферата „Ноќ на долгите ножеви“ бил убиен.

упорен бил фон Папен кој го убедувал Хиндербург дека е помала опасност да го именува Хитлер за канцелар чиј кабинет ќе биде составен од министри на десничарските и центристички партии кои ќе го држат под контрола и ќе биде само номинален шеф на владиниот кабинет. Конечно Хиндербург се сложил да го именува Хитлер за канцелар на 30 јануари 1933 година откако се прошириле информации дека се припрема воен пуч врз него. Имено, Шлајхер планирал со апсење на Хиндербург да го спречи именувањето на Хитлер за канцелар, со што Хиндербург бил доведен во ситуација да реагира брзо.⁶⁵

Десет дена претходно, на 20 јануари 1933 во спортската сала во Берлин пред 10.000 партиски членови и идни државни функционери Хитлер го добил најдолгиот аплауз откако изјавил;

„Животната судбина барае така долго да го носам ова знаме, кое јас никогаш нема да го спуштам и преклопам“⁶⁶.

За десет дена тој веќе е именуван за канцелар.

Историчарот Eberhard Kolb за политичката состојба во последните три години од постоењето на Вајмарската република пишува;

„Рајхстагот не играл никаква улога веќе подолго време, демократијата била целосно исклучена. Најважните одлуки се носеле во резиденцијата на претседателот Хиндербург, каде што и Хитлер е именуван за канцелар. И кабинет на Хитлер беше истотака претседателски кабинети (Präsidialkabinett) како што беа сите претходни Влади почнувајќи од 1930 година. Само овој пат беше на чело човекот кој беше непријател на демократијата и на Вајмарската република“⁶⁷.

По повод именувањето на Хитлер за Канцелар Гебелс во својот дневник запишува:

⁶⁵ 30. Januar 1933: Hitler wird Reichskanzler. Deutsches Historisches Museum, Berlin.

⁶⁶ Kampf gegen die Weltordnung, Spiegel Geschichte, Der Spiegel -Verlag, Hamburg, Ausgabe Nr. 5/2014, 30.09.2014.

⁶⁷ Eberhard Kolb / Dirk Schumann: Die Weimarer Republik. Verlag: De Gruyter, 2013. Auflösung und Zerstörung der Republik 1930-1933. Страна 112.

„Сонот на НСДАП е ништо помалку од комплетна политичка промена на секој дел од општеството преку националсоцијалистичка револуција“.⁶⁸

За 20 месеци подоцна откако Нацистите стапуваат на власт ја менуваат политички и културно Германија. Хитлер прогласува успешен крај на неговата револуција во септември 1934 година.

⁶⁸Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015, страна 217

Именувањето на Хитлер за канцелар

Вечерта на 30 јануари 1933 година откако Хитлер е назначен за канцелар, маршираат 15.000 членови на СС групите низ Берлин. Уште истиот момент од преземањето на функцијата, Хитлер веднаш започнал со мерки за зацврстување на власта. Уште вториот ден, на први февруари 1933 година побарал од претседателот Хиндербург да го распушти Рајхстагот и да се одржат нови избори. Хиндербург му удоволил и го распуштил Рајхстагот а нови избори биле закажани за петти март 1933 година. На четврти февруари Хитлер вовел ограничување на слободата и говорот, донел посебна регулатива за слободата издавање на весниците и одржување јавни собири. Истиот месец министерот без ресор Херман Геринг организирал тајна средба на министерот за финансии со Хитлер, на која му е презентирана економската програма на НСДАП и притоа е принуден да исплати 3 милиони Рајхсмарки од државниот буџет на сметката на партијата НСДАП за потребите на изборите кои следат. Геринг, кој бил покрај министер без ресор во Владата на Хитлер, бил и пруски комесар за внатрешни работи, формирал дополнителни полициски сили од редовите на СА и СС организациите и на тој начин било обезбедено да имаат пристап до оружје и муниција. Рајхстагот е запален на 27 февруари а Хитлер по тој повод наредува масовно апсење и ограничување и на политичката слобода.⁶⁹

Во атмосфера на политички терор се спроведуваат закажаните избори на петти март 1933 на кои НСДАП освојува 43,9 проценти од гласовите но повторно и недостига апсолутно мнозинство да формира самостојно Влада. Хитлер склучува коалиција со германската народна партија (DNVP) која освола 8 проценти од гласовите. На тој начин Хитлер формира Влада која има парламентарно мнозинство во Рајхстагот. И покрај политичкиот терор и апсењата, Социјалдемократите освојуваат 18,3 проценти а Комунистите 12,3 проценти од гласовите. Со ваков изборен резултат, било можно политичко спротивставување против Хитлер само преку обединување на сите останати партии од центарот, Социјалдемократите и Комунистите, што било многу малку веројатно. Да ја спречи и ваквата мала можност, Хитлер на осми март, после само три дена од одржувањето на изборите, носи одлука за укинување на пратеничките манадати на

⁶⁹ Reinhard Sturm, Weimarer Republik. Zerstörung der Demokratie 1930-1933. 23.12.2011

Комунистичката партија повикувајќи се на уставни овластувања за делување во вонредни околности. Пратениците на Комунистичката партија и други политички противници веќе биле веќе спроведени во логорот во Дахау каде што подоцна ќе бидат стрелани.⁷⁰

На 23 март 1933 година Рајстагот изгласува закон со кој Хитлер и неговата Влада имаат посебни овластувања за да донесува закони без Парламентот, со што Хитлер формално правно воспоставува лично владеење, односно диктатура. На 22 јуни 1933 година забранета е и Социјалдемократската партија а на 14 јули истата година е донесен нов Закон за партиите со кој Германија станува еднoпартиска држава.

⁷⁰ Ursula Büttner: Weimar. Die überforderte Republik 1918-1933. Leistung und Versagen in Staat, Gesellschaft, Wirtschaft und Kultur. Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2008.

Надворешната политика на Хитлер

Откако НСДАП ја преземале власта, нивна приоритетна цел во првиот период во водењето на надворешната политика, е да спречат политичката изолација на Германија, со оглед на заканите кои претходно доаѓале од западните држави, дека ако Хитлер ја преземе власта, Германија ќе биде изолирана.

Раководниот кадар во Министерството за надворешни работи на чело со министерот за надворешни работи Констатин Нојрат (Konstantin Freiherr von Neurath)⁷¹, кој на истата функција бил од времето на кабинетот на Франц фон Папен во 1932 година, ја задржува позицијата се до 1938 година. Целта на Хитлер била да се остави впечаток пред другите држави дека неговиот режим сака да се вклопи во постојниот европски поредок.

Хитлер во јавноста постојано зборувал за мир а со цел лошата слика што постоела за него во странство да ја поправи, да не предизвикува вознемирување, туку да изгради имиџ на политичар со кој може да се градат партнерски односи. За постигнување на таквата цел Владата на Хитлер во првите месеци презема чекори за склучување договори со другите држави и да покаже пред европската и светска јавност дека неговата политичка цел е воспоставување мир, стабилност и добри односи со другите држави на рамноправни основи.

На петти мај 1933 е ратификуван договорот за продолжување на „Берлинскиот договор“ од 1926 година со Советскиот сојуз. На 20 Јули истата година потпишан е договор (Konkordat) со Ватикан, со што вешто се маскира непријателството кое постоело спрема Католичката црква. Со Полска е потпишан Пакт за ненапаѓање на 26 јануари 1934 година а на весниците им биле дадени инструкции да не известуваат повеќе за лошиот третман на германското малцинство во Полска. Така што од двете страни, како од Германија така и од Полска, била сопрена пропагандната војна која се водела, со што се отворила

⁷¹ Констатин Нојрат дипломат од кариера. За министер за надворешни работи е назначен во 1929 година по смртта на Густав Штресман. И по освојувањето на власта од НСДАП тој ја задржува функцијата се до 1938 година кога е сменет поради несогласувања со Хитлер. За време на Нирнбершкиот процес е обвинет и осуден на 15 години затвор но во 1954 година бил предвремено ослободен.

можност за меѓусебна соработка. Хитлер се надевал и на воспоставување сојуз со Англија и постигнување договор за поделба на Светот меѓу Германија како континентална сила и Велика Британија како водечка поморска сила.

Со ваквите политички чекори во надворешната политика служат да ја прикријат суштинската причина за одлуката на Хитлер, Германија да го напушти Друштвото на народите во октомври 1933 година за Берлин да може да ја избегне меѓународната контрола на вооружувањето на Војската, цел која била за него од првостепено значење во реализација на идните стартешки цели.

Наспроти ваквата слика која ја праќал кон надвор, на внатрешен план Хитлер почнал веднаш со подготовки за реализација на главната цел - создавање големо германско царство „großdeutsches Reich“ и освојување животен простор“ (Eroberung neuen Lebensraum) и воспоставување глобална хегемонија - доктрина чија суштина е содржана во документот Ноббачprotokoll.⁷² Постигнувањето на ваквата цел на Хитлер не била дел од плановите на конзервативните политички сили, кои посакувале само ревизија на Версајскиот договор.⁷³

На трети февруари 1933 година Хитлер одржал таен состанок со највисоките по ранк офицери на Армијата и притоа го поставил како приоритет подготвувањето на војската за таа да биде во позиција да биде спремна за реализација на планот за освојување животен простор на Исток преку бескомпромисно германизирање на тие простори.

На 16 март 1935 година Германија ја воведува повторно обврската за служење задолжителен воен рок иако тоа согласно Версајскиот договор и е забрането на Германија. На ваквата одлука реагирале Франција, Англија и Италија. Но изостанува заеднички одговор од страна на сојузниците. Имено, подоцна на 18 јуни истата година Германија и Англија постигнуваат билатерална спогодба за ограничување на воената флота на Германија во сооднос 1 спрема 3 во полза на Англија, што одговарало на клаузулите на Версајскиот договор, на тој начин Англија ја постигнала својата цел преку

⁷² Станува збор за документ во кој се изложени плановите на Хитлер за реализацијата на поставените цели преку водење војна која треба да започне најкасно меѓу 1943 и 1945 година. Ваквите планови се преставени на 5 ноември 1937 година пред најблиските соработници и на водечките воени офицери во Берлин.

⁷³ Claudia Prinz, NS-Regime. Die NS-Außenpolitik, Deutsches Historisches Museum, Berlin. 2. Mai 2002.

билатерален договор со Германија да спречи трка во наоружување како што било случај пред Првата светска војна. Овој договор преставува успех за Хитлер со оглед на тоа што веќе не постоело заедничко дејствување на Франција и Англија спрема Германија. Дури Хитлер и неговиот специјален пратеник Јоахим фон Рибентроп⁷⁴, согласноста на Лондон за билатерално уредување на односите, ја толкувале и како прва етапа од постигнување на стратешки договор за сојуз со Англија, кој Хитлер го посакувал од почеток а кој требало да биде на штета на Франција.⁷⁵

Зацртаните цели Хитлер почнува да ги реализира една по друга. Во јануари 1935 година е организиран референдум во Саарланд (Saarland) за приклучување на оваа област кон Германија, кој завршува со голем успех и Саарланд од 1 март истата година е припоен кон Германија. Следната година во 1936, Хитлер наредува влез на армијата во демилитиризаната област Rheinland со што го прекршува договорот од Локарно потпишан во 1925 година.

При носењето на ваквите политички чекори Хитлер и министерот за надворешни работи Нојрат се повикуваат на сувереното право на Германија како што го имаат и другите држави, да одлучуваат суверено за своите работи.

„Германија ништо не бара повеќе, туку само рамноправност со другите држави“, била често пати повторувана реченица од Хитлер и Нојрат.

На 25 октомври 1936 година Германија и Италија потпишуваат договор за соработка со што се проектира оската Берлин-Рим. Додека пак со цел одбрана од Комунистичката интернационала, Германија и Јапонија потпишуваат пакт, на кој подоцна му се приклучува и Италија и други држави.

Политичките успеси во надворешната политика кои ги постигнува Германија овој период се резултат и на неединството што постои, во пред ред меѓу Франција и Англија, кои го зголемуваат дополнително угледот и популарноста на Хитлер меѓу германците.

⁷⁴ Политичар кој и се приклучува на НСДАП во 1925 година. Во 1938 година Хитлер го назначува за министер за надворешни работи и останува на таа функција до крајот на Втората светска војна. Од страна на Меѓународниот воен суд во текот на Нирнбершкиот процес е обвинет за воени злосторства против човештвото и осуден на смртна казна која се извршува на 1 октомври 1946.

⁷⁵ Claudia Prinz, NS-Regime. Die NS-Außenpolitik, Deutsches Historisches Museum, Berlin. 2. Mai 2002.

Неговата популарност растела и како резултат и на низата економски и социјални мерки кои неговата власт ги спровела и резултирале Германците повторно да можат да имаат доверба дека можат да имаат сигурна работа и егзистенција.

Од како Нацистите ја консолидираат власта од 1936 година ги започнуваат подготовките за водење војна. Во таен документ Хитлер ги објаснува неговите намери, дека во рок од четири години Германија мора да биде целосно подготвена за војна а економијата треба да биде целосно посветена за реализација на таа цел.

На 5 ноември 1937 година Хитлер ги повикува на состанок генералите кои ја сочинуваат главната команда на армијата и министрите за надворешни работи и за одбрана, за да им ја соопшти неговата непроменлива одлука, дека прашањето со животниот простор за Германија мора да се постигне ако е потребно и преку војна, најдоцна до 1943/44 година. Како први цели за освојување ги навел Австрија и Чехословачка. На ваквите планови за експанзија, се спротивставил министерот за надворешни работи Нојрат, кој гледал огромни надворешни ризици за Германија од ваквите планови на Хитлер, додека пак главниот командант на армијата Вернер вон Фритз (Werner von Fritsch)⁷⁶ имал сомневања дали државата е спремна за еден ваков потфат. Следната година Нојрат е сменет од функцијата, негов наследник е Јоахим вон Рибентроп а на 4 февруари 1938 година Хитлер се назначува себеси за директен наредбодавец на армијата.⁷⁷

На 12 март 1938 година германската армија влегува во Австрија во која подоцна е организиран референдум, кој завршува успешно и Австрија е приклучена кон Третиот рајх. Немањето одлучна реакција од западните сили, го охрабрува Хитлер на 28 март истата година, да ја анектира Чехословачка. Поради окупацијата на Чехословачка свикана е Минхенската конференција на 29 септември 1938 година, на која е одлучено Германија да ја добие Судетската област, на ваквата одлука се согласуваат Франција, Велика Британија и Италија со надеж дека ќе спречат војна во Европа. Но Хитлер не се откажувал од своите планови, ја чекал следната прилика за да ја нападне Полска.

⁷⁶ Вернер вон Фритз, бил истакнат генерал а од 1936 до 1938 година началник на Генералштабот на германската армија. Во 1938 година е сменет од Хитлер поради неговите критики на плановите на Хитлер за водење војна. Имал дилема дека Германија е во можност да води таква војна каква што ја планирал Хитлер. Загинал на 22 септември 1939 година во воените дејствија во Полска.

⁷⁷ Claudia Prinz, NS-Regime. Die NS-Außenpolitik, Deutsches Historisches Museum, Berlin. 2. Mai 2002.

Истовремено Германија започнала со изградба на поморска воена флота и со тоа крешејќи го договорот кој бил постигнат со Лондон.

И покрај постигнатиот договор на Минхенската конференција, Хитлер и понатаму не наредувал повлекување на германската војска од останатиот дел на Чехословачка. Дипломатските договори за Хитлер служеле за прикривање на неговите вистински намери. Дури во март 1939 година Велика Британија заклучува дека е неопходно да преземе контрамерки спрема Германија и Владата во Лондон одлучува да склучи договор со Полска со кој и ја гарантира нејзината независност. Истовремено Велика Британија прави напори да склучи Алијанса со Советскиот сојуз наспрема Германија, но веќе Германија е чекор понапред, на 23 август 1939 година во Берлин, Германија и Советскиот сојуз потпишуваат Договор за ненапаѓање.

Трета глава

Битка за превласт на големите сили на Балканот

Политичката состојба на Балканот и влијанијата на големите сили - четвртата деценија на 20 век

Состојбата на Балканот во толкава мера била комплицирана што и односите меѓу државите кои важеле за сојузници биле обременети со спорови и недоразбирања. Еден пример за ваквата состојба се југословенско-грчките односи кои се третираше за сојузнички преговори, но се одржувале во многу напнати меѓусебни односи.

Имено, откако истекол договорот за сојуз меѓу Кр. Југославија и Грција потпишан во 1913 година, двете држави започнуваат нови преговори за да го продолжат истиот. Југославија побарала да има целосна контрола врз железничката линија Гевгелија-Солун за непречено остварување на нејзините економски интереси. За да ги зајакне своите преговарачки позиции, Белград го поставува барањата за правата на словенското малцинство во Егејска Македонија кој е во состав на Грција. Ваквите барања Атина ги одбива. Од тие причини обновувањето на договорот било ставено во неизвесност. Франција се обидувала да посредува меѓу Белград и Атина и предлагала да се формира едно Друштво под нејзина контрола кое ќе управува со железницата. Подоцна Грција истапува со предлог за постигнување на грчко-југословенски договор, но контролата и гаранците за почитувањето на истиот, да биде доделена на Друштвото на народите. Зад ваквиот предлог стоела Англија.⁷⁸

Ваквата ситуација е резултат на воспоставените нови граници помеѓу државите на Балканот по завршувањето на Првата светска војна кои ја детереминираат во текот на следните две децении целокупната политичка констелација на односите меѓу државите во регионот и пошироко. Исцртаните граници на Балканот со потпишувањето на мировните договори не ветувале политичка и безбедносна стабилност на Балканот и градење добри односи помеѓу државите. Тоа се потврдува уште во првите години а со текот на годините конфликтноста на Балканот постојано се зголемува.

Европските големи сили, пред се Англија и Франција успеваат да ја држат под контрола напнатата ситуација меѓу балканските држави преку политички и дипломатски

⁷⁸ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Abschrift II Bul 257. A. 204/ K. 262. Deutsche Gesendenschaft Sofia den 27. Mai 1930.

притисоци врз владите на балканските држави а со цел таа да не прерасне во отворена војна, посебно меѓу Бугарија и Кралството Југославија. Нивен интерес, како креатори на поствоениот поредок, бил да се задржи статус кво во Европа а со тоа и на Балканот.

Според Германија, Балканот е заложник на европски центри на моќ и влијание, кои го одредуваат и главно диктираат развојот на настаните на Балканот а со тоа и судбината на државите. Од страна на германските дипломати, Балканот се именува и како големиот ринг на политиката на големите европски сили.

Во една Телеграма на амбасадата во Софија од 1930 година потпишана од амбасадорот др. Римелин во која се вели дека надворешните влијанија на Балканот имаат нешто заедничко, а тоа е стремежот, кој е повеќе или помалку прикриен, за балканските држави да им служат на интересите на туѓите сили или моќните групирања кои се создаваат во европски па и пошироки рамки. Според оценките на германската дипломатија, голем дел од надворешните влијанија не и служат на идејата од договорот во Локарно која има за цел да се хармонизираат односите меѓу државите и таа да се пренесе и на Балканот.

„Иако може да се каже, дека кај одредени држави сепак постојат стремежите за да се постигне мировно решение на Балканот според урнекот од Локарно. Западните големи сили Франција и Англија прават напори да ги принудат државите на Балканот на меѓусебна соработка а со тоа и да го одржуваат воспоставениот поредок воспоставен со мировните договори. Една од таквите напори е иницијативата за Балканска конференција во која учествуваат Кралството Југославија, Грција, Бугарија, Романија, Турција и Албанија“, пишува во телеграмата.⁷⁹

Во друга анализа на Министерство за надворешни работи на Германија посветена на политичка состојба во Југоисточна Европа се нагласува дека ривалството меѓу големите европски сили го прават Балканот нестабилен. Во неа се нагласува дека политичката положба во југоисточна Европа постојано носи можност за конфликти поради очигледните многубројни спротивности што постојат помеѓу државите а кои се резултат на меѓусебно спротивставените политики на големите европски сили кои ги водат на Балканот, притоа тргнуваат единствено од сопствените интереси кои многу често се и меѓу нив спротивни. Според германскиот амбасадор, засега политиките на Англија и Франција резултираат со успех до степенот конфликтите меѓу балканските држави да ги

⁷⁹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. II. Ju. 2122. Societe des Nations- League of Nations. 2 Durschschläge an Weizsäcker. Genf. 30 Mai. 1930

држат под контрола, но не и да бидат решени на долгорочни основи. Тешко е да се очекува во блиска иднина една консолидација на односите во Југоисточна Европа и Балканот, која би содржела ветувања за долготрајна стабилност, за заклучува на крајот од извештајот.⁸⁰

За Франција национален интерес број еден е да се зачува воспоставениот поредок во Европа согласно Версајскиот договор. Нејзина главна цел е да ја држи Германија под контрола, обиколена со држави сојузници на Париз за така да ја осигура својата безбедност. За таа цел Франција подолго време се обидува да состави една низа од држави од Балтичкото море до Средоземното море кои ќе бидат во функција на реализација на нејзините национални интереси. Со цел да ги направи поблиски врските меѓу овие држави, Франција го поттикнува основањето на малата Антанта. Безбедносен проект во функција да и служи главно на нејзините интереси.

Во рамките на ваквата политика, Франција прави напори да се постигне и еден општ безбедносен пакт на Балканот под нејзино покровителство. Главни нејзини упоришта за оставрување на своето влијание врз политичките односи меѓу балканските држави, биле Кралството Југославија и Романија. Овој сојуз на Балканот бил со намера да ги спречи ревизионистичките барања на Бугарија но и Унгарија. Но преку влијанието во Кралството Југославија, Париз се обидува да го спречи и влијанието на Италија на Балканот.⁸¹

Од друга страна и интересите на Кралството Југославија се компатабилни со политиката на Франција. Белград преку членството во Малата Антаната се штител од унгарските претензии во регионот Банат но и опасноста од напад од Италија. Затоа Југославија започнала дипломатска офанзива да издејствува Малата Антанта јасно да искаже анти италијанска тенденција, а во случај да се создадат можности и да ги придобие на своја страна Грција и Бугарија, преку кои најчесто продира италијанското влијание на Балканот. Сепак, овие цели биле се остварени. На последниот состанок на малата Антанта, Кралството Југославија иако бара да се постигне поцврст тристран сојуз, таков договор не е постигнат, поради политичките и економски различни интереси што постојат меѓу Романија, Чехословачка и Кралството Југославија.

⁸⁰ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. II. 20. Aufzeichnung über politischen Beziehungen der Länder Südosteuropas zu Deutschland und untereinander bei Beginn des Jahres 1930. Berlin 5. Januar 1930.

⁸¹ Ibidem

Во Малата Атанта најдобри односите биле меѓу Кралството Југославија и Чехословачка, пред се поради тоа што Чехословачка дејствува исклучиво во кординација со Франција, но и тесната воена соработка меѓу овие држави - Југославија набавувала оружје од Чехословачка. Друг интерес што ги спојувал, биле истоветните политики на спротивставување кон Унгарија. Додека, Кралството Југославија и Романија имале долги и многу пати тешки преговори во уредување на меѓусебните односи.

Во првите години од четвртата деценија на 20 век, односно се до 1935 година, иако Франција имала внатрешни политички тешкотии кои влијаеле и на одржување на безбедносниот систем во Европа кој е креиран под нејзино покровителство, сепак нејзиното влијание на Балканот се уште било доминантно иако е во постојан пад.⁸²

Борбата за политичка превласт помеѓу Италија и Франција се одвивала и на Балканот, посебно после 1935 година. Италија де фокуирсала да воспостави превласт во Јадранското море за да си обезбеди позадина на очиглед спротивставените интереси со Франција во источниот дел на Средоземното море. Од таму следи и тенденцијата на Италија да ја ослабува малата Атанта, посебно Кралството Југославија, ривалот на Јадранското море и сојузник на Франција. Ваквите обиди на Италија да ги привлече државите од малата Атанта кон себе и ослабне, ќе бидат парализирани од страна на Франција.

Италија смета дека тековните спротивставувања меѓу Балканските држави, особено затегнатоста на односите меѓу Грција и Кралството Југославија и одат во прилог на нејзините планови за Средоземното море. Токму затоа и понатаму продолжува со своите активности со кои предизвикува спорови меѓу нив, како тој околу пристаништето во Солун, до кое Југославија бара да има гаранции за непречен пристап.⁸³

Италија се обидува своите интереси на Балканот да ги реализира и преку Бугарија. Затоа прави напори да ја одврати оваа држава од било какви постигнувања на договори кои ќе

⁸² Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. I 1026. Deutsche Botschaft Rom. Auf den Erllas vom 10. d.M. – II Bulg.257. Rom, den 24 Juni 1933 Inhalt: Zur Lage auf dem Balkan.

⁸³ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Abschrift II Bul 257. A. 204/ K. 262. Deutsche Gesendschaft Sofia. Sofia den 27. Mai 1930.

водат до приближување на нејзините односи со Грција и Турција. Ниту пак посакува да дојде до постигнување некои посебни односи меѓу Бугарија и Југославија.

Главната политичка пречка на Италија за реализација на своите интереси на Балканот е Кралството Југославија. Токму затоа Мусолини често пати упатувал и отворени закани и напади кон Белград.

Во една телеграма на германскиот амбасадор во Софија до своите претпоставени во Берлин им пренесува делови од говорите на Мусолини со цел да го претстави нивното влијание врз политичката атмосфера на Балканот. Притоа тој нагласува дека како што известува нанзад со години, ја гледа состојбата на Балканот како хронично сериозна.

„Со говорите Мусолини доведе до значително заострување на хроничниот немир на Југоисток, и полека, но сигурно се доближуваме до акутните фази на опасност. Преку нескриената закана до Србија што ја упати Мусолини, ги угушил и така малите можности да се задржи мирот подолго на Балканот. Се надевам дека можам да оценам дека надворешната политика на Бугарија ќе остане разумна и говорите на Мусолини, ќе делуваат отрезнувачки врз Бугарија, да биде внимателна во односите со Италија. Целокупната положба на политичките констелации на Балканот, е таква што секој инцидент може да доведе до несогледливи последици“.⁸⁴

Од друга страна пак Англија тргнувала од позицијата дека може да ги зајакне своите позиции на Балканот само на сметка на Франција. За своето влијание на Балканот, Англија ја смета Грција за најпогодна, од каде може клучно да влијае врз сосостојбите на Балканот. Во намерата да и обезбеди сигурност на Грција која стравувала дека може да ги изгуби областите од Македонија кои се во нејзин состав, Лондон се заложува да се формира пакт преку кој ќе се обезбедат меѓусебни безбедносни гаранции меѓу државите на Балканот. На тој начин, преку групирање на државите во овој регион под нејзино патронатство, да го наметне сопственото влијание. Но ваквите напори не вродуваат со реализација на крајната цел. Причината за тоа во голема мера се спротивставените политики на Англија наспрема Франција но и отпорот на Италија, за што сведочи и една телеграма на германскиот амбасадор во Бугарија испратена до Министерството за надворешни работи во Берлин. Во која тој меѓудругото известува дека кај него во посета дошол англискиот амбасадор Ватероло за да се искаже за несукешноста на неговата

⁸⁴ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. I. 1603. Deutsche Botschaft Rom. Politischer Bericht. Inhalt: Italien und Entwicklung auf dem Balkan. Rom, den 20 Oktober 1933.

иницијатива што неаодамна ја презеде за приближување меѓу балканските држави. Притоа во телеграмата пишува:

*„Јас во оваа прилика само пренесувам делови од разговорот и воедно кажувам дека Ватероло остави впечаток на лутина и револтираност и веднаш започна да го посакува далечниот Банкок каде претходно бил во дипломатска мисија, наместо лизгавиот политички терен на Балканот. Ватероло ми соопшти дека сака да патува во Атина по налог на Форин Офисот. Тој ми кажа дека англиската Влада со загриженост го набљудува политичкиот развој на Балканот-односите помеѓу Бугарија и Кралството Југославија, помеѓу Грција и Бугарија и пред се сплетките што ги прави Италија на Балканот. Според него Франција води користољубива политика, затоа Англија има намера на чесен начин да ги збратими балканските народи и да спречи Југоистокот да биде во иднина појдовна точка за воени заплети во Европа“.*⁸⁵

Германскиот амбасадор известува понатаму дека откако Ватероло имал разговори со својот колега во Белград и одпатувал по налог на својата Влада во Атина за да ги простудира на лице место грчко-бугарските односи, му соопштил дека целта на англиската Влада е да посредува во обединувањето на балканските народи, е приближно индентична со политиката на германската Влада, и ми даал повод да размислувам дали Германија треба политички да стане поактивна во Југоисток. На тој предлог германскиот дипломат му одговорил дека од него скицираните политички намери на Англија, не се приближно, туку се целосно во согласност со намерите на Берлин. Но дека Германија морала да биде политички воздржана за да не ги наруши економско-политичките врски на Балканот“. Германскиот дипломат на крајот од телеграмата заклучува дека англиската Влада најмногу се труди да ја подобри положбата на Балканот, но ако е сама во постигањето на оваа цел, тогаш ќе жали за преземените активности во овој правец. Истотака Англија преку Балканот се спротивставувала и на руското и комунистичкото влијание во Европа.⁸⁶

Плановите на Советскиот сојуз на Балканот иако во првата деценија по Првата светска војна сеуште не се јасно видливи, но Москва после 1930 година постапно почнувала да го зголемува своето влијание во балканските држави, пред се преку преку Третата

⁸⁵ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A. 191/ K. 255. Deutsche Gesendschaft Sofia. Sofia 20. März 1930. In Anschluß an Tel. Nr. 34 und Bericht vom 6. 5. 1930 – A. 169-o

⁸⁶ Ibidem

интернационала. Влијанието на Советскиот сојуз првично доаѓа до израз во спорот со Романија за областа Бесарабија и опасностите од можен изолиран руско-романски конфликт. Според информациите кои ги поседувала германската дипломатија, во овој период Советскиот Сојуз во еден дел ги спроведувала своите интереси на Балканот посредно преку Турција. Во таа насока подолго време полека и сосема неофицијално се подготвувало тло за привлекување на Кралството Југославија и Бугарија во руско-турскиот блок.⁸⁷

*

Односот на распоредот на силите на Балканот почнува да се менува постапно по 1933 година откако Хитлер ја презема власта во Германија ја. Од тогаш Германија почнува да ги зајканува своите политички позиции и на Балканот. Дотогашната политика на воздржаност Германија ја напушта и почнува да гради силни економски односи кои ќе доведат до зголемување на германското политичко влијание со државите на Балканот со крајна цел тие да бидат подредени на нејзините планови и политики за воспоставување нов европски поредок.

Имено, во првите години по стапувањето на Хитлер на власт, Балканот бил дел од стратегијата на Германија за нејзината политика и интереси кон Југоисточна Европа, во која влегувале подунавските и балканските држави. Германија овие држави ги гледала како извор за снабдување со пренхранбени производи и суровини за индустријата. Фокусот бил ставен на постигнување на целта за нивно економско цврсто поврзување со германската економија и нивно ставање во економска и финансиска зависност од Третиот рајх.

Ваквата стратегија била надополнување на стратегијата на претходните Влади пред Хитлер да дојде на власт. Посебно по избувнувањето на Светската економска криза, започнале со поинтензивно економско поврзување на балканските држави со Германија. Резултат на таквиот пристап бил и потпишаниот трговски договор меѓу Германија и Бугарија на 24 јули 1932 година, кој содржел и низа предности за Бугарија. Впрочем тоа

⁸⁷ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Die politische Lage in Südösteuropa (Stand von 28. August 1930).

бил прв редовен тарифен договор потпишан од Бугарија со некоја индустриска развиена земја.

Поради географската местополжба што ја има Југославија на Балканот но и големите потенцијали на разновидни суровини кои биле од големо значење за германската индустрија во Министерството за надворешни работи во Берлин перманентно се правеле големи политички напори за поврзување на Југославија со Германија.

Од политички аспект Југославија играла важна улога во системот за безбедност кој го поставила Франција после Првата светска војна со оглед дека Југославија била членка на малата Антанта но и на Балканскиот пакт, два сојуза чиј ментор била во прв ред Франција. Стратешка цел на Берлин била да влијае преку Југославија во ослабнување на овие сојузи и во догледно време и нивно растурање. Истата цел Германија ја имала и кон Романија, која истотака како и Југославија била членка на малата Антанта и Балканскиот сојуз.

Како резултат на Светската финансиска криза и проблемите кои таа ги предизвикала пред се врз економијата на Франција, предизвикала намалување на економските врски со Југославија со што се создаваат предуслови за зголемување на врските на Белград со Германија па така во 1932 година и 1933 година е забележано зголемување на трговската размена меѓу Германија и Југославија.

Стратегијата на Германија била постигнатите економски позиции кај балканските држави, да ги става во функција на исполнување или штитење на нејзините политички интереси. И во многу случаи Берлин успевал да ги постигне целите од ваквиот начин на практикување во надворешната политика, користејќи ја економската зависност на другите држави кон неа. Берлин остро се спротиставувал на политиките водени од другите држави а кои биле во спротивност на нејзините економски интереси. Пример за тоа е иницијативата на Полска за свикнување на конференција на државите од Источна и Југоисточна Европа, со цел да се склучи договор за меѓусебна економска соработка. Германија силно се спротиставила на таквите намери и преку политичките средства на притисок, идејата за склучување на економски договор според планот на Полска пропаднал.

Исто така Германија ја оневозможила и реализацијата на идејата за создавање на Пан-Европа⁸⁸ под покровителство на Франција, чие создавање произлегувало од намерите за дополнително зајакнување на сопствената безбедност.

Зајакнатата политичка позиција на Германија предизвикале загриженост во Рим, и довеле до силно ангажирање на Италија со помош на Франција да се склучи еден антигермански сојуз со цел спречување на евентуалено припојување на Австрија кон Германија и нејзино доближување па и излегување на Јадранскиот басен. Тоа настојување било присутно и по 1933 година, особено во текот на 1934, но и во наредната 1935 година. Но во овие години политичката позиција на Германија бележи зајакнување посебно во подунавските држави како и на Балканот а што е резултат пред се на нејзината зголемена економска активност.

*

Откако Хитлер на 30 јануари 1933 година е назначен за канцелар тој првите години ги посветил на зацврстување на својата власт на стабилизирање на економијата а потоа на подготовките на државата за војна. Во овој период политиката на Берлин кон државите на Балканот била фокусирана на зацврстување на економските односи со крајна цел доведување во зависност од германската економија за подоцна кога ќе биде потребно, откако започнуваат воените дејствија во Европа, Германија да има влијание на нивната политика-да изврши притисоци за нивно приклучување во воениот сојуз, како што било и случај барањето на Берлин да се приклучат низа држави кон Тројниот пакт, меѓу кои и Бугарија и Југославија.

Во овој период во надворешната политика на Германија биле во преден план истакнувани економските можности за соработка што таа им ги нудела на државите од Југоисточна Европа, но постапно Берлин почнувал да ја промовира политиката на воспоставување нов поредок во Европа а со тоа и на Балканот, кој ќе биде праведен за

⁸⁸ Станува збор за еден говор на францускиот претседател Аристид Бријан во кој изјавил дека Европа мора да се уреди врз основа федерален модел. Германија во ваквите планови гледала реализација на француските национални интереси а кои биле дијаметрално спротивни со тие што ги имал Хитлер. Поради ваквата позиција на Германија, немало ниту услови да се спроведува планот во реалност.

разлика од постоечкиот. Тоа пак подразбирало рушење на воспоставениот поредок во Европа по Првата светска војна со Версајскиот договор.

Низата околности во кои Европа западнала во годините после Светската финансиска криза која ги погодила силно како Франција така и Англија како и други држави, предизвикале и политички турбулентции на стариот континент, се повеќе се зголемувало неединството во редовите на сојузниците, што пак од друга страна Хитлер го користел за да го руши Версајскиот договор како и договорите кои биле подоцна склучени како тој во Локарно а со цел да може неконтролирано да ја опремува Германија со оружје и воена опрема како и повторното воведување на воената обврска иако тоа и било забрането на Германија со Версајскиот договор.

Но, наместо Франција и Англија да дејствуваат заедно, се случувало Англија да склучува билатерални договори со Германија од областа на безбедноста и вооружувањето на воената морнарица со што Франција била оставена осамена. А Франција во овој период се судирала со внатрешна политичка нестабилност што влијаело во водењето на нејзината надворешна политика и преземањето одлучни чекори наспрема очигледното кршење на Версајскиот договор од страна на Хитлер.

Друг фактор кој влијаел врз негативно на стабилноста на тогашниот поредок во Европа бил и се поголемата поддршка на Комунистичките партии од населението а со тоа и опасноста тие да ја преземат власта и да воспостават комунистичка во европските држави диктатура по урнекот во СССР. Популарноста на Комунистичките партии била резултат на се поголемата невработеност, малите плати а со тоа и осиромашувањето на широките слоеви на луѓето во државите во Европа како последица од Светската финансиска криза.

Треба да се нагласи дека и како причина за се поголемото влијание на Германија биле и недоследните политики кои ги воделе Франција и Англија спрема балканските држави како и неуспехот или пак половичниот успех на бројните иницијативи под нивно покровителство за воспоставување пријателски односи меѓу државите.

Ваквите состојби во Европа му одат во прилог на Хитлер и тој ја користи секоја прилика за да се ослободи Германија од сите преостанати обврски наметнати од Версајскиот договор.

Успехот да носи одлуки спротивни на Версајскиот договор и со тоа да не го почитува, на Хитлер му носи голема популарност, не само внатре во Германија, туку кредибилитет и авторитет на Германија растел и кај другите држави, особено кај тие во Југоисточна Европа, каде што Германија била веќе во економска експанзија. Паралелно со зголемената економска активност, се зголемувале и дипломатските контакти и друг вид на соработка и зближување.

Сите овие процеси се случуваат на сметка на Франција и Англија кои се повеќе биле зафатени со своите внатрешни проблеми, но пред се поради тоа што за консолидација на своите економии и во санирање на последиците од Светската финансиска криза, тие се свртеле кон своите колонии од каде што се снабдувале со суровини и ефтина работна сила.

Во дипломатските средби и контакти Германија со државите од Југоисточна Европа се повеќе се зборувало за потребата од воспоставување нов европски поредок кој ќе биде праведен и ќе ги исправи неправдите кои се резултат на лошите решенија донесено на Мировна конференција во Париз поради кои државите се доведени во меѓусебни конфронтации.

Ваквите политики на Германија предизвикуват интерес во се пошироки политички кругови во државите на Балканот. Ветувањата на Берлин наидувале на интерес кај владите на кои им се чинеле примамливи и во нив го наоѓале својот интерес за да почнат да градат поблиски односи со Германија. Но, како што погоре е потенцирано, просторот кој бил остапен од Франција и Англија од веќе споменатите причини, го искористила Германија. Сепак, пресуден фактор за приближувањето на државите кон Германија, е економските решенија кои Германија им ги нудела за големите економски проблеми на овие држави, пред се со изнаоѓање пазари за извоз на нивното претежно змејоделско и сточарско производство како и други ресурси. За кои Германија им го отворила својот пазар од 65 милиони жители. Балкански држави биле економски слаби и претежно аграрни а Германија имала потреба од увоз на храна а за возврат таа ги снабдувала со машини и други индустриски производи.⁸⁹

⁸⁹Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Die politische Lage in Südösteuropa (Stand von 28. August 1930).

Најголемата надеж во новата политика на Германија полагале ревизионистичките сили на Балканот. Во прв ред тоа била Бугарија, во која постоело големото воодушевување спрема Германија откако власта ја преземал Хитлер.

Македонското прашање пречка за постигнување Балкански сојуз

За целиот период по Првата светска војна константа е оценката на Германија дека интересите на големите европски држави се вкрстуваат на Балканот. Токму поради судирот на нивните интереси, овој регион е во хронична нестабилност и со постојана закана да прерасне во воен судир.

Амбасадорот на Германија во Бугарија др. Римелин уште во 1926 година напишал дека Балканот е претворен во политичка берза откако Франција и Англија ја промовираат идејата за постигнување Балкански сојуз а со цел да ги маскираат нивните политики кон државите на Балканот-политики кои имале единствена цел, да им служат единствено на нивните национални интереси. Овој извештај дополнително ги појаснува политиките на Франција, Англија и Италија на Балканот и нивното меѓусебно ривалство поради кое трпат последици државите на овој полуостров на Европа.

Имено, во извештајот се вели дека Англија и Франција се трудат да се постигнат смирување на Балканот, првата со цел да ја задржи хегемонијата, додека последната се труди полека да се провлекува покрај првата, за подоцна да и ја заземе нејзината позиција на Балканот. И наведува дека прв пат Англија ја објавила паролата Балкански сојуз во јавната дискусија преку еден грчки пратеник. Од тогаш не престанале дискусиите на оваа тема. Непосреден повод повторно да се зборува за Балканскиот сојуз е изјавата на Мусолини, дека тој е спремен да се грижи од своја страна за болежливиот Балкан. Германскиот амбасадор ценел дека е голема е можноста Италија да стане поактивна на Балканот, но нејзините успеси во оваа цел можеле да достигнуваат само до Албанија.

„Јас не можам да си ја преставам Италија да биде заштитник и покровител на еден Балкански сојуз и да биде водечка сила во овој регион. Без разлика уште колку ќе

потпишат спогодби, сепак односите меѓу Италија и Кралството Југославија нема да бидат добри. Имам впечатокот дека и во Бугарија не се зема сериозно надворешната политика на Италија. И Бугарија не гледа во Италија водечка држава на Балканот. На местото на Австроунгарија и Русија денеска на Балканот активни се Франција, Англија и Италија, но Советскиот сојуз подоцна или порано, ќе биде повторно важен играч на Балканот. Главно дејноста на големите европски сили на Балканот во јавноста се преставува како „Политика на смирување“. Но ништо не се сменува кон добро преку меѓусебните политички интриги кои се актуелни повторно“.⁹⁰

Идејата за Балкански сојуз ја поттикнува Англија а за истата се заложува и Франција, подоцна и се приклучува и Турција. Франција и Турција имаат сосема поинакво гледиште за Балканскиот сојуз од тоа на Англија. Токму затоа и изгледите за формирање Балкански пакт, посебно како што го има проектирано Англија, стануваат многу мали па дури и неможни одкако веќе Југославија ја одбива идејата за потпишување Сојуз според грчко-англиската верзија.

Причината за одбивањето на Белград е во тоа што не сака да се откаже од предностите кои и овозможуваат појака позиција во однос на Грција. Туку посакува да ја искористи моменталната состојба за да ги среди односите со Атина според нејзините желби, а во таа цел се чини има поддршка од Франција. Југославија преку поставување на барањето за правата на словенското малцинство во егејска Македонија која е во состав на Грција, има цел да издејствува повеќе права врз железничката пруга Гевгелија-Солун. Белград инсистира да има контрола врз железничката линија за да нема пречки за пристап до пристаништето во Солун. На ваквите барања Грција се спротивставува.

Во надминувањето на спорот се вклучува директно Франција во обид да посредува меѓу Белград и Атина. Француската Влада предлага да се формира Друштво под нејзина контрола кое ќе управува со железницата. Но Грција индиректно го отфрла францускиот предлог на тој начин што истапува со предлог за постигнување на грчко-југословенски договор чие спроведување и почитување ќе го гарантираат Друштвото на народите. Зад грчкиот предлог се крие Англија.⁹¹

⁹⁰ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A.140/K. Nr. 150. Deutsche Gesendschaft, Sofia 26 März 1926.

⁹¹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. II It. B 2. B. Deutsche Gesendschaft, Athen, den 13 November. Bericht vom 6. d.M.

Постигнувањето на сојуз на Балканот било тема на разговор помеѓу Чемберлен, Бријан и Мусолини во Женева, за што известува германскиот амбасадор во Италија. Тој во телеграмата до Берлин оценува дека иако грчко-бугарскиот конфликт ја прави помалку остварлива можноста за Балкански сојуз, но сепак можеби поради овој спор, е покрената темата помеѓу европските сили. Притоа нагласува дека информацијата која ми била соопштена од добро информиран извор, не би смеела да остане без интерес а таа дека одржаните дискусии во Женева, Чемберлен и Бријан му ја изложиле на Мусолини можноста од Балкански сојуз. Но според информациите со кои располагал германскиот амбасадор, Чемберлен и Бријан му ја објасниле на Мусолини идејата за Балканскиот сојуз со приклучување и на Турција а со цел да се зацврсти мирот на Балканот, но Мусолини се благодарил за уважувањето на италијанските интереси на Балканот со овој чекор, но тој се изјаснил неповолно за идејата, бидејќи стравувал од целите и побудите на Англија и Франција. Во телеграмата германскиот дипломат заклучува:

*„Без да сум во можност дополнително да ги проверам подетално информациите од мојот авторитетен човек, тие мене ми изгледаат веродостојно, во секој случај, што се однесува за позицијата на Италија. Италијанското отфрлање на идејата почива на постојаните кошмари што ги имаат во Рим од повторно издигање на Австроунгарската монархија, или пак поради зацврстување на малата Атанта или само на Кралството Југославија. Притоа и албанското прашање игра значајна улога, кое не е за потценување. Во случај да се воспостави опит сојуз на Балканот, тогаш не само што ќе се ублажат спротивставеностите меѓу Кралството Југославија и Грција на штета на Италија, туку и политиката на продирање што ја води Италија во Албанија, ќе биде ставена пред големи тешкотии“.*⁹²

Балканската конфереција почнала со работа без притоа да има значајни политички резултати и на неа се повеќе доаѓале до израс разликите кои постоеле меѓу државите, посебно, од една страна Бугарија а од друга страна Кралството Југославија а во врска со вооружените активности на ВМРО на македонската територија која била во границите на Југославија како и правата на македонското население во вардарска Македонија за кое Бугарија сметала дека е бугарско. Разликите се актуелизирале во пошироката јавност. Имено, големо негодување од работата на Првата балканската конференција одржана во

⁹² Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. I. 1619. Deutsche Botschaft Rom. Betrifft: Italien und die Athener Balkankonferenz. Anlagen. Rom, den 24 Oktober 1930.

Атина изразила Владата на Бугарија чии ставови биле пренесени преку печатот. Според германските дипломати во Софија не постои оптимизам за постигнување Сојуз на Балканот.

Германскиот амбасадор заедно со извештајот до Берлин пренесува и извадоци од весниците во Бугарија, во дел од нив се вели:

„Под завеста на федералистичка солидарност и единство, конференцијата ќе ја следи идејата за Пан Европа на Бријан со цел да ги овековечат мировните договори од 1918 година. Ова е главната мисла и најголемата желба на победниците, кои со новите конференции и преговори уште повеќе сакаат да им ги врзат рацете на победените и да не можат да протестираат за неправдите и теретот нанесен со мировните договори и да забораваат за нивна ревизија. Останатите точки на програмата се сметаат за лукави со исклучок на економските прашања. Бугарскиот министер за надворешни работи Буров, веќе подолго време ги посматра плановите на грчките државници и истакна дека Балканската конференција се свикува прерано и изјавил дека не е возможна Балканска федерација, се додека не се разоружуваат националистичките духови во Балканските држави. Прашањето на малцинствата кое во последно време се заостри, мора да се смета за основа за идно договарање. Но, како што е соопштено од Женева, таму се состанале членките на Малата Атанта и Грција и заклучиле да заземат став против државите кои се заинтересирани да се разговара за правата на малцинствата, заземајќи став дека до сега доволно им се излегувало во пресрет на малцинствата. Отаму, е сосема јасно дека преставниците на Кралството Југославија, Грција и Романија, ќе го застапуваат истото гледиште и на Балканската конференција во Атина и нема да остапат од тоа што се договориле во Женева“⁹³.

Бугарскиот печат пренел текст објавен во весникот „Журнал Ботст“, во кој се подвлекува дека е добра можност да почнат да се средуваат границите на Балканскиот полуостров, притоа заклучувајќи:

„Бугарија треба доброволно да ги признае сегашните граници за вечни времиња во спротивно Балканската конференција би се одржала и без нејзино учество. Слично како

⁹³ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A. 57/K. 86. Deutsche Gesendschaft. Sofia, den 6 Februar 1931. Betr. Bulgar. Presse zur Balkankonferenz.

што се изјаснила Германија дека ќе се откаже од Елзас и Лотринген и дека западните граници ги смета за конечни. Тоа значи дек Бугарија треба да се откаже од Македонија, бидејќи не би станала член на Балканската федерација“.⁹⁴ Покровителот на овој текст се сметало, дека треба да се бара во таборот предводен од Франција.

Во друг новинарски текст пишувало:

„Со договорот во Локарно е обезбедена спогодбата за непроменливост на западната граница на Франција. На атинската конференција ќе се зборува за Локарно на Балканот, тоа значи постоечките граници треба да се сметаат за конечни. Грција, Србија и Романија сакаат да си го заштитат својот плен, посакувајќи насилството и неправдата да станат закон. Заклучоците на поединечните публицисти и политичари е дека не било никогаш и нема да биде една група луѓе да ги присилува другите да се изјаснат дека се согласни со состојба која е спротивна на нивните интереси. Заклучоците и резолуциите од Конференцијата во Атина можат да значат дека се посакува насилството и неправдата да станат закон“.⁹⁵

„Македонија“ весник на Македонците во Бугарија исто така во изданието од 5 февруари 1931 година, пренесува:

*„Поминаа веќе 11 години од потпишувањето на мировните договори и од тогаш Македонците се топче за поигрување на политичките клонови од типот на Венизелос“.*⁹⁶

Мислењето на германски амбасадор во Софија во согласно извештајот на амбасадорот во Софија гласел:

„Од известувањето на медиумите за работата на Балканската конференција, како и за основите врз кои ќе се водат разговорите, може да се состави мислење дека

⁹⁴ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. A. 57/K. 86. Deutsche Gesendschaft. Sofia, den 6 Februar 1931. Betr. Bulgar. Presse zur Balkankonferenz. Bulgarische Pressestimmen zur Balkankonferenz.

⁹⁵ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. J. Nr. A 1372/31 Deutscher Botschaft. Therapia, den 4 Oktober 1931. Inhalt: Balkankanische Konfernez. 4 Durchschläge. 1 Anlage.

⁹⁶ Ibidem

конференцијата во Атина е само една комедија. Истиот впечаток за конференцијата се добива и од пишувањата на познатите публицисти и други јавни личности“.⁹⁷

На Балканска конференција во Истанбул се расправало за постигнатите политички резултати во однос на постигнување договор за Балкански сојуз со посебен извешај за лојалното исполнување на обврските на членките, вклучувајќи ја и заштитата на малцинствата, како и тешкотиите кои престојат за приближување на ставовите кои ги имаат државите.

Според германскиот амбасадор во Анкара кој непосредно ја следел работата на Конференцијата, шесте држави учеснички на конференцијата, можеле да се поделат во три групи.

1) Задоволни држави биле Кралството Југославија и Романија, бидејќи тие произлегле од Светската војна со големи територијални проширувања и се гледаат себеси повеќе како европски држави, отколку балкански. Тие гледаат на Балканската конференција со извесна надменост и ја следат нејзината работа со голем интерес.

2) Незадоволни држави од конференцијата биле Албанија и Бугарија. Тие се чувствуваат како како жртви од исходот од Светската војна и се повеќе заентерсирани за подобрување на животот на нивното малцинство кое живее надвор од нивните граници, а не за другите прашања за кои се расправа на Балканската конференција.

3) Резигнирани држави се Турција и Грција, тие добија надомест за губитоците од Светската војна. Тие се залагаат за формирање Балканска унија надевајќи се дека ќе добијат поголема надворешно политичка важност.

Одлучувачките точки на кои во прва линија опстојуваат Бугарите, се сеуште далеку од нивното остварување, а со тоа е и далеку е реализацијата на планот за Балканската федерација.

Најдобра позиција на конференцијата зазема Турција, таа повеќе или помалку ги среди нејзините односи со балканските држави. Ваквата позиција и овозможува да заземе и

⁹⁷ Ibid

посредничка улога во разговорите кои престојат меѓу Бугарија од една страна и Југославија и Грција, од друга страна.

Турција во прв ред се обидува да помогне Бугарија и Грција да ги надминат разликите. Ако оваа цел и успее на Турција, тогаш може да дојде до склучување на турско-грчки-бугарски пакт под водство на Анкара.

Балкански држави во иднина би можело да се поделат на уште на две групи, во една, првите четири држави а во другата група Кр. Југославија и Романија, кои се под влијание на Франција. Турските преставници на Конференцијата кои ја претставиле политикатата на турската Влада според која Балканскиот сојуз претставува обединување на сите Турци што живеат на Балканот. Но, се покажа дека ваквата политика поминува само во замислите на турските државници, особено кај Кемал Мустафа. Турција дури предвидува и обединување на ориенталните држави каде живее турско население како Ирак, Персија и Авганистан кон Балканскиот сојуз.⁹⁸

Според соопштенијата на турската Влада дадени на преставниците на печатот, застапените држави на Балканската конференција се согласиле дека ќе биде подобро за Балканот ако големите сили ги држат рацете што подалеку од него.

Во разговорите што ги имал германскиот амбасадор со преставници на турската Влада, му било неформално кажано дека не е во интерес на Балканот да се привлече Италија на Конференцијата. Истотака не се посакува учество и на Полска и Чехословачка, бидејќи тие се многу блиски со Франција. Но пак се сметало на учеството на Унгарија.

На оваа Балканска конференција биле донесени бројни резолуции, кои биле осмислени како подготвителна работа за склучување на планираниот политички Балкански сојуз. Било предвидено формирање на Комисија за изработка на предлог проект за формирање на Балкански политички пакт. Комисијата требало да ги простудира сите пречки меѓу кои и проблемот со правата на малцинствата и извештајот да им го даде на секоја од делегациите три месеци пред да заседава следната Конференција.⁹⁹

⁹⁸ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. Auswärtiges Amt, Berlin, den 21 Oktober 1931. Politischer Bericht. Betr. Zweite Balkankonferenz.

⁹⁹ Ibidem

Дека државите се далеку од постигнување сојуз, зборува и извештајот на германскиот амбасадор во Кралството Југославија пратен на 4 ноември 1931 година до Министерството за надворешни работи во Берлин, во кој се подвлекува дека што туку завршената Втора балканска конференција во Инстанбул предизвикала измешани чувства во југословенската јавност. Кралството Југославија, исто како останатите балкански држави, со неофицијален претставник учествувала на конференцијата. Според оценките на амбасадорот на Белград не му одговара насоката во која се движи Конференцијата, особено што Бугарите, Албанците и Турците со големо залагање се трудат на нивен начин да ги третираат прашањата за малцинствата.

Југославија би можела да има полза од стремежите на Балканската конференција, кои се сведуваат на еден договор кој би бил балкански Локарно, за кој ако може да се постигне согласност врз основа на статус кво ситуацијата во однос на поставените државни граници. Но, таа можност изгледа исклучена, бидејќи Бугарите како и Албанците, не ја признаваат постоечката состојба со границите а ќе бараат и заштита на малцинствата. Кралството Југославија не може да сокрие дека не му оди во прилог активното учество на Турција на Балканската конференција и грчко-турско приближување и подобрување на бугарско-турски односи како и признавањето на Албанија од страна на Анкара. Според него, сето ова ќе биде пречка за стремежите на Кралството Југославија да има водечка улога на Балканот. Исто така Југославија покрај од овие опасности, се плашела и од хипотетичкото воспоставување на Балканскиот сојуз, бидејќи таквиот сојуз може да ја ослабне, но и дури и да ја растури Малата Атанта.¹⁰⁰

Дипломатите од германската амбасада во Белград посебно истакнале дека било забележливо тоа што во печатот само двајца автори пишуваат за Балканската конференција, и тоа познатиот агент на Кралството Југославија кој живее во Париз (агент и на други балкански држави), Леон Савадјан, кој бил издавач на списанието „Ревиија за Балканот“. Другиот автор бил југословенскиот делегат на Балканската конференција, др. Топаловиќ, кој од почетокот на воспоставувањето на кралската диктатура постанал водач на српските социјалисти.

Во весникот „Време“ Савадјан меѓу другото напишал :

¹⁰⁰ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. P. 2159/31 Po. 3. Deutsche Gesandtschaft. Belgrad, den 4. November 1931. Inhalt: Jugoslawien und die Balkankonferenz.

*„Сега мора да се зафатиме со работа. Ако веќе целиот свет посветил посебно внимание на оваа конференција, тогаш е обврска на делегациите на сите Балкански држави, да покажат сеопфатно истрајна политика, да не останат дискусиите и плановите од Истанбул само букви на хартија“.*¹⁰¹

Др. Топаловиќ во текстот во „Правда“ пишувал за прашањето за малцинствата, при што тој нагласува дека е неопходно и неизбежно да се третира ова прашање при остварување на една заедница на Балканските држави. Тој вака гледал на прашањето за малцинствата:

*„Тешкотијата лежи во политичко-военото значење на прашањето за малцинствата. Ако одржувањето на морално - етничката свест на малцинствата се поврзе со една политичка акција од странство, која за цел го има ослабувањето на воената сила на една држава, или спроведување на територијални промени, тогаш прашањето за малцинствата, ќе почне да зазема опасен политички карактер. На Балканот во многу случаи е така со малцинствата. Затоа би било многу тешко да се пристапи кон решавање на прашањето врз основа на закочени формули. Што се однесува до Бугарија, се смета дека секој што му мисли добро на Балканот, секој добар Јужнословен треба да се залага за државна заедница меѓу Кр.Југославија и Бугарија. Се додека тоа не е сигурно, невозможно е Кралството Југославија да изврши самоубиство и да признае македонско или пак бугарско малцинство во Македонија. На тој начин Кралството Југославија би им дала право на жителите во Македонија да се изразат дали сакаат да бидат признаени како посебен народ во рамките на заедничката држава“.*¹⁰²

За германскиот амбасадор во Белград во текстот не е доволно утврдено, како би можело да се спојат дијаметрално спротивните сваќања на Бугарија и Кралството Југославија за прашањето на малцинствата. Според амбасадорот, ваквата социјалистичко-пацифистичка интерпретација на една бугарско-југословенска унија е сеуште далеку од можна, но има за цел да се заплашат Унгарија и Турција.¹⁰³

¹⁰¹ Ibidem. Страна 3

¹⁰² Ibid. Страна 4

¹⁰³ Ibid. Страна 5

Во извештајот на германската амбасада на Германија во Рим, се наведува дека е забележително меѓусебното приближување помеѓу малите држави во насока да ги заштитат своите интереси и безбедност наспроти се поголемите закани кои идат од ревизионистичките држави. Оценката на германските дипломати во амбасадата во Рим, е дека од ваквите активности на Балканот, Италија остава впечаток како да не е загрижена за нејзините интереси на Балканот и Средоземното море. Проценката на Владата во Рим била дека активностите на приближување помеѓу државите на Балканот тешко можат да се реализираат. Според изворите на Германија која ги имала во италијанската Влада, Рим сметал дека скоро да се ненадминливи споровите меѓу Бугарија и Грција во однос на барањето на Софија за излез на Егејското море. Истата ситуација е и со спорот меѓу Бугарија и Југославија за тоа кој има право да ја поседува Македонија. Токму поради овие спорови не постојат реални шанси да се создаде цврст сојуз на Балканот. Дополнително една ваква иницијатива би предизвикала и поделба во рамките на малата Антанта.¹⁰⁴

Иницијативата за постигнување на Балкански сојуз за безбедност на границите ја презема Франција која има најголемо влијание на Балканот преку Кралството Југославија и Романија но и најголем интерес да се постигне договор меѓу државите со кој ќе се почитуваат веќе воспоставените граници. Англија покажува обзир и ги уважува интересите на Франција на Балканот и нејзината посветеност за изградба на колективен безбедносен систем на континентот според нејзинот модел. Притоа Франција прави силни напори да се склучи српско-грчкиот сојуз што ќе овозможи подоцна да се постигне договор за склучување сојузот.

За ваквиот план на Франција и за политичката состојба на Балканот и можностите за постигнување сојуз меѓу државите известува германскиот амбасадор во Грција во Телеграма до Берлин, во која меѓу другото истакнува дека француски амбасадор во Атина не ја криел својата позиција дека на договорот за Балкански сојуз, треба да му претходи грчко-српски договор. Од доверливи извори германскиот дипломат во Грција дознал дека во случај на несупех на преговорите меѓу Грција и Србија за постигнување сојуз, тогаш Франција имала дурги алтернативи. При тоа истакнал дека не е без интерес, што при еден дипломатски прием претходните денови, англискиот дипломатски претставник откако излегол од кај министерот за надворешни работи на Грција, се

¹⁰⁴ Archiv des Auswärtigen Amts. I. 1603. Politischer Bericht. Inhalt: Italien und Entwicklung auf dem Balkan. Deutsche Gesandtschaft. Rom, den 26 Oktober 1933. An Auswärtiges Amt Berlin

задржал во претсобјето за да го привлече вниманието на францускиот дипломатски претставник. За овој настан германскиот амбасадор во извештајот пишува дека не може да биде сигурен дали со тоа англискиот амбасадор сакал да му покаже на својот француски колега дека Англија нема тајни со Грција или пак настојувал со своето присуство да го оневозможи францускиот амбасадор да се искаже неповолно за Балканскиот сојуз и наведува дека тоа го остава така без категорична потврда за намерата на англискиот дипломатски претставник. Но според него, во секој случај борбата меѓу Франција и Англија за преовладувачко влијание на Балканот ќе игра улога во понатамошниот развој на прашањето за постигнување Балкански сојуз. Што се однесува до позицијата на Италија, како што тој ја ценел Италија била свесна дека Франција во српско-грчкиот договор гледала средство за да може да ја приклезти Италија. Токму затоа италијанската Влада ја подржувала секоја политика што попречувала да се воспостави српско-грчката алијанса. На крајот од телеграмата амбасадорот наведува:

*„Грчката Влада побрзала да ја искаже својата согласност за идејата за Балкански пакт испраќајќи телеграма до англискиот амбасадор Ерик Друмонд. Со овој потег, Грција се обидува да го покрие неповолниот впечаток, но и да им одолее на притисоците од Франција, да склучи договор со Кралството Југославија, договор во кој се сокриваат српските претензии на Балканот“.*¹⁰⁵

Грчкиот министер за надворешни работи му се доверил на германскиот дипломат дека ако дојде до согласност за постигнување на Пакт за безбедност на Балканот како втора етапа што е дополнителен фактор на безбедноста по обновувањето на договорот за сојуз со Србија, во таков случај Грција би се согласила. Според него, тоа би била најмалата цена со оглед на тоа што Србија им е природен партнер и сојузник и дека Грција нема друг пријател на Балканот. Токму тоа била и позадината на телеграмата која грчката Влада ја испратила до генералниот секретар на Друштвото на народите во која Атина истакнува дека ја поздравува иницијативата на големите европски сили да се воспостави Балканскиот сојуз.

Германскиот амбасадор во Грција и предлагал на Владата во Берлин да заземе став за планираниот сојуз на Балканот за да не се покаже дека Германија не ги става настрана

¹⁰⁵ Archiv des Auswärtigen Amts. II GA 2 a Deutsche Gesandtschaft Athen. Mit Beziehung auf den Bericht II GA 2 a von 3 Januar d.J. 4 Durchschläge. Tagung des Rats der Balkankonferenz. Athen, 17 März 1933.

важните прашања во Европа и притоа бара одобрување од Берлин да му биде дозволено ако биде во ситуација на следна средба со министерот за надворешни работи на Грција да му даде општо објаснување во име на Владата на Германија, кое би било одговор на објавувањето на грчките појдовни точки за Балканскиот пакт. Додека пак што се однесувало до прашањето дали односите меѓу балканските држави се зрели за склучување Пакт за безбедност, тој вака одговорил:

*„Иницијативата е основана но тешко остварлива. Гледано од аспект на нестабилната внатрешна положба во Грција, Бугарија и Кралството Југославија, бројните меѓусебни нерешени проблеми како прашањата за малцинставата, вооружените напади од Бугарија на територијата на Кр. Југославија и другите проблеми, го прави склучување на Балканскиот пакт невозможна работа“.*¹⁰⁶

Првично за предлогот за склучување Балкански пакт имале симпатии во Романија, но тоа се должело пред се поради обзирот што Букурешт сакал да покаже разбирање за интересите на Кралството Југославија. Додека пак Бугарија која е незадоволна од државните граници утврдени со договорот од Неј, не и оди во прилог да се постигне Договор меѓу државите на Балканот со кој ќе се гарантираат постоечките воспоставени граници. Сепак, Владата во Софија се обидува да остави впечаток со своето однесување дека има позитивен пристап кон иницијативата, со цел да не биде префрлена вината врз неа за пропаѓање на планот. Софија барала да се разговара за правата на малцинствата и тоа согласно начелата на Друштвото на народите. Бугарија и немала друг избор во дадената ситуација, бидејќи таа немала силен сојузник на Балканот а внатрешно била под силно влијание на Македонците и нивната организација ВМРО, кои пак во овој период имаат клучно влијание во креирањето на политиката кон соседите, пред се спрема Југославија и Грција. Додека пак Турција го сметала Балканскиот сојуз како можност за обединување на сите Турци што живеат на Балканот. Според германските дипломати Турција своите политики на Балканот ги усогласувала и со Советскиот сојуз.¹⁰⁷

Во Министерство за надворешни работи во Берлин е посветено големо внимание на политичките активности кои се одвиваат под покровителство на Франција и Англија за да се постигне Балкански пакт. Германската дипломатија ги оценува плановите и

¹⁰⁶ Ibidem

¹⁰⁷ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Tgb. Nr. 499/Pol. IV. 1. P.O.B. 117. Deutsche Gesandtschaft. Salonik, den 25 November 1933. Im Anschluss an den Bericht vom 4. d.J. – Pol. V. Abschrift II. Balk.2187 G.

замислите за постигнување на ваков сојуз за премногу амбициозни. Во една анализа посветена за намерите на Франција да се воспостави сојуз меѓу државите на Балканот, е изложен детален преглед на работата и поставените цели на Балканска конферецијата.

Според оценките на германските дипломати, на Балканска конференција не и се предвидувал поволен исход. Спротивностите помеѓу поединечните држави изгледале толку големи што за дел од прашањата што се ставени на дневен ред немало ниту теоретски шанси да се постигне согласност како што било – постигнување договор за меѓусебно зближување во здружување во еден Балкански сојуз врз основа на почитување на постоечките државни граници.

Во анализата за иницијативата за постигнување Балкански сојуз изработена во Министерството за надворешни работи во Берлин се подвлекува дека грците кои биле наклонети за големи проекти, се залагаат за Балканска унија заради утврдување на статус кво ситуацијата и стравот од губење на делот од Македонија кои го поседуваат. Грчкото јавно мислење е припремано во насока на поддршка на идејата за Балканска унија, што не е случај со расположението на јавноста во другите балкански држави. Всушност факт е дека здравите и политичките идеи се темелат врз движењето кои ја има целта обединување на балканските народи. Географската положба, заедничките интереси во економијата, аграрот, сообраќајот, културното сродство, и покрај сите кавги, оваа постоечка судбинска врска на овие држави треба да доведат до реализација на идејата за Балканска унија под паролата „Балканот на балканските народи.

Германските дипломати сметале дека на Балканот без сомнени постои стремеж на еманципирање и тренд да не подлежат на влијанија и мешање на големите сили. Но истотака причините за балканските стремежи за обединување, во одредена мера лежат и во загриженоста од ширењето на Комунизмот на Балканот, но тоа не можело да се тврди освен да се смета како можно. За Балканска конференција сметале дека е повеќе средба на пријатели на мирот а нејзините заклучоци, желби и предлози, не можат да се сметаат за официјални. Сепак забележуваат дека на Конференцијата учествувале и преставници кои се достојни за почит како првенци на политичкиот, интелектуалниот и економскиот живот во балканските држави, кои го преставуваат големиот дел од јавното мислење во нивните држави. Тие се залагале за политичко и економско обединување на балканските

народи. Тоа мора сериозно да биде сфатено-факт кој официјалната политика не може да го испорача.¹⁰⁸

На почетокот амбициите биле толку високо поставени кои немале основи во реалноста. Имено, се отишло до таму што на Конференцијата во Атина бил формиран дури и Совет кој требало да ја шири идејата за Балканска федерација и да изработува и дава предлози и совети за реализација на оваа цел. Сепак, судбината на Балканската унија била тесно поврзана со ревизијата на неправедните мировни договори, пред се договорот од Неј. Без ревизија на договорите, не можело да има било каков напредок. Освен Бугарија и евентуално Албанија, другите балкански држава не сакаат ниту да слушнат за промена на статус кво ситуацијата. Од оваа причина Бугарија не можела да искаже доверба кон предложената идеја за Унија и затоа таа имала воздржан став.

Посебно во Грција преку печатот била раширени информации со објаснување дека преку искрена размена на мислења меѓу владите можат балканските народи да ги решаваат недоразбирањата на мирољубив начин. Било нагласувано дека Владите ветуваат дека ќе го остварат иделот да се формира Балканска унија. Сепак и на најголемите поборници на идејата им било јасно дека од Првата конференција до Балканска унија има долг пат, полн со пречки и прекини. Но, впечатокот што преовладувал, оди до таму, како што се изјаснил грчкиот премиер Венизелос, дека конференцијата го изнесе доказот дека обединувањето на балканските народи, не е утопија. Но од предвидените теми за работа на конференцијата била исполнета само подготвилната работа за следната конференција.¹⁰⁹

Спротивставените позиции меѓу државите на Балканот во голем интензитет доаѓаат до израз на Балканска конференција во Букурешт која се одржува на 25 Март 1933 година.¹¹⁰

Расправиите меѓу Бугарија и Кралството Југославија за Македонија, се пречка да се постигнат спогодби за соработка во други области како трговска размена, соработка во областа на подобрување на сообраќајните врски итн.

¹⁰⁸ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. II GA 2 a. IV. Deutsche Gesellschaft. Balkankonferenz. Athen, den 20 November 1933. Mit Bezug auf den Bericht des Konsulats in Salonik 15.d.M.

¹⁰⁹ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. Aufzeichnung. V. 4677. 1. Die Balkankonferenz.

¹¹⁰ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. Tgb. Nr. 641/33 – I A 28. Deutsche Gesandtschaft Bukarest, den 19 März 1933. Inhalt: Bukarester Tagung Präsidialrates Balkankonferenz. An Auswertiges Amt Berlin.

На оваа конференција, Бугарија инсистирала на дневен ред повторно да се постави прашањето за правата на малцинствата. На бугарското барање се противело кралството Југославија. Ваквите позиции прераснуваат во голема расправија. Југославија гледала на ваквите услови од Бугарија како на механизам за уцени. Зад ставот на делегацијата на Југославија застануваат нивните колеги од Грција.

Бугарија го условила натамошното учество во работатата на конференцијата со усвојување на барањето да се најде решение за правата на малцинствата. Позицијата на Софија била дека приближување на народите на Балканот, што е цел и на оваа конференција, е возможно единствено само ако се третираат и проблемите со малцинските права со цел да се изнајдат решенија за нив. Притоа во многу наврати Бугарија нагласува, дека ако постои добра волја од сите страни, овој проблем може да биде решен.

Токму затоа бугарската Влада смета дека е нецелисходно да учествува во работата на конференцијата ако се игнорира најгорливиот проблем кој ги оптоварува односите меѓу државите на Балканот, а тоа се правата на малцинствата. Ваквиот став Бугарија го испорачува до сите делегации на петата Балканска конференција во Букурешт.¹¹¹

Турција и Грција прават дипломатски обиди да посредуваат меѓу бугарската и југословенската делегација, нивните заложби вродуваат со успех. Дополнителни напори се правеле и преку неформални приватни разговори и се постигнал одреден начелен компромис - темата за малцинствата да биде ставена на дневен ред на следната Балканска конференција, која требало да се одржи во Белград.

Согласно договорот претседателството на конференцијата требало претходно да се состане во Солун за да расправа за прашањето за малцинствата и да донесе заклучоци кои ќе бидат ставени на дневен ред на конференцијата.

Изборот на градот Солун, бил намерно избран за да биде одоброволена Бугарија, за која, Солун бил посебно прифатлив и соодветен град каде треба да се расправа за проблемот со малцинските права. Царот Борис и Владата се согласуваат со предлогот и било усогласено да се расправа не само за културните и економските права на малцинствата,

¹¹¹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Tgb. Nr. 641/33 – I A 28. Deutsche Gesandtschaft Ahten, den 24 März 1933. II GA a. Die Tagung des Rats der Balkankonferenz in Bukarest.

туку да му се даде посебно значење и третман на македонското прашање, кое е најголем проблем на Балканот и е главното недоразбирање меѓу Југославија и Бугарија.¹¹²

Германскиот дипломатски претставник во Атина во извештајот до Министерството за надворешни работи во Берлин, наведува дека според неговите информации ставот на Владата на Романија е повеќе во правец на поддршка на Бугарија во нејзините барања за правата на малцинствата. Тоа се должи на нејзините интереси за грижа на романското малцинство кое живее надвор од нејзините граници. Но истотака и да се избегне пропаѓање на конференцијата на која е таа домаќин.

Германскиот амбасодор во Грција подвлекува дека инсистирање на Југославија дека во Македонија не постојат малцинства, се повеќе ја води кон морална изолација, затоа што ваквиот став не е одржлив, ниту пак може да биде прифатен затоа што е дијаметрално спротивен од реалната состојба.¹¹³

На овој начин е избегнато пропаѓање на Балканската конференција во Букурешт, во чии рамки биле постигнати договори за соработка во земјоделската областа и за заедничко настапување на балканските држави на трети пазари, потоа јакнење на ветеринарната заштита преку основање меѓудржавно биро. Постигнати биле договори и за основање заедничка служба за соработка во воздушниот сообраќај, натамошен развој на патниот, железничкиот и бродскиот сообраќај. Биле донесени и заклучоци за воведување јазични студии на балканските јазици во државните образовни институции и јакнење на соработката во областа на спортот.¹¹⁴

Според анализата подготвена во Министерството за надворешни работи во Берлин конференцијата во Букурешт е оценета дека не е од посебно значење. Државите учеснички не постигнале посебни исчекори во меѓусебната соработка ниту на економски план, уште помалку во социјалната сфера или друга област.

Во анализата посебно се нагласува дека Бугарија постигнала тактички успех со тоа што успеала сепак да го наметне проблемот со малцинските права да биде на дневен ред на следната конференција во Белград а претходно ставовите да се усогласат на состаноци

¹¹² Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Auswärtiges Amt. Das Telegram an den Botschaften in London, Paris, Moskau, Ankara, Gesandtschaften in Belgrad, Sofia, Athen, Bukarest, Wien, Prag, Warschau. Konsultas in Genf, Tirana. 24 April 1933.

¹¹³ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Deutsche Gesandtschaft. Athen, 11. März 1933. Tagung des Rats Balkankonferenz

¹¹⁴ I Ibidem

во Солун. Во анализата се посочува дека кога Бугарија бара да се расправа за малцинските права, тоа значи дека станува збор за прашањето за Македонија.¹¹⁵

¹¹⁵ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Tgb. Nr. 641/3. Deutsche Gesandtschaft Bukarest. Auf dem Bericht vom 19 März 1933.

Склучување на Балкански пакт

Германскиот конзул во Солун ги известува своите претпоставени во Берлин за разговорот со професорот за правата на народите Спиropolос, кој важел за експерт за политичката состојба на Балканот, кој ценел дека не е можно да се постигне согласност за Балкански сојуз. Причината во прв ред според него е тоа што Бугарија поставува услов да се направат ревизии на мировните договори, како што тоа е веќе тренд во средна Европа. На ваквото бугарско стојалиште силно се противи Југославија а нејзината позиција ја подржува и Грција.

На состаноците на работната група на Балканската конфереција во Солун, романската делегација предложила резолуција за политички пакт меѓу балканските држави. Истата резолуција била подготвувана од работна комисија за време на конференција во Букурешт, но без за неа да даде согласност Бугарија. Токму затоа делегацијата на Бугарија во Солун поставува услов за својата согласност за предложената резолуција, само ако претходно се постигне договор да се почитуваат малцинските права на бугарското население во балканските држави. Покрај резолуција за постигнување на политички пакт, е предложена и резолуција за склучување економски пакт за соработка меѓу државите во трговијата, сообраќајно поврзување.

Во извештајот на германскиот конзул во Солун, се вели дека пречки за постигнување договор за економска соработка скоро и да нема, но политичките проблеми се прменогу големи што државите не можат да се приближат за да можат економски да соработуваат. Токму затоа кај членовите на делегациите постои дилемата дали има некаква смисла да се предлагаат и постигнуваат договори за економска соработка кога истите не можат да бидат спроведени поради политичките тешкотии кои постојат. Од една страна Кралството Југославија цврсто се држи до економските теми за соработка меѓу државите на Балканот. Од друга страна Бугарија ја условува економската соработка со решавање на политичките прашања, пред се признавање на малцинските права. Кралството Југославија негира дека постои бугарско малцинство во Македонија, за чии права Бугарија се застапува и бори цврсто.

Заклучокот на германскиот дипломат е дека токму затоа напорите за економска соработка и подобра организација на економијата на Балканот, остануваат само желба, односно тие ја делат судбината на политичките односи меѓу државите¹¹⁶.

На оваа тема и германскиот амбасадор во Атина во извештајот испратен до Берлин на 20 Ноември 1933 година, оценува дека нема да дојде до било какво постигнување на Балкански сојуз.

Притоа во извештајот тој нагласува дека министерот за надворешни работи на Грција Максимус на последната нивна средба му соопштил дека конференцијата што се одржува во Солун, нема посебно значење и политичка тежина, затоа што нема да се случи приближување и подобрување на односите меѓу државите на Балканот.

Поточно на една страна е Бугарија со своите политички барања од кои не отстапува а на другата страна се останатите држави, кои повеќе кои помалку, се со спротивставени позиции со тие на Бугарија.

Според министерот за надворешни работи на Грција, како што му пренел на германскиот амбасадор, дека главно постигнување на Бугарија е тоа што успеала да го наметне барањето да се разгледува прашањето за правата на малцинствата да биде поставено на следните конференции. Но ефектите кои ги очекува Бугарија ќе изостанат макар и по цена да не се постигне никаков договор меѓу државите.¹¹⁷

Постигнување договор за пакт без Бугарија

Германија имала информации дека државите на Балканот ќе склучат сојуз без Бугарија поради силниот притисок на Франција. Имено, германскиот амбасадор во Италија Хесел преку телеграма ги известува своите претпоставени во Берлин дека добил доверливи информации од советски политичар (Сович) кој претходно имал средби и разговори со грчкиот министер за надворешни работи од кој бил известен дека сепак ќе биде

¹¹⁶ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Nr. 488/Pol. IV I. P.O.B. 117 Deutsche Konzulat Tgb. Inhalt: Professor Quidde auf dem IV Balkankonferenz. Thessaloniki, 10. November 1933.

¹¹⁷ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. II GA 2 a. Deutsche Gesandtschaft IV Balkankonferenz. Mit Bezug des Berichtes des Konsulats in Thessaloniki. Athen, 20 November 1933.

постигнат Договор меѓу Грција, Југославија, Романија и Турција со кој ќе се гарантираат постоечките граници.

Притоа била постигната согласност во Договорот во делот за границите да биде иземана границата на Кралството Југославија во делот со Италија, со цел да не се предизвика противењето на Италија, која би можела да влијае да не дојде до негово потпишување.

Во телеграмата стои дека поради условувањето на Бугарија за пристапување кон договорот преку поставување на прашањето за правата на малцинствата, таа ќе биде иземана од договорот. Но, притоа било планирано да биде нагласено дека вратата на Бугарија за приклучување кон сојузот е отворена.

Иако ставот на Софија во моментот е јасен и го има декларирано дека е за промена на границите. Тоа нејзе ја прави главна ревизионистичка сила на Балканот. Бугарија има иста позиција на Балканот како што е таа на Унгарија наспроти малата Антанта.¹¹⁸

Истовремено и германскиот амбасадор во Грција Ајсенлор известува дека грчкиот министер за надворешни работи отпатувал во Рим со цел да ја увери Владата на Италија дека склучувањето на договорот за гаранција на границите на државите на Балканот, се однесува само во рамките на Балканот, односно за границите во делот на Балканскиот полуостров а не и надвор од него. Тоа значи дека не се однесува Договорот за границата на Југославија во делот со Италија но истотака и за границата со Албанија. Односно, за да се одврати противењето на Италија, Грција ја уверува Владата во Рим дека со договорот нема да биде опфатена и границата на Југославија во делот со Албанија.

Италија стравувала дека со постигнување на Договорот ќе и се загрозат нејзините интереси на Балканот и нејзиното влијание ќе биде истиснато или намалено во полза на Франција. Во тој момент Рим има најголемо влијание на Балканот преку Албанија и Бугарија.¹¹⁹

Германскиот амбасадор во Југославија во својот извештај за потпишувањето на Балканскиот сојуз пишува дека тој е предизвикан и насочен против Бугарија и нејзината ревизионистичка политика за промена на границите преку инсистирање да се стават правата на малцинствата на дневен ред на Балканската конференција.

¹¹⁸ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Das Telegramm an dem Auswärtigen Amt Berlin. Deutsche Gesandtschaft (Geh. Ch. V.) Nr. 3 vom 5.11. Rom, 5. Januar 1934. Hassel (maschinell erstellt).

¹¹⁹Ibidem

Тој известува дека печатот во Србија се занимава маргинално со темата за престојното потпишување на Договорот. Според него, ваквото однесување на официјален Белград е со цел да не ја иритираат дополнително Бугарија.

Воздражаноста во Белград се должи и на очекувањата да дојде до промена на Владата во Софија и во новата Влада да влезат луѓето кои се залагаат за приближување и подобрување на односите со Југославија. Сепак, кај нив дилемите постојат оти не се сигурни дека новата власт би ги задржале истите програмски позиции кои ги има додека е во опозиција.

Владата во Белград сметала дека преку Балканскиот сојуз ќе биде постигнато какво такво решение за ублажување на влијанието на Италија на Балканот. Кралството Југославија било загрижено за нејзината граница спрема Италија и стравувала дека може да и биде загрозен територијалниот интегритет. Токму затоа Балканскиот сојуз за Кралството Југославија значи постигнување и успех за зацврстување на статус квото. А во постигнување на оваа цел, Грција и е најголемиот партнер.¹²⁰

Но за разлика од Кралството Југославија, силна кампања во медиумите се одвива во Грција и Турција, која била поттикната и со асистенција на Франција.

Медиумите се обидуваат да престават како да се случува нова ситуација на Балканот, дека токму со договорот ќе бидат зајакнати мирот и стабилноста. Медиумската кампања чиј покровител е Франција секојдневно известувала за престојното потпишување на договорот, притоа се повторувала постојано паролата „Балканот на балканските народи“, зад која во позадина се сокриваале интересите на Франција која е на чело на блокот држави кои се борат за зачувување на постојните граници.

Според оценките на германските дипломати, иако се води силната кампања да се потпише планираниот договор чиј спонзор е Франција, сепак позицијата на Југославија е воздржана и внимателна. Но затоа пак воедачката улога ја имаат Грција и Турција кои се дури агресивни во процесот за постигнување на целта, за да не се случи некоја од државите кои веќе се согласни, да се откажат во последен момент од пристапувањето кон договорот. Посебно е агресивна кампањата што се водела против Бугарија, притоа се

¹²⁰ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. J. Nr. 1080/34 Po 3. Deutsche Gesandtschaft. Inhalt: Augenblickliche Stand jugoslawischen Balkanpolitik. Belgrad, den 24 Mai 1934.

истакнувало дека таа е главен фактор за нестабилност на Балканот, и дека води ретроградна политика.¹²¹

Германскиот амбасадор во Грција известува дека иако во јавноста постои воодушевеност за Балканскиот сојуз со оглед дека весниците пишуваат само позитивно за него, сепак негов заклучок е дека во Владата постои скептичност. Таквиот впечаток го има добиено како што наведува во Телеграмата, од разговорите што ги имал во Министерството за надворешни работи, каде преставниците на грчката Влада јасно нагласиле дека нивна проценка е дека Бугарија нема да се ослободи од влијанието на ВМРО во водењето на нејзината надворешна политика, дека македонското влијание и понатаму ќе биде клучно во градењето на бугарските позиции спрема Грција и Југославија.¹²²

Оценките на германската дипломатија е дека целта на вака силната кампања е да се компромитира позицијата на Бугарија, која одбива да се приклучи кон пактот.

Според германскиот амбасадор во Белград, дали ќе дојде до изолација на Бугарија, сепак клучот е во Кралството Југославија. Затоа што Белград стравува да ја претвори Бугарија во голем непријател, што ќе ја чини многу скапо за да ја чува својата граница кон Бугарија во делот на Македонија.

Во телеграмата до Берлин тој наведува дека од разговорите што ги имал со министерот за надворешни работи на Југославија Јевтиќ, како и други политичари во Белград, добил информации дека следните чекори на Југославија ќе зависат од тоа дали Бугарија ќе направи промена на досегашната политика која е предодредена од интересите на македонската организација ВМРО.¹²³

Германскиот амбасадор во Белград во друга телеграма подвлекува дека е јасно оти Франција е промотор на потпишување на договорот. Дека првичните иницијативи кои доаѓаа од Англија, сега се тргнати настрана. Притоа тој наведува дека Договорот е замислен да биде дефанзивен по карактер и насочен против ревизионистичките тенденции на Балканот за промена на границите, во прв ред против Бугарија.

¹²¹ Archiv des Auswärtigen Amts, II. GA 2 a. Mikrofilm 4530. Deutscher Gesandtschaft. Athen, den 11 April 1934. Mit Beziehung auf den Bericht vom 28.v.M. –II GA 2 a. 4. Durchschläge. Zeitungsausschnitte als Anlage (je fünffach). Sitzung des ständigen Ausschusses der Balkankonferenz.

¹²² Ibidem

¹²³ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. J. Nr. 1080/34 Po. 3. Deutscher Gesandtschaft. 24. Mai 1934. Der Augenblicklichen Stand der jugoslawische Balkanpolitik.

Притоа владата во Париз силно влијае и ги охрабрува владите на балканските држави, дека со потпишувањето на договорот за гаранција на границите, нивните политики ќе бидат во согласност со политиките на Запад, односно во склад со политиките на западните демократски држави кои се против ревизија на границите.¹²⁴

Италија во последен момент се обидувала да ја спречи изолацијата на Бугарија. За таа цел таа подготвува нов договор кој им го нуди на балканските држави, притоа смета дека ќе постигне успех да ја убеди Југославија да го подржи, бидејќи со нејзиниот предлог договор, Белград не би имал потреба да троши ресурси за да ја обезбедува својата источна граница во делот со Бугарија. Всушност, Италија и нудела гаранции на Југославија дека нејзината граница со Бугарија нема да се промени и ќе биде безбедна.

Притоа Италија и ставила на знаење на Југославија дека ако таа пристапи кон Балканскиот сојуз кој е дизајниран од Франција, тогаш тоа ќе значи дека таа се откажува од политиката на зближување со Бугарија. Што преставувало дополнителен аргумент но и средство на притисок врз владата во Белград.¹²⁵

Во знак на солидарност со позициите на Бугарија, владата на Албанија одбива да му пристапи на Балканскиот сојуз. Таа ги подржувала барањата за почитување на малцинските права на кои инсистирала Софија. Германските дипломати се уверени дека зад ваквиот став на Албанија стои Италија која е против постигнување договор за гаранција на границите меѓу балканските држави под покровителство на Франција¹²⁶.

Во анализата на Министерството за надворешни работи изготвена и пратена до кабинетот на министерот, пишува дека Бугарија ги известила дека не размислува да пристапи на Балканскиот сојуз а причината се не исполнетите предусловите, а еден од клучните, е решавање на проблемот со правата на малцинствата, од што Бугарија не отстапува.

Притоа се оценува дека на Балканот не постои ни најмалку политичка воља да се разговара за ревизија на мировните договори и да се стават на преговарачка маса темите на кои Бугарија инсистира- да и се врати владеењето на вардарска Македонија која е сега

¹²⁴ Ibidem

¹²⁵ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. (Geh. Ch. V.) Nr. 3 vom 5.11. Telegramm An Auswärtiges Amt Berlin. Deutsche Gesandtschaft Rom, 5. Januar 1934. Hassel (maschinell erstellt).

¹²⁶ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Nr. 308. Deutsches Konsulat. Auf den Erlass II Balaknkonferenz 903 vom 26 April d.J. Inhalt: Albanien Stellung zur Balkankonferenz. Und Nr. 208. Politischer Bericht. Tirana, den, 30. Mai 1934. Inhalt: Nichtteilnahme Albanies an der Tagung der Balkankonferenz.

припоена кон Србија, односно Кралството Југославија. Истотака Бугарија барала да се разговара и за враќање на регионот Добруџа кој бил во состав на Романија.

Овие цели Бугарија се обидувала да ги постигне преку актуелизирање на правата на малцинствата. Таа е уверена дека кога би се почитувале правата на малцинствата и кога тие би имале можност да се изјаснат на референдум, ќе се определат за Бугарија.

На тој начин Софија се надевала дека ќе успее да ги врати назад териториите кои сметала дека историски и припаѓаат. Тоа пак подразбирало промена на границата не само спрема Југославија и Романија, туку и помеѓу Бугарија и Грција. Излезот на Егејското море било стратешка цел на Бугарија со што таа ќе ја зголеми и својата улога на трговска сила.

Во анализата се заклучува дека креаторите на мировните договори од 1919 година ги поставиле така граници на Балканот да предизвикуваат таков развој на настаните кои се повеќе ќе водат кон геополитички хаос за кој нема политичко решение. Проблемите не можат ниту правно да се решат. Притоа не помагаат залагањата и иницијативите за културни или научни соработки како амортизирање и смирување на се повеќе тензијата состојба.¹²⁷

¹²⁷Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. II GA 2 a. Deutsche Gesandtschaft Athen. Sitzung des ständigen Ausschusses der Balkankonferenz. Athen 12 April 1934. Durchläge und Zeitungsschnitte als Anlagen. An Auswärtiges Amt Berlin.

Четврта Глава

Политиката на Германија на Балканот 1933/41

година

Балканот во Политиката на Германија до 1933

(Стратегијата на Штреземан)

Неопходно е да се направи осврт на надворешната политика на Германија за време на Вајмарската република, за посеопфатно да се разбере надворешната политика на Берлин кон Југоисточна Европа а со тоа и кон Балканот по преземањето на власта од страна на Хитлер. Ваквиот пристап е посебно важен за периодот од 1933 кога НСДАП ја презема власта па се до 1936 година-период кога Хитлер е особено внимателен во надворешната политика за да не предизвика непотребно вознемирување кај Англија, Франција и Италија, со оглед на тоа што во овој период тој ја консолидира својата власт но и ги решава економските проблеми од чиј успех зависи зацврстувањето на неговата власт и успехот на подготовките на државата за идната војна.

Имено, генералната политика на Германија до 1933 година била на ставот дека треба да води воздржана и внимателна политика кон Балканот. Причината за ваквото политичко држење било да избегне судир со Франција и Англија, за да не ги доведе во опасност политичките односи со нив и со тоа да ги загрози своите планови во правец на ублажување на тешките обврски кои и се наметнати со Версајскиот мировен договор, што била главна цел во нејзината надворешна политика до оваа година.

Имено, во периодот на Вајмарската република Берлин бил пасивен набљудувач на политичките и безбедносни случувања на Балканот, регион кој бил оценет за политички нестабилен и во кој се вкрстуваат интересите на големите сили. Позиционирањето на Германија во улога на пасивен набљудувач, е политика која е издигната на ниво на национална стратегија во времето додека министер за надворешни работи е Густав Штреземан, кој е креаторот на стратегијата дека Германија своите национални интереси и цели во надворешната политика, треба да ги спроведува преку економски средства. Одтаму политичкото дејствување на Балканот се сведува главно на развој и јакнење на трговијата и економската соработка и негување и културни односи со овие држави.

Согласно стратегијата на Штреземан, Германија ќе ги оствари своите политички цели во надворешната политика со економски средства. Стратегија која во следните години

постапно се спроведува и ги дава очекуваните резултати, особено по одржувањето на конференцијата во Локарно на 26 октомври 1925 година, започнува нова фаза во надворешната политиката на Германија по Првата светска војна. Имено, во Локарно фактички се заокружува еден процес на редица договори од 1921 до 1925 година, за постигнување на колективна безбедност во Западна Европа, правени до тогаш без Германија, а во Локарно и со активно присуство на Германија, со што почнал период на релативизирање и смирување на политичките тензии во Западна Европа.

И после конференцијата во Локарно главна цел во водењето на надворешната политика на Германија, останува целосното укинување на одредбите од Версајскиот мировен договор, со кои таа беше казнета.

На конференцијата во Локарно за првпат по Првата светска војна, Германија добива статус и третман на рамноправен член во меѓународната заедница на држави. По тој повод, министерот за надворешни работи на Вајмарската Република, Густав Штреземан на 24 ноември 1925 година од говорницата во претставничкиот дом на Германија, Рајхстагот, ја дефинира на следниот начин позицијата на Германија во меѓународната заедница по конференцијата во Локарно:

"Веќе не постои германско прашање во меѓународната политика, туку постои европско прашање. Се исклучува спроведувањето на политиката на насилство од останатите држави против Германија. Локарно е воскреснување на слободата на Германија".¹²⁸

Министерот Штреземан во споменатиот говор наведува дека на Германија во овој момент најмногу од се и е потребно воздржано однесување во водењето на надворешната политика. Според него, само преку политички средства Германија може да се ослободи од обврските наметнати со Версајскиот мировен договор.

Дефинирањето на ваквите определби во креирањето на надворешната политика, Штреземан ги потврдува и во неговото приватно писмо до Кадел¹²⁹, испратено на 27 ноември 1925 г. Во оваа прилика тој на Кадел му пишува дека по склучувањето на договорот во Локарно, Германија може спокојно економски да зајакнува и дека токму тоа е единствениот начин на дејствување во овој период, кој треба да доведе до враќање

¹²⁸ Eberhard Kolb: Gustav Stresemann. Außenminister: Nationale Realpolitik im Zeihen von Revision und internationaler Verständigung. C. H. Beck Verlag, München, 2003

¹²⁹ Митко Јованов, Македонското прашање во политиката на Германија на Балканот (1919-1933), ЈП Службен весник на РМ, Скопје, 2009. Страна 87-102.

на позицијата на Германија на политичка и воената сила што ја имаше пред Првата светска војна.¹³⁰

Штреземан е застапник на идејата Германија да води реал-политика во меѓународните односи. Тој сметал дека за успешно анулирање на наметнатиот Версајски мировен договор, е потребно покрај креирање на политика на негово ревидирање, истовремено и да се исполнуваат обврските што произлегуваат од истиот за да не дојде до силна конфронтација, пред се со Франција се до моментот додека Германија повторно ја зајакне својата меѓународна позиција. Често пати Штреземан потенцирал:

*„Да успееме да ја промениме постоечката состојба во Европа креирана според одредбите на Версајскиот договор, потребно е истиот да се прифати како реалност. Тоа ќе ни овозможи енергијата да ја насочиме да ја изградиме државата во економска сила“.*¹³¹

Според него, Англија, а пред се САД, имаат интерес Германија економски да зајакне затоа што се преклопува со нивните интереси за да не и дозволат на Франција доминација во континентална Европа. Согласно ваквата негова политика на кооперација со Англија и САД, тој постојано го поставувал прашањето за прекин на понтамошната исплата на воените репарации пред Лондон и Вашингтон. Неговиот аргумент е дека високите репарации негативно влијаат врз стабилноста на Германија, а со тоа и на безбедноста во Европа. Со таква аргументација иницирал предлог пред Англија и САД да се формира комисија која ќе ги испита можностите на Германија да продолжи да ги отплатува воените репарации. Комисијата требало да се формира со одобрение на Франција а во неа да учествуваат преставници од Англија и САД. Идејата била прифатена и комисијата ја предводеле либералниот политичар и банкар, англичанецот Региналд Мккена и американскиот банкар Карл Дејвис. Штреземан бил уверен дека САД се во можност да ја присилат Франција да попусти во дословното реализирање на одредбите од Версајскиот мировен договор и да ја интегрира Германија во Меѓународната заедница.

Тој процес почнал уште во 1923 година кога е потпишан Договорот за трговија меѓу Германија и САД. Тој договор преставувал средство во рацете на САД против Франција. Конечно, почетокот на крајот на превласта на Франција во континентална Европа, го

¹³⁰ Ibidem

¹³¹ Gottfried Neidhart. Die Außenpolitik der Weimarer Republik. Verträglichkeit von deutscher Großmacht und internationaler Ordnung: Stresemanns Entspannungspolitik Verlag: Oldenbourg Wissenschaftsverlag; Auflage, 2013.

означува решението за демилитеризација на германската област Рур, која претходно е окупирана од француско-белгиските трупи. Кризата во Рур е најголемата криза после Првата светска војна, со големи конфронтации во односите меѓу државите во Европа. Според Штреземан, демилитеризација на областа Рур, е првиот чекор кон ревидирањето на Версајскиот договор.¹³²

Неговата надворешнаполитика се базира на уверувањето дека после губењето на војната, силата на Германија извира од нејзниот економскиот развој и се залага политиката да се стави во функција на економскиот развој. Поради таквата политичка стратегија, Штреземан е голем поборник да се стави крај на анархијата што владее во економските односи меѓу државите и инсистира да се воспостават јасни програми и правила во економската соработка. Тој е свесен дека неговата стратегија преку економско влијание да ги реализира политичките интереси на Германија, ќе доведе до судир со останатите европски сили. Но тој е уверен дека неговата политика е во согласност со интересите на Америка и американскиот концепт за слободна економија.

САД станува најголем покровител на Вајмарската република. Штреземан имал јасна концепција во надворешната политика за да ги реализира поставените цели. Тој многу пати сликовито ја претставува својата политика, како во следниот случај кога истакнува:

*„Клучно е Франција да не преставува давител во нашето грло, гледајќи во нас опасност за сопствената сигурност. Затоа ние треба да и испорачаме гаранции за нејзината национална безбедност. Версајскиот договор ќе се ревидира со соработка со западните сили, а не со конфронтирање“.*¹³³

Претходно, во јануари 1925 година како што е веќе споменато, Штреземан преземал иницијатива за средување на односите со западните сили и консолидирање на западната граница на Германија. Во соработка со Англија, иницијативата завршува со одржување на конференција во Локарно во Октомври 1925 година, која завршува со потпишување Пакт за соработка. Со потпишувањето на пактот за соработка и безбедност во Европа, Франција фактички се откажува од доследното применување на одредбите од

¹³² Gottfried Neidhart. Die Außenpolitik der Weimarer Republik. Revisionpolitische Stagnation und Grenze der Entspannung Verlag: Oldenbourg Wissenschaftsverlag; Auflage, 2013

¹³³Eberhard Kolb: Gustav Stresemann. Außenminister Nationale Realpolitik im Zeihen von Revision und internationaler Verständigung. C. H. Beck Verlag, München, 2003.

Версајскиот договор и да го користи како средство да доминира во Европа. Нејзиното повлекување од Рур, е првиот чекор во тој правец.

Со приемот на Германија за постојана членка во Советот на Друштвото на народите во септември 1926 година, нејзиниот авторитет пред останатите држави се зголемува. Многу држави повторно воспоставуваат политика на соработка и пријателски односи со Германија.

Веднаш по конференцијата во Локарно Кралството Југославија е меѓу првите државите кои отворено покажуваат интерес за соработка со Германија, особено во економската сфера. Дипломатскиот претставник на Германија во Белград д-р Оилсхаусен, во еден од своите извештаи испратени до Министерството за надворешни работи во Берлин, известува дека при средбата со претставникот на југословенската Влада Балугдѓиќ, тој му потенцирал дека по конференцијата во Локарно, веќе помина времето кога беше опасно отворено да се прокламира негување на добри односи со Германија. Во името на Владата, Балугдѓиќ предложил наскоро двете држави да воспостават тесна соработка. Притоа, тој го уверувал Оилсхаусен дека ист став има и премиерот Пашич. Оилсхаусен ги информира претпоставените дека властите во Белград сметале дека сеуште не е дојдено времето да се потпише договор за пријателство, туку предлагаат соработката да се продлабочи во економската сфера. Причината за расположението кај југословенските власти само за економска соработка, било поради сеуште присутната симпатија во јавноста кон Франција која се должела на заслугите што ги има направено Франција кон Србите од времето на Првата светска војна. Оилсхаусен во извештајот ја оценува Југославија за значајна држава на Балканот и Германија преку неа може да го зајакне економското и политичкото влијание во југоисточна Европа и на Балканот.¹³⁴

Политиката на Штреземан била силно критикувана од радикалната политичка десница. Штреземан бил етикетиран дека е предавник и неговата политика е уште една капитулација на Германија, овој пат без војна. Одговорот на Штреземан на ваквите критики е содржан и во неговиот допис до канцеларот Макс во 1927 година. Во таа прилика тој му пишува:

¹³⁴ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 - 1945; aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes. Serie A 1918-1945, Band III Dezember 1925 bis 1926. Ankunft: Nr. 73 Belgrad, den 2 Dezember 1925.

*„Консолидацијата на Германија оди рака под рака со разбирањето со другите држави и нации. Најдобрата одбрана од противниците на надворешната политика што ја водам, ќе бидат резултатите од истата“.*¹³⁵

*

Со поствоената поделбата на сферите на интереси во Светот меѓу државите победнички во Првата светска војна, Германија ги загуби колониите кои ги поседувала пред Првата светска војна. Затоа во периодот меѓу двете светски војни Германија гледала единствена можност за оставрување на своите економски цели преку ширење на сопственото влијание во Југоисточна Европа. Во доктрините за експанзија на Германија, под поимот Југоисточна Европа бил опфатен и Балканскиот полуостров.

Реализацијата на сопствените интереси на Балканот, Германија најпрво ги остварува преку воспоставување на економската соработка со државите од овој регион на Европа. Основна цел на оваа германска политика била државите да ги стави во зависност од сопствената економија.¹³⁶

Во германските научни кругови кои се занимавале со економската експанзија на Германија, преовладувал ставот дека државата својот развој треба да го гледа во ширењето на своето влијание на Исток и Југоисток. Многумина познати и авторитетни професори од многу научни институции во Германија, излегувале во јавноста со научни трудови во кои биле третираните темите како да се постигне економското продирање на Германија кон Исток и Југоисток. Заедничко за сите публикации посветени на експанзијата на Германија, е констатацијата дека патот на идниот развој на Германија, е ширењето на нејзиното влијание во државите од средна и југоисточна Европа.

Балканот заземал важно место во остварувањето на зацртаните цели на Германија да стане сила во светски рамки. Имено, преку Балканот се гледал патот на нејзиниот продор кон Блискиот исток и Африка, регион од каде што ќе им се спротивстави на Англија и Франција во превземање на колониите што се во нивно владение.

¹³⁵ Ibidem

¹³⁶ Andrej Mitrovic, Teoreija “Erganzungswirtschaft” u Vajmarskoj republici (Jugoistocna Evropa u doktrini velikog privrednog prostora Nemačkog Rajha 1919-1932), ЈИС, 3-4/1977, страна 52-53

Согласно таквите аргументации изнесени и актуелизирани од академските кругови, претставниците на капиталот, пред државните раководители излегувале со барање, политиката да се стави во функција на реализирање на економските интереси, притоа укажувајќи дека за таквата цел Германија мора да ги поврати старите позиции воспоставени во балканските држави пред Првата светска војна, но и истиите да ги зајакне. Ваквите ставови станувале се побројни во периодот на Големата светска економска криза, во годините по 1929/30 година и потоа.

Предусловите за спроведување на вака проектираната економска политика на Германија кон Балканот, произлегуваат главно од економската состојба во која се наѓаат балканските држави, чии економии претежно се аграрни, но тие располагале со разновидни суровини потребни за германската индустрија. За пласман на нивното земјоделско производство, Германија го отворила сопствениот пазар чиј капацитет од 65 милиони жители бил голем потрошувач. Додека за возврат Германија ги пласира сопствените индустриски производи во овие држави. Во тој правец од економските субјекти во Германија имало силен интерес за настап на пазарите во балканските држави. Ваквата политика на Германија кон државите од балканскиот регион претставувала за нив излезно решение од тешката економска состојба во годините кога светот се соочува со последиците од Светската финансиска криза. За значењето на економската соработка со државите од источна и југоисточна Европа, министерот за надворешни работи Густав Штрезман пред Народната партија на Германија ќе изјави:

"Во сегашните услови единствено по што сме голема сила, е нашата економска моќ. Затоа економската моќ треба да ја ставиме во функција во водењето на надворешната политика".¹³⁷

Проценките на политичкото раководство на Вајмарската република биле дека на Запад Германија нема друг политички ангажман освен да ги одржува добри односите со Франција, додека своите напори во функција на остварување на економските интереси, треба да ги насочи кон Исток и Југоисток. Се сметало дека таквите планови во постоечката политичка состојба која постои во Европа, не можат да бидат реализирани со употреба на сила, туку преку политички средства, со соработка во сферата на економијата, науката, културата и така натаму. Притоа во реализација на таквите

¹³⁷ Krüger Petar, Die Außenpolitik der Republik von Weimar. Verlag: WBG Academic, 1993, Darmstadt.

економски цели, Германија склучувала договори за трговска соработка со државите од Балканот.

Штреземан на Југоисточна Европа и Балканот гледал како регион кој ќе биде економски зависен и подрден на Германија. Со оглед на тоа што и биле одземени колониите на Версајскиот мировен договор, Германија го третираше токму овој дел од Европа за свое економско подрачје на кое таа ќе има примат. Во оваа насока е изјавата на Штреземан која гласи:

*„Целите пред кои сме исправени денеска, пред се во спротивставувањето на политиката за исплата на воените репарации, ќе бидеме успешни само со примена на економските средства, кои се нашето главно оружје во реализација на целите што стојат пред нас. Нашата позиција на економска сила, потребно е да ја искористиме за да ги ставиме во подредена економска ситуација државите од југоисточна Европа и Балканот, нивните економии да зависат од германската економија“.*¹³⁸

Прашањето за германското економско присуство на Балканот, било третирано и во извештаите на дипломатските и воените претставници на повеќе европски држави акредитирани тогаш во балканските земји. Мошне нагласено тој аспект на германското присуство е пренесено во извештајот од 15 септември 1930 година од военото аташе на Чехословачката република во Будимпешта. Покрај другото во него пишува:

*“Освен влијанието на Италија, во Бугарија се проширува и влијанието на Германија. Последната дејствува особено економски и со тоа гради база за балканскиот пазар и пат за трговски врски, односно за обнова на старата врска кон Багдад. Освен тоа, во Бугарија се чувствува и едно ново германско културно влијание кое се појавува во засилена форма. Германската точност во работата служи како образец во сите гранки на економските области, во административните органи и во армијата. Тоа германско влијание е речиси очигледно. Има нешто точно во тоа што Бугарите го стекнаа прекарот “Пруси на Балканот“.*¹³⁹

За натамошно интензивирање на економската соработка со Бугарија следува потпишување на трговски договор меѓу Германија и Бугарија на 24 јули 1932 година, кој содржи низа предности за Бугарија да извезува на германскиот пазар зрнеста храна.

¹³⁸ Ibidem

¹³⁹ Eberhard Kolb: Gustav Stresemann. Außenminister Nationale Realpolitik im Zeihen von Revision und internationaler Verständigung. C. H. Beck Verlag, München, 2003.

Впрочем тоа бил прв редовен тарифен договор на Бугарија со некоја индустриска развиена земја.

Додека пак спрема Кралството Југославија се гледало, не само како на главна држава на Балканот во остварување на политичките интереси, туку таа претставувала и извор на разновидни суровини од големо значење за германската индустрија. Поради тоа во Министерството за надворешни работи перманентно се правеле големи политички напори за приклоновање на оваа држава кон Германија.

Постигнатите економски позиции кај балканските држави, Германија ги става во функција на наметнување на сопствените политички интереси.

Германија прави силни напори да се зачува мирот и стабилноста во Југоисточна Европа и Балканот сметајќи дека само во такви услови може да се развива и зајакнува после поразот во Првата светска војна. Во тој правец превзема соодветни политички дејствија кои дополнително и одат во прилог на зајакнување на нејзината политичка позиција во Меѓународната заедница. Имено, откако Италија превзема активности крајот на 1926 година да ја стави Албанија под целосно свое влијание.

Поради очекуваниот отпор од властите во Белград на нејзините планови во Албанија, Италија соработува и со Унгарија која исто така е една од големите ревизионистички држави. Согласно ваквите планови на Мусолини, пролетта 1927 година Италија ги превземала планираните акции во Албанија, при што нејзините односи со Кралството Југославија се влошуваат до степен што постои опасност да избие вооружен конфликт меѓу нив. Во владејачките кругови во Германија имало размислувања дека е потребно да се препушти разрешувањето на кризата на нејзините противници од Првата светска војна. Сепак, преовладува на крајот мислењето дека Германија има интерес да постапува во духот на договорот постигнат во Локарно. Затоа по избувнувањето на италјанско – југословенската криза, германската дипломатија е во контакт со Франција и Англија. Државниот секретар во Министерството за надворешни работи Карл фон Шуберт изјавува: „Германија сака стриктно да остане неутрална, но ќе ја следи положбата со големо внимание бидејќи на Балканот имаме економски интереси и не посакуваме состојбата да се дестабилизира. Не посакуваме мирот во Европа да се наруши, и сакаме да учествуваме со наш придонес во сите дејствија на негово зачувување, во отстранување на опасноста од вооружен конфликт“ .

Тој се сложува со предлогот на Англија, да се формира комисија составена од по еден претставник од Англија, Франција и Германија, на кои ќе им се придружат по еден офицер од Италија и Кралството Југославија, за да ја набљудува југословенско – албанската граница. Откако Мусолини ги заобиколува Друштвото на народите и одбива нејзино вклучување, Шуберт смета дека германската Влада е пред една тешка одлука да одлучи да влијае во политичките збиднувања. Тој на една од седниците на Владата во Берлин истакнал:

*„Според мене, треба да делуваме активно во европската политика заедно со големите европски сили Франција, но посебно со Англија, што е во согласност со принципите од Локарно, и на тој начин да го издигнеме повторно германскиот престиж“.*¹⁴⁰

За активно партиципирање на германската Влада во решавањето на настаната криза меѓу Италија и Кралството Југославија, Шуберт со министерот Хинденбург успеале да го убедат и Штресеман, дека е дојдено времето и Германија да почне да презема дел од одговорноста во европската политика. Во извршувањето на зададената мисија, Комисијата била успешна. Откако во јули истата година повторно доаѓа до заострувањена на односите меѓу Италија и Кралството Југославија, Германија не само што испраќа демарш до владите во Рим и Белград истовремено со Англија и Франција, туку и го зајакнува дополнително своето учество во работата на комисијата и игра улога на стабилизирачки фактор на Балканот.

Во времето на големата светска финансиска криза која го зафаќа светот од 1929 година, во Германија канцелар е Брининг а наследник на Штресеман на позицијата министер за надворешни работи е Нојрат, кој ја задржува функцијата и за време на владеењето на Хитлер се до 1938 година кога е сменет.

Брининг стапува во директни разговори со Англија со цел таа заедно со САД да извршат притисок врз Франција за Германија да се ослободи од обврските од Версајскиот договор, бидејќи Франција е последниот негов бастион. Политиката на Брининг е предусловена од светската економска криза но и од притисокот од радикалната политичка десница предводена од Адолф Хитлер, која пак, се залагала за еднострано укинување на Версајскиот договор.

¹⁴⁰ Krüger Petar, Die Außenpolitik der Republik von Weimar. Verlag: WBG Academic, 1993, Darmstadt, страна 364.

Во почетокот на јуни 1931 година, Брининг и неговиот министер за надворешни работи Нојрат во директна комуникација со лабуристичката Влада во Англија бараат неизбежно да се оконча исплатата на воените репарации. Во овој период САД активно се вклучуваат во креирањето на политиката на европско тло и стануваат покровители на новите правила и политичката стабилност меѓу државите во Европа. Американскиот претседател Хувер прогласува мораториум од една година на сите меѓународни исплати со образложение дека тоа е мерка и одговор на светската финансиска криза. Овој потег на САД, Владата на Франција го протолкува како притисок врз нејзе и почеток на крајот на исплатата на воените репарации од страна на Германија. Суштината на овој потег на САД е нивниот страв да не ги изгубат сопствените инвестиции во Германија и кредитите со кои е задолжена германската економија кај американските кредитори.

Периодот на мораториум во исплатата на воените репарации, Владата на канцеларот Брининг го користи да побара да се основа Комисија која ќе направи проценка за можноста на Германија да продолжи со исплатата на воените репарации по завршувањето на мораториумот. Ваквите планови на Германија наидуваат на поддршка од САД и Англија. Се формира комитет задолжен за контрола на исплатата на воените репарации. Комитетот проценува дека Германија не е во можност да продолжи со исплатата на остатокот од воените репарации и предлага нивно прекинување да се исплаќаат понатаму. Врз основа на ваквиот предлог се одржува меѓународна конференција во Лозана на почетокот на јуни 1932 година посветена на натамошните исплаќања на воените репарации од Германија. По двомесечно заседавање на конференцијата, било одлучено да се прекине со отплатата од Германија на остатокот од 3 милијарди германски марки воени репарации. Оваа одлука е голем успех на политиката на Германија за анулирање на решенијата од Версајскиот договор.¹⁴¹

Германија остро се спротиставувала на политиките водени од другите држави а кои биле во спротивност на нејзините економски интереси. Пример за тоа е иницијативата на Полска за свикнување на конференција на државите од Источна и Југоисточна Европа, со цел да се склучи договор за меѓусебна економска соработка.

Германија силно се спротиставува на таквите намери преку политичките средства на притисок, идејата за склучување на економски договор според планот на Полска пропаѓа. Исто така Германија ја оневозможува и реализацијата на идејата за создавање на Пан-

¹⁴¹ Ursula Büttner: Weimar. Die überforderte Republik 1918-1933. Leistung und Versagen in Staat, Gesellschaft, Wirtschaft und Kultur. Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2008.

Европа под покровителство на Франција, чие создавање произлегувало за дополнително зајакнување на сопствената безбедност.

Ваквиот развој на настаните довеле до силно ангажирање на Италија со помош на Франција да се склучи еден антигермански сојуз со цел спречување на евентуално приклучување на Австрија кон Германија и можност дури да излезе на јадранскиот басен. Тоа настојување било присутно и по 1933, особено во текот на 1934, но и во наредната 1935 година.

Главните аргументите со кои се спротиставувала Германија на иницијативите за било какво здружување на државите од југоисточна Европа кои биле спротивни на нејзините интереси, биле од економска природа, на тој начин успевајќи да ги прикрие политичките цели кои биле поставени пред нејзината дипломатија.

Политиката на Германија кон Балканот по стапувањето на власт на Хитлер

Балканот во надворешната политика на Германија на почетокот на стапување Хитлер на функцијата канцелар на 30 Јануари 1933 година, е дефиниран како регион во кој Германија има економски интереси, во прв ред увоз на сировини за индустријата и на земјоделски и сточарски производи. Согласно стратегијата за развој на Третиот рајх и обезбедување животен простор, Балканот заедно со подунавските држави, економски требало да бидат целосно подредени на потребите на германската економија. Во таканаречениот „Прв план“ кој преставувал стратегија за ставање овие држави во состојба на целосна економска зависност од Германија, било предвидено да се постигне можноста Германија да одредува што овие држави да произведуваат, во колкави количини и слично. Крајната цел на ваквиот пристап, бил Берлин да влијае подоцна кога за тоа ќе се јави потреба, во носењето на главните политички одлуки во овие држави.

Ваквата политичка стратегија била предусловена како од политичките состојби во Германија кога на власт стапува Хитлер но истотака и структурата на економиите на балканските држави и проблемите со пласманот кои тие ги имале.

Друга околност која одела во прилог за успешноста во спроведувањето на економската стратегија изработена летото 1933 година, е тоа што дел од државите споделувале исти или слични политики со Германија во однос на воспоставениот Версајски поредок, односно се залагале за неговара ревизија. Во прв ред тоа биле Унгарија и Бугарија, потоа Македонското револуционерно движење. Германија гледала потенцијални сојузници и во Хрватите и Албанија.

За постигнување целосна доминација во Југоисточна Европа и Балканот се подразбирало ставање во политичка и економска зависност на Југославија и Романија. Две политички значајни држави на Балканот но и пошироко, кои располагале и со големи економски потенцијали за кои веќе германската економија имала поодмана силен интерес. Посебна тежина на овие држави им дава нивното членство во малата Антанта и се клучни сојузници на Франција. Крајната цел на стратегијата на Владата на Хитлер била да го

истисне постапно француското влијание од овие држави и преку нив да влијае врз ослабнување на малата Антанта па и нејзино растурање, истото се однесувало и на Балканскиот сојуз, а со тоа и рушење на системот од сојузи на држави кои на Франција и служеле за обезбедување на нејзината безбедност.

*

Како последица на Светската финансиска криза Франција ја зафатиле социјални немири кои предизвикале политичка нестабилност со често менување на владините состави. Таквата ситуација предизвикала Франција да мора да се занимава со своите проблеми а како последица на тоа се намалиле нејзините политички и економски капацитети и затоа нејзиното влијание и углед почнуваат да опаѓаат. Државите од Балканот почнале да се сомневаат дека може да се ослонат на Франција кога се работи за нивната безбедност или пак во разрешување на економски проблеми. После 1933 година во политичките и дипломатски кругови низ европските престолнини како и во медиумите, за Франција почнува да се зборува како за „болната дама“ во Европа.

Од преземањето на власта па се до 1939 година Хитлер нагласува дека Германија на Балканот има исклучиво економски интереси а политичките активности на Берлин се во функција на реализација на економските интереси кои се од полза и интерес и за партнерите од Балканот. Впрочем во тие години кои биле економски тешки, звучеле убедливо и логично ваквите аргументирања на Хитлер при средбите со првите луѓе на балканските држави или пак при нивните средби со други германски раководители и дипломати со нивните колеги од овие држави. Како паралела а во оваа прилика сосема на кратко, е познато дека во овој период и американската економија соработувала со режимот на Хитлер. Тоа упатува дека многу малку биле тие кои во првите години од владеење на Хитлер со Германија гледале опасност од него да предизвика светска војна, посебно кога тоа се години кога ширум Европа растеле социјалните немири а со тоа и опасноста Комунистите да ја преземат власта и да се болшевизира Европа.

Не може да се потврди дали Хитлер уште на почетокот на преземањето на власта но и претходно имал предвид до кои размери на деструкција во светски рамки може да предизвикаат неговите намери за освојување простор на сметка на другите држави.

Истотака, може како теза да биде поставена и следната дилема, имено, дали и во колкава мера влијаела одлучноста на Хитлер за почнување освојувачки походи од големи размери, технолошкиот развој кој е постигнат во меѓувреме во производство на модерно оружје со што германската армија станала една од најмоќните во Светот во тоа време.

Познато е дека Хитлер во првите години од власта се обидува да постигне стратешки договор со Англија за поделба на влијанијата не само во Европа туку и пошироко, Германија да ги добие колониите кои ги изгубила со Версајскиот договор и да добие нови. Ваквите планови би биле на сметка и штета на Франција. Хитлер, првиот министер за надворешни работи во неговиот кабинет Констатин Нојрат, но и неговиот поверник а подоцна од 1938 година министер за надворешни работи Јоachim Рибентроп, постојано се надевале дека ќе успеат да се договорот со Англија. Надежите пропаѓаат конечно во септември 1939 година кога Лондон и објавува војна на Германија после германскиот напад на Полска, посебно надежите се закопани кога Черчил е избран за премиер.

Брзото и изненадно принудување на капитулација на Франција, ја јакне довербата на Хитлер во силината на Вермахтот, но посебно важно е да се нагласи, дека војничкиот успех во Франција ја зајакнуваат неговата позиција и авторитет и безгрешен воен стартег и водач кај народот, што подоцна ќе биде кобно.

Македонското прашање во дипломатската активност на Германија од 1933 година е постојано присутно како и во претходните годините по завршувањето на Првата светска војна. Кабинетот на Хитлер како и тој лично биле информирани за македонското прашање. Показател за тоа е што од страна на членови на Владата како и лично од Хитлер, македонското прашање било користено како синоним за криза со потенцијал да предизвика војна во пошироки рамки. Конкретно, спорот кој Германија го имала со Полска а поврзан со градот Данциг, бил споредуван со македонското прашање на Балканот, посебно во односите меѓу Кралството Југославија и Бугарија, кои многу пати биле на работ да прераснат во воени судири.

Македонско прашање игра клучна улога и во градењето на стратегијата на Германија и по 1939 година, особено од 1940 година откако Берлин има намера да ги внесе во Тројниот пакт Бугарија и Југославија. Во околностите во кои се одвивале преговорите меѓу Берлин и Софија како и Берлин и Белград за нивно вклучување во Тројниот пакт, нерешеното македонско прашање има важна улога, но нема да биде претерано ако се каже и клучна, затоа што многу пати во текот на преговорите Бугарија укажувала дека

ако таа не ја добие Македонија со Солун, тогаш пропаѓаат можностите за постигнување договор, особено ако Солун и биде ветен на Југославија, која истотака го барала и поставила како услов, кој пак Германија и го удоволила, но побарала да биде држено во најстрога тајност, да не излезе во јавноста и да бидат нарушени односите со Бугарија.

Имено, знаејќи ги аспирациите на Југославија односно Србија и Бугарија кон Македонија и нивната меѓусебна непомирливост за тоа која од нив има право да ја поседува Македонија, Германија овој нивен спор го користи во преговорите со овие балкански држави за да се приклучат кон Тројниот пакт.

Документација која ни е на располагање упатува дека Германија го користела македонското прашање, да успее да ги вклучи овие две држави, кои за неа се од клучно значење за воените планови кои ги имала спрема Грција и протерувањето на англиското присуство од оваа држава како и подоцна спрема СССР, но не и да ги исполни дадените ветувања кон Бугарија и Југославија, со оглед дека и на двете држави им е ветувано тоа што го очекувале да го добијат. Имено, Солун бил ветуван и на Софија и на Белград, што упатува на нивото на кое биле третираны овие држави од Германија, со оглед на тоа што не може истовремено да го добијат и двете држави. Придобивки на сметка на Македонија повеќе има издејствувано Југославија во преговорите со Берлин, со оглед на тоа што таа обезбедува потпис од Германија за гаранција на нејзиниот територијален интегритет што значи да го задржи и делот на вардарска Македонија плус излез на Егејско море преку Солун, содржано во тајните клаузули на договорот за пристапување на Југославија кон Тројниот пакт. Додека Бугарија не успеала да обезбеди потпишана гаранција дека ќе ја добие вардарска и егејска Македонија кои ги сметала за историски дел до бугарската држава, иако на тоа инсистирала за цело време додека се одвивале преговорите. И покрај превратот во Белград и пропаѓањето на договорот со Југославија што резултира со напад врз неа, сепак и после вака радикално изменетата ситуација, Бугарија не успева да издејствува пишани гаранции од Германија дека нејзе ќе и припадне Македонија.

Ваквото однесување упатува дека Германија имала свој план за Македонија и со став дека за судбината на Македонија ќе се расправа кога ќе заврши војната. Токму тој бил одговорот на Германија повеќе пати даван на Бугарија, дека за судбината на Македонија ќе се решава кога ќе се воспостави мир во Европа и ќе се разговара за новиот поредок.

Со оглед на тоа што се чувствувало дека ќе следуваат промени во поредокот во Европа а и на Балканот. Промените кои се чувствувале биле детерминирана од политиките на

Германија. Токму затоа и македонското прашање во најголема мера во овој период е присутно и доаѓа најсилно до израз во германско-бугарските и германско-југословенските односи. Од тие причини нив ќе им пристапиме со најголемо внимание.

Политиката на Германија спрема Бугарија

Во декември 1933 година во анализа на Министерството за надворешни работи на Германија во која тема е состојбата на Балканот а притоа е опфатено и македонското прашање, се нагласува дека врвен национален интерес на Бугарија е да ја поседува Македонија, и од ваквата амбиција таа не отстапува, туку чека да се создадат услови за да ја оствари ваквата намера. Токму поради ваквите ставови на Бугарија пропаѓаат обидите на Франција да се постигне било каков политички договор на Балканот-пред се, да се потпише Балкански сојуз, што би значело гаранција на постоечките граници на Балканот утврдени со Договорите постигнати во рамките на мировна конференција по завршувањето на Првата светска војна.

Во анализата се нагласува дека Бугарија не отстапувала од барањето за ревизија на мировните договори во делот на државните граници на Балканот. Со цел да ги актуелизира нејзините барања инсистирала да се разговара за човековите права кои не се почитуваат во делот на Македонија кој е под српска власт, каде според Софија, живее бугарско население. Токму преку ваквите барања, Бугарија го барала патот во дадената политичка ситуација да ја постигне целта - поврат на изгубените македонски територии. На ваквите бугарски барања се противела силно Југославија а на нејзина страна биле Грција, Романија а во одредена мера и одредени периоди и Турција. Крајна цел на Бугарија била ревизија на постигнатите договори со кои е исцртана политичката карта на Балканот во годините по 1918 година и барала да ги добие Македонија, јужна Добруџа, регион кој тогаш бил во состав на Романија која била членка на малата Антанта заедно со Југославија. Бугарија не се откажувала ниту од амбицијата да има излез на Егејското море преку Тракија. Но и постигнувањето на оваа цел била усложнета откако Грција постигнала договор со Турција за гаранција на нивната граница, со што Турција не и ги спорела на Грција поседувањата во Тракија. Поради ваквите состојби немало услови да се постигне согласност за потпишување на Балкански сојуз. Постоеле планови тој да биде склучен меѓу Југославија, Грција, Романија, и Турција, без Бугарија. Но Југославија не била убедена целосно во исправноста на ваквиот чекор. Токму затоа во мисија отпатувал турскиот министер за надворешни работи во Белград за да го разубеди српското раководство. Сепак југословенските власти биле воздржани, не биле расположени за постигнување ваков сојуз во кој ќе биде исклучена Бугарија. Во Белград

повеќе посакувале статус кво, него вакво решение. Затоа што Србите сметале дека не е добро да ги заострува дополнително односите со Бугарија.¹⁴²

Во Берлин заклучуваат дека на Балканот се можни постигнувања на меѓусебни договори за пријателство, ненапаѓање, соработка, но само билатерално меѓу државите, но не може да се постигне мултирателарен договор кој ќе ги опфати сите балкански држави и кои би се обврзале на почитување на постоечките граници.

Бугарија била изложена на големи притисоци, пред се од Франција за да му се приклучи на Балканскиот сојуз. Воедно во истиот период бугарската Влада била соочена со внатрешни притисоци од политичките сили со националистичка ориентација кои постојано го зголемувале притисокот и барале од Владата да не отстапи по било која цена од барањата да се изврши ревизија на границите спрема Југославија и Грција, но и во еден дел и кон Романија и Турција.

Во периодот кога Бугарија била секојдневно под се поголем притисок од Франција и Англија, кој бил се потешко да се издржи пропратен со силна медиумска кампања, Владата во Софија одлучува да се консултира со Германија пред да одлучи дали и кои чекори да ги преземе. За таа цел Владата во Софија го задолжила нејзиниот амбасадор во Германија Драганов да побара мислење и кој е ставот на Берлин за евентуалното влегување на Бугарија во Балканскиот сојуз.

Одговорот кој бугарскиот амбасадор го добил во Министерството за надворешни работи во Берлин, гласел дека Бугарија треба да издржи на притисоците и да не влегува во сојуз чиј архитект е Франција. Имено на бугарскиот амбасадор меѓу другото му било кажано;

*„Пристапувањето на Бугарија во Балканскиот пакт, би било истоветно како Германија да стави потпис на договор со кој повторно да ја признае постојната ситуација на границите во Европа“.*¹⁴³

¹⁴² Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Abschrift: 2267 Js. Balaknkonferenz. Übersicht und Ziel der Politik in letzten Monaten. Aufzeichnung. Berlin, den 16 Dezember 1933.

¹⁴³ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. RM. 74. Bulk. 1419. Auswertiges Amt. Berlin, den 18 Januar 1934. gez. Frhr. V Neuarth.

Охрабрена од ваквиот став на Берлин, Владата одбива да ја приклучи Бугарија на Балканскиот сојуз кој гарантирал неменување на постојните граници. Останатите држави на Балканот го потпишуваат пактот на 9 февруари 1934 година.

Имајќи ја зад себе поддршката од Германија, Бугарија изјавува дека не го признава овој договор и од тие причини таа истапува од натамошно учество на Балканската конфереција. Воедно со одбивањето да пристапи кон Балканскиот сојуз, Бугарија демонстрира силен политички став дека не се сложува со воспоставените граници според Нејскиот мировен договор.

Но, сепак Бугарија подоцна откако доаѓа друга Влада која била спонзорирана од Франција и под силни нејзини притисоци и уцени и од Англија, склучува билатерални спогодби со нејзините соседи. Договорот за пријателство со Југославија е склучен на 24 јануари 1937 година а во јули 1938 година Договорот за соработка и ненапаѓање и со останатите членки на Балканскиот сојуз, притоа се постигнува согласност и за демилитаризација на Тракија согласно Лозанската спогодба.

Дополнителна отежнителна околност за Бугарија биле и лошите економски состојби во која била доведена а кои биле предизвикани и од политичката нестабилност која долго време постоела во Бугарија во претходните години. Стандардот на населението драстично се влошувал, државата се гушела во корупција. Додека се поголем дел од населението осиромашувало а од друга страна мал дел привелигирани слоеви трупале големи богатства. Како резултат на социјалната раслоеност, почнува да се јавува се поголема ксенофобија кон Евреите, против нив, зачестиле и обвинувањата дека се шпекуланти и се богатат на сметка на чесните граѓани-Бугари. Тренд кој се засилувал и бил под влијание на кампањата што почнува да се води во Германија против Евреите од страна на власта на Хитлер.

Наспроти деморализирачката атмосфера која владеела насекаде во Бугарија, царот Борис и во политички кругови блиски до него, почнуваат да ја промовираат парадигмата, дека за Бугарија веќе почнува да работи времето, само треба да се биде трпелив, без да се избрзува пред време, за да не се направат погрешни чекори.

Ставот на Царот Борис бил дека новите случувања во Европа и јакнењето на улогата на Германија, се процеси кои одат во прилог на интересите на Бугарија. Но, Бугарија треба да води мудра политика и да истрае да дојде погодниот момент кога ќе се изменат улогите на големите сили во Европа и Германија повторно ќе биде моќна.

Согласно ваквата стратегија, чиј креатор во прв ред е Царот, Бугарија е внимателна да не ги влоши драстично односите со Југославија во годините меѓу 1934 и 1939 година, за да не влезе преурането во воени конфликти, бидејќи сеуште не е воено спремна и таквата состојба може да доведе до нова национална катастрофа како тие за време на Балканските војни и Првата светска војна или пак да се доведе во уште полоша состојба. Избувнување судир на Балканот не одел ниту во прилог на плановите кои ги имал Берлин.

Токму затоа во овој период бугарските барања за ревизија на границите се помалку се нагласуваат. А со цел да ги амортизира националистичките сили внатре во државата, Владата во Софија ги истакнува ревизионистичките барања кон Грција и Романија, кои истотака како и Југославија, имаат непопустлив став дека под ниедна цена нема да и остапат на Бугарија територии. Но, ризикот од воен конфликт со Грција и Романија бил многу мал за разлика од опасноста да дојде до војна со Југославија.

За Германија Балканот има значење во прв ред да и се спротивстави на Англија во делот на Средоземното море и да има безбеден коридор кон Блискиот исток и Африка. Врз основа на вака дефинираните цели на Балканот, Бугарија игра важна улога за Германија и во неа гледа сојузник на Балканот, посебно за да им се спротивстави на Англичаните кои имале силно влијание во Грција. Токму затоа Берлин со големо внимание му пристапува на македонското прашање и неговото влијание врз одредувањето на политиките на Бугарија, која не е задоволна од последната поделба на Македонија, чија територија во најголем дел е во состав на Југославија и Грција.

Во бројни анализи во Министерството за надворешни работи на Германија е констатирано дека големо влијание врз креирањето на надворешната политика на бугарските Влади имаат Македонците. На ваквата констатација упатува анализа на Министерството за надворешни работи која датира од 22 Март 1928 година а која може да даде и одговори на постапките и плановите на Третиот Рајх во однос на Македонија

во текот на војната. Имено, во неа се вели дека Македонците имаат големо влијание, посебно во дипломатијата, војската и правосудството. Покрај другото се наведува дека причината за моќта и влијанието на Македонскиот комитет (ВМРО) во Бугарија треба да се бара во тоа што Македонецот е интелектуално надмоќен од Бугаринот и во продолжение се додава:

*„Политичка состојба во Бугарија на внатрешен план може да се отцени како духовно старателство на Македонците врз, политички помалку внимателните Бугари. Доказ за ваквата ситуација е фактот што на чело на Владата беше и Македонецот Андреј Љапчев, но и тоа што голем дел од дипломатските места, многубројни важни позиции во внатрешното државно управување, правосудството, се наоѓаат во рацете на Македонци. Политичките позиции на Македонците во бугарската држава се доволно силни и влијателни за во секое време да го спречат решавањето на Македонското парашање спротивно на нивната волја“.*¹⁴⁴

Во друга анализа на германската амбасада во Софија од крајот на 1932 година се нотира дека и покрај целата критика што постои во бугарскиот печат против вооружените акции на ВМРО спрема Југославија, сепак во основа мнозинството од бугарски народ е на страната на Македонците. Се нагласува дека без сомнение е и фактот дека ни една бугарска Влада не можела да превземе ништо против Македонците. Дека Бугарија не била моќна да влијае против ваквиот развој на настаните кои ги диктираат Македонците во државата. Причината за тоа е бидејќи Македонците не размислувале за опасностите на кои ја изложуваат Бугарија и немаат обзир кон нејзините интереси.¹⁴⁵

*

Изведувањето на државниот удар во Бугарија и одлуката на новата власт да ја забрани ВМРО под силно влијание на Велика Британија, Германија им пристапува на овие настани со големо внимание. Анализите на оваа тема упатуваат на заклучокот дека Германија оценува дека државниот удар бил изведен со цел да се спречат натамошните политичките превирања, политизацијата и поделбите кои го зафатиле бугарското

¹⁴⁴ Archiv des Auswärtigen Amts. Mikrofilm 4530. II. Gr. 432/Vbd. 1254. Mazedonische Frage. Auswertiges Amt. Berlin, den 22 März 1928.

¹⁴⁵ Archiv des Auswärtigen Amts. Mikrofilm 4530. A.648/K. 786. Deutsche Gesandtschaft. Sofia, den 8 Dezember 1932.

општество а биле предизвикани како резултат на дејствувањето на Македонците и нивната организација. Имено, една од причините ВМРО да биде забранета е стравувањето дека нејзините активности ќе ја втурнат Бугарија во воен судир со Југославија, за кој таа не е подготвена. Сепак другите цели кои биле поставени да се постигнат со изведениот државен преврат, не вродиле со резултат, со оглед на тоа што политичките превирања и поделби и понатаму продолжиле со уште поголем интензитет. Но, барем за момент изгледало дека е избегнат воен судир со Југославија. Заклучокот во Берлин е дека креатор на ваквите настани, во прв ред е Франција но и Велика Британија.

Според Германија, Владата во Софија иако подоцна повторно допушти партиско дејствување и го воспостави повторно Парламентот, сепак изборите се спроведуваат според правила кои се сосема во прилог на Владата. На овој начин старите партии се скоро исклучени од одлучувачките политички процеси или пак имаат минорна улога.

Според оценките на германските дипломати партискиот плурализам во Бугарија е само фасада. На парламентарните избори во март 1938 година Владата добила најмногу гласови благодарение на изборните правила кои таа ги поставила и политичкиот прогон што го вршела врз политичките противници. Софија била претворена во град во кој се вршел отворен политички терор и со примена на уцени, закани и насилни методи.

Но и покрај изборната победа на владејачката структура, повторно не дошло до политичка стабилност, туку напротив, постојано се зголемувала напнатоста меѓу Владата и опозицијата, која во Парламентот ги користела сите можни методи да ја блокира работата на Владата.

Заклучокот на Германија е дека на Бугарија во овој период и недостига државно водство, кое ќе има доверба кај народот и притоа ќе може да овозможи пристојна политичка стабилност во државата. Немало ниту една стабилна институција која има доверба кај народот. Посебно Владата била западната во големи тешкотии. Ваквата ситуација, според проценките на Берлин, не можело да биде одржлива уште многу долго. Како посебно важно се наведува дека Владата не само што не успеала да ги држи под контрола ревизионистичките сили, туку преку нејзините политики, уште повеќе ги поттикнала. Ревизионистичкото движење се засилува особено од есента 1938 година кога се засилуваат барањата за исправање на неправдите кои и се нанесени на Бугарија со

мировните договори од 1919 година. Овие политички сили гледале првенствено пречка во постојната Влада за реализација на националните идеали. Германија гледала со симпатии кон овие политичку структури и негувала блиски односи.¹⁴⁶

Имено, да напоменеме дека Германија преферирала да има цврсти влади во балканските држави со кои ќе може да гради односи на долгорочна и цврста основа а со цел да ги реализира најзините крајни цели. Во Берлин се правеле дури и планови за дејствување во насока на промена на влади во другите држави ако ситуациите налагаат таква нужност.

За да го зголеми влијанието во Бугарија, Германија презема повеќестрани активности преку кои се промовираат традициите на соработка и блиски односи меѓу двете држави во минатото. Посебно се нагласувало сојузништвото во текот на Првата светска војна и судбината која двете држави ја делеле во тие тешки времиња. За зголемување на угледот на Германија, се пристапило кон низа активности за јакнење на културните и образовните врски и односи. Се отварале германски училишта во кои се школувале годишно најмалку 2000 ученици. За тоа колку се давало значење на соработката и влијанието на Германија во образованието упатува и тоа дека амбасадата во Софија добила налог да изнајде соодветна форма за да се објави во јавноста дека ќерката на премиерот и неговиот син, се школуваат во германско училиште во Софија со цел да се промовираат во јавноста германските вредности и престиж.

Во делокругот на задачите на германските дипломати од првенствено значење била и да врбуваат бугарски интелектуалци преку обезбедување на разни форми на ангажмани во соработка со германски образовни и културни институции. Притоа како добар пример се посочува извесен наставник кој предавал во германските училишта во Бугарија а кој подоцна бил именуван од Владата во Софија на позицијата државен секретар во Министерството за образование. Овој случај се истакнувал како пример за преку прогермански наклонети личности кои заземаат позиции во државните институции, Германија може да влијае врз политиките на Бугарија.

¹⁴⁶ Archiv des Auswärtige Amts. Mikrofilm 4530. Büro des Staatssekretärs, Auswärtiges Amt. Berlin. den 3. Juli 1939, Deutsche-bulgarische Beziehung. Ges. Wiclh.

Посебно внимание Германија и обраќала на студентската популација со цел да ја придобијат и да предизвикаат симпатии кај нив спрема Германија. За таа цел, се изготвувале планови како да се пристапи до студентските организации и за таа намена, се организирале семинари, студентски престои на германските универзитети и други активности.

Во Софија и поголемите градови се организирале и школи за возрасни, низ кои секоја година поминувале околу 1000 лица. Биле обезбедени пет позиции за бугарски лектори на германските универзитети. Било отворено и здружение за бугарско-германско пријателство со седиште во Берлин. Се организирале редовни културни манифестации. Се организирале редовни визитинг патувања на професори од Германија на универзитетите во Бугарија. Бил отворен германски културен центар во Софија. За да се зголеми соработката во областа на науката и културата, бугарскиот амбасадор во Германија иницирал да се потпише договор за културна соработка.

Со особено внимание се негувале односите со бугарските офицери и питомци на воената школа. За нив биле обезбедувани престои и обуки во германските воени школи.¹⁴⁷

При посетата на бугарскиот премиер Георги Ќосеиванов на Берлин во јули 1939 година германските соговорници за првпат споменуваат дека ќе биде добро Бугарија да биде и официјално во сојуз со Германија а чии основи биле веќе поставени со потпишувањето на Договорот меѓу Берлин и Рим на 25 октомври 1936 година, таканречената Оска Берлин-Рим.

Бугарскиот премиер бил пречекан во Берлин со високи државни почести а со цел Германија да се испрати силна политичка порака дека Бугарија не е изолирана држава, туку има важна улога на Балканот за неговата стабилност.

Германските медиуми известувале опширно за оваа посета. Дури ја пренесувале биографијата на бугарскиот премиер, притоа било истакнато дека тој бил исклучително образован човек, кој претходно извршувал дипломатски фунцкии и високи државни функции, меѓу кои и министер за надворешни работи а од ноември 1935 година стапил

¹⁴⁷ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Deutsche-bulgarische Kulturbeziehungen, Anlage 3, Büro des Staatssekretärs, Berlin, den 3. Juli 1939, Ges. Wichl.

на функцијата премиер. Иако студирал право во Париз, сепак бил исклучително пријателски настроен кон Германија.

Посетата на бугарскиот премиер на Берлин била искористена да се испрати порака до балканските држави дека новата политика на Германија за воспоставување нов поредок во Европа подразбира и исправање на неправдите и на Балканот. Притоа било потенцирано дека Германија не ги гради односите со Бугарија на штета на останатите држави на Балканот, туку дека Берлин посакува да има истоветни односи и со останатите држави, што е базичен принцип на политиката за градење нов европски поредок.

Со пречекот на бугарскиот премиер на највисоко државно ниво, Германија сакала да испрати и јасна порака дека нејзиниот однос кон помалите држави, вклучително и тие на Балканот, е на рамноправно ниво и дека нејзина заложба е градење пратнерски односи. Да упати порака дека нејзината политика се разликува од тие на Франција и Англија, кои ги ставаат балканските држави во подредена положба за да им служат за остварување на нивните интереси. Согласно новите инструкции германските дипломати објаснувале дека Германија гради нов политички пристап во меѓудржавните односи, заснован на взаемна почит и меѓусебна доверба. Политика која има цел изградба на нов поредок во Европа, кој ќе биде праведен и базиран на доверба меѓу државите, кој треба да го замени постоечкиот воспоставен поредок во Европа со диктатот од Версај, кој е изворот на конфликти ширум Европа. Бројните конфликти ширум Европа да не прераснат во војни помеѓу државите, нужно е што поскоро да се промени диктатот од Версај, била клучната порака од Берлин.¹⁴⁸

Во доверливите разговори кои ги имал бугарскиот премиер со своите високи соговорници во Берлин, тој ги истакнал јасно своите позиции дека може да очекува подобра иднина за својата држава само со моќна и силна Германија. Дека водечката улога на Германија во Европа ќе овозможи да се исправат неправдите нанесени врз Бугарија со Версајскиот договор.

¹⁴⁸ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Nr. 131. Deutsche diplomatische und politische Korrespondenz, Berlin 09 Juli 1939, страна 1, 2, 3.

Бугарскиот премиер ја уверил Германија дека Бугарија нема никогаш да постапува против интересите на Германија и дека неговата Влада ги уважува германските позиции во надворешна политика.

Впрочем Бугарија и немала големи можности за избор освен да се потчини и да има сервилна позиција спрема Германија. Впрочем од бугарска страна, тоа и не изгледало како потчинетост, туку надеж дека Бугарија ќе може да ги наметне своите барања и истите реализира наспорти своите соседи.

Во рамките на посетата и бројните средби бугарската делегација ги истакнала проблемите со кои се соочува во односите со Југославија и Романија, држави кои се здружени во рамките на Балканскиот пакт под покровителство на Франција. Дека Бугарија има реални основи да стравува за својата безбедност. Притоа на бугарскиот премиер му било укажано од германските соговорници дека се прават напори преку Турција да биде растурен Балканскиот пакт.

Германските соговорници го убедувале премиерот и неговите соработници дека Југославија нема никогаш да може да биде во позиција да дејствува против Германија и дека Берлин ја гледа Бугарија токму како дел од овој сојуз.

Бугарскиот премиер имал за цел за време на оваа посетата да постигне и договор за набавка на модерно оружје за бугарската војска од Германија за да може да им парира на другите држави на Балканот. Како возврат за набавките на најмодерно оружје од Германија, Бугарија се обврзала да ги следи политиките на Берлин.

По посетата на Берлин и поддршката која ја добил, бугарскиот премиер бил охрабрен до таа мера што за време на присуството на Конференција во Блед, тој покажал јасно дека се дистанцира од политиките на Франција и Англија.¹⁴⁹

Неколку дена по враќањето на бугарскиот премиер од Берлин, германскиот амбасадор во Софија побарал прием кај него а со намера да го сондира мислењето на премиерот од посетата на Германија.

¹⁴⁹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Telegramm in Ziffern. Weizsäcker (Geh. Chiff. Verf.) Information zum Besuch bulgarische Ministerpräsident Pol. IV 4097, Berlin, 12 Juli 1939.

Во извештајот подготвен од средбата, амбасадорот посочува дека премиерот бил воодушевен од срдечниот пречек. Но од посебно значење било тоа што посетата силно одекнала во јавноста. Кај граѓаните се подигнало чувството на самоувереноста. Претходните ставови за изолираност на државата исчезнале и се добил впечаток дека Бугарија добива силен заштитник во Германија.

Позитивниот одек од посетата не бил присутен само во владејачките структури, туку истотака оваа посета на бугарскиот премиер на Берлин била поздравена и од опозицијата која изразила посебно задоволство од зближувањето со Германија.

За тоа во колкава мера царот Борис и премиерот Ќосеиванов биле наклонети кон Германија зборува нивното противење на намерата ба претседателот на Парламентот Манушев да отпатува во посета на Франција и Англија, посети кои биле планирани од претходно. Царот Борис дури и го повикал Манушев на разговор и притоа побарал од него да ги откаже овие патувања. Откако Манушев не отстапил од планираните посети премиерот преземал чекори да ја попречи или отежне неговата посета на Париз и Лондон. Како што стои во извештајот на германската амбасада во Софија, премиерот ги повикал амбасадорите од Париз и Лондон да се вратат во Софија и притоа им дал директни насоки, не само да не го придружуваат претседателот на Парламентот при посетата, туку и да го опструираат на секој можен начин. Иако не бил одвратен од посетите, Манушев подоцна сепак се вклопува во новата политика која ја креираат царот и Владата. За да покаже наклонетост кон таквата политика и кон Германија, токму тој ја предводел делегацијата на Бугарија при одбележувањето на роденденот на Фирерот.¹⁵⁰

Паралелно со градењето на блиски политички односи се зголемувала и економската соработка меѓу двете држави. Како илустрација за економската соработка е зголемиениот извоз на Германија во Бугарија кој во 1939 година достигнал 95 милиони Рајхсмарки додека во 1933 година изнесувал 33 милиони Рајхсмарки. Друг податок кој дополнително ја илустрира важноста на Германија како економски партнер на Бугарија, е тоа што во 1933 година околу 30% од увозните производи биле со потекло од Германија, додека во 1939 година процентот изнесувал над 50%. Две третини од трговската размена на Бугарија со странство била со Германија. Додека пак од клучна важност за Германија биле рудниците и земјоделски производи од Бугарија.

¹⁵⁰ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Telegramm Geh. C. V.) Sofija, 12 Juli 1939, Richthofen.

Главна пречка за натамошно зајакнување на економската соработка била слабата куповна моќ на бугарското население. За да се надмине ваквата ситуација и Бугарија да може да го зголеми увозот на германски производи, Владата во Берлин и понудила на Бугарија кредитни аранжмани кои пак за кратко време ја доведуваат Бугарија во се поголема финансиска зависност која резултирала и со политичка подреденост во однос на Германија.

Со текот на годините финансиската зависност на Бугарија спрема Германија станува се поголема. Посебно таа се зголемува непосредно пред почетокот на Втората светска војна кога се зголемува политичката нестабилност ширум Европа а со тоа и на Балканот и кога конфликтите меѓу државите се на работ да преминат во отворена војна. Како резултат на ваквата состојба кога безбедноста на државите е доведена во големи ризици, балканските држави почнуваат да ги јакнат своите воени капацитети, главно преку увоз на модерно оружје и за таа цел финансиски се задолжуваат.

Поради крајно влошените односи меѓу државите на Балканот, Бугарија почнала да инсистира да се забрза испораката на договорените количини оружје од Германија. Во еден од извештаите на Министерството за надворешни работи на Германија за воената соработка со Бугарија се содржани следните податоци:

„Во март 1938 година е потпишан договор со Бугарија за оружје во вредност од 30 милиони Рајхсмарки, во април следната година сумата се зголемува на 45 милиони Рајхсмарки за во јуни 1939 сумата да биде надополнета за уште нови 35 милиони Рајхсмарки. Вкупната сума од 110 милиони Рајхсмарки требало Бугарија да ја отплати во следните десет години. Отплатата на оружјето се одвивала преку извоз на земјоделски и сточарски производи и рудни сировини во Германија. За експлоатација на рудните сировини било договорено Германија да основа правен субјект - конзорциум кој ќе ја ископува рудата во Бугарија и транспортира во Германија. Преку ваквите и слични финансиски аранжмани, Германија ја ставила Бугарија целосно во зависна положба што подоцна Германија ја користи и да ја принуди да се приклучи кон Тројниот пакт. Иститите постапки и методи биле применувани и кон други држави.¹⁵¹

¹⁵¹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. VLR Rühle, Aufzeichnung. Betr. Zuteilung von Rundfunksattasches an der Gesandtschaft in Sofia und Belgrad, Berlin, 6 November 1940.

Политиката на Германија спрема Кралството Југославија

Економските фактори имале клучна компонента во водењето на надворешната политика на Германија за да постигне влијание кон Југоисточна Европа. Ваквата политика почнува да се води со силен интензитет во периодот од 1933 година откако Хитлер ја презема власта во Берлин. Крајната цел е економска зависност на овие држави од германската економија која подоцна Хитлер ја користи да изврши клучно влијание да пристапат кон Тројниот пакт. Југославија е класичен пример за ваквата стратегија на Хитлер и неговите соработници за постигнување политичко влијание во други држави.

Југоисточна Европа особено подунавските држави (Donauraum) согласно стратегијата за обезбедување животен простор за Третиот Рајх (Lebensraum) требало да биде претворена во неформална Империја на Германија во смисла на диктирање на економските процеси во овие држави согласно потребите за снабдување на Германија со пренхранбени производи и суровини за индустријата.

Посебен алцент во реализација на ваквата цел во овој дел од Европа бил ставен, покрај на Романија, и на ставањето цврста контрола врз Југославија. која како и Романија, истотака е членка на малата Антанта и во која имаат силно влијание Франција, Англија, но и Италија па и САД. Додека пак Унгарија и Бугарија како ревизионистички држави, имало силни политички структури кои ја подржуваат политика на Германија и биле прилично наклонети кон неа. Додека пак за Австрија планот на Хитлер бил нејзино припојување кон Третиот Рајх, која подоцна во 1938 година го реализира.

Веднаш уште во првите месеци од стапувањето на Хитлер на власт, почнуваат да се разгледуваат можностите како да се постигне политичко влијание во догледно време во Југославија. Во јули 1933 година било одлучено да биде спроведува посебен режим на економски односи со Југославија за да се доведе во економска зависност од Германија и на тој начин да се создадат узлови за да се влијание врз нејзината политика а во насока

на ослабување на малата Антанта и нејзино растурање како и истиснување на француското и англиското влијание.

Основата на ваквата стратегија преку економски средства да се влијае врз политиките на Југославија била поставена од времето на претходните Влади. Но, откако Хитлер е на власт, процесот силно се интензивира. Економијата станува инструмент од првостепено значење за постигнување на политичките цели во првата етапа од владеење на Хитлер-периодот на подготовките за водење војна.

Потребно е да се нагласи дека било назначено дека спроведувањето на стратегијата треба да се спроведува стихијно и да се избегнува во јавноста да се прави било каква дипломатска помпа а со цел да не се предизвикуваат на реакција Франција и Англија.

Ваквата стратегија, за економијата да биде централна тема и значаен и доминантен фактор во водењето на надворешната политика на Берлин, било предусловено и од внатрешните состојби во Германија по преземањето на власта од страна на НСДАП. Имено, Германија била во економска депресија предизвиката од Светската економска криза а како последица на кризата, над шест милиони луѓе биле невработени. Прва главна задача која Хитлер си ја поставил, било остранивање на невработеноста. Хитлер ја ставил економијата на прво место и сметал дека од решавање на економските проблеми во кои е потоната државата, зависи зависи стабилизацијата на неговата власт и неговото натамошно владеење. Токму економската криза од друга страна, го овозможија неговото доаѓање на власт. За неговиот пристап кон ова прашање зборува неговата изјава во текот на првиот месец од преземањето на власта, кога на најблиските соработници им изјавил;

*„Големiot број невработени е голем проблем, но тој проблем нас ни дава можност да ја зацврстиме власта ако успееме да го решиме. Во спротивно, се ќе тргне наназад“.*¹⁵²

Како ефективно решение за решавање на економските проблеми Хитлер и неговите соработници гледале во државно финансирање на изградба на јавни инфраструктурни проекти, како станбени објекти, улици, патишта, железници и така натаму. Во февруари 1933 година на оваа тема Хитлер изјавил:

¹⁵² Max Domarus. Hitler, Reden und Proklamationen 1932 -1945: I. Band: 1932–1938, II. Band: 1939–1945) 4. Auflage. 4 Bde. Leonberg.

*„Негативната економска конјуктура може да се смени преку државен поттик и давање импулс на приватниот сектор, за потоа тој да ја преземе улогата во за целиот натамошен економски развој“.*¹⁵³

Покрај големите јавни проекти финансирани од државата, следувале и даночни олеснувања за фирмите за да се овозможи германската економија да биде повторно оспособена да биде во ситуација да инвестира во својот развој.

Ваквите економски мерки веднаш биле стартувани и тие ги дале наскоро очекуваните ефекти. Бројот на невработени од шест милиони лица во јануари 1933 година бил симнат на 3,8 милиони невработени Германци во јануар 1934 година а веќе во јануар 1935 година бројот на невработени паднал на три милиони. Ваквите позитивни показатели биле како резултат на инвестициите во јавниот сектор кои во 1934 година го постигнуваат нивото од пред кризата, односно од 1928 година.¹⁵⁴

Зголемената економска активност на германската економија предизвикува потреба од увоз на сировини за индустриските капацитети. Притоа се зголемила и јавната потрошувачка преку зголемената куповна моќ на граѓаните а тоа ја предизвикало потребата од зголемување на увозот на пренхранбени производи.

Хитлер фактички воведува модел на државен капитализам и со диктирање на економските текови тој успева економски да ја зајакне Германија и да ја издигне во силен економски фактор спрема државите од Југоисточна Европа како пазар од 65 милиони жители за пласман на нивните пренхранбени производи и сировини а од друга страна Германија се јавува во улога на нивен снабдувач со индустриски производи.

Друг клучен елемент во креирањето на економската политика е ставот на Хитлер Германија да постигне финансиска независност, односно да не се задолжува кај странски финансиски институции. А притоа поради се поголемата потреба на германската економија од увоз на сировини за индустриските капацитети и храна, се јавил недостиг од девизи за покривање на увозот. Решението за ваквиот проблем било во одлуката на владата за Рајсхбанката да издава обврзници/хартии од вредност со кои ќе го покрива увозот. Во јуни 1934 година Министерството за надворешни работи ги известува дипломатските престваништва дека Владата проблемот со недостатокот од девизи за покривање на потребниот увоз, го решила преку издавање на државни вредносни хартии

¹⁵³ Ibidem

¹⁵⁴ Statistisches Handbuch von Deutschland 1928-1944, страна 392

(обврзници) и треба да настојуваат што повеќе да влијаат во државите каде што се на служба, за тамошните власти да прифаќаат плаќањето да се регулира со германски државни обврзници. Притоа во упатствата до дипломатите се нагласува дека тие треба да ги истакнат аргументите пред нивните соговорници, дека нивните држави како економски партнери на Германија ќе имаат полза од големата побарувачка од суровини од страна на германските компании а Германија со 65-те милиони жители преставува голем пазар за нивното земјоделско и сточарско производство, притоа двете страни ќе имаат полза од зголемување на економската соработка.

Преку воведувањето на ваквиот платежен инструмент, германската влада го јакне извозот на финални индустриски производи на тој начин што странските партнери наплатата на своите пласмани на германскиот пазар ја вршеле преку увоз на германски производи. Токму на тој начин Германија како голема економија, ги става во зависна позиција за кратко време помалите и послаби економии од Југоисточна Европа, како што е случај со Југославија.

Токму воведувањето на државните вредносни хартии (обврзници) како инструмент за тргување со странство е основата на таканаречениот „Нов план“ кој е стартуван од септември 1934 година а кој и овозможува на Владата во Берлин да ја контролира и управува целокупната надворешна економска и трговска активност и притоа да ја користи за реализација на политичките цели.

Три точки од економската стратегија именувана со називот „Нов план“ ја чинат нејзината основа, а тоа се:

1. Склучување билатерални трговски односи и уредување на надворешното плаќања со секоја држава посебно.
2. Квантитативно ограничување на увозот од странство врз основа на националните приоритети и политички согледувања.
3. Поттикнување на извозот преку склучување компензациони договори, субвенционирање на извозот соодветно на интересите на германската економија, потоа девалвирање на Рајхсмарката, како и првенствено распределување на увозните квоти на германските компании кои се извозно ориентирани.

Имено, со „Новиот план“ Владата на Хитлер управувала со германската економија која во првата етапа требало да служи како инструмент за политичко влијание, не само внатре во Германија, туку во реализација на надворешно-политичките цели.

Вилин (Willhuhn), советник на Хитлер во мај 1933 година ги дефинирал германските цели во државите од Југоисточна Европа на следниот начин:

*„Треба да повлечеме една линија од Север и Северозапад па се до југоисток на Европа, каде што треба да создадеме простор, во кој државите ќе бидат под германско менторство. Притоа на тамошните пазари, Германија ќе ужива привилегии наспрема другите европски сили. На овој начин Германија ќе го осигура економското, културното и политичкото влијание на Балканот“.*¹⁵⁵

Хитлер инсистирал на склучување билатерални договори наспроти мислењето на врвните тогашни германски дипломати дека на тој начин се усложнуваат економските процеси со комплицирани административни постапки. Но, тесниот круг соработници на Хитлер имале и други намери, имено, економската полза за Германија била само прва етапа од планот, а втората етапа било постигнување политичко влијание потребно за уредување на Европа согласно плановите на Хитлер за воспоставување нов поредок во Европа.

Повереникот во Министерството за надворешни работи Карл Клодиус го објаснил значењето и целите на склучување на билатерални договори на следниот начин:

*„На Германија и се овозможува за одреден период да наметне услови во кои државите - економски партнери нема да можат да купуваат од каде што ќе посакаат, туку ќе бидат зависни од германската економија“.*¹⁵⁶

*

¹⁵⁵ Hans-Jürgen Schröder. Südosteuropa als „Informal Empire“ Deutschlands 1933-1939 Das Beispiel Jugoslawien, Franz Steiner Verlag. Mainz, 1975.

¹⁵⁶ Zur Devisenrepartierung vgl. Herbert Flaig Untersuchung über den Einfluß des Neuen Plans auf den deutschen Außenhandel und die deutsche Außenpolitik. Rechts- und staatswiss. Diss. Freiburg i. Br. 1941, S. 20; Dörte Doering Deutsche Außenwirtschaftspolitik 1933-33. Die Gleichschaltung der Außenwirtschaft in der Frühphase des Nationalsozialistischen Regimes. Wirtschafts- und Sozialwissenschaften Diskussion FU Berlin 1969. (Ms.), страна 69-70

На седми април 1933 година министерот за надворешни работи Константин фон Нојрат на седница на Владата предложил да им се дадат царински преференции на балканските аграрни држави за увоз на нивните аграрни производи на германскиот пазар, притоа Југославија и Романија ги нагласил како посебно важни држави од политичко значење за Германија. Предлогот го образложил со стратегијата за постигнување на двојни цели како прво постигнување на политичко влијание и второ овозможување сигурен настап на германските фирми во овие држави.

Нојрат побарал да се дејствува брзо во склучување договор за трговска соработка со Југославија затоа што договорот од 1927 година бил раскинат во септември 1932 година од германска страна и во март месец 1933 година бил истечен отказниот период со што економските односи со Југославија биле неуредени. Претходно германскиот амбасадор во Белград известил дека трговската размена со Југославија од избувнувањето на Светската финансиска криза постојано опаѓа и постои опасност и понатаму да се намалува. Тој препорачувал дека е неопходно да се склучи нов договор и за таа цел да се дејствува брзо. Истиот период и Стопанската комора на Германија се обратила со писмо до германската Влада дека максимално високите царини за југословенските производи преставува загрозување и на интересите на германските компании кои извезуваат производи во оваа балканска држава.¹⁵⁷

Од друга страна пак Југославија се соочувала со проблеми со пласманот на земјоделското и сточарското производство. Владата во Белград имала силен интерес за постигнување договор со Германија за да има слободен пристап за извоз на земјоделските и сточарските производи.

Со оглед дека новата трговска политика и стратегија во летото 1933 година, Владата во Берлин сеуште ја анализираше и подготвуваше, од тие причини било одлучено да се склучи времен договор со Југославија со важност до први март 1934 година.

За време на подготовките за склучување на долгорочен Договор за трговска соработка со Југославија, стратешка цел за Германија која требало да биде постигната, е зацврстување на своите политички интереси наспрема Франција, Англија и Италија а првиот чекор во постигнување на таа цел, е тесно поврзување на југословенската економија со германската.

¹⁵⁷ Deutsche Gesellschaft Belgrad an Auswärtiges Amt, 23. August 1933. Handakten Clodius, Jugoslawien Band 2.

Договорот бил потпишан на 1 мај 1934 година со кој Југославија добила низа погодности за извоз на земјоделските и сточарските производи на германскиот пазар со што го решила во голема мера проблемот со обезбедување сигурен пласман за овие производи а за кои германскиот пазар имал секоја година се поголема потреба поради растот на потрошувачката моќ на населението. Германија ги плаќала по повисока цена производите од Југославија споредено со берзанските цени а воедно и и дала на Југославија и долгогодишни гаранции за откуп на производството а притоа Берлин не побарала за возврат поволности за пласман на своите производи на југословенскиот пазар, сметајќи дека германските фирми се поконкурентни и посупериорни од другите, но пред се крајната цел била Југославија да стане зависна од германскиот пазар во текот на следните години.¹⁵⁸

Претходно Министерството за надворешни работи во Берлин дало мислење дека условите кои се дадени на Југославија за неограничени контингенти на извоз на германскиот пазар што е на ниво на повластена нација, Германија си ја отвара вратата во Југославија за долго време. Истотака Германија очекувала во текот на следните години да се зголеми потребата на пазарот во Југославија од германски производи како и учество на германски компании во изградбата на големи проекти финансирани од Владата во Белград.

Во текот на 1934 година Југославија имала суфицит од околу 7 милиони Рајхсмарки во трговската размена со Германија за истиот да нарасне на 12 милиони Рајхсмарки во следната 1935 година. Причината за тоа е зголемената побарувачка на германската економија на прехранбени продукти и суровини поради зголемениот раст на индустриското производство. Но, ваквиот биланс во трговските односи бил дел од германската стратегија за ставање на југословенската, претежно аграрна економија во зависност од Германија.

Во септември 1935 година југословенските увозни фирми добиле можност од Германија да плаќаат 50% од вредноста на купените производи од германските компании преку компензација со производи од Југославија пласирани на германскиот пазар. Ваквата поволност Германија ја овозможила со цел и понатаму да се продлабочува економската соработка и да се олесни и понатаму пласманот на југословенски производи во

¹⁵⁸ Die veröffentlichten Teile des Vertrags sind abgedruckt im Reichsgesetzblatt 1934, Teil II, S. 302-332 und im Reichanzeiger Nr. 108 vom 11. Mai 1934, AA, Handelsakten Clodius, Jugoslawien, Band 2.

Германија. Поради ваквите привилегии во 1936 година трговскиот биланс покажал 30 милиони Рајхсмарки трговски суфицит од страна на Југославија.

За порамнување на билансот и овозможување натамошен раст на извозот на југословенски производи на германскиот пазар, Владата во Белград ангажирала германски компании за реконструкција на железничката пруга во Зеница како и изградба на други јавни инфраструктурни објекти кои биле финансирани од страна на Владата. Иако понудите за реконструкција на железничката пруга кои дошле од фирми од Чехословачка и Франција биле поповолни, Владата во Белград се одлучила за германските компании бидејќи имала веќе средства замрзнати во Рајхсбанката во обврзници остварени со извозот. Токму овој податок укажува дека веќе Југославија станала економски зависна од Германија.

Во 1936 година завршила првата етапа од стратегијата на владата во Берлин а ефектите низ бројки гласеле: Германскиот извоз во Југославија од 13,9% во 1933 година се искачил на 26,7 % во 1936 година, додека извозот на Југославија во Германија во 1933 година изнесувал 13,9% додека во 1936 година достигнал 23,7%. Германското министерство за надворешни работи во анализа утврдило дека политиката на Владата која ја спроведува изминатите години ја зајакнала позицијата на Германија во Југоисточна Европа спрема другите европски сили како Франција и Италија кои се обидуваат да склучуваат мултилатерални договори со државите од Југоисточна Европа. Но Германија веќе била во позиција да ја диктира политиката во државите од Подунавскиот регион наметнувајќи став спрема владите во овие држави дека донесувањето одлуки без учество на Германија, се одлуки против Германија и на овој начин да го истисне влијанието на Франција, Италија и Англија.¹⁵⁹

Ваквата политичка позиција можела да ја наметне Германија врз основа на тоа што за три години станала најголем увозник на производите од овие држави што ги правело економски зависни од Берлин. Токму со ваквата постигна позиција Германија почнала дипломатска офанзива во 1936 година за спречување на иницијативите на Франција и

¹⁵⁹ Hans-Jürgen Schröder. Deutsche Südosteuropapolitik 1929—1936: Zur Kontinuität deutscher Außenpolitik in der Weltwirtschaftskrise. Geschichte und Gesellschaft 2. Jahrg., H. 1, Außenwirtschaft und Außenpolitik im „Dritten Reich“ (1976), Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1976.

Чехословачка за склучување договори за трговска соработка меѓу државите од Подунавскиот регион под француско покровителство.¹⁶⁰

На конференција на малата Антанта во 1936 година во Прага била покрената иницијатива за склучување Договор за економска соработка од една страна меѓу државата од Малата Антанта (Југославија, Романија и Чехословачка) од друга страна Италија, Унгарија и Бугарија. Откако ваквата информација дошла до германските дипломати веднаш биле преземени мерки со што германскиот амбасадор во Белград му доставил предупредување на премиерот Милан Стојадиновиќ дека ако Германија биде исклучена во натамошните средби и договарања, таа ќе биде приморана да преземе мерки кои ќе имаат консеквенции во севкупните односи со Југославија а со цел да ги заштити своите интереси. Во известувањето на германскиот амбасадор во Белград Херен до Министерството во Берлин за оваа тема се вели дека добил уверување од претседателот на Владата дека Југославија нема ништо да преземе што е спротивно на интересите на Германија и дека премиерот Стојадиновиќ се залага за натамошно продлабочување на соработката со Германија.¹⁶¹

Во следниот период високи преставници на власта во Белград ги убедувале Германците дека Малата Антанта е пред се само политички сојуз и дека нема опасност да се доведат во прашање односите со Германија, особено што Чехословачка нема економски капацитет да го купува југословенското производство ниту пак да го снабдува југословенскиот пазар со индустриски производи. Токму затоа планот за формирање на економски пакт под покровителство на Париз или Прага е осуден на неуспех.¹⁶²

Економските врски меѓу Берлин и Белград ја ослабнале позицијата на Франција во Југоисточна Европа а тоа за Париз значело загрозување на нејзината национална безбедност затоа што нејзината политика кон овој дел од Европа е во прв ред безбедносно прашање а не економско.

Треба да се нагласи дека Франција и Англија се снабдувале со прехранбени производи и суровини од колониите кои ги поседувале, така на пример Англија им давала предност во економската соработка на членките на Комонвелтот и колониите. Посебно ваквите

¹⁶⁰ Wirtschaft und Politik im Donauraum, in: Der Deutsche Volkswirt 10 (1935-36) S. 849-851, Zitate Страна. 849-850, Hervorhebung im Original.

¹⁶¹ Auswärtiges Amt (Bülow) an Deutsche Gesandtschaft Belgrad, 13. Februar 1936, in: Auswärtiges Amt, Handakten Nachtrag VLR Benzler, Donauraum Band. 1.

¹⁶² Ibidem

практики се засилиле по избувнувањето на Светската економска криза и продолжиле и подоцна до избувнувањето на Втората светска војна. За разлика од Англија и Франција, Германија веќе не поседувала колонии и својот економски инетрес првенствено го гледале кон Источна и Југоисточна Европа.

Кон крајот на 1938 година повереникот во Министерството за надворешни работи Клодиус констатирал задоволство од политичкиот успех да ја одалечат Југославија од Франција, што била главна поставена цел во 1933 година. Ваквиот политички успех се базирал благодарение на стратегијата за економската соработка. Имено, во 1933 година учеството на Германија во увозот на Југославија било 13% додека на Италија, Франција и Англија 30% но во 1936 година ситуацијата радикално е сменета, Германија учествува со 27% додека Италија, Франција и Англија заедно 13%. Додека пак Југославија во 1933 година извезувала 26% од својот целокупен извоз во Англија, Франција и Италија додека во Германија 13%, бројките во 1936 година биле 24% во Германија а 15% во Англија, Франција и Италија.¹⁶³

Откако успешно е зваршена првата етапа од „Новиот план“ во 1936 година и е воспоставена хегемонија на Германија во Југославија но и целиот Подунавски регион, стартувана е втората етапа. Имено од 1936 година започнува планот за вооружување на Германија и со тоа зголемување на потребата од увоз на суровини. Токму и ваквата потреба на германската економија е ползувана за натамошно зајакнување на политичката позиција за да се зголемува и понатаму политичкото влијание.

Додека пак третата фаза од овој план е означена со спојувањето на Австрија кон Третиот Рајх кога сите активности се веќе фокусирани на воено наоружување и од следните години почнуваат притисоците врз државите од Југоисточна Европа да се приклучат кон Тројниот пакт.

Во 1938 година германското учество во југословенскиот извоз достигнува 40 до 50% додека учеството на Југославија на германскиот пазар изнесува 3%. Германија во оваа година постигнала монополска позиција на југословенскиот пазар во продажбата на индустриски производи, машини, производи од областа на електриката. Овие податоци го отсликуваат степенот на економска зависност на Југославија од Германија.

¹⁶³Aufzeichnung Clodius über die deutsche-jugoslawischen Wirtschaftsbeziehungen für etwaige Besprechungen mit dem Jugoslawischen Ministerpräsident und Außenminister Stojadinowitsch, 7. Januar 1938, in: ADAP/DV, страна 183.

И покрај тоа што ваквите економски односи имале за цел политички цели, истите не биле нагласувани, туку напротив, вешто прикривани. На средбата со премиерот Милан Стојадиновиќ во јануари 1938 година Хитлер му нагласил:

*„Германија има само економски интереси на Балканот. Ние сме политички активни само за консолидирање на состојбата во однос на нашите економски интереси. Германија ништо друго не сака, освен отворени врати за економијата“.*¹⁶⁴

Се поставува прашањето дали Југославија имала друга алтернатива во економската соработка со странство во периодот од 1933 до 1939 година освен да мора да се ослони на германскиот пазар. Во овој период Франција и Англија ништо не направиле што би било решение за економските проблеми кои ги имала Југославија по избувнувањето на економската криза, во прв ред пласман на нејзините земјоделски и сточарски производи, што бил најголем проблем не само за Југославија, туку и за другите аграрни држави.

Англија и Франција немале овој период ниту инвестиции во Југославија, но истотака ниту Германија не инвестирала голем капитал, но тоа не бил важниот проблем на југословенската економија, туку нејзе и бил потребен пазар, токму Германија тоа и го понудила-голем пазар од 65 милиони жители на кој можела да извезува прехранбени производи без некои посебни ограничувања. Германија била економија во силен пораст.

И во делот на инвестициите, учеството француски капитал по избувнувањето на Светската економска криза, заостанувал зад тој од Германија кој постојано биле во пораст.¹⁶⁵

Друга особина на германската политика за уредување на економските односи било наметнување на принципот во билатералните трговски договори за постигнување пасивен биланс во трговските односи. Тоа подразбирало трговскиот партнер да се поттикне да направи суфицит а тоа било стимулирано дури и со плаќање повисока цена за земјоделските и сточарските производи од тие на меѓународниот пазар односно светската берза, така Југославија во првите години постигнала трговски суфицит за кој биле издавани германски обврзници а кои можеле да се наплатат со купување на

¹⁶⁴ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes; 906/293849 -864 c.o. Pol. I (60) g. (Rs.) 484. Nr. 9 vom 23. 1. Aufzeichnung des Gesandten in Belgrad, z. Zt. Berlin. Ref.: Gesandter von Heeren. Aufzeichnung über die gelegentlich des Empfangs des jugoslawischen Ministerpräsidenten und Außenminister Dr. Stojadinowitsch beim Führer und Reichsminister am 17. Januar 1938 geführten Gespräche.

¹⁶⁵ Srengije Dimnitrijevic. Das ausländische Kapital in Jugoslawien vor Zweiten Weltkrieg. Berlin, 1963, S. 270.

германски производи. Со ваквата економска политика Југославија во 1936 година била доведена во ситуација и да сака економски да се ослободи од Германија, требало најмалку две години да купува производи само од германски компании за да ги наплати своите побарувања од направениот извоз а притоа воопшто да не извезува нови количини производи на германскиот пазар. Во овој период веќе можностите на Владата во Белград биле ограничени за да води слободно трговска политика со другите држави. И покрај тоа што ваквата ситуација била констатирана од властите во Југославија и многу пати било нагласувано од високи преставници во Владата дека Југославија и кога би сакала да ги интензивира економските односи со западните демократии, не би можела оти веќе просторот за такви потези и бил ограничен¹⁶⁶.

*

Зголемената економска соработка на Југославија со Германија изминатите години предизвикала и постапна промени во нејзината политика. Белград се приближувал политички се повеќе кон Берлин а француското влијание опаѓало, односите со Франција се одвивале како по инерција од претходните години, односно отсутствувале иницијативи во економската област кои ќе понудат решенија на пробелемите со кои се соочувала југословенската економија. Опаѓала економската соработка, се намалувале француските инвестиции, се потешко Белград добивал можности за кредити од Франција а тие што му биле нудени биле главно за купување оружје. Впрочем Франција сојузништвото со Југославија и другите држави од југоисточна Европа го гледала првенствено како прашање за обезбедување на својата национална безбедност додека Германија ги поставила односите во овој период на економски основи, и нудела решенија за економските проблеми.

За менувањето на политиката на Владата во Белград говори телеграмата на германскиот амбасадор во Белград Херен испратена на девети ноември 1936 година до Министерството за надворешни работи во Берлин во која ги информира своите претпоставени дека на последната средба што ја имал со премиерот Милан Стојандиновиќ, тој му се доверил дека француската Влада побарала од Југославија да потпишат сеопфатен договор за стратешко сојузништво чија цел била да се изгради сојуз

¹⁶⁶Auswärtiges Amt, HA Pol Iva, Handel 13a/Jugoslawien, Band 1, und Auswärtiges Amt Belgrad, Wirtschaftliches geheim, Band 2, 22, Februar 1939, in: ADAP/DV, страна 332-333.

кој ќе биде насочен против Германија. Но, премиерот го одбил ваквиот предлог на Париз, исто како што претходно го одбил истоветниот предлог од Чехословачка.

Амбасадорот во телеграмата пишува:

*„Премиерот Милан Стојадиновиќ ме увери дека не доаѓа во предвид Југославија да потпише ваков договор. За да не предизвика непотребно возбудување, Стојадиновиќ се сложил Југославија да потпише продолжувањето на Договорот за пријателство со Франција кој истекува на втори декември оваа година и тоа во сегашната форма. Но Стојандиновиќ не знаеше да потврди со сигурност дали Франција ќе се согласи на овој негов предлог“.*¹⁶⁷

Истиот ден во друга телеграма амбасадорот Херен известува дека премиерот Стојадиновиќ по повод средбата за да го информирал за разговорите што ги имал со италијанскиот министер за надворешни работи Чано кој бил во посета на Белград, му кажал дека надворешната политика на неговата Влада е да ги подобри односите со Романија и Турција.

Притоа Стојадиновиќ му нагласил: *„Дека тој е против политиките кои водат кон формирање блокови во Европа и дека Франција ќе мора да се откаже од таквата политика“.*¹⁶⁸

За политиките на Југославија на Балканот, во југоисточна Европа и во рамките на малата Антанта, германскиот амбасадор Херен изготвил политички извештај кој го пратил во Берлин на 12 ноември 1936 година во кој тој ја објаснува надворешната политика на владата во Белград објаснувајќи дека следниот Југославија ја штити својата национална безбедност преку учество во регионални сојузи и тоа Малата Антанта ја гледа само како дефанзивен сојуз за одбрана од претеззиите на Унгарија. Додека Балканскиот пакт, не е толку насочен против Бугарија, колку што има за цел балканските држави да се ослободат од политичкото влијание на европските сили а во смисла на паролата *„Балканот на балканските народи.“*¹⁶⁹

¹⁶⁷ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes; C,6,1. 1616/307 304. Der Gesandte in Belgrad von Heeren an das Auswärtige Amt. Telegramm. Nr. 104 vom 9.11. Belgrad, den 9. November 1936.

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ Ibid

Во следниот период Стојадиновиќ се стреми да влијае да се врати малата Антанта на нејзините изворни цели додека Балканскиот пакт да се зацврсти за да се спречи или намали влијанието на големите сили на Балканот

Најголема грижа на Владата во Белград е опасноста која доаѓа од Италија а за која сеуште нема најдено соодветен одговор. Затоа подолго време Владата се обидува за ваквата опасност да пронајде начин да ја острнат или намалат. Белград не верува во кредибилитетот на Друштвото на народите а истотака смета дека и некој поцврст сојуз со Англија не е решение за ваквата опасност со оглед на тоа што таквиот сојуз би ја внел Југославија во непредвидливи конфликти. Ставот на премиерот Стојадиновиќ бил Југославија да не се вмешува во судири меѓу Велика Британија и Италија ниту меѓу Франција и Германија, освен ако тоа биде неопходно. Властите во Белград гледаат на Германија како на најмоќна континентална сила во Европа, со која треба да градат добри и искрени односи. Владата на Стојадиновиќ не гледала опасност во приближувањето меѓу Германија и Италија, туку напротив, гледала во Германија пријател кој ќе се заложил во Рим но и Будипешта за интересите на Југославија, токму затоа во Белград сметале дека е потребно да градат добри односи со Германија, не само од економски, туку и од политички причини. Југославија планирала да ги зголеми капацитетите на својата одбрана со снабдување на својата армија со модерно оружје.¹⁷⁰

Југославија себе се гледала и како лидер на Балканот и владата на Стојадиновиќ преземала чекори во насока на консолидирање на состојбите на Балканот. Токму во таа насока е најавеното склучување на Договор за пријателство меѓу Југославија и Бугарија. Така го толкувал амбасадорот Херен овој чекор на Владата во Белград во политичкиот извештај кој го пратил на осми јануари 1937 година до Берлин, во него тој пишува дека премиерот Стојадиновиќ сакал да манифестира дека Југославија е во ситуација да презема самостојно иницијати на надворешен план. Премиерот одлучил да го потпише овој договор, иако знаел дека против ваквиот договор е Франција, како и членките на Малата Антанта. Истотака потпишувањето на договорот со Бугарија не бил во согласност со потпишаниот Балкански пакт со оглед дека секоја негова членка пред да

¹⁷⁰Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes; 2411/D 511 067 70. 2889 Po 3. Pol. IV 4474. Der Gesandte in Belgrad von Heeren an das Auswärtige Amt. Politischer Bericht. Inhalt: Die Ziele und Methoden der jugoslawischen Außenpolitik von heute. Belgrad, den 12 November 1936.

преземе политички активности кон трета држава, треба да добие согласност од останатите членки. Сепак, премиерот Стојадиновиќ не сметал дека Договорот со Бугарија е неправична постапка од југословенска страна спрема нејзините сојузници. Тој во оваа смисла изјавил: „Досега ние на Балканот бевме навикнати да потпишуваме тоа што другите ќе ни подготват. Време е и ние на Балканот да преземеме сопствени иницијативи. Мојата цел е Балканскиот пакт од дефанзивен сојуз насочен против Бугарија да го трансформираме во политички сојуз на сите Балкански држави. Договорот за пријателство е вистински чекор во правец на политиката „Балканот на балканските народи.“¹⁷¹

Од германска гледна точка амбасадорот оценил дека Договорот меѓу Југославија и Бугарија треба да биде поздравен, притоа тоа го поткрепува со оценката дека договорот е несомнено тежок удар против застапниците на тезата за колективна безбедност во Европа. Бугарија е непријател број еден во колективната безбедност на Балканот која е уредена со склучениот Балкански пакт, додека во Малата Антанта е број два непријател. Вклучувањето на еден ваков „непријател“ во двете антанти е преседан и не е безначајно и не треба да се потценува во однос на некои идни случувања.¹⁷²

Интересите на Југославија и Германија се повеќе се совпаѓале него да бидат на спротивставени стојалишта. Таков случај била и одлуката Германија да ја приклучи Австрија кон Третиот рајх. Владата во Белград стравувала од можноста да се обнови Хасбуршката монархија затоа што во таков случај тоа би било крај за Југославија. Имено, владата на Австрија ја разгледувала и опцијата за враќање на Хасбуршката династија за одбрана од плановите на Хитлер спрема Австрија. За сериозноста на ваквата намера говори и тоа што Владата во Виена почнала да го враќа имотот на Хасбуршката династија. Ставот на Хитлер спрема Хасбурговците бил одамна крајно негативен. А ставот на Југославија за ситуациите во Австрија бил важен за Германија со оглед дека Југославија и Австрија се соседи и граничат. Откако биле објавени намерите на Хитлер спрема Австрија и настанале политичките тензии во Европа, Владата во Белград заземала став дека Австрија е внатрешно прашање на Германија. Согласноста на Југославија со одлуката на Третиот рајх да ја приклучи Австрија ја потврдува германскиот амбасадор во Белград во телеграмата која ја пратил на 17 март 1937 година до Берлин, во која

¹⁷¹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes. 3420/E 015 892-93. J Nr. 69 Po Bulg. Pol IV 154. Der Gesandte in Belgrad von Heeren an das Auswärtiges Amt. Belgrad, dem 8 Januar 1937. Politischer Bericht. Betrifft Jugoslawisch-bulgarischen Freundschaftspakt

¹⁷² Ibidem

известува за средбата што ја имал со премиерот Стојадиновиќ на која тој го поздравил приклучувањето на Австрија кон Третиот рајх и се радувал на соседството со пријателска Германија. Притоа ја нагласил позитивната изненаденост од триумфот и срдечниот пречек на Хитлер во Виена. Воедно истакнал дека мнозинството граѓани во Југославија позитивно гледале на приклучувањето на Австрија кон Германија со исклучок на еден дел од јавноста во Словенија кој имал негативен став. Притоа Стојадиновиќ му изразил надеж на германскиот дипломат дека и Германија е задоволна како известува југослогенскиот печат за приклучувањето на Австрија кон Германија.¹⁷³

Во друга телеграма на германскиот амбасадор во Белград од 4. октомври 1938 година пишува дека премиерот Стојадиновиќ му го искажал задоволството од политиката на Хитлер, кој на мирен начин успеал Германија да ја зголеми за 10 милиони жители, мислејќи на приклучувањето на Австрија. Воедно премиерот Стојадиновиќ му изразил и разбирање во име на Југославија за интересите на Германија кон Судетската област.¹⁷⁴

Впрочем, ваквата политика на Југославија може да се толкува и како прифаќање на политичката реалност во Европа. Имено, откако Германија ја припоила Австрија таа се граничела со Југославија а со потпишувањето на Оската Берлин - Рим, фактички Југославија се граничела со двете моќни сили. Во ваквите околности можностите на Белград за дипломатски маневри биле прилично ограничени, не само поради граничењето со Германија, туку и поради економската зависност од Германија. Токму затоа најсоодветна солуција гледале во Белград, да градат пријателски односи и да избегнуваат конфликти со Берлин.

Веќе првите опипувања на расположението на Југославија да се приклучи на Оската Берлин – Рим почнуваат на почетокот на 1939 година. Во телеграмата до Берлин на 22 јануари 1939 година германскиот амбасадор известува за неговиот разговор со премиерот Стојадиновиќ на кој било разговарано за неговата повторна средба со италијанскиот министер за надворешни работи Чано.

Во телеграмата под наслов „Голема политика“ амбасадорот известил дека министерот Чано го известил Стојадиновиќ дека тој ќе го анимира Берлин за Југославија да се

¹⁷³ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes; 969/302604. Nr. 19 vom 17.3. Der Gesandte in Belgrad an das Auswärtige Amt. Telegramm. Belgrad, den 17 März 1938.

¹⁷⁴ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes; Nr. 117 vom 4.10. Belgrad, den 4. Oktober 1938

приклучи на Пактот против Антикоминтерната. На што Стојадиновиќ му одговорил дека кога Југославија би била поканета ќе нема ништо против да се приклучи, но претходно треба да се консултира со сојузниците од Балканскиот пакт, пред се со Романија а следната Балканска конференција што ќе се одржи во Букурешт, била добра прилика за тоа. Воедно Чано побарал од Стојадиновиќ Југославија да излезе од Друштвото на народите, на што тој одговорил дека за неговиот период како премиер, ниту еднаш не бил во Женева, токму тоа е показател дека не и придава важност на организацијата.¹⁷⁵

*

На 17 јануари 1938 година премиерот Стојадиновиќ бил пречекан со сите почести во Германија. На средбата Стојадиновиќ го уверувал Хитлер дека Југославија нема да презема никакви политички активности во правец на пристапување во пактови или политички комбинации кои се насочени против Германија. Притоа, премиерот Стојадиновиќ истакнал дека во Светската војна Германците и Србите не биле непријатели, туку биле само противници. А неговата политика има за цел, во иднина да не се случи повторно таква спротивставеност со Германија.

Хитлер му возвратил изразувајќи импресии за херојството на Србите за време на војната за кое бил детално информиран. Притоа Хитлер му посочил дека Германија има само економски интереси на Балканот а политичките активности кои ги презема се насочени за консолидација на регионот и за реализација на економската соработка. Тој потврдил дека Германија нема територијални претензии кон Балканот, туку нејзините шанси ги гледа на север. Притоа му ги образложил неговите погледи за состојбите во Европа истакнувајќи дека во Германија го следат принципот дека мораат напорно да работиме, иако тоа народот не сака да го слушне, но тоа бил единствениот спас. Хитлер му посочил дека тие во Германија не ја покачиле платата на работниците, но им дале можност да работат прекувремено и тоа да им биде платено за така да заработат повеќе. Фирерот акцентирал дека Франција ќе мора да научи повторно да работи, затоа што еден ден тенџерето ќе пресуши, како што се изразил. На средбата Хитлер изразил загриженост дека Европа запаѓа во болшевичка идеологија, дека опасноста од освојување на власта

¹⁷⁵ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes; 1546/375963-965. Pol. IV 484. Nr. 9 vom 23. 1. Der Gesandte in Belgrad an das Auswärtige Amt. Telegramm. Belgrad, den 23 Januar 1939.

од страна на Комунистите постои во многу држави во Европа, особено во Чехословачка, Франција, Холандија и Белгија со кои Германија има тесни економски врски. Притоа нагласил дека ако се случи во овие држави Комунистите да ја преземат власта тогаш за две години економски ќе ги опустошат а последиците ќе ги чувствува и Германија. Затоа Германија морала да биде со отворени очи пред ваквата опасност бидејќи Велика Британија може да се наслони на нејзината империја од колонии додека Германија е животно поврзана и зависна од поредокот во Европа, токму затоа тој се залага за поредок уреден согласно националните интереси на државите.

„Велика Британија не сака да има силни држави во Европа кои ќе се грижат за европскиот поредок, токму затоа таа е против сојузничеството меѓу Германија и Италија кои посакуваат праведен поредок во Европа. Германија нема да влезе во Друштвото на народите оти не сака да се бори за странските интереси со оглед на тоа што некои европски сили ги преставуваат своите интереси како светски“¹⁷⁶, вака му ја објаснувал политичката состојба Хитлер на Стојадиновиќ.

Во врска со спорот што го имаат со Унгарија, Хитлер го уверувал Стојадиновиќ дека Буимпешта има најголеми територијални побарувања спрема Чехословачка и Романија а само 4% кон Југославија. Хитлер нагласил дека нема разбирање за унгарските претензии наспрема Југославија, напоменувајќи дека преку унапредување на правата на унгарското малцинство во Србија треба да се затвори спорот.¹⁷⁷

Германија имала интерес да биде Југославија стабилна држава и сметале дека за Југославија да биде цврст сојузник на Германија, треба биде предводена од авторитарна власт за да може да бидат држени под контрола внатрешните судири, посебно меѓу Србија и Хрватска. Токму ваквиот став му го кажал и Хитлер на Стојадиновиќ за време на споменатата средба. Третиот рајх гледал во Стојадиновиќ автиритет кој може да владее со цврста рака и политичките релациите кон него биле блиски и гледале во него сојузник.

¹⁷⁶ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes; 906/293849 -864 c.o. Pol. I (60) g. (Rs.) 484. Nr. 9 vom 23. 1. Aufzeichnung des Gesandten in Belgrad, z. Zt. Berlin. Ref.: Gesandter von Heeren. Aufzeichnung über die gelegentlich des Empfangs des jugoslawischen Ministerpräsidenten und Außenminister Dr. Stojadinowitsch beim Führer und Reichsminister am 17. Januar 1938 geführten Gespräche.

¹⁷⁷ Ibidem

Токму затоа паѓањето на Владата на Стојадиновиќ во март 1939 година било доживеано со разочарување и со доза на неизвесност за тоа каква политика ќе заземе Новата Влада на чело со Драгиша Цветковиќ.

Но, главниот збор во надворешната политика го имала кралската династија а на чело бил регентот Павле бидејќи наследникот на тронот Петар, по убиството на кралот Александар бил сеуште малолетен. Доколку Владата отстапи од рамката на надворешната политика поставена од кралскиот дворец, таа ќе биде срушена, што било случај и со губењето на власта на премиерот Стојадиновиќ.

Во новата Влада големо влијание имале Хрватите токму преку нив Берлин гледал можност да влијае врз политиката на новата Влада во Белград. Со политичките промени спрема Југославија и пристапот на Берлин претрпува промени, од поддршка на авторитарна Влада во Белград со цврста власт, сега ги подржуваат барањата на Хрватска за поголема автономија, за тој начин да имаат влијание во водењето на југословенската политика. Во прилог на Германија било и тоа што Хрватска им била историски блиска.

Новата Влада на чело со Драгиша Цветковиќ го задржала курсот на водење прогерманска политика. Така заклучил германскиот амбасадор Херен за што преку телеграма го известува министерот за надворешни работи Рибентроп на 11 февруари 1939 година, откако претходно остварил средба со Цветковиќ, на неполна недела од неговото стапување на функцијата.¹⁷⁸

И германскиот амбасадор во Букурешт Фабрициос се сретнал со министерот за надворешни работи Цинцар-Марковиќ за да го провери политичкиот курс на новата Влада. Притоа Цинцар-Марковиќ го известил дека Југославија го одбила предлогот на Романија да биде продолжен предвременно Балканскиот пакт за кој Германија посакувала да биде растурен. Истотака му соопштил дека фактички веќе малата Антанта не функционира а односите на Југославија со Чехословачка се уредени со договорот од 1921 година. Југославија сакала да ги задржи на високо ниво односите со Романија, која истотака е определена за унапредување на економските односи со Германија. За прогерманската политика на Владата во Белград упатува и фактот што Југославија изразила спремност да ја признае владата на Франко во Шпанија на барање на Германија.

¹⁷⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 509/235392-393. Pol. IV 882. Nr. 23 vom 11.2. Der Gesandte in Belgrad an das Auswärtiges Amt. Telegramm. Belgrad, den 11 Februar 1939

Петта глава

**Улогата на Македонија во разговорите на
Германија со Бугарија и Југославија за нивно
приклучување во Тројниот пакт**

Веднаш уште следниот месец по потпишувањето на Тројниот пакт меѓу Германија, Италија и Јапонија на 27 септември 1940 година, Берлин започнува дипломатска офанзива за приклучување на Унгарија, Романија, Бугарија и Југославија во пактот а со цел да ја стави југоисточна Европа вклучително и целиот Балкан под своја контрола а во функција на планираните воени акции за окупација на Грција, каде што Англија имала клучно влијание но и воена база, од каде Германија планирала да ги протера англичаните и да спречи можно формирање балкански фронт против неа.

Истотака Лондон имал големо влијание и во Турција. Имено, откако Черчил дошол на власт во Англија во 1939 година, тој го фокусирал остварувањето на влијанието на Балканот главно преку Грција, дигајќи раце од Романија која веќе била под силно влијание на Третиот рајх. Во овој период Романија била притисната од една страна од Советскиот сојуз кој инсистирал да го приклучи на регионот Бесарабија а од друга страна Унгарија имала пак територијални претензии врз Трансилванија, додека Бугарија ја барала Добруца. Посредник за решавање на споровите меѓу Унгарија и Романија како и тој меѓу Романија и Бугарија во голема мера ја презема Германија, која во текот на 1940 година врши притисок врз Букурешт да направи територијални отстапки во полза на Будимпешта и Софија, на тој начин Германија овие придобивки за Унгарија и Бугарија ги користи како свои концесии за да ги принуди подоцна да се приклучат кон Тројниот пакт.

Романија била во лоша позиција, во прв ред поради тоа што Црвената армија влегла веќе во Бесарабија а Франција веќе капитулирала пред Хитлер а која била дотогаш нејзиниот најголем заштитник. Во вакви околности, не само што Романија била принудена да отстапи дел од територијата, туку и била ставена во ситуација да го потпише договор со Германија за пристапување во Тројниот пакт на 23 ноември 1940 година и да ја стави својата територија на располагање на Германија. Три дена претходно се приклучила и Унгарија на Тројниот пакт, односно на 20 ноември 1940 година.

Разговорите со Белград и Софија биле покомплицирани и продолжуваат во следните неколку месеци се до март 1941 година. Покрај другото, причина за одовлекувањето на разговорите за нивно приклучување кон Пактот било прашањето за поседувањето на

Македонија во идната територијална прераспределба. Германија била цврсто решена да ги внесе двете држави во Тројниот пакт што било предуслов потоа да го спроведе планот „Мерита“ за окупација на Грција и протерување на англиското воено присуство од нејзината територија и со тоа да ја елиминира можноста Сојузниците да создадат фронт на Балканот како што бил случајот со Солунскиот фронт во Првата светска војна. Но воедно и да ја острани можноста од бомбардирање од англиска страна на нафтените извори во Романија кои биле од клучна важност за Германија. Ваквиот план требало да биде реализиран пред да почне нападот на Советскиот сојуз.

Разговорите за приклучувањето на Бугарија во Тројниот пакт

Официјално Германија побарала од Бугарија да се приклучи кон Тројниот пакт во октомври 1940 година. Барањето пристигнало преку телеграма од министерот за надворешни работи на Германија Јоахим Рибентроп. Во телеграмата пишувало дека Германија, Италија и Јапонија на 16 септември 1940 година постигнале согласност да се олесни пристапувањето на другите држави кон Тројниот пакт а со цел да се спречи проширувањето на војната. Притоа било посочено дека веќе Унгарија и Романија дале согласност да се приклучат кон Пактот. Рибентроп и дал на Бугарија три дена да ја објави својата согласност.¹⁷⁹

За да се изврши притисок и да го слушнат лично мислењето на царот Борис, високи претставници на Министерството за надворешни работи од Берлин допатувале во Софија за да издејствуваат преку царот Борис, Бугарија што поскоро да се приклучи на Тројниот пакт. Царот не ја прифатил средбата. Тој му испратил писмо на Хитлер на 17 октомври 1940 година во кое го уверува Фирерот дека Бугарија и Германија имаат исти интереси, но го замолува Бугарија да ја задржи и понатаму неутралната позиција. Како причина за ваквото барање царот наведува дека ако Бугарија влезе во Пактот, соседните држави ќе се почувствуваат засегнати и постои опасност Бугарија да биде нападната. Царот Борис посочува дека на јужната бугарска граница распоредени се 23 турски и 7 грчки дивизии во полна борбена готовност додека Бугарија е слабо наоружана, со артилерија од Првата светска војна и со многу малку муниција и ниту еден тенк. Како аргумент за неспремноста Бугарија да прифати да влезе во Тројниот пакт, царот ја посочил и тешката економска ситуација во земјата, која ќе се влоши дополнително ако Бугарија влезе во војна.

¹⁷⁹Б.м. б.д. ЦДА, ф. 1870К, оп. 1, а.е. 137, л. 1. Видете всички 2 изображения на документа. Приклучувањето на Бугарија кон Тројниот пакт на 1 март 1941 година-белешки на Љубен Златаров за телеграмата на Рибентроп до министерот за надворешни работи Иван Попов.

Барањето на царот Борис не било уважено од германска страна и притисоците од продолжиле со позасилено темпо.

Следниот месец истата година царот Борис бил поканет во Германија и на 18 ноември 1940 година е примен од Хитлер во неговата резиденција во Бергхов. Од средбата нема записник за водените разговори во Министерството за надворешни работи на Германија, но некои информации за што било разговарано се содржани во белешките кои ги водел Паул Шмидт, преведувачот во кабинетот на Хитлер. Според Шмидт на средбата се разговарало за престојните воени операции во Тракија и Македонија која е во состав на Грција, притоа царот Борис побарал истите да не започнат пред март месец 1941 година и воедно замолил да започнат подготовките на германската војска на бугарска територија непосредно пред започнување на воените операции за да не биде Бугарија изложена на било какви оптоварувања и опасности.¹⁸⁰

Бугарија стравувала од можен напад од страна на СССР кој ја сметал Бугарија за дел од својата сфера на влијание. Од руска страна и биле ветувани на Бугарија гаранции за нејзината безбедност и територијален интегритет, економска помош но и реализација на нејзините територијални барања кон Македонија. За возврат Русија барала да има база на Црното море и откако Бугарија ќе ги добие териториите во Тракија и егејска Македонија на тој начин Русија ќе ја постигне целта да има воена база и на Егејското море.

Според информациите на германскиот амбасадор во Софија Рихтховен, дека Москва и ветувала на Софија реализација нејзините територијални аспирации согласно поранешниот Санстефански договор. Но за тоа амбасадорот Рихтховен во телеграмата на 22 ноември 1940 година известува дека Царот Борис не верувал во ваквите ветувања. *„Тој не верува во границите кои биле поставени со договорот во Сан Стефано, не сака да ја повтори грешката на неговите претходници. Како што се изјасни, не сака да биде како неговите колеги од Унгарија. Не ја посакува круната од Сан Стефано, која е поголема од неговата глава. Тој ме известува дека понудата за гаранции за безбедност на*

¹⁸⁰ Statist auf diplomatischer Bühne 1923-1945: Erlebnisse des Chefdolmetschers im Auswärtigen Amt mit den Staatsmännern Europas, страна 572

*Бугарија од Москва ја одбиле со образложение дека Бугарија не се чувствува загрозена и нема потреба од било какви гаранции“.*¹⁸¹

На 14 декември 1941 година Рибентроп го повикал бугарскиот амбасадор во Берлин Парван Драганов и му изразил жалење за неможноста да ја разбере Бугарија за нејзиното несогласување да пристапи кон Тројниот пакт. За да ја тестира спремноста на Бугарија за воена соработка на средбата Рибентроп побарал Германија да испрати своја набљудувачка мисија во Бугарија за борба против англиската авијација, но Драганов тоа го одбил, предлагајќи таквата служба да ја формира Бугарија со свои војници а под раководство на специјалист од Германија.¹⁸²

Бугарскиот амбасадор во Берлин Драганов на 16 декември 1940 година им пренесува на своите претпоставени во Министерството за надворешни работи во Софија, дека има сознанија дека Хитлер бил на идеја Солун да и го вети на Југославија за таа да пристапи на Тројниот пакт. Притоа Драганов и предлага на својата Влада да објави дека Бугарија ќе влезе во Тројниот пакт но под услови кои нема да се погодни за Третиот Рајх.¹⁸³

Амбасадорот Драганов 3 декември 1940 година бил примен од Хитлер за да му ги соопшти ставовите на бугарската Влада во врска со пристапувањето на Бугарија кон Тројниот пакт за што веќе неколку месеци се водат интензивни разговори.

Драганов му го изложил проблемот на Хитлер со положбата на Бугарите кои живеат во вардарска Македонија со цел да влијае врз Германија ова прашање да го постави во разговорите кои таа ги води со Југославија за нејзин влез во Тројниот пакт. Притоа тој зборувал на Хитлер дека во Македонија живеат 1,5 милиони Бугари кои немаат основни права. Дека дополнително половина милион луѓе се бегалци кои денеска живеат во Бугарија. Притоа се пожалил дека иако во Бугарија се читаат југословенски весници насекаде а на Бугарите во Македонија им е забранета дури и Библијата на бугарски да ја читаат. Притоа бугарскиот амбасадор му пренел на Хитлер дека кога би се разбрало во бугарската јавност дека Германија и Југославија склучиле договор а притоа не се земени

¹⁸¹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 585/242 775-76. Citissime, Geheim. Nr. 570 vom 22.11. Die Gesandtschaft in Sofia an das Auswärtige Amt. Telegramm. Sofia, den 22. November 1940.

¹⁸² Александър Гребенаров, ДОКУМЕНТИ. Документи и материјали за Македонија (1941-1944), 1 дел Тајни дипломатски документи пред вклучувањето на Бугарија во Втората светска војна.

¹⁸³ Ibidem.

во предвид овие проблеми, тогаш јавното мислење во Бугарија ќе се сврти против Германија, се изјаснил Драганов.¹⁸⁴

Одговорот на Хитлер на ваквото излагање на бугарскиот став во оваа фаза од разговорите за приклучување на Бугарија кон Тројниот пакт го изложил на истакнувајќи дека е потребно да се прави разлика меѓу тоа што е итно и сега во моментот да се преземе со што остане да се реши во иднина. И му нагласил дека сега е важно Бугарија да влезе во Тројниот пакт за да се заштити од влијанието на Русија и болшевизација, не само на Бугарија, туку и на целиот Балкан, како што е случај со балтичките држави. Германија има инетрес на Балканот да ги развива и понатаму економските односи и токму од тие причини не сака да дозволи да се случи болшевизација на балканските држави и опустушување на нивната економија, од што штета ќе има и Германија. Додека пак проблемите со малцинствата Хитлер потенцирал дека треба да се решат генерално на целиот Балкан. Притоа повлекувањето на државните граници ќе биде предодредено пред се врз основа на етничкиот состав на населението.

*„Малцинските права на Балканот се голем проблем, токму затоа треба да се решат целосно, но не може тоа да се случи, од денеска за утре, туку потребно е да созреат и состојбите за нивно решавање. Смешно е да кажеме дека можеме овој проблем сега и овде да го решиме. Овие прашања ќе се решаваат откако ќе заврши војната, но пред се зависи и од тоа, дали и како луѓето и народите, ќе се борат“.*¹⁸⁵

Притисоците од Берлин продолжуваат врз Софија и понатаму. Во јануари следната година премиерот Богдан Филев бил повикан прво на средба со Рибентроп во Салцбург а потоа бил примен и од Хитлер.

На средбата со Хитлер, бугарскиот премиер Филев изразил стравување од напад на Турција и Русија штом Бугарија го потпише Договорот за пристапување кон Тројниот пакт. Хитлер му возвратил дека нема основа за такви стравувања бидејќи со приклучувањето на Бугарија кон Тројниот пакт нејзината безбедност ќе биде осигурана, како што тоа е случај со Романија чиј територијален интегритет е заштитен од страна на

¹⁸⁴ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: F 6/0489-0501; F 6/0506-0508. Aufzeichnung des Gesandten Hewel (Persönlich Stab RAM). Zweite Besprechung des Führers mit dem Bulgarischen Gesandten Draganoff am 3.12.1940 von 13.30 Uhr bis 14 Uhr.

¹⁸⁵ Ibidem.

Германија, но воедно Романија била заштитена и од болшевизација која и се заканувала претходно. Исто така, Хитлер му посочил дека нема потреба да стравува Бугарија од напад од страна на Турција и го уверувал дека може бугарските вооружени сили да ги концентрираат кон границата со Турција затоа што границите спрема Романија, Југославија и Грција ќе им бидат во секој случај безбедни со германското присуство и го уверувал дека Југославија нема никогаш да ја нападне Бугарија затоа што и таа ќе влезе во Тројниот пакт.¹⁸⁶

Хитлер му кажал децидно на Филов, дека Германија нема да дозволи Велика Британија да биде воено присутна на Балканот нагласувајќи му дека Германија нема да дозволи по ни една цена Велика Британија да трупа војска во Грција. И дека лошо искуство од Светската војна нема биде дозволено од Берлин повторно да се случи, тоа значи по ни една цена Велика Британија да формира фронт на Балканот против Германија. Спречувањето на ваквото сценарио на Англија е добро и за Бугарија, затоа што и вие претрпевте последици во Светската војна токму поради тоа што беше формиран Солунскиот фронт, го убедувал Хитлер бугарскиот премиер велејќи му дека Германија има доволно девизии на располагање кои без никаков проблем ќе ги протераат англичаните од Грција, само проблемот е нивниот транспортот до границата со Грција. Како што изјавил Хитлер во оваа прилика, Германија имала 230 девизии кои не се ангажирани а на кои требало да им се овозможи услови да ги протераат англичаните од Балканот.¹⁸⁷

Во однос на ревизионистичките цели кои ги има Бугарија, според Хитлер биле скоро сите територијални побарувања реализирани, притоа мислејќи на враќањето на Добруца повторно на Бугарија. Но Филов по оваа точка од разговорот нагласил дека ако Солун и се вети на Југославија, тогаш ќе настанат силни народни немири во Бугарија и ќе биде неможно Владата да го потпише договорот за влез во Тројниот пакт.

На ваквиот став на Филов, Хитлер возвратил:

¹⁸⁶ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: F 16/0064-88. Aufzeichnung ohne Unterschrift. Aufzeichnung über die Unterredung zwischen dem Führer und Bulgarischen Ministerpräsident Filoff in Anwesenheit des Reichsaussenministers auf dem Obersalzberg am 4.1.1941

¹⁸⁷ Ibidem

„Знам дека имате и други побарувања. Јас разбираам дека ветувањето за овозможување излез на Бугарија на Егејското море, ќе значи зацврстување на позицијата на вашата Влада кај народот, кој е деморализиран после поразот во 1918 година. Но, треба да се има во предвид дека сите желби не можат да се исполнат, барем тоа не се случило никогаш во историјата. Истиот случај беше и со Унгарија, чие раководство имаше уште многу цели и побарувања, но на крајот се согласивме дека еден дел од тие задачи, треба да се препуштат на идните генерации. Не може една генерација да ги исполни сите желби на нацијата“.¹⁸⁸

Бугарскиот премиер бил свесен веќе дека приклучувањето кон Тројниот пакт не ќе може да го одбие, затоа пак се обидува колку што може да го одложи пристапувањето. Во таа насока Филов ја навел и опасноста од воздушни бомбардирање на Бугарија од страна на Англија но и влегување на англиската флота во Црното море и бомбардирање на градовите Варна и Бургас. Истотака Филов ја изложил и опасноста која му ја соопштил англискиот амбасадор дека ако Бугарија влезе во Тројниот пакт, тогаш Југославија и Турција би се свртеле против Бугарија.

На ваквите ставови на бугарскиот премиер Хитлер одговорил дека во Бугарија треба да знаат дека ако Германија не се интересира за Балканот, тогаш Русија ќе го зголеми влијанието и ќе им се случи болшевизација. Токму тоашто им се случи на балтичките држави, кои се држеа на страна од Германија, но потоа потпаднаа под влијание на Русија. А кога станува збор за Турција, токму затоа треба од интерес на Бугарија Германија да биде на присутна на Балканот.

Хитлер му аргументирал дека кога на романската граница ќе бидат стационирани 15 до 20 германски дивизии, тогаш Бугарија нема опасност од напад од Русија, туку има опасност од внатре, оти руското влијание е присутно внатре во Бугарија. Токму затоа треба да пристапите побргу на Тројниот пакт, за да се спречат ваквите опасни можности, го убедува фирерот, нагласувајќи дека Германија не бара од Бугарија да учествува во воените операции, туку бара само поминување на војската преку бугарска територија и притоа Германија имала доволно оружје кое ќе и го стави на располагање на Бугарија“.

¹⁸⁸ Ibid

Вака Хитлер ги објаснувал позиција на Германија во однос на неговото барање Бугарија да се приклучи на Тројниот пакт.¹⁸⁹

По завршувањето на посетата на Германија и пристигнувањето назад во Софија Филев веднаш се сретнал со Царот Борис и му соопштил дека ќе мора да го потпишат Договорот за влегување во Тројниот пакт, бидејќи не гледа друго решение за Бугарија да ги избегне воените дејствија и спаси од војната.¹⁹⁰

*

Во овој период Англија ја засилила пропагандата во Бугарија и притисоците врз Владата во Софија за да ја одврати од склучување сојуз со Германија и овозможување нејзина територија да биде на располагање на германската војска. Со оглед на тоа што политичката позиција на бугарската Влада не била на завидно ниво а и јавното мислење истотака било поделено, германскиот амбасадор во Бугарија испраќа телеграма на 13 јануари 1941 година во која посочува дека постои опасност да се комплицира внатрешната политичка ситуација во Бугарија и со тоа да отежне потпишувањето на Договорот со Бугарија.

Тој го известува Министерството за надворешни работи во Берлин дека бил известен дека премиерот Богдан Филев на враќање од Берлин се сретнал со англискиот дипломат Џорџ Рендел (George Rendel)¹⁹¹ во Белград. Притоа Рендел му кажал на бугарскиот премиер дека ако Бугарија се приклучи на Тројниот пакт, во таков случај Англија ќе биде приморана да ги бомбардира бугарските градови и инфраструктурата за да ги направи некорисни за германците. Истотака, најверојатно и кралската флотата ќе вповела во Црното море од каде што ќе ги бомбардира Бургас и Варна. Потоа го уверувал и дека со приклучувањето на Бугарија кон Тројниот пакт, Турција ќе ја нападне

¹⁸⁹ Ibid

¹⁹⁰ Б.м. б.д. ЦДА, ф. 1870К, оп. 1, а.е. 137, л. 1. Видете сички 2 изображения на документа. Приклучувањето на Бугарија кон Тројниот пакт на 1 март 1941 година-белешки на Љубен Златаров за телеграмата на Рибентроп до министерот за надворешни работи Иван Попов.

¹⁹¹ Џорџ Рендел (George William Rendel 1889 – 1979) бил дипломат и шеф на Одделот за Исток во Министерството за надворешни работи, 1930-1938. Потоа бил дипломатски претставник во Бугарија. Откако Бугарија е под контрола на Германија Обединетото Кралство ги прекинува дипломатските односи. Рендел го евакуирал дипломатскиот персонал со воз во Истанбул. Во хотелот каде бил сместен се случила огромна експлозија во која имале загинати и ранети. Во 1941 година Рендел бил назначен за вонреден пратеник и министер во Кралството Југославија, на оваа функција бил до 1943 година. По крајот на војната бил прогласен за витез и служел како амбасадор во Белгија помеѓу 1947 и 1950 година.

Бугарија сигурно а што ќе направи и како ќе постапи Русија, тоа Рендел го оставил како неодговорено прашање. На крајот амбасадорот препорачува што побргу да се дејствува за да се острнат овие стравувања на Бугарија затоа што можело да се случи да се сврти јавното мислење кое било наклонето кон Германија да биде против влегувањето во Тројниот пакт ако продолжат информациите за ваквите опасности од страна на Англија и понатаму засилено да се шират.¹⁹²

Владата на Бугарија во Јануари 1941 година го донела Законот за заштита на нацијата, кој содржел низа мерки против Евреите, како ограничување во врешење на економска дејност, конфискација на имот, забрана за стапување во брак со Бугари итн, налик на законот што бил донесен веќе и се применувал во Германија. Со овој Закон бугарската Влада се обидела да и се додвори на Германија за да издејствува подобри позиции во преговорите за пристапување во Тројниот пакт, во прв ред да не биде доведена во ситуација на отворена војна со СССР и со западните држави а притоа сепак да успее да ги добие Македонија и Тракија.¹⁹³

Откако во Јануари 1941 година на бугарската Влада и станало јасно дека нема да може да го избегне потпишувањето на Договорот за пристапување на Бугарија кон Тројниот пакт, од тие причини таа во следните месеци, односно се до први Март 1941 година, денот кога го потпишува договорот, се фокусира во преговорите да издејствува од Германија да ја поседува Македонија, барање кое сакала да и биде гарантирано и очекувала дека ќе добие сигурни во пишана форма гаранции од Германија дека Македонија ќе биде составен дел на бугарската држава.

Бугарската Влада го задолжила својот амбасадор во Берлин Драганов да побара прием во германското Министерство за надворешни работи во Берлин за да ги постави територијалните барања на Бугарија кон Македонија да бидат внесени во Договорот или пак во Нота да бидат содржани или да се внесат во протоколот за пристапување на Бугарија кон Тројниот пакт.

¹⁹² Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 585/242 863-64. Citissime, Geheim. Nr. 14 vom 13.1. Die Gesandtschaft in Sofia an das Auswärtige Amt. Telegramm. Sofia, den 13. Januar 1941.

¹⁹³ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2004, страна 16

Драганов побарал средба со Рибентроп пред да допатува во Софија на консултации во Министерството за надворешни работи а во врска со рекациите во Германија од веќе претходно водените разговори на премиерот Богдан Филов со Хитлер и Рибентроп во Берлин за престојното потпишување на пактот со Бугарија. Со оглед на тоа што министерот Рибентроп не можел да го прими поради патувања надвор од Берлин, тој се сретнал со Ваизсекер, државниот секретар во Министерството за надворешни работи на Германија. На средбата Драганов ја изложил опасноста од руски напад, кој не морал да дојде директно преку објавување војна на Бугарија, туку на индиректен начин, со воен напад од Турција врз Бугарија. Притоа Драганов се повикувал на искуствата на Бугарија од 1913 година, објаснувајќи ја можната опасност од Русија меѓу другото наведувал дека во 1913 година Русија се исплашила од настанувањето на голема Бугарија и за да го спречи националното обединување на Бугарија, таа застанала на страната на Србија за да предизвика рамнотежа на силите на Балканот што било на штета на Бугарија. За да бидат последиците уште покатастрофални за Бугарија, Русија ја поттикнала и Романија да се вклучи во војната за што капитулацијата на Бугарија ја направила уште поболна. Драганов ја изнел оценката дека токму во сегашната политичка констелација на Балканот, постоела слична опасност за Бугарија. Токму затоа сметал дека треба да се има во предвид дека откако ќе го потпишат договорот за сојуз со Германија, Русија можела да ја поттикне Турција воено да интервенира врз Бугарија. На крајот објансувањето го завршил со зборовите:

„Јас не тврдам, но сепак мораме да сметаме и на ваков развој на настаните. Со потпишувањето на пактот, треба да сметаме дека постои можност да се усложнат состојбите на Балканот и со тоа да се отежне позицијата на Бугарија. Затоа треба да бидеме спремни за соочување со сите опасности.“¹⁹⁴

Во овој период во Министерството за надворешни работи во Берлин преовладувал впечатокот дека во редовите на Владата во Софија постои колебање околу приклучувањето кон Тројниот пакт. Сепак на средбата Драганов се обидел да го увери државниот секретар Ваизсекер дека не постојат дилеми за склучување сојуз со Германија. Притоа тој му ја пренел пораката на неговата Влада која гласела;

¹⁹⁴ Akten zur deutschen auswärtigen Politik : 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 585/242 853-60. St. S. 33. Aufzeichnung des Staatssekretärs. Berlin, den 13 Januar 1941.

„Бугарија фактички не е неутрала држава, туку е веќе со Германија. Кај Бугарија нема колебање, туку само желба да се приклучи на Тројниот пакт. Но за тоа е потребно да се избере благопријатен момент. Да не дојде до предвремена постапка која би предизвикала непријатни последици како за Германија така и за Бугарија.

Ние не сакаме да ги решаваме работите по италијански начин, односно да биде за нас најдобро а притоа да не водиме сметка и за последиците на нашите сојузници. Токму затоа мора да бидеме претпазливи за да ги превенираме сите можни последици“.¹⁹⁵

Изложувањето на ваквите позиции на бугарската Влада пред да го потпише договорот за пристап во Тројниот пакт, се во функција, кога веќе не може да издејствува неутрален статус ниту пак пишани гаранции за правото да ја поседува Македонија, барем да издејствува од Берлин што повеќе количини оружје и за што пократко време истотото да биде испорачано и да бидат пратени германски воени инструктори во Бугарија за обука на нејзината војска. На посочената средба Драганов нагласува дека испораката на оружјето во многу нешта ќе и се олесни на Владата да се одлучи да го потпише договорот, посебно што директната помош од Берлин ќе предизвика зголемување на расположението кај народот во полза на Германија.

Во однос на територијалните побарувања кон Македонија, Драганов побарала Германија да не и го ветува Солун на Југославија како награда за нејзино пристапување кон Тројниот пакт, бидејќи кога тоа би било случај, тогаш односите меѓу Бугарија и Германија ќе бидат сериозно нарушени. Во таква ситуација Владата на Бугарија нема да може да води пријателска политика со Германија, уште помалку да се приклучи кон Тројниот пакт¹⁹⁶. За поткрепа на ваквите нејзини позиции, Бугарија ги приложувала аргументите дека таа водела три војни за Македонија а во 1915 година застанала на страната на Германија со цел да ја поврати Македонија а со тоа и да обезбеди излез на Егејското море.¹⁹⁷

На 15 јануари 1941 година Драганов повторно бил примен од Ваизсекер, државниот секретар во Министерството за надворешни работи на Германија а со цел да му го

¹⁹⁵ Ibidem

¹⁹⁶ Ibid.

¹⁹⁷ Ibid.

соопшти германскиот став во однос на бугарските територијални побарувања. Одговорот гласел;

„Во однос територијалните барања, границата треба да се движи по течението на реката Струма и Марица и по таа линија Бугарија може да има излез на Егејското море. Но, во овие околности, тоа не може да биде внесено во договорот или протокол или во друга писмена форма, затоа што сега е приоритет да се спречи Англија да формира фронт на Балканот, токму затоа треба да се приклучи Бугарија што побргу кон Тројниот пакт“.¹⁹⁸

Дополнително се потврдува ставот на Германија во однос на барањата кои ги поставувала бугарската Влада за гарантирање на нејзините територијални анспирации е содржан во белешката со датум од 15 јануари 1941 година составена од дипломатот со статус амбасадор во Министерството за надворешни работи на Германија Карл Ритер (Karl Ritter) од водениот разговор на оваа тема со министерот за надворешни работи Рибентроп, на кој биле дадени инструкции од Рибентроп како да и се одговори на бугарската Влада. Во белешката пишува дека Рајхсминистерот Рибентроп наредил да се извести Владата во Софија во однос на нејзините територијални барања дека Германија е согласна Бугарија да има излез на Егејското море во делот на течението на Струма и Марица во делот на нивното вливање во Егејското море. Ако притоа Бугарија инсистира на конкретни повлекувања на гранични линии, во таква ситуација да се одговори од германска страна, дека Германија нема да се допушти да биде доведена на ниво да биде во позиција да ситничари, затоа што пред нас се големи цели и задачи. Дека тоа не е *Conditio sine qua non*.

„Ние мораме да избереме такви формулациите во договарањето со Бугарија, за подоцна во зависност од околностите, да имаме одврзани раце во одлучувањето. Додека за бугарските побарувања кон Македонија а кои беа искажани и од нивниот амбасадор Драганов, не треба да даваме одговор, туку овој дел од нивните барања, да остане без одговор од наша страна“, истакнал Рибентроп¹⁹⁹.

¹⁹⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 585/242 865-66. Geheim. St. S. Nr. 43. Aufzeichnung des Staatssekretärs. Berlin, den 15 Januar 1941.

¹⁹⁹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 585/242 867-70. E. o. Pol. I M 95 g. Rs. Aufzeichnung des Botschafters Ritter. Berlin, den 15 Januar 1941.

На 23 јануари 1941 година бугарската Влада на седница донела одлука за приклучување на Бугарија во Тројниот пакт. За ваквата одлука германскиот амбасадор преку телеграма ја известува Владата во Берлин. Во телеграмата се вели дека тој бил информиран дека владината одлука треба да биде доставена до Парламентот каде треба да биде гласана, но кога таа ќе биде доставена, Владата дополнително ќе одлучи. Амбасадорот бил известен од дека бугарската Влада дека таа прави големи напори да им ја објасни на граѓаните добро ваквата одлука и да ја подготви јавноста пред престојното влегување на германската војска на бугарска територија. Притоа Владата повторно ме замолила амбасадорот велејќи му дека таа ќе биде многу благодарна на Германија ако во Договорот, или преку Нота, или во протоколот, се потврдат од германска страна бугарските територијални барања а кои се изложени од нивниот амбасадор во Берлин Драганов во разговорите кои претходно ги имал во Министерството за надворешни работи во Берлин.²⁰⁰

И покрај сите вложени напори Бугарија не успеала да издејствува од Германија да и го признае писмено нејзиото барање дека има историско право да ја поседува Македонија. Германија го застапувала ставот дека политичките околности се прилично сложени и дека во дадената ситуација треба да биде главен приоритет да не и се дозволи на Англија да го користи Балканот за да основа фронт против Германија. А за судбината на Македонија ќе се решава откако ќе се воспостави мирот, односно по војната.²⁰¹

Дополнително ситуацијата не и одела во прилог на Бугарија во однос на нејзините барања кон Македонија и поради тоа што Германија водела паралелно разговори и со Југославија за нејзино приклучување кон Тројниот пакт, која пак имала барања за поседување на делови и во Егејска Македонија вклучително со Солун за да има излез на Егејско море. Во преговорите со Берлин, Белград успеал да издејствува почитување на територијалниот интегритет додека за нејзините претензии во Егејска Македонија Владата на Кралството Југославија добила ветувања дека тоа барање ќе биде сериозно

²⁰⁰ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 585/242 909. Citissime Nr. 69. Geheimvermerk für Behördenleiter. Der Gesandte in Sofia an das Auswärtiges Amt. Telegramm. Sofia, den 23 Januar 1941.

²⁰¹ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2005. Beckerle schrieb in einem Bericht, dass die Bulgaren durch eine neue Karte von Europa, die in Deutschland publiziert wurde, sehr irritiert waren. Dieser Karte nach waren die neuen Gebiete (Thrazien und Mazedonien) als zur deutschen Kommandozone gehörend bezeichnet (vgl. Cohen, ed. 1995: 196, Dokument Nr. 73).

земено во предвид кога ќе се решава за новиот европски поредок по завршувањето на војната-став кој бил истоветен со тој кој и бил дадан и на Бугарија.

Ваквите ставови на Германија упатуваат дека таа немала сериозен пристап и намери да им ги исполнува барањата на Бугарија и Југославија спрема Македонија со оглед на тоа што им го ветувала тоа што го посакуваат без за тоа да се обврзе писмено. Воедно ваквиот став упатува и можноста дека Германија не била убедена дека овие две држави на Балканот имаат право да ја поседуваат Македонија како што е зацртано во нивните национални стратегии. Истотака, ваквите ставови на Германија за македонското прашање упатуваат и на можноста дека Берлин имал свои планови за Македонија кои се разликуваат од погледите на Бугарија и Југославија а кои би се реализирале на следните мировни конференции по завршувањето на војната на кои ќе се уредува поредокот во Европа.

*

Откако Бугарија го потпишала Договорот и била дел од Тројниот пакт кај бугарската Влада предизвикувале големо вознемирување разговорите кои се одвивале помеѓу Берлин и Белград а кои биле доведени во завршна фаза. Владата во Софија стравувала дека постои можност да и бидат загрозени нејзините територијални претензии кон Македонија со оглед на тоа што со договорот што таа претходно веќе го потпишала со Германија, поседувањето на делот на Вардарска Македонија и делот на Егејска Македонија со Солун, биле оставени да се решаваат подоцна и во зависност од исходот на војната и политичките прилики.

Поради ваквите стравувања бугарскиот амбасадор во Берлин, Драганов побарал средба во Министерството за надворешни работи на Германија и бил примен од подсекретарот Ерст Ворман и притоа побарал детални информации за Договорот со Југославија пред да замине во Виена за да учествува како преставник на Бугарија на чинот на потпишувањето на Договорот меѓу Германија и Југославија. Притоа Ворман на бугарскиот амбасадор му соопштил:

*„Преговорите со Југославија беа тајни и ги водеше лично министерот за надворешни работи Рибентроп. Тој може само да ви соопшти детали. Јас што можам да кажам е тоа дека Германија се обврзала да и го гарантира територијалниот интегритет на Југославија“.*²⁰²

Драганов во оваа прилика предупредил дека било претходно разговарано со германските преставници да не и се ветува Солун на Југославија, меѓу другото во таа пригода бугарскиот дипломат се искажал дека Бугарија се надева на поголема праведност при воспоставувањето на новиот поредок во Европа а истотака и на Балканот. Според бугарскиот амбасадор во Македонија живееле над милион Бугари а за бугарските барања да бидат појасни доволно било да се прочита сојузничкиот договор од 1915 година. Воедно нагласил дека Бугарија е свесна за положбата во која се наоѓала Германија и затоа не очекувале моментално да се исполнат сите нивни желби, но барале гаранции дека ќе се земат сериозно нивните барања подоцна кога соостојбата ќе биде благопријатна да се воспостави праведниот поредок на Балканот“.²⁰³

На темата за барањата на Бугарија спрема Македонија бил воден еден разговор и меѓу бугарскиот амбасадор во Југославија Јордан Стратиев и германското воено аташе во Белград, потполковникот Тусен, кој притоа го убедувал бугарскиот амбасадор дека по навлегувањето на германската војска во Грција, на Бугарија ќе и биде остапен Егејскиот дел од Македонија, при тоа изразувајќи надеж дека со тоа неговата Влада ќе биде задоволна. Но ваквите разговори не се базирале на официјални ставови на Германија, постигнат договор или гаранции, туку повеќе на претпоставки за тоа што би се случувало во иднина. Тоа пак зборува за прилично ниското ниво на сериозност на третирање на бугарските побарувања кон Македонија од страна на Германија како сојузник. Воедно потполковникот Тусен го уверувал амбасадорот дека нема опасност Бугарија да стравува од воени напади од страна на југословенската војска, иако српските генерали во јавноста

²⁰²Александър Гребенаров, ДОКУМЕНТИ. Документи и материјали за Македонија (1941-1944), 1 дел Тајни дипломатски документи пред вклучувањето на Бугарија во Втората светска војна. Шифрирана телеграма број 3 од амбасадорот на Бугарија во Берлин Прван Драганов до Министерството за надворешни работи во Софија во врска со разговорите меѓу државниот подсекретар во германското Министерство за надворешни работи Ернест Ворман а во однос на претензиите на Бугарија кон Југославија. Берлин, 24 март 1941 г. Телеграмата е примена на 24 март 1941 г. во 17.30 и е заведена под број № 520.

²⁰³ Ibidem

настапуваат со воинствен речник, сепак реално нејзината воената способност е на ниво од пред 20 години.²⁰⁴

И покрај сите напори и барања, сепак Бугарија не ги добива бараните гаранции од Германија дека нејзините побараувања кон Македонија подоцна ќе бидат уважени од Берлин. Германија не се обврзала писмено, не и дала писмени гаранции на Бугарија за нејзините територијални барања кон Македонија и покрај тоа што таа тоа го очекувала и побарувала. Имено, наместо цврсти гаранции кои би биле содржани во договорот, Германија и дала само усни ветувања преку елаборирање на нејзината политика дека ќе се воспостави праведен поредок како во цела Европа така и на Балканот а за судбината на Македонија ќе се решава на конференција која ќе се одржи кога ќе се воспостави мир во Европа а дотогаш решенијата кои ќе се носат, ќе имаат времен карактер и ќе важат до постигнување на мир во Европа.

Од ваквиот став на Германија произлегуваат две можности за нејзините намери со Македонија. Прво, откако Германија увидела дека не може да биде пронајдено оптимално решение за Македонија со кое ќе бидат задоволни истовремено како Бугарија така и Југославија и притоа со едно такво решение да го избегне натамошниот конфликт меѓу овие две држави за кои планирала да бидат дел од Тројниот пакт, го држела прашањето за Македонија отворено, без да се носат конечни решенија пред потпишување на планираните договори за нивно пристапување кон Тројниот пакт.

Другатата можност е Германија да имала свои планови за иднината на Македонија кои се разликувале од претензиите на Бугарија и Србија а кои имала намера да ги спроведе по завршувањето на војната. Ваквата можност, која не треба да ја исклучуваме со оглед на тоа што Германија нагласувала редовно дека со воспоставувањето на новиот праведен поредок во Европа и Балканот ќе биде нејзин интегрален а не издвоен дел од Европа поради големиот степен на конфликтност кој е последица на бројните спорови меѓу државите како резултат на неправедната политика што ја воделе Англија и Франција кон

²⁰⁴ Александър Гребенаров, ДОКУМЕНТИ. Документи и материјали за Македонија (1941-1944), 1 дел Тајни дипломатски документи пред вклучувањето на Бугарија во Втората светска војна. Строго доверливо писмо на бугарскиот амбасадор во Белград Јордан Стратиев до министерот за надворешни работи Иван Попов за намерите на Југославија кон Бугарија со нејзиното влегување во Тројниот пакт. Белград, 5 Март 1941 година.

балканските држави- политики кои не постигнале решение за најголемиот проблем на Балканот а тоа е прашањето за Македонија.

За сериозните намери на Германија за Македонија да биде засебна држава упатуваат и разговорите на државниот врв на Третиот Рајх кои биле водени откако пропаднал Договорот со Југославија со воениот преврат на 27 Март 1941 година во Белград.

Во разговорите кои биле водени во Берлин за територијалната распределба на Југославија, се разговарало и за судбината на Македонија. Притоа биле ставени две решенија за Македонија. Првото решение било да се овозможат услови за да се основа независна македонска држава со помош на Германија. Додека второто решение било да и се дозволи на Бугарија времено да го администрира најголемиот дел од вардарска Македонија, како временна одлука која ќе важи до крајот на војната а откако ќе се воспостави мир, тогаш да се одлучува за иднината на Македонија. На крајот преовладува второто решение. Клучно да преовлада втората опција за Македонија е да не се предизвика заладување на односите со Бугарија која е клучна за планираните воени операции во Југославија и Грција.²⁰⁵

Кои биле причините за германското раководство да се одлучи за второто решение а не да пристапи кон создавање услови Македонија да биде прогласена за независна држава, не може да се утврдат во оваа прилика со сигурност, освен да се посочат некои околности, кои ќе бидат предизвик за натамошни истражувања. Имено, во овој период (крајот на март 1941 година) на територијата на Македонија нема цврста организациска структура која ќе биде носител на државноста на македонската држава со оглед на тоа што ВМРО е забранета во 1934 година од бугарската Влада и против нејзините членови се врши постојан прогон, при што голем дел од истакнатите членови се во затворите, нејзиниот водач Ванчо Михајлов бил во егзил, со што ВМРО била ослабена. Друга причина која не одела во прилог на првата опција, е големиот отпор од Владата во Софија спрема Ванчо Михајлов а Германија не сакала да ги отежнува односите со Бугарија во овој клучен момент за неа на Балканот, пред да ги окупира Југославија и Грција.

²⁰⁵ Walter Schellenberg, Memoiren Schellenberg. Gebundene Ausgabe: 421 Seiten. Verlag: Verl. f. Politik u. Wirtschaft; Auflage: [1. - 4. Tsd.] (1959), страна 367-368.

Трет фактор кој не одел во прилог, било краткото време за да се преземе ваквиот потфат- да се прогласи независна Македонија, со оглед на тоа што Хитлер го планирал нападот на СССР и ресурсите биле насочувани главно за реализација на планот „Барбароса“. Притоа треба да се додаде дека Германија го имала предвид и интересите на Италија во однос на Грција, во чиј дел пак се наоѓал најголемиот дел од Македонија. Токму од сите овие околности е препуштено македонското прашање да се решава по зваршувањето на војната.

Сериозноста на намерите на Германија да го овозможи создавањето на независна македонска држава како дел од воспоставувањето на нов поредок во Европаа со тоа и на Балканот не треба да се исклучи и поради тоа што за Германија било јасно дека без решавање на македонското прашање не може да се воспостави траен мир на Балканот а таквата ситуација го загрозувала и мирот во Европа. Во таа насока, нерешеното македонско прашање станало дури и синоним за нестабилност и опасност за избувнување војна. Токму Хитлер го користел терминот *mazedonische Zustände* за ситуации во Европа, кои се со потенцијал да предизвикаат воени конфликти.²⁰⁶

Бројните анализи во Министерството за надворешни работи посветени за политичките состојби на Балканот но и специјално за Македонија по завршувањето на Првата светска војна но и извештаите на германските дипломати во балканските држави, водат кон заклучокот дека за Германија е јасно дека поделбата на Македонија меѓу балканските држави, не води кон траен мир што се потврдувало со тогашната ситуација на Балканот, но и претходно кога за Македонија се воделе двете балкански војни.

Ставот на германската дипломатија бил дека со последната поделба на Македонија која е направена со решенијата на Париската мировна конференција, втурнат е Балканот повторно во постојана конфликтност, со опасност секој миг да избие војна, посебно меѓу Бугарија и Југославија. Тоа е резултат на политиката што ја спроведувале Англија и Франција во поствоена Европа. А нерешавањето македонското прашање преставувало закана и за новиот поредок во Европа кој Германија планирала да го воспостави.

²⁰⁶ Stefan Troebst, Das makedonische Jahrhundert. Von den Anfängen der nationalrevolutionären Bewegung zum Abkommen von Ohrid 1893-2001. Ausgewählte Aufsätze. R. Oldenburg Verlag, München . „Macedonia heroica“. Zum Makedonier-Bild der Weimarer Republik. Bodo Uhse, Pro Macedonia, in: Nationalsozialistische Briefe. Halbmonatsschrift für nationalsozialistische Weltanschauung vom 1 september 1930, страна 137-139

Разговорите за приклучувањето на Кралството Југославија во Тројниот пакт

Германскиот институт за југоиточна Европа со седиште во Грац на крајот на февруари 1940 година изработил анализа за внатрешната политичка состојба во Кралството Југославија - за односите меѓу Србите и Хрватите и барањата за автономија и сепаратизмот во Војводина, Црна Гора и Босна и Херцеговина.

Во анализата се наведува дека кај Србите се забележува тенденција на разбирање дека сега е погодно времето да ја остварат својата национална цел за создавање голема Србија и заземање на доминантаната позиција наспрема другите народи во рамките на Југославија, кои ќе бидат ставени во потчинета положба. Како резултат на таквите настојувања на Србија конфликтите, во Југославија постојано се зголемува недовербата помеѓу Србите и Хрватите и дека таа секојдневно станува се поголема. Но и довербата на населението во власта била на многу ниско ниво. Довербата скоро и да била изгубена кај Советот на регенти, посебно кај Регентот Павле, а падната била и довербата во селанската партија во Хрватска, која била дел од власта.

Партијата на селаните и нивниот лидер Мачек го губеле влијанието, не само во градовите туку и во селата. Многу селани биле незадоволни од начинот на кој Мачек ја практикувал власта. Тие чувствувале дека нивната доверба е злоупотребена.

Во Црна Гора се повеќе се зборувало за барањето на федералистите кои сакале да се издвојат од Србија. Истата тенденција постоела и во Војводина, која се погласно и поотворено барала автономија. Покомплицирана била ситуацијата во Босна, каде што Србите и Хрватите барале да добијат автономија додека пак Босанците-муслимани се надевале дека во новиот поредок на Европа кој го промовира Германија, ќе живеат во посебна држава, оделена од Србија и Хрватска²⁰⁷.

Положбата на кралството Југославија била дополнително отежната и со приклучувањето на Бугарија кон Тројниот пакт на 1 март 1941 година. Нејзиниот избор бил сведен да и

²⁰⁷ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Südostdeutsche Institut Graz. 38. Bericht Jugoslawien, Allgemeines Nr. 3. Graz, den 5. März 1940.

се приклучи на Германија или да и се спротивстави. Затоа што позицијата на неутралност веќе била неодржлива.

Во политичкиот извештај подготвен од Шмидт, раководител на германската прес служба во Белград испратен на 4 февруари 1941 година до министерството за надворешни работи Рибентроп, се известува за расположението во Владата во Белград за пристапување во Тројниот пакт. Шмидт разговарал со директорот на весникот Време Грегориќ кој бил во блиски односи со премиерот Цветковиќ, кој го известил дека одлуката за приклучување на Југославија кон Тројниот пакт, ќе биде непопуларен чекор поради Италија спрема која јавноста е критички настроена. Но да се надмине овој проблем, треба истиот да се покрие со одредени национални придобивки кои би ги имала Југославија со приклучувањето кон Оската. Тоа би можело да биде овозможување на Југославија да има излез на Егејското море преку Солун.

Во разговорите Грегориќ му објаснил на Шмидт дека надворешната политика првенствено е креирана од кралската династија а на сегашниот регент Павле му истекува функцијата во септември 1941 година и тој сакал да го задржи и понатаму влијанието врз кралот. Грегориќ сметал дека регентот Павле формално ќе ја препушти одлука за приклучување на Југославија кон Оската на премиерот Цветковиќ и го советува да биде поканет Цветковиќ во Берлин и примен од Рибентроп а ако може и од Хитлер.²⁰⁸

На 15 февруари 1941 година премиерот Цветковиќ и министерот за надворешни работи Марковиќ-Цинцар веќе биле примени и имале средби со Хитлер и министерот за надворешни работи Рибентроп.

Пред приемот кај Хитлер претходеле подолги разговори со Рибентроп, кој им го преставил првично германското барање Југославија да се приклучи на Тројниот пакт. Притоа Рибентроп ги убедува Цветковиќ и Цинцар-Марковиќ дека влегувањето во Тројниот пакт не значи влегување во сојуз против Англија убедувајќи ги дека Тројниот пакт е во функција да биде спречено проширувањето на војната со тоа што ќе се спречи САД да се вклучат во неа. Јапонија се приклучила на Тројниот пакт со цел да биде рамнотежа на САД и Јапонија ќе се вклучи во воените дејствија ако САД влезат во

²⁰⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 1287/344 684-89. Aufzeichnung der Nachrichten- und Presseabteilung. Notiz für den Reichsminister Ribbentrop. Gespräch mit Dr. Gregoric, Direktor der Vreme. Berlin, den 4. Februar 1941.

војната. Притоа нагласувајќи му дека Тројниот пакт е сојуз кој ќе го воспостави новиот поредок и мирот.²⁰⁹

Цветковиќ го информирал Рибентроп за посетата што ја имал американскиот генерал Донован во Белград и понудената помош од САД ако Југославија биде нападната од Германија. Цветковиќ ја одбил помошта како непотребна, истакнувајќи дека Југославија има добри односи со Германија, но и кога би била потребна таква помош, сепак САД се далеку за таа да биде испорачана.

Цветковиќ му предложил на Рибентроп, Југославија да преземе дипломатска иницијатива за да ја убеди Грција да не дозволи англиско присуство на својата територија и да формираат блок заедно со Турција и Бугарија кој ќе се противи на странско воено присуство во балканските држави.

„Ако оваа иницијатива не успее тогаш Југославија би ја рзгледала можноста за влегување во Тројниот пакт“²¹⁰, се изјаснил Цветковиќ.

Рибентроп изразил резервираност за успехот на ваквата дипломатска акција на што Цветковиќ одговорил: *„Ако не успее дипломатската акција, Југославија ќе има во раце аргумент за да се приклучи кон Оската“²¹¹*

Истиот ден на 15 февруари 1941 година Хитлер ги примил премиерот Цветкочиќ и министерот за надворешни работи Цинцар-Марковиќ. На средбата Хитлер истакнал дека закана за мирот на Балканот е военото присуство на Англија во Грција од каде што таа се подготвува да започне воени напади против Германија.

Фирерот му предочил на Цветковиќ дека каде и да се појави Велика Британија со воено присуство во Европа, Германија ќе ја нападне. Дека Германија е подготвена да ги уништи нејзините воени позиции на островот Крета во Грција, ако ситуацијата постане неподносилива, тогаш нападот би бил неминовен. Притоа Хитлер нагласил дека Германија не ја напаѓа Грција, туку Велика Британија која е воено присутна во Грција.

²⁰⁹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 67/47 498-508. RAM Nr.9. Aufzeichnung des Gesandten Schmidt (Büro RAM). Aufzeichnung über die Unterredung zwischen dem RAM und dem Jugoslawischen Ministerpräsidenten Cvetkovich im Beisein des Jugoslawischen Außenministers Cincar-Markovic am 14. Februar 1941 in Fuschl.

²¹⁰ Ibidem

²¹¹ Ibid

„Иако имаме докази кои ги добивме од француски извори, но истотака и Италија има такви докази, дека грчката влада го одобрува и толерира присуството на англиските моринци на нејзините острови, сепак нашата цел е Велика Британија а не Грција“.²¹²

Цветковиќ и пред Хитлер предложил Југославија, Бугарија и Турција да формираат еден блок против секакво присуство на странски сили на Балканот, притоа велејќи дека ќе може да се види јасно која држава се залага за мир на Балканот. Но, Хитлер изразил сомневање дека Англија ќе се повлече од Грција, бидејќи таа сака да води војна на перифериите на континентот.

Цветковиќ истапил и со друг предлог, односно да се забранат летови над териториите на балканските држави за да се спречат воздушни напади од англиската авијација од позиците во Грција врз нафтните извори во Романија, Хитлер одговорил дека Германија нема дефанзивно да се брани, туку офанзивно.

Цветковиќ се обидува да се изнајде дипломатско решение за да избегне Југославија да се приклучи на Тројниот пакт затоа и бил упорен па дури понудил Југославија да преземе обврска да гарантира дека во Солун нема да влезат англичаните, но Хитлер возвратил дека не се работи за Солун, туку за целиот континент општо, велејќи му;

„Германија нема да дозволи Велика Британија да гради позиција во Грција од каде што подоцна ќе започне војна против Германија и Италија. Впрочем од интерес за балканските држави е да биде спречен таков развој на настаните. Како што е случај со Романија, на која Германија и издаде гаранции за нејзиниот територијален интегритет и Германија ќе ја заштитува ако треба и воено затоа што Романија е испорачувач на суровини за Германија, таа е наш економски партнер. Токму затоа мој совет е Југославија да се приклучи кон Тројниот пакт како што направи Романија и да биде во блиски односи со Германија и Италија. Притоа од ваша страна, од страна на Југославина не се бараат противуслуги, тоа нас не ние потребно, но блиските односи со Германија, вас ќе ви бидат од полза во иднина. Со гаранциите дадени на Романија од Германија и Италија, таа е спасена од Болшевиизмот. И вас ќе ве заштитиме истотака. Нашите гаранции не се само

²¹² Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 4691/E 226-203-13. Füh. 10. Aufzeichnung des Gesandten Schmidt (Büro RAM). Aufzeichnung über die Unterredung zwischen dem Führer und des Jugoslawischen Ministerpräsidenten Cvetkovich in Anwesenheit des Reichsaußenministers und des Jugoslawischen Außenministers Cincar-Markovic am 14. Februar 1941 auf dem Berghof.

на хартија, како тие на Англија, туку од наша страна секогаш стои на располагање воена сила спремна за интервенција да ве заштити“.²¹³

Хитлер за да изврши притисок ја заплашувал Југославија со опасноста од болшевизмот. Дека Романија е заштитена но не е тоа случај со Југославија и Бугарија. Дел од неговите аргументи кои ги приложил дека Југославија треба да потпише договор за приклучување во Тројниот пакт како и Романија биле и информациите кои Молотов и ги соопштил на Германија дека Русија планира да испрати војска во Бугарија од каде ќе има директна контрола на Балканот. За ваквите намери на Москва, Велика Британија ништо не преземала за да ја спречи ваквата опасност, туку според Хитлер и давала одвртани раце.

Притоа Русија и ветувала на Бугарија дека ќе следува ревизија на границите за таа да ја добие Македонија. Москва и ветувала на Бугарија дека ќе ја добие Македонија за сметка на Југославија и ќе има излез на Егејското море.

Хитлер му предочил на Цветковиќ дека ако Русија влезе во Бугарија, тогаш ќе предизвика уништување на економијата и лесно ќе се случат немири во другите држави во регионот, при што и Југославија ќе биде зафатена од Болшевизмот а тоа ќе се одрази и врз Германија која ќе има штети затоа што ќе бидат загрозени и нејзините економски интереси во балканските држави. Притоа му нагласил дека сегашната војна е времена и треба секоја држава да постапува уште сега соодветно за да ја гради својата позиција од сега за да го заземе своето место во идниот нов поредок во Европа. Му потенцирал дека за Југославија е историска прилика за да заземе позиција која ќе и ја осугура нејзината иднина. Затоа го убедувал дека е потребно да влезе Југославија во Тројниот пакт и притоа ќе бидат земени во предвид вашите барања од Германија и Италија при воспоставувањето на новиот поредок и така ќе си го осигураат местото во него. Заради резервираноста кон Италија, Хитлер го убедувал својот соговорник дека влезот на Италија во Албанија бил времен, така да нивните интереси нема да бидат загрозени на Балканот од страна на Рим. Воедно барањето на Белград за излез на Егејското море, Хитлер му ветувал на Цветковиќ дека сериозно ќе било земено во иднина да се оствари, за да има Југославија излез, не само на Јадранското море, туку и на Егејското море. Стариот поредок исчезнува, доаѓа нов. Нема време за губење, бил дециден Хитлер.²¹⁴

²¹³ Ibidem

²¹⁴ Ibid

Цветковиќ одговорил дека ќе го известат Регентот Павле за предлогот со оглед дека без него не може Владата да донесе одлука.

Хитлер побарал што побргу да се сретне лично со регентот Павле. Средбата се случила на 4 Март 1941 година, Хитлер го примил регентот во вилата Бергхоф.

На средбата Хитлер му објаснил регентот Павле дека Велика Британија веќе ја има изгубено војната и дека е потребно државите да заземат позиција уште сега за да бидат дел од идниот европски поредок. Дека Југославија има историска прилика да се приклучи на Тројниот пакт и да добие гаранции за својот територијален интегритет и да осигура излез на Егејското море. Грција не може да го задржи Солун. А еден ден германската војска ќе се повлече од Балканот. Ако Југославија не заземе однапред исправна позиција, тогаш ќе ја изгуби приликата да постане трета сила со излез на Егејското море. Хитлер му ставил јасно до знаење на регентот Павле дека Берлин не бара од Југославија таа да учествува во воени операции²¹⁵.

Врз основа на внатрешните политички состојби во Југославија регентот Павле изразил загриженост дека тој ако ги следи советите што му ги дава Хитлер, тогаш тој за шест месеци нема да биде на сегашната позиција. На што Хитлер му возвратил дека обратно ќе се случи, кога нема да ги следи неговите совети, тогаш нема да биде на сегашната позиција.

Регентот Павле се изјаснил дека во зависност од внатрешните политички состојби, но сепак најкасно во следните 14 дена, ќе донесат одлука.

На шести март се состанал Кралскиот совет на чиј состанок требало да се донесе одлука. Изборот бил сведен меѓу потпишување на договорот за приклучување во Тројниот пакт или војна со Германија, за да ја избегнат војната било одлучено едногласно да биде потпишан договорот, но претходно да ги постават следните услови:

- ✓ Гаранција на суверенитетот и територијалниот интегритет на Југославија
- ✓ Да не се бара од Југославија воена помош и да не се користи нејзината територијата за транзит на војски.

²¹⁵ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 230/152-540-41. Geheime Reichsache Nr. 151 vom 6.3 aus Fuschl Nr. 240 vom Auswärtigen Amt. Der Reichsaußenminister an die Gesandte in Belgrad. Telegramm. Für Herrn Gesandten zur ausschließlichen persönlichen Information. Fuschl, den 7. März 1941.

- ✓ Да се земе во предвид барањето за Солун да и припадне на Југославија при креирањето на границите во новиот европски поредок.²¹⁶

Во меѓу време се случува владина криза во кабинетот на Цветковиќ со поднесувањето оставки од страна на неколку министри. Од тие причини потпишувањето на Договорот било неизвесно.

На 21 март 1941 министерот Рибентроп му испратил телеграма на амбасадорот во Белград за да му пренесе на регентот Павле и на премиерот Цветковиќ, дека Германија може да ја почека Југославија до 24 март а најкасно до 25 март 1941 година за да го потпише веќе подготвениот договор. А притоа како причина за дадениот рок да се наведе посета на јапонскиот премиер на Берлин на 26 март и дека државниот врв на Третиот рајх ќе биде зафатен со други надворешнополитички прашања и ќе нема време да се посвети на Југославија. Рибентроп барал од амбасадорот да ги преземе сите можни чекори, за да се овозможи потпишувањето на договорот до 25 март.²¹⁷

Најголем отпор против приклучувањето на Југославија кон Тројниот пакт имало во Србија. Во редовите на војската противењето доаѓало од редовите на српските офицери. Политичката состојба во државата и расположението во јавноста биле неповолни за политика која води кон директно влегување во Тројниот пакт и во група држави како Бугарија, во која во последните месеци главна тема во печатот биле нејзините ревизионистички барања во делот на вардарска Македонија. Истотака мнозинството во јавноста имало негативен став за политиките на Италија.

И покрај ваквата домашна атмосфера во јавноста и политичката криза што ја зафатило владејачката коалиција, сепак премиерот Цветковиќ, кој бил под силен притисок од Берлин, одлучува да го потпише договорот на 25 март 1941 година во Виена за приклучување на Југославија во Тројниот пакт.²¹⁸

²¹⁶ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 230/152-540-41. Geheime Reichsache Nr. 151 vom 6.3 aus Fuschl Nr. 240 vom Auswärtigen Amt. Der Reichsaußenminister an die Gesandte in Belgrad. Telegramm. Für Herrn Gesandten zur ausschließlichen persönlichen Information. Unter Bezugnahme auf Drahterlass Nr. 240 6. März. Fuschl, den 7. März 1941.

²¹⁷ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 2548/D 523 319-20. Citissime Nr. 191 (vom Sonderzug) Nr. 320 (vom Auswärtigen Amt). Für Gesandten persönlich. Auf Telegramm Nr. 254 vom 21.3. Sonderzug, den 22. März 1941 1 Uhr 50

²¹⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: F 11/0068. Der Jugoslawische Ministerpräsident an den Reichsaußenminister. Wien, den 25. März 1941.

Германија побарала од југословенската Влада да го држи во строга тајност делот од договорот, со кој и се ветува на Југославија излез на Егејското море.²¹⁹

На 26 март заменикот амбасадор во германската амбасада во Белград Фајне, во телеграмата до Белрин, пишува дека постои една голема изненаденост во јавноста од потпишаниот договор за приклучување на Југославија во Тројниот пакт, дека посебно револтот е голем во Србија. Заменикот амбасадор потенцира дека Владата не ја подготвила јавноста за приклучувањето на државата кон Оската, туку претходно се промовирала во јавноста политиката дека Југославија ја застапува позицијата на неутрална држава. Поради одлуката на Владата, оставки поднеле југословенските амбасадори во Англија и САД, со што кризата се заострувала и имало опасност и од натамошни оставки и протести.²²⁰

Истиот ден заменикот амбасадор Фајне праќа нова телеграма до Берлин во која известува дека ноќта на 27 март 1941 година владината зграда во Белград била опколена од војска и утрото е објавено дека кралот Петар стапува на должност а за нов премиер го назначува генералот Душан Симовиќ. Воедно биле објавени повици за протести против пристапувањето на Југославија во Тројниот пакт. Членовите на претходната Влада биле уапсени.²²¹

Истовремено се прошириле информации во јавноста, посебно во Белград дека договорот содржи тајни клаузули кои ја обврзуваат државата да биде продолжена рака на Берлин и Рим и со што државата е понижена, посебно пред Италија, која била непопуларна во југословенската јавност.

Германскиот амбасадор Херен на 27 март 1941 година се сретнал со новиот министер за надворешни работи Момчило Нинчиќ на кого му предочил дека Владата треба да биде свесна дека за непридржувањето кон Договорот како и било каков напад врз Германија или другите членки на Тројниот пакт, ќе следуваат соодветни постапки и за тоа треба како Влада да ги сносат последиците. Нинчиќ образложувал дека настаната ситуација е последица на големата непопуларност на регентот Павле и Владата на Цветковиќ кај

²¹⁹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: F 11/0070. Der Reichsaußenminister an den Jugoslawischen Ministerpräsident. Wien, den 25. März 1941

²²⁰ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 230/152 596. (Pol. IV 875). Cito Nr. 266 vom 25.3. Der Geschäftsträger in Belgrad an das Auswärtige Amt. Telegramm. Belgrad, den 26 März 1941 1 Uhr 25.

²²¹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 3569/E 023 714. Pol. IV 887. Nr. 270 vom 27.3. Der Gesandte in Belgrad an das Auswärtige Amt. Telegramm. Belgrad, den 27 März 1941 11 Uhr 55.

населението, додека зад новата Влада, во која учествуваат сите српски партии, стои целиот народ.²²²

На трети април 1941 година амбасадорот Херен праќа опширен политички извештај до Берлин за извршениот воен преврат во Белград, во кој меѓу другото наведува дека пучот бил типично српски, зад него не стоела војската, ниту офицерскиот корпус, туку една група од 29 помлади офицери. Непријателската пропаганда лиферувала информации дека странецот Павле и циганот Цветковиќ ги издале српските интереси во Виена со потпишувањето на договорот за приклучување на Југославија кон Тројниот пакт. Најголем дел од народот во Белград не учествувал во демонстрациите, туку напротив, тие мнозинството биле пријателски расположени кон Германија. Амбасадорот известува дека немало ниту еден камен фрлено врз германската амбасада и дека луѓето се поздравувале со него и вели:

*„Токму во овие денови утврдив колкаво е позитивното расположение кај граѓаните во Белград спрема Германија“.*²²³

Амбасадорот Херен сметал дека военото казнување на Југославија негативно ќе се одрази врз угледот на Германија, посебно што ќе предизвика обратен ефект - од пријатели, ќе стекнат непријатели кај населението. Тоа го аргументирал велејќи дека предностите кои постојат сега, како што е немањето расположение за војна кое е раширено кај населението, ќе се претвори во фанатична воља за одбрана на земјата, а ние знаеме за борбениот дух на Србите од времето на Светската војна. Воедно нападот врз Србија, ќе предизвика и зближување и солидаризирање на Хрватите со Србите и покрај сегашните разлики што постојат меѓу нив. Токму затоа амбасадорот им предлага на претпоставените во Белград, дека одлуките не треба да се носат импулсивно, туку да се спроведат неопходните постапки а со цел да не се изгуби престижот што го ужива Германија во Југославија.²²⁴

²²² Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes 230/152 612. Citissime Nr. 273 vom 27.3. Der Gesandte in Belgrad an das Auswärtige Amt. Telegramm. Belgrad, den 27 März 1941 14 Uhr.

²²³ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes 230/152 918-18. Aufzeichnung des Gesandten in Belgrad, z. Z. Berlin. Aufzeichnung Betreffend die Vorgänge in Belgrad. Berlin, den 3 April 1941.

²²⁴ Ibidem.

На 27 март 1941 година се одржал состанок на Врховната команда на Вермахтот кој го водел Хитлер на кој била донесена одлука воено да се нападне и да се уништи Југославија како држава.

На состанокот Хитлер ја образложил дека во пресрет на спроведување на планот Мерита и подоцна на Барбароса, настаната ситуација во Југославија била несигурен фактор. Нагласил дека е јасно дека Србите и Словенците не се пријатели на Германија и дека немаат сигурност во сегашната Влада. Според него Југославија имала само еден цврст политичар, тоа бил премиерот Стојадиновиќ. Затоа нагласил дека без да се чека изразување на лојалност од новата Влада, да се преземат сите потребни подготовки да се нападне Југославија и како држава да не постои повеќе. Притоа побарал да не се преземаат надворешно политички постапки како упатување ултиматуми., туку нападот да биде извршен штом се спроведат потребните воени подготовки.

*„Треба да биде изведен блицкриг напад. Да се преземат сите активности за да се побара од државите кои граничат со Југославија да учествуваат во нападот. Војната против Југославија ќе биде популарна, посебно во Италија, Унгарија и Бугарија за таа цел да се дадат територијални ветувања на овие држави, јадранското крајбрежје на Италија, Банат на Унгарија и Македонија на Бугарија. Треба да се смета дека Хрватите ќе бидат на наша страна а на нив ќе им овозможиме автономија“.*²²⁵

Нападот врз Југославија е почнат на 6 април 1941 година а веќе на 17 април југословенската војска капитулирала.

²²⁵ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes. OKW/WFSt/Abt. L (LM 1). Nr. 44 391/41 g. Kdos. Chefs. Geheime Kommandosache. Chef Sache. Nur durch Offizier. Besprechung über Lage Jugoslawien. Anwesend: Führer, Reichsmarschall, Chef OKW, Chef WFSt, Generalleutnant Bodenschatz, Oberst Schmidt, Reichsminister, Fregattenkapitän v. Puttkamer, Oberstleutnant Siewert, Oberts Heusinger, Mayor v. Below, Mayor Christian. Später wurden hinzugezogen: Generalmajor Hoffmann, Oberst Schmidt, Generalmajor Rinteln. Berlin, den 27 März 1941.

Пропагандна војна на Германија на Балканот пред почетокот и за време на вооружените дејствија

Пропагандата – средство за постигнување на целите

Пропагандата не била само средство во функција за водењето на внатрешната политика на Германија откако Хитлер ја презема власта, туку исто така и еден од главните инструменти во спроведување на надворешната политика.

Веднаш по преземањето на власта од партијата на Хитлер, Германија започнала да гради медиумска инфраструктура во Европа и ширум светот. Била изградена мрежа на радиопредаватели во Европа, Јужна Америка и Блискиот Исток.

Министерството за пропаганда било задолжено за водењето на пропагандата во Германија додека за спроведување на пропагандата надвор од границите на Третиот рајх, во прв ред надлежно било Министерството за надворешни работи и неговата дипломатска инфраструктура а откако почнала војната, Војската го имала главен збор во креирањето на пропагандата.

На радиото како медиум му се давало централна улога за пренос на информациите и ширење на пропагандата, не само во Германија, туку и во странство, посебно во државите кои биле од првенствено значење за Германија.

Со оглед на тоа што пропагандата била третирана за главен инструмент на политиката, Германија инвестирала големи средства за нејзино спроведување. За таа цел биле основани акционерски радиодифузни друштва кои биле задолжени да управуваат со

предавателите и радиостаниците за емитување на радио програмата во Европа и во други делови во Светот.²²⁶

Уште пред да почнат воените дејствија се водела силна пропагандна војна меѓу Германија и Велика Британија. Велика Британија веќе имала изградено мрежа на соработници во редовите на весниците и радио станиците изминатите години во Југославија и Бугарија. Германија со цел да и парира, одлучила да вложува огромни средства за да го зголеми своето влијание на Балканот но и да ја сузбие англиската доминација со информации, пред се во Бугарија и Југославија, кои и биле од првостепено значење.

Посебно борбата со информациите на Балканот се заострила по нападот на Германија врз Полска на први септември 1939 година, што е повод Велика Британија и Франција да и објават војна на Германија.

Пропагандната битка на Балканот главно се водела меѓу Германија и Велика Британија, на тоа упатуваат борјни документи на германската дипломатија од овој период. Аташето за пропаганда во германската амбасада во Софија кој бил задолжен за Југославија и Бугарија, во извештајот испратен до Министерството за надворешни работи во Берлин во ноември 1940 година известува дека во последните месеци била забележана силна непријателска пропаганда против Германија на просторот на Југославија и Бугарија која била во англиска режија.

Аташето во наведениот извештај предлага да бидат преземени итни мерки за да не се дозволи грчко-италијанскиот конфликт негативно да се одрази на расположението кај населението спрема Германија со оглед дека Италија е нивен сојузник, која трпи порази во воениот судир со Грција. Притоа тој инсистира и да се влијае кај надлежните служби во Југославија и Бугарија за тие да ја сопрат непријателската пропаганда против Германија и воедно да се започне со поголем интензитет на емитување на емисии и вести со нагласени позитивни и промотивни содржини за Германија а со цел да се сврти јавното мислење во полза на Германија. Според негова проценка, тоа е еден од важните предуслови за да може Германија поефективно да ги спроведе своите политики во овие

²²⁶ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Auswärtigs Amts, Berlin. Presseabteilung des Auswärtigesamts P XII. Einsatzdienst, Referat P.X. 13.12.1941

држави. Аташето очекувало дека со преземање на наведените мерки ќе уследи менување на политичкото расположение кај луѓето во Југославија и Бугарија и влијанието на Германија ќе се зголеми.²²⁷

Во извешетај на Оделот за Југоисточна Европа во Министерството за надворешни работи во Берлин од петти ноември 1940 година а во функција на плановите за засилување на пропагандата на Балканот, се препорачува дека не е доволно само вести да се емитуваат преку радиото, туку дека е потребно да се емитува и програма со културни содржини и дека тоа е од голема важност за да се постигне поголемо влијание кај поширок круг луѓе.

За таа цел во овој извештај се предлагаат мерки, меѓу кои, да се емитуваат германски песни, посебно германските народни песни, говори на истакнати личности, емисии со културни содржини и слично а програмските содржини да се преведуваат на српски јазик.

Друга важна активности на германската пропаганда била врбувањето личности од редовите на научниците, стопанствениците, новинарите, кои ќе ги промовираат германските културни вредности во овие држави.

Според проценките на стручните лица за пропаганда, со техничката инфраструктура која била веќе поставена за емитување програма преку радио станиците, можело да се очекува да се опфатат до 750.000 слушатели во Југославија.

Во планот се посочува дека Аташето за култура во Белград, треба да ги преземе задолженијата и да се погрижи да обезбеди услови-плановите за емитување на радио емисиите да бидат реализирани, посебно да бидат опфатени поголемите градови.

За посебна важна задача се нагласува потребата да биде следена странската пропаганда и за тоа да бидат информира претпоставените во Берлин од Одделот за Југоисточна Европа.²²⁸

²²⁷ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Entwurf. VLR Rühle. Berlin, den 6 November 1940. Betr. Zuteilung von Rundfunksattachés an die Gesandtschaften Sofia und Belgrad. Herr Reichsaussenminister mit der Bitte um Genehmigung vorgelegt.

²²⁸ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Politisch Archiv des Auswärtigen Amts, Rundfunpolitische Abteilung. Referat b: Südost. Bulgarien. Rundfunkatsche Bd. 4. November und Dezember 1940

Според извештајот на германскиот Конзулат во Скопје југословенските власти воведувале мерки за спречување на странска пропаганда. Имено, српскиот Бан издал наредба да се забрани емитување на јавните места било какви емисии од странски радио станици, посебно било строго забрането да се следат радио програми од соседните држави. Рестораните, хотелите, кафеаните и другите објекти од јавен карактер не смееле да емитуваат вести на бугарски, италијански или германски јазик, додека пак радио емисиите под покровителство на Велика Британија не биле забранети. Суштината и позадината за ваквата забрана е да се спречат инфомациите, првенствено на тие кои доаѓаат од Бугарија. Полицијата вршела постојана контрола на кафеаните и другите јавни места а населението и нивните домови се следеле преку мрежа на соработници и шпиуни.²²⁹

Велика Британија била силно присутна со своите пропагандни активности и во Бугарија, посебно после 1940 година. За тоа сведочи Извештајот на германскиот амбасдор во Софија преку кој ги известува своите претпоставени во Берлин дека Велика Британија ги зголемува енромно активностите за ширење на пропаганда.

*„Англичаните се обидуваат да му внесат на бугарскиот народ такви размислувања кои не се својствени и природни за него. Се обидуваат, во прв ред Германија и другите сојузници на Бугарија, да ги престават за непријатели. Неодамна бугарската Влада спроведе низа истражни активности за спречување на ширењето на непријателска пропаганда и беа спроведени апсења, кај дел од уапсените се најдени пари кои потекнуваат од англиски извори“.*²³⁰

Амбасадорот наведува дека од свои извори во бугарското Министерство за внатрешни работи дознал дека причината за престојот на Лордот Лојдс била да дејствува во зајакнување на англиската пропаганда во Бугарија. Воедно било посебно впечатливо што тој силно се интересирал за внатрешните политички состојби во Бугарија, за тоа какво е расположението на владините кругови спрема Германија, дали има елементи кои се

²²⁹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Skopje 17 September 1940, Deutsche Generalkonsulat Skopje.

²³⁰ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Bd. 80 s.Bd. 81. Politisch Archiv des Auswärtiges Amts, Rundfunpolitische Abteillung. Betrefend. Referat b: Südost. Propagandamaterial-Sammlung von Oktober 1939 bis Februar 1942.

противат на зближувањето на Бугарија со Германија. Во извештајот ги опишува постапките кои ќе ги преземе Велика Британија во Бугарија а наспроти Германија.

Според германскиот дипломат лордот Лојдс се соочил со прилично многу непријатни ситуации додека зборувал со своите бугарски соговорници за темите од надворешната политика. Напоротите на лордот Лојдс биле насочени да ги убеди бугарските владини преставници дека интерес на Бугарија е да биде во блиски односи со Англија. А за таа цел односно да се зближат и подобрат односите со Бугарија била стартувана иницијативата за отварање на англиски Институт во Софија во кои биле ангажирани наставници од Англија.

Дејствувањата на лордот Лојдс биле и во правец да ги придобијат весниците во Бугарија да известуваат во полза на Англија. За да се зголеми влијанието на Англија во Бугарија и на Балканот на почетокот на декември бил пратен за амбасадор во Бугарија мајорот Абрахам, поранешен англиски застапник во Друштвото на народите во Женева и соработник на тајната служба.

Од сознанијата на германската амбасада во Софија, мајорот Абрахам бил близок човек на Лордот Лојдс. Меѓу другите задачи, со кои мајорот Абрахам бил задолжен, била и да го организира основањето на Советот за културна соработка на Англија на Балканот. Според плановите на Лондон, требало во секој главен град во балканските држави Советот да има преставништво. Во извештајот на амбасадата се вели дека главна тематска област на работа на Советот за култура била историјата а во него треба да членуваат, новинари, лекари, преставници на индустријата, пензионирани офицери и други истакнати поединци. Главната цел на Советот била да ја зајакне позицијата на Англија на Балканот. Во извештајот пишува дека германската амбасада во Бугарија дошла до инфромации дека амбасадорот Абрахам добил и специјална задача од својата Влада во Лондон да спроведе кампања за да се бојкотираат масовно германските производи преку разни пропагандни и диверзатски операции. Во реализацијата на оваа задача на располагање му била и службата на Англија за надворешна трговија како и многу други англиски организации од економската сфера, како Industrial Organization, која ги обединувала скоро сите индустриски гранки.

„Во листата на задачи кои требало да ги спроведе мајор Адамс на функцијата амбасадор во Бугарија, била и таа да организира и терористички групи, кои ќе вршат

напади врз германски цели во неутралните држави. Во политичките кругови се зборува дека за агитација и спроведување на задачите му стојат големи суми пари на располагање“, се заклучува во крајот од овој извештај.²³¹

Како против тежа на ваквите постапки на Англија бил изработен план во Министерството за надворешни во Берлин кој бил доставен до амбасадата во Софија. Планот содржел и низа упатства и насоки за постапување на службениците во амбасадата во насока на зголемување на влијанието на Германија во јавноста и секој дел од општеството преку низа активности во рамките на училиштата, културните институции, како и организација на разни настани од културен, научен и економски карактер. Биле дадени и инструкции да се регрутираат влијателни личности кои ќе ги промовираат германската култура, вредности и политики. Бил одвоен и посебен паричен фонд ставен на располагање на Амбасадата за да се поткупуваат лица на високи државни позиции кои ќе доставуваат информации од важност за Германија.²³²

Англиската пропаганда се засилила во Југославија, посебно во Белград во периодот по потпишување на Договорот за пристапување на Југославија кон Тројниот пакт. Германскиот амбасадор во март 1941 година во еден од извештаите за пропагандата во Југославија, оценува дека од страна на Германија не се преземаат доволно мерки против англиската пропаганда, посебно во Белград и останатите поголеми градови во Србија. Тој како поткрепа го дава податокот дека само за период од неколку денови постојано се пренесуваат преку радиото и печатот говорите на Черчил кои се посветени на Југославија. Во говорите, Черчил истакнувал дека Југославија е пример како треба и другите држави да ги бранат своите интереси откако избувнале демонстрациите против Владата поради тоа што таа го потпишала договорот со Германија за пристапување на Југославија кон Тројниот пакт.

Амбасадорот предложил до Министерството за надворешни работи во Берлин дека треба да се одговори веднаш на овие говори на Черчил дури дал и сугестии на кој начин треба да му се возврати на Лондон. Според негово мислење требало да се возврати на овој говор на Черчил. Сметал дека треба да се одговори така што ќе се пренесе информација

²³¹ Ibidem

²³² Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Kult R. 2209/40. Auswärtiges Amt, Berlin, Durchdruck. Abschrift an Gesandtschaft Sofija, Berlin, den 13 Juli 1940. Im Auftrage gez. Rühle.

и заземе став дека Англија се вплеткува во внатрешните работи на другите држави и ја користи секоја прилика да ги спроведува своите интереси на сметка на другите народи и внесувајќи ги и нив во својата несреќа. Проитоа за да ги постигне своите цели, Англија не води сметка за интересите и животните услови на луѓето во другите држави.²³³

За демонстрации кои избувнале во Белград амбасадорот известил дека во нив учествуваале главно средношколци, студенти и други младинци. Била направен голем метеж со многу искршено стакло. Во немирите настрадал и шведскиот амбасадор, кој бил извлечен од автомобилот со повреди. Според него било очигледно дека од англиската амбасада биле делени летоци а англиското радио пренесувало говори од Черчил. Во еден англиски извештај кој се пренесувал преку весниците пишувало дека новата Влада на Југославија нема да ги преземе обврските кои произлегуваат од потпишаниот договор за пристапување кон Тројниот пакт, иако тој останува формално во сила со оглед дека не подлежи на ратификација во Парламентот, туку веднаш стапува во сила со потпишувањето. Тоа значело дека обврските за сите страни потписници, важат обострано, но дека тие ќе останат само слово на хартија. За да воспостави контрола врз ситуацијата, Владата вовела полициски час и се заканила со големи казни за претстапниците.²³⁴

Тезите со кои Германија возвратила на обвинувањата од Велика Британија со кои било убедувано населението дека Велика Британија е таа која го турка регионот во нестабилност и воени судири, се содржани во еден од извештаите на германскиот амбасадор во Белград, во кои тој ги опишува состојбите кои настанале во Југославија, Велика Британија се обидувала по секоја цена да ги искористи за спроведување на своите интереси. Како што вели, ваквите тенденции и акции на Англија кои ги вршела не се непознати и за другите држави. Веќе многу држави се соочиле со ваквите искуства претходно. Историјатот на вакви активности на Велика Британија како предизвикување саботажи во другите држави, се многу познати од претходните децении. Велика Британија се обидувала да ја користи југоисточна Европа за да предизвика конфликти меѓу државите од овој регион со Германија. Англија не може да им понуди на државите од Балканот и Југоисточна Европа нити политички уште помалку економски соработки.

²³³ Ibidem

²³⁴ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. NO-RA. Die Vorgänge in Jugoslawien. Auszug Nachrichtenspiegel Churchills Einmischung in Jugoslawien. 28.03.1941.

Токму затоа таа преку субверзивни дејствија а со цел да се спаси од пропаста, во последен момент се обидува да приклучи што повеќе држави во војната за да ги зачува своите интереси.²³⁵

Откако Германија одлучува воено да интервенира во Југославија и ја окупира, таа го презема веќе приматот во пропагандната војна. За тоа говори и Извештајот подготвен од д-р Фритз Хесе, висок службеник во Министерството за надворешни работи а подготвен за Рајсминистерот за надворешни работи. Во извештај тој ги изнесува низата мерки кои се преземени и се преземаат за сузбивање на информативната активност на Велика Британија на Балканот кои треба да резултираат со две тенденции во влијанието на јавното мислење. Односно од една страна дека случувањата на Балканот се предизвикани како последица на однесувањето на англичаните а од друга страна да се нагласи дека воениот престиж на Велика Британија е уништен, исклучиво поради погрешните политички проценки на Черчил и како последица на тоа и Велика Британија ја губи надмоќноста што ја имала претходно на светско ниво. Притоа Хесе смета дека е потребно да се нагласи дека Соединетите американски држави имаат интерес Велика Британија да ја продолжи војната за да ослабне што повеќе, за САД да може потоа да доминираат врз Лондон. Во извештајот тој нагласува дека дејствувањето и понатаму да продолжува во насока на зајакнување на уверувањето во јавноста дека за ваквиот развој на настаните на Балканот и неопходното воено интервенирање од страна на Германија во Југославија и Грција а вината да се префрли исклучиво на Велика Британија. Целта била да се увери населението дека одговорност за војната на Балканот има англиската дипломатија со нијзините манипулации и залажувања на Југославија и Грција, со што ги доведе во конфронтација со Германија, која пак мораше да ги преземе неопходните воени активности за да ги зачува своите интереси во овој дел од Европа.²³⁶

Во извештајот се нагласува дека воените активности и успехите на германската војска на Балканот ја потврдуваат уште еднаш инзворедната воена вештина на Германија со што дополнително се зајакнало уверувањето кај населението дека Германија е непобедлива воена сила. Дека, покрај другото, многу често во емисиите се употребувала реченицата на Фирерот (Хитлер), дека сите Англичани ќе бидат протерани од континетот.

²³⁵ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Deutschland und jugoslawische Ereignisse. Rundfunk, Programmgestaltung. Kurzwellsender, Donausender. April 1941.

²³⁶ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. II. 26/4.41. Notiz für den Herrn Reichsaußenminister von Dr. Fritz Hesse, Gesandtschaftsrat.

Во програмските содржини посебно внимание се посветувало за истакнување дека Германија се залага на работниците да им бидат дадени сите слободи за разлика од тоа што е случај во Велика Британија. Притоа се наведуваат делови од поентите кои биле истакнувани на оваа тема.

„Редовно ги повторуваме нашите заложби за подобрување на положбата на работниците. Дека Германија се залага работниците да не работат 76 часа како во Англија а притоа пак да немаат доволно пари за храна за семејствата да ги прехранат. Причината за тешката положба на работниците е тоа е што Черчил ги застапува интересите на големите еврејски и американски капиталисти. Токму затоа работниците можат своите права да ги остварат единствено преку борба за отстранување на Черчил од власт. Черчил е тој кој ги предаде работниците за нивниот труд да го експлоатираат еврејските и американските сопственици на крупниот капитал“.²³⁷

Главната цел која требало да биде постигната во балканските држави е висок степен на убеденост кај населението дека германската војска е непобедлива, и дека секој отпор е залуден, се известувало дека таа на сите фронтови бележи само успеси. Притоа преку емисиите се величела германската воена вештина, опременоста на германската војска со најмодерно оружје што ја правело супериорна над другите армии. Притоа се првалеле интервјуа со војници преку кои се прикажувала нивната храброст.

Непосредно пред да започне нападот врз Југославија била спроведена силна деструктивна пропаганда со цел да се убеди населението во Југославија и Грција дека е безцелно нивното спротивставување и дигање на востание. За таа цел биле користени и ресурсите на бугарското државно радио²³⁸. Центарот за пропаганда на Германија за Балканот првично бил сместен токму во Софија.

Откако почнале воените активности на Балканот и контролата врз спроведувањето на пропагандата била уште посилен. Најважните содржини се подготвувале и биле одобрувани од службите во Берлин и потоа праќани преку дипломатските претставништва во државите на Балканот да бидат објавени во медиумите. За таквата практика сведочи и телеграмата на Министерството за надворешни работи од 8 април 1941 до амбасадата во Софија со наслов; До печатот во Бугарија и наредба да се објави информација за одговорноста на Југославија за војната на Балканот, која гласела;

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ Марјан Димитријевски, Третиот Рајх и Македонија 1941-1945, документи, ИНИ, 1995.

„Германија ги направи сите можни напори. Работеше пожртвувано за да се зачува мирот на Балканот. И покрај сите заложби кои и беа на располагање, Југославија посакуваше да дојде до воен судир а за таа цел беше поттикната од Велика Британија. Германија беше ставена во позиција да нема друг избор освен да мора воено да интервенира“. Истотака во телеграмата стои и барањето да се пренесе и следната информација;

„Турција има разбирање за позицијата на Германија која беше приморана да ја преземе оваа воена акција против Југославија. Притоа да се стави во преден план информацијата дека Велика Британија веќе ставила до знаење дека нејзините трупи нема да се борат на Балканот.²³⁹

За да се влијае во зајакнување на сојузништвото меѓу германската и бугарската војска како и да се негува и јакне угледот на германската војска, била креирана специјална емисија посветена за двете војски со назив „Воени часови“ и се читале содржини на писма од војници на двете армии. Со пропагандата се одело до таму, што се читале писма кои си ги разменуваа војниците од различни фронтови, во Холандија, Африка, Франција итн. Преку емисијата биле организирани собирања пари за повредените војници. По три месеци емитување резултатите покажале големо влијание на емисијата. Преку неа било презентирано високото културно ниво на однесување на германските војници, што било постигнато преку посебен уметнички стил на уредување на емисијата, што предизвикал таа да има голема слушателска публика и да го зголеми угледот на германската војска и продлабочи односите со бугарската војска.

Во првите години од војната на Балканот Германија вложила најмногу за спроведување на пропаганда во Бугарија и биле постигнати големи резултати во креирање на јавното мислење.

Радио Катче била една од најмодерните редакции за тоа време која емитувала програма од германска продукција во Бугарија. Оваа редакција емитувавале вести најмалку два пати дневно меѓу кои доминирале вестите за состојбата на фронтовите и политичките настани. Редакцијата секојдневно учествувала на различни настани и конференции и прибирала информации ширум државата и ги доставувала на воената команда и на дипломатскиот персонал. Редакцијата била опремена со подвижна екипа и поседувала

²³⁹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Kult R. Referat IV b. Südost. Thüm. Berlin, den 8.4.1941. Hora, bulgarische Redaktion. DDD Begriff; Jugoslawische Schuld am Ausbruch des Krieges.

најсовремена опрема вклучуваќи и возило а со цел да прави емисии и репортажи од различни делови на Бугарија. Програмата била креирана и уредувана според урнек на емисиите кои се емитувале во Германија. Се пренесувале интервјуа, разговори, концерти. Покрај политичките содржини, имало емисии со теми од областа на науката, културата, соработката на Бугарија со Германија. Редакцијата на Радио Катче била задолжена да ја следи постојано германската војска. Токму екипа на оваа редакција ја направила репортажата при влезот на германската војска во Скопје.²⁴⁰

За важноста за контролата на информациите зборува и тоа дека откако германските војски влегле во Вардарска Македонија и го зазеле Скопје а со тоа и радиото, првата задача на германските воени власти била да организираат емитување радио програма со цел да се зајакне влијанието врз населението. За таа цел военото аташе на Германија во Софија допатувал во Скопје со двајца техничари и еден спикер. Радиото било целосно ставено под контрола рано изутрината на 10 април 1941 година. Веднаш биле преземани неопходните технички работи и истиот ден почнале со емитување програма.

Бугарската влада планирала таа да воспостави контрола врз радиото во Скопје, сметајќи дека тоа природно и припаѓа тргнувајќи од убедување дека Македонија е природен дел на Бугарија кој и бил неправедно одземен. Токму затоа бугарската страна пробарала од германските власти таа да ги заземе главните раководни и новинарски позиции во Радио Скопје. Германските власти го одбиле ваквото барање со што за раководењето со радиото и понатаму бил надлежен германското аташе во Софија. Бугарија се повикала на потпишаниот договор за пристап кон Тројниот пакт, согласно кој требало да уследи предавање на Радио Скопје во рацете на Бугарија. На ваквото барање германските власти возвратиле со предлог бугарската Влада да исплати 250.000 Рајхсмарки на фирмата Телефункен, која претходно го опремила радиото со потребната опрема.

За однесувањето на Бугарите пишува германското воено аташе во Софија во извештај до Берлин во кој известува дека откако германските трупи ја заземале Македонија, државното радио на Бугарија формирало посебен штаб и веднаш испратиле тим од инженери и новинари во Скопје со задача да стартуваат со емитување програма на бугарски јазик. И дека кај Бугарите преовладуваше чувство на несигурност и на нивно

²⁴⁰ Archiv Auswärtiges Amt. Mikrofilm 4530. Politisch Archiv des Auswärtiges Amt, Rundfunkpolitische Abteilung. Referat b: Südost. Bulgarien. Berlin, den 26. Mai 1941

барање беше зајакната безбедноста на зградата каде е сместено радиото со дуплирање на воената стража. Бугарите стравуваат од можни саботажи на непријателски елементи.²⁴¹

По окупацијата на Југославија германските надлежни служби ја фокусирале пропагандата во правец да го неутрализираат отпорот на населението преку убедување дека тој е однапред осуден на неуспех. Централно место во емисиите биле темите за политичките заложби на Германија да се исправат неправдите кои биле причинети со мировниот договор од Париз и потребата да се воспостави праведен поредок во Европа. Голем дел од содржините биле посветени и на економски теми. Се истакнувало дека Германија се залага за економска соработка која ќе предизвика развој на економиите во балканските држави преку модернизација на земјоделството и индустријата. Тема во радио емисиите била и борбата против болшевизмот. Борба која треба да ја обедини Европа, која треба да се стреми кон изградба на нов политички поредок кој ќе биде праведен за разлика од постоечкиот. А болшевизмот не е решението за воспоставување правда на европскиот континент.²⁴²

Амбасадорот во Белград во извештај до Берлин известува за проблемите кои се судираат за да го зголемат бројот на слушатели на радио програмите и со тоа и влијанието кај населението, притоа нагласува дека само луѓето кои и припаѓаат на средната класа имаат финансиска можност да набават радио апарат, но постоеле и други потешкотии. Имено дека на Балканот како никаде на друго место, е тешко да се убедат луѓето во нешто, затоа што тие не веруваат, според амбасадорот тоа било последица уште од времето на владеењето на Турците. Според него суштината на проблемот е во тоа што тука одвај да некој може да утврди што е вистината, оти луѓето се бомбардирани долго време со разни митови, заговори, задкулисни игри.

Амбасадорот истакнува дека не е истиот впечаток и сликата која се има кога пропагандата се креира од Берлин, него кога човек ќе се соочи со реалноста на лице место, тука во Белград.²⁴³

²⁴¹ Archiv Auswärtige Amtes. Mikrofilm 4530. Rundfunksarbeit im Dienste des Einsatzes der Deutschen in südosten. Kult. R. III. Заземањето на Радиото во Скопје.

²⁴² Wehrmacht Entwurf. Deutsche politische Einflussender. Abt. Ru. Kurt Alex Mair. Berlin, den 27.8.1941

²⁴³ Archiv Auswärtige Amtes. Mikrofilm 4530. Mittelwellensender Belgrad. Deutsche politische Einflussender. Abt. Ru. Kurt Alex Mair. Berlin, den 27.8.1941.

Тој предлагал да не се емитуваат содржини само на теми кои се однесуваат за Германија, туку и за пријателски држави на Германија а со цел да се постигне ефектот на објективност а со тоа и поголема доверба во вестите кои се емитуваат. Тој ценел дека е добро да бидат помалку опфатени вести за војната, туку повеќе да има содржини за социјални теми, работнички права, теми од областа на културата. На тој начин амбасадорот сметал дека ќе се зголеми бројот на слушатели и ќе се постигне поголем ефект на доверба.

Веднаш по окупацијата на Југославија, германските служби ангажирале експертите од Германија кои спровеле низа истражувањата, посебно на територијата на Србија и Македонија за да се утврдат соодветни методи на работа, за да се постигне најголем ефект на влијание преку пропаганда во Југославија, каде што Германија се соочувала со најголем отпор од населението. Првичните истражувањата и анализите покажале дека голем дел од припадниците на интелегенцијата во Србија се антигермански расположени. Со цел да може да се постигне поголема поддршка, посебно кај селанството, стратезите за пропаганда одлучуваат, покрај информативните емисии, да се емитува и српска музика. За на тој начин да се зголеми слушаноста на германските радио програми и воедно луѓето да се одвратат од следење на програмата на Радио Лондон. Откако биле спроведени ваквите инструкции, се зголемил бројот на слушатели со што првичните очекувања биле исполнети. Натамошните трендови покажувале дека бројот на слушатели постојано се зголемувал а германското радио станува главен медиум од кои луѓето се информираат. Анализите покажале дека благодарение на радиопрограмите, влијанието на Германија било драстично зголемено. Луѓето се информирани за заложбите на Германија, за нејзината политика за воспоставување праведен поредок во Европа во кој државите ќе бидат рамноправни. Притоа главната цел била да се убеди населението дека воениот успех на Германија е сигурен и дека се безмислени повиците за отпор и борба. Со цел да се скрши духот кај населението и да не се вклучи активно во отпорот требало луѓето да се убедат дека Германија е воена машинерија на која нема друга држава во Европа која може да и се спротивстави.

Се ставало акцент дека ветувањата на Англија и Соединетите американски држави дека ќе и помогнат на Југославија, се само празни ветувања. Се пренесувале информации дека Велика Британија свесно ги жртвува другите држави со цел тие да се борат за нејзините интереси. Биле врбувани високи офицери во војската на Југославија од кои било побарано јавно да повикуваат и изјавуваат дека е бесмислено да се спротивставуваат на

енормно силната германска војска и дека е факт дека не постои реална можност Југославија да добие помош од Велика Британија и Соединетите американски држави.²⁴⁴

²⁴⁴ Archiv des Auswärtigen Amtes. Mikrofilm 4530. Verbindungsmann Ram. 24/80. Rundfunkpolitische Abteilung. Betretend. Ausländisches Rundfunkwesen. Auslandsfunkpropaganda. Bd.2 vom April bis Oktober 1941. Bd. 8 sBd. 9. betreffend. Unsere Sendungen nach Jugoslawien seit Beginn der Feindseligkeiten. Im Hauptquartier. Den 16 April 1941.

Шеста глава

**Разликите меѓи Германија и Бугарија во однос
на Македонија**

Плановите на Бугарија за Македонија и ставовите на Германија

Главната цел на Бугарија од приклучувањето кон Тројниот пакт била да го реализира нејзиниот национален идеал- да ја присоедини Македонија. Бугарската Влада првично сметала дека овој национален идеал ќе го остварат без притоа бугарската армија да учествува во воените операции. Посебно ваквите надежи биле подгреани откако Хитлер извршил силен притисок врз Романија за таа да ја отстапи Добурџа на Бугарија а Трансилванија на Унгарија. Кога романскиот крал на средба со Хитлер се противел да го прифати бугарското барање, Хитлер му одговорил: Наместо еден по еден, најдобро е наеднаш двата заба да се извадат, мислејќи веднаш да се решат двата проблеми-тој со Унгарија и со Бугарија. Имено од почетокот на 1940 година и посебно откако Франција капитулира пред Германија, Романија останува без клучната поддршка од Франција а воедно Црвената армија влегува во Бесарабија. Поради ваквите околности во кои се наоѓа Романија, таа му послужува на Хитлер да ги задоволи барањата на Унгарија и Бугарија и токму овие територијални концесии да му послужат нему како инструмент за притисок врз Букурешт и Софија за да пристапат кон Тројниот пакт.

И покрај тоа што Бугарија се обидувала да го задржи што подолго статусот на неутрална држава, сепак тоа било невозможно поради силниот притисок кој го вршела Германија врз Владата во Софија. Посебно притисоците зајакнале кон крајот на декември 1940 година и Јануари 1941 година. Дури во Берлин постоеле размислувања па и планови за рушење на Владата на Богдан Филов со помош на прогермански високи офицери во бугарската војска, ако таа и понатаму одбива да го потпише договорот. Премиерот Богдан Филов чувствувајќи ја ваквата опасност, донел одлука во Јануари по враќањето од средбата со Хитлер и Рибентроп, дека влезот во Пактот е неминовен. Тоа му го соопштил и на Царот Борис.

Отако веќе влезот во Тројниот пакт бил неизбежен, Бугарија се обидувала да обезбеди што поповолна позиција и колку може да исползува поволности кои и биле неопходни да ја зајакне својата политичка позиција и поддршка во јавноста. Ставот на Владата бил дека таа успева да ги реализира чекор по чекор историските национални цели а притоа

да не учествува активно во воените операции, посебно да избегне да биде во отворени фронтални судири со СССР и западните држави.

За ваквите владини ставови потврда е и говорот на министерот за надворешни работи Иван Попов кој на седницата на Парламентот на која се носел Законот за заштита на нацијата во јануари 1941 година изјавил;

„Ние мораме безусловно до крај да се задржиме надвор од војната и истовремено секоја шанса да ја искористиме, за нашите национални интереси да ги постигнеме. Ние ја добивме Добруџа без пролевање на крв, наскоро и териториите во Македонија и Егејот, во секој случај без војна ќе ги добиеме во наша сопственост. Зарем тоа е малку?“, запрашал на крајот од обраќањето пред пратениците министерот Попов.²⁴⁵

Во следните два месеца до денот на потпишувањето и покрај големите напори кои ги вложувала, Бугарија не успеала да ја убеди Германија дека природно и припаѓа Македонија, дека таа е нераскинлив дел од нејзината историја и со тоа што и е одземена Македонија и е нанесена голема неправда. Германија одбила да се обврзе писмено спрема Бугарија дека нејзе ќе и припадне вардарскиот и егејскиот дел од Македонија во новиот поредок во Европа кој требало да се воспостави по завршувањето на војната под нејзино покровителство.

Најмногу што успеала Бугарија да издејствува од Германија за своите барања поврзани со Македонија, биле ветувањата дека ќе бидат уважени нејзините побарувања кон Македонија-ветувања кои биле истакнувани при средбите на бугарските државни функционери и дипломати со германските преставници.

Бугарската Влада го потпишала договорот на први Март 1941 година и пристапила кон Тројниот пакт, без да ја обезбеди најважната цел-да добие писмени гаранции дека Македонија. Без оглед на тоа, Бугарија продолжила да се надева дека Германија сепак ќе ги исполни ветувањата.

²⁴⁵ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2004. страна 178.

Надежите на бугарската Влада и политичките кругови во Софија, се засновале на тоа што сметале дека во дадената ситуација Германија е исправена пред големи цели кои треба да резултираат со прекројување на политичката карта во Европа, а тоа прекројување ќе биде од полза и за Бугарија. Меѓу бугарската политичка елита завладеало уверување дека конечно е дојден историскиот момент кога Бугарија конечно ќе ги оствари своите национални цели. Ентузијазмот се зголемил особено откако пропаднал планот на Германија за приклучување на Југославија во Тројниот пакт. Имено, откако Владата во Белград е соборена и со тоа пропаднал и Договорот потпишан на 25 Март 1941 година, на кој му претходеле долги дипломатски преговори меѓу Германија и Југославија за нејзино приклучување кон Тројниот пакт.

Со ваквиот неочекуван развој на ситуацијата во Југославија, се пореметуваат првичните планови на Германија што ги имала на Балканот, кои пак влијаат и на нејзините планови за напад на СССР.

Хитлер одлучува воено да ја нападне Југославија за да ја стави под своја контрола, што е предуслов да го реализира претходно веќе подготвениот план „Мерита“ за окупација на Грција и да ги протера англичаните кои имале воена база во оваа балканска држава и со тоа да ја елиминира можноста Велика Британија и нејзините сојузници да формираат фронт на Балканот.

Не само тоа што контролата на Балканот бил предуслов за Германија да го спроведе планот „Барбароса“ за напад на СССР, но исто така брзиот напад и покорувањето на Југославија, требало да послужи и како лекција за другите држави кои би можело да и се спротивстават откако ќе го започне нападот на СССР. Посебно Германија сакала да ја заплаши Турција за да ја одврати да и се приклони на Велика Британија.

Притоа главниот удар врз Југославија е извршен од два правци, првиот преку Австрија од каде нападот го извршила Втората германска армија со 11 дивизии, додека вториот и најсилен бил тој преку територијата на Бугарија каде што била стационирана Дванесетатта германска армија со 19 дивизии.

Преку Бугарија е зададен најголемиот удар со најбројна војска во која учествувале елитни единици. Тоа се должи и на тоа што во вардарска Македонија била стационирана

бројна војска на Југославија но и поради тоа што Грција била следна цел за окупација, каде што англичаните биле воено присутни.

Со влегувањето на германската 12 армија на нејзината територија, Бугарија губи дел од суверенитетот и не била третирана како рамноправен сојузник, туку ставена во подредена положба, иако тоа не го очекувала. На тоа упатуваат многу постапки на Германија наспрема Бугарија. Имено, Берлин не ја информирал претходно Владата во Софија за планот за напад на Југославија кој бил извршен и од бугарската територија. Туку тоа било сторено постфестум. Официјално бугарските власти биле информирани за нападот врз Југославија во текот на денот откако веќе воените акции биле почнати во раните утрински часови на шести април 1941 година. Германскиот амбасадор во Софија Барон фон Рихтхофен на средбата со бугарскиот министер за надворешни работи Иван Попов му соопштил, дека причините за нападот врз Југославија а воедно потоа и врз Грција, се со цел Германија да ги заштити балканските држави од војна на тој начин што преку воената интервенција врз Југославија ќе ја спречи Велика Британија да создаде фронт на Балканот против Германија.

Германскиот став бил дека Југославија и Грција станале жртви на англиската политика и за тоа треба да ја платат цената. Во разговорот амбасадорот Ритхофен ставовите ги поткрепил со докази до кои претходно германските служби дошле, меѓу другото во таа прилика посочил;

„Германија поседува документација до која дојде откако Франција капитулираше а која потврдува дека Југославија водела политика против Германија уште од 1939 година. Имаме докази дека меѓу генералштабот на војската на Југославија и Франција и Велика Британија имало блиска соработка“²⁴⁶. Но и покрај ваквите докази Германија се залагаше за разбирање и соработка кои довеле до потпишување на Договорот на 25 Март 1941 година во Виена, со кој Германија и го гарантираше на Југославија територијалниот интегритет и за разлика од Бугарија, Југославија била ослободена од обврските да биде ставена нејзината територија на располагање за германската војска. Југославија требаше само да соработува²⁴⁷.

²⁴⁶ Войната на Балканите и новите граници в бивша Југославија (Април-Август 1941). От надежда към покруса: Западна Македонија в българската външна политика (1941-1944), Николай Кочанков

²⁴⁷ Дипломатически документи по участието на България във Втората световна война. Дневници на Министерството на външните работи в правителствата на Георги Кьосеиваиов, проф. Богдан Филон,

Откако воениот напад на Југославија се одвива според планот и германските трупи навлегуваат во Македонија уште првите денови, Германија веднаш побарала од Бугарија да се приклучи активно во воените дејствија уште следниот ден по нападот на Југославија. Односно на седми Април 1941 година Германија побарала од Бугарија да испрати војска во Македонија, што било неочекувано за бугарската Влада, барем не веднаш, била затекната од ваквото барање на Берлин. Барањето на бугарскиот амбасадор во Германија Драганов му го соопштил министерот за надворешни работи на Германија Рибентроп. Германија барала од бугарската Влада веднаш да испрати три дивизии во Македонија. Намерата на Берлин била да може германската војска да биде на располагање за Источниот фронт²⁴⁸.

На осми април 1941 година пристигнува и наредбата од Берлин преку која се бара од бугарските власти да бидат објавени информации во бугарските медиуми следната содржина;

„Германија ги направи сите можни напори и работеше пожртвувано за да се зачува мирот на Балканот. И покрај сите заложби на Германија кои и беа на располагање да не дојде до воен судир, Југославија тоа сепак го предизвика потикната од Велика Британија. Германија беше ставена во позиција да нема друг избор освен да мора воено да интервенира“.

Друга важна информација која побарал Берлин да биде објавена во Бугарија била и таа дека официјална Анкара има разбирање за Германија која беше приморана да ја преземе оваа воена акција откако Југославија одлучи да употреби воена сила против неа и да се бори. Воедно да се лиферува и информацијата дека Велика Британија веќе ставила до знаење дека нејзините трупи нема да се борат на Балканот²⁴⁹.

Добри Божилов, Иван Багрянов, Константин Муравиев (1939-1944 г). Составители: Ц. Билярски, И. Гизенко, Софија, 2006, с. 149-150. Софија, 6 април 1941 г.

²⁴⁸ Akten zur deutschen auswärtigen Politik : 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 858. Nr. 397 vom 9. April. Die Gesandtschaft in Sofia an das Auswärtige Amt. Telegramm. Sofia, den 9. April 1941.

²⁴⁹ Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. Kult R. Referat IV b. Südost. Thüm. Berlin, den 8.4.1941. Hora, bulgarische Redaktion. DDD Begriff; Jugoslawische Schuld am Ausbruch des Krieges.

Германското барање за воено присуство во вардарска Македонија првично бугарската Влада го примила со голема внимателност. Причината е нејзиното стравување од напад од Турција ако нејзина војска влезе во Македонија. Посебно за влегување на бугарската војска во Македонија се противел министерот за надворешни работи Иван Попов.

Истотака и бугарскиот цар Борис стравувал од можните последици откако бугарска војска ќе навлезе во Македонија, затоа предлагал да се заземе став дека Бугарија има за цел само да го одржува мирот и редот во Македонија и од тие причини праќа војска, за на тој начин да се направат обиди да се избегне опасноста од можната интервенција од Турција.

Стравувањата се засновале од можноста Турција да се повика на клаузулите на склучениот Балкански пакт и воено да интервенира против Бугарија. Да не дојде до таков случај, Бугарија вложила силни дипломатски напори да ја увери турската Влада дека таа не учествува во нападот на Југославија. Од тие причини не се брзало и со прекинување на дипломатските односи со Југославија и покрај тоа што авиони на југословенската армија извршиле бомбардирања на Кустендил но и и делови на предградијата на Софија во првите моменти од германската интервенција врз Југославија.

Германскиот амбасадор во Софија бил информиран за тоа дека бугарскиот амбасадор во Анкара бил повикан во Министерството за надворешни работи на Турција со оглед на тоа што Југославија веќе побарала од Турција да ги исполни нејзините обврски од потпишаниот Балкански пакт а тоа значи да ја нападне Бугарија.

Германскиот амбасадор во телеграмата од 10 април 1941 година ги информира своите претпоставени во Берлин преку телеграма дека од бугарскиот амбасадор во Турција било побарано да ја објасни ситуацијата во која се наоѓа Бугарија. Бугарскиот амбасадор го убедил турскиот соговорник, државниот секретар во Министерството, дека бугарската војска не учествувала во воените операции против Југославија. Притоа бугарскиот амбасадор бил убеден дека ако Бугарија се вклучи во воените операции, Турција ќе ги

исполни нејзините обврски. Амбасадорот заклучува дека Турција имала веќе впечаток дека Бугарија веќе не е господар на ситуацијата и носењето на одлуките²⁵⁰.

Имено, Бугарија ги прекинала дипломатските односи со Белград дури на 15 април 1941 година откако веќе Југославија капитулирала. Бугарската Влада како во овој случај, одлуките ги носи со претходна координација со Германија. Во Берлин сметале дека не треба Софија да ги прекинува веднаш дипломатските односи со Белград за да не ја иритира непотребно Турција.

На оваа тема Рибентроп испраќа Телеграма до германскиот амбасадор во Софија во која се содржани насоки за тоа како треба да постапува Бугарија спрема Југославија и Грција. Во телеграмата пишува;

*„Во врска со прашањето за односите на Бугарија со Југославија и Грција во дадената ситуација, веднаш стапете во контакт со министерот за надворешни работи на Бугарија и пренесете му дека прекинувањето на дипломатските односи со двете држави е потребно со нас да го усогласи времето и начинот. Без наша согласност да не се постапува. Ние ќе и упатиме предлози дополнително на бугарската Влада за ова прашање“.*²⁵¹

Откако е донесена одлуката за раскинување на дипломатските односи со Југославија, бугарската Влада во образложението како причини го наведува основањето на независна Хрватска и нејзиното признавање од Третиот Рајх, со што фактички Југославија веќе не постои. Како причина за прекилот на дипломатските односи се наведени и авионските бомбардирања на бугарската територија во првите часови од германскиот напад врз Југославија.²⁵²

Имено, планот на Германија бил прикажување на ситуација дека Југославија не постои повеќе како држава а со тоа и обврските на Турција кои произлегуваат од Балканскиот

²⁵⁰ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 861. Geheim Nr. 400 vom 10.4. Der Gesandte in Sofia an das Auswärtige Amt. Telegramm. Sofia, den 10. April 1941.

²⁵¹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 865-66. Citissime Nr. 508. RAM 121. Für Gesandtet persönlich. Der Reichsaußenminister an die die Gesandtschaft in Sofia. Telegramm. Sofia, den 11. April 1941.

²⁵² Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. Bd 2, S. 177881, No 422. Bulgarien. 15. IV. 1941.

пакт се непостоечки. Имено, формирана е независна држава Хрватска, основана е Влада на Србија под менторство на Германија, останатите делови се поделени на окупациони зони.

*

Откако уследило брзото навлегување на германската војска во Македонија и продорот на италијанците од Запад, Владата во Софија го менува првичниот став на внимателност и воздржаност и одлучува дека треба што поскоро нејзина војска да влезе во Македонија. Ваквата промена на ставот се должи на стравувањата дека ќе настанат проблеми со Италија која веќе навлегла во реоните Охрид, Струга, Дебар, Гостивар и Тетово за кои Бугарија сметала дека треба да бидат под нејзина контрола.

Токму од овие причини бугарската Влада во следните денови праќа позитивен одговор до Берлин и се заблагодарува за доверувањето на можноста нејзина војска да влезе во Македонија²⁵³. Притоа деталите за правата и должностите на Бугарија на територијата на вардарска Македонија е оставено да бидат усогласени подоцна.

Германскиот амбасадор во Софија Рихтовен на 14 април пишува во телеграма до Берлин дека постои големо разочарување во Бугарија вклучително и во владејачките кругови дека италијанските трупи навлегуваат во Охрид, кој Бугарија го смета за свое историско свето место.

Германскиот амбасадор во телеграмата до Берлин ја опишува детално ситуацијата која владее во Софија и можните опасности кои можат да се појават ако се случи големо народно незадоволство. Имено, информацијата за влегувањето на Италијанците во Охрид одекнала како бомба во Софија. Во јавноста се засилите критиките против царот Борис и Владата дека тие не прават доволно за да ги заштитат националните интереси на Бугарија. Заземањето на Охрид од Италија германскиот дипломат ценел дека ќе има

²⁵³ Филов, Б. Цит. съч., с. 305; Предишни ден Б. Филов прочита пред Народното собрание една декларација, в която дава оценка на вътрешното и международното положение на България. Загатва и за предстоящо развитие на въпроса за Македония. — Филова, Е. Дневник Май 1939 - 15 август 1944 г. София, 1992, страна 80.

несогледливи последици во однесувањето на Бугарија. За да се подигне расположението на бугарскиот народ потребно е да се остави впечаток дека Македонија ќе и припадне на Бугарија. На тој начин ќе се зголеми поддршката на населението во Бугарија спрема Германија и Фирерот а воедно ќе биде зајакната и поддршката на Царот Борис и Владата кај народот и тие ќе можат да ги обезбедат девизиите кои Германија ги бара од Бугарија да ги стави на располагање во југоисточна Србија и Македонија за да бидат сузбиени шовинистичките и бандитски елементи меѓу Бугарите но и локалните Македонци. Во спротивно, ваквите елементи ниту царот Борис ниту Владата нема да можат да ги сузбијат, ценел амбасадорот.

„Постои опасност да се повтори ситуацијата како таа во 1917 година, кога Владата ги игнорираше раширените информации меѓу народот дека на Бугарија треба да и припадне цела Добруца, што беа максималистичките барања раширени меѓу народот кои Владата не можеше да ги исполни и како последица на таквата ситуација настана револт кај народот што влијаеше врз состојбата на фронтот и незадоволство кај војската и ја втурна државата во голема нестабилност“²⁵⁴, се вели во извештајот.

Владата стравувајќи од можниот револт кај народот како и таквиот развој на настаните да биде искористен од опозицијата за да ја сруши, почнала силна пропаганда со ширење информации дека дошол моментот кога е постигната историската цел за национално обединување со приклучувањето на Македонија кон Бугарија.

На ваквите дезинформации реагираше Германија. А со цел да престане натамошното ширење на ваквите невистини Рибентроп испратил Телеграма до германскиот амбасадор во Бугарија на 14 април 1941 година во која тој бара да им биде пренесено на бугарските власти дека за судбината за Македонија ќе се решава по зваршувањето на војната. Рибентроп во споменатата телеграмата бара да им биде пренесено на бугарските власти следното:

„За судбината на различните територии и региони кои припаѓаат на Југославија, ќе биде одлучувано подоцна откако ќе заврши војната. Токму затоа моментално не може да се поставуваат политички цели и да се одредуваат идни граници на македонската

²⁵⁴ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 885-86. Citissime Nr. 424 vom 16.4. Der Gesandte in Sofia an das Auswärtige Amt. Telegramm. Sofia, den 16. April 1941.

територија. За пропаганди цели во југословенска Македонија може да се дозволи да се користи само паролата „Надвор од Белград“. Притоа, треба да им се нагласи на бугарските власти дека треба да биде земено во предвид дека ширењето на пропаганда, не треба да се случува во деловите од југословенска Македонија во кои е присутна Италија, истоака и меѓу македонските жители на македонската територија која е во состав на Грција“.²⁵⁵

Ваквото постапување на Германија во однос на нивните намери кон Македонија било неочекувано за властите во Софија. Со цел да се разјасни ситуацијата во однос на прашањето за Македонија, бугарскиот цар Борис побарал средба со Хитлер. На средбата со германскиот амбасадор во Софија, бугарскиот министер за надворешни работи Иван Попов, му кажал дека на последната средба меѓу Хитлер и царот Борис во Бергхоф во 1940 година, фирерот се изјаснил дека кога царот има нешто при срце, да му го каже тоа лично а фирерот е подготвен да ги исполни неговите лични барања. Токму сега е дојдено времето за една таква лична средба²⁵⁶.

Наредено му било на бугарскиот амбасадор во Берлин Драганов веднаш да преземе мерки за да се организира бараната средба. Драганов побарал прием кај Рибентроп, но бил примен од државниот секретар Вајзсакер преку кој го изнел барањето на царот за средбата. Притоа посочил дека Царот е на располагање било кое време и место на кои му одговара на Хитлер за да се одржи средбата. Царот изразил желба средбата да има личен карактер, затоа нема да го придружува министерот за надворешни работи или друг бугарски функционер. Од Берлин стигнал одговор дека Хитлер е подготвен царот на Бугарија да го прими и го кани на 19 април 1941 година во резиденцијата Соненбад а за таа цел Фирерот ќе испрати специјален авион во Софија за царот Борис да допатува во Германија. Борис прифатил.²⁵⁷

Во меѓу време на 17 април 1941 година министерот за надворешни работи на Германија Рибентроп испраќа телеграма до амбасадорот во Софија во која е содржана германската

²⁵⁵ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 879. Zu Pol. IV 1652 g. Für Benzler. Auf Telegramm Nr. 407 vom 11.4. Nr. 220 vom 14.4 vom Sonderzug. Nr. 525 vom 15.4 vom Auswärtigen Amt. Der Reichsaußenminister an die Gesandtschaft in Sofia. Telegramm. Sonderzug RAM, den 14. April 1941.

²⁵⁶ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 891. Pol. I M 825 g. R.s g. Telegramm, den 14. April 1941.

²⁵⁷ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 890. St. S Nr. 256. Aufzeichnung des Staatssekretärs. Berlin, den 16. April 1941.

одлука кои делови треба да и припаднат на Бугарија. Во телеграмата се наведува дека на бугарската армија и е дозволено да ги заземе;

1. Од Тракија, делот на исток од демаркационата линија Мустафа паша, Деде Агач до линијата на Струма на запад.
2. Од Македонија, но само привремено, од линијата Пирот, Врање, Скопје, Вардар па се до грчката граница.

Присуството на германските воени зони се веќе определени од страна на врховната команда на Вермахтот и тие ќе бидат доставени дополнително.

Сепак ве замолувам, да ја известите бугарската Влада и притоа да и приложите дека запоседнувањето на посочените области во Македонија се од привремен карактер. Имаме ви предвид, во најможна брза прилика да одржиме средба со бугарската Влада на која ќе им ја преставивме времената регулатива поврзана со Македонија²⁵⁸.

Во делот за територијата во Тракија која и е дадена на Бугарија, не пишува во телеграмата дека таа се однесува времено. Додека пак за означените територии во Македонија е потенцирано два пати дека се даваат под контрола на Бугарија само времено и се навестува дека ќе следува скоро правно регулирање на статусот на Бугарија во Македонија, кој ќе биде подоцна на 25 април 1941 година е уреден со Спогодбата потпишана меѓу поверникот во Министерството за надворешни работи на Германија Карл Клодиус и Иван Попов, министерот за надворешни работи на Бугарија.

Додека таква спогодба не постои за териториите во Тракија кои Германија и ги препуштила на Бугарија. Тоа упатува дека Германија имала други планови за Македонија кои се разликувале од тие на Бугарија, кои биле сосема јасно презентирани многу пати од бугарската Влада пред германските власти, дека Бугарија ја смета Македонија за составен дел од својата држава и историја.

На средбата која се одржала на 19 април 1941 година за која не постои официјална белешка во архивата на Министерството за надворешни работи на Германија, најверојатно затоа што била третирана дека е од личен карактер, но за неа дознаваме од записникот кој е воден од разговорите меѓу Рибентроп и неговиот италијански колега Чано на 22 април 1941 година во Виена. Имено, царот Борис го убедува Хитлер дека градот Солун природно припаѓа на Македонија и дека едно без друго, т.е. Македонија без

²⁵⁸ Марјан Димитријевски, Третиот Рајх и Македонија 1941-1945 - документи, ИНИ, 1995.

Солун и Солун без Македонија, не егизистира. Но убедувањето останало без резултат. Но царот Борис успеал да издејствува од Хитлер градот Охрид да биде под бугарска контрола. Поради ваквата одлука италијанската војска подоцна се повлекува од Охрид.

На споменатата винеската конференција на 22 април 1941 година на која се разговарало за распределбата на териториите меѓу Германија и Италија на веќе поранешното Кралство Југославија, во однос на Македонија каде што се јавил спор меѓу Италија и Бугарија за тоа каде треба да се протега граничната линија, Рибентроп на Чано му соопштил:

„Фирерот му соопшти на царот Борис, без оглед колку и да има симпатии за неговото барање, сепак јасно му кажа дека за прашањето за Македонија ќе се одлучува после завршувањето на војната. Ве замолувам оваа порака да му ја пренесете на Мусолини“.²⁵⁹

Однесувањето на Германија во однос на барањата на Бугарија кон Македонија упатуваат дека Берлин не бил искрен кога ги давал ветувањата на Бугарија дека ќе и припадне најголемиот дел од Македонија, но за тоа ќе се одлучува кога ќе заврши војната. Ваквите ветувања биле истакнувани во текот на преговорите за вклучување на Бугарија во Тројниот пакт како и подоцна кога за тоа било проценето за потребно за да се овозможи поддршка на домашната јавност за прогерманската политика на царот Борис и Владата и да овозможат и издејствуваат од Бугарија да се вклучи и со војска во деловите на Србија и Вардарска Македонија а со цел да го обезбедуваат теренот од бандите и да го неутрализираат отпорот од населението.

Првичниот ентузијазам кој бил присутен кај бугарскиот естаблишмент во првите денови од германскиот напад врз Југославија дека Бугарија конечно ќе го исполни својот историски сон, почнуваат да спласнуваат за неколку недели. Реалноста во која била доведена Бугарија во однос на нејзините барања и очекувања кон Македонија, е разјаснета со потпишувањето на Спогодбата на 24 април 1941 година помеѓу германскиот владин пратеник Карл Клодиус и министерот за надворешни работи Иван Попов, со која се уредуваат правата и обврските на Бугарија во вардарска Македонија.²⁶⁰

²⁵⁹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: F 15/056-45. RAM 24 Aufzeichnung des Gesandten Schmidt (Büro RAM). Aufzeichnung über die Unterredung zwischen dem Reichsaußenminister Ribbentrop und dem Grafen Ciano in Wien im Hotel Imperial am 22. April 1941. Wien, den 22. April 1941.

²⁶⁰ Archiv des Auswärtigen Amtes, Deutsche Gesandtschaft, Sofia, Bulgarien Clodius-Abkommen“ von 1941 über Mazedonien und Pirot.

Согласно спогодбата, на Бугарија и се остапува времено административно управување и да се грижи за редот и безбедноста во голем дел од вардарска Македонија додека пак Германија го задржува и понатаму сувереното право врз територијата на вардарска и егејска Македонија.

Германија го задржува целосно право да ги користи сите рудни богатства, минерали и сите други ресурси. Спогодбата содржела клаузули со кои Германија има неограничено право на користење на ресурсите на територијата на Македонија до кои бугарската војска евентуално би дошла. По директна наредба на Хитлер рудникот за бакар во Македонија, Љуботен како и другите рудници и ресурси потребни за германската индустрија, се ставени под директна германска контрола.²⁶¹

Бугарија била обврзана да ги преземе долговите на Југославија спрема Рајхот процентуално на територијата која и е доверена да ја администрира, но и да ги сноси трошоците за германските воени построенија на територијата на Македонија.

Согласно Спогодбата, Бугарија за сите преземени мерки и активности на териториите кои и се доделини да ги администрира и да се грижи за редот и безбедноста, одговара пред командата на воените сили на Германија.

Со Спогодбата е јасно утврдено дека Германија е суверен на територијата на Македонија до крајот на војната, додека не се донесат конечни одлуки за судбината на Македонија на мировна конференција. Притоа за цело време бугарските служби и војска во Македонија имаат третман на потчинети спрема Третиот рај. На Бугарија не и било дозволено да презема без дозвола на германската воена команда ниеидна значајна воена активност.²⁶²

За односот на Германија кон барањата на Бугарија во однос на Македонија зборува содржината на телеграмата од 24 април 1941 година во која специјалниот преставник на

²⁶¹ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: F 15/056-45. RAM 24 Aufzeichnung des Gesandten Schmidt (Büro RAM). Aufzeichnung über die Unterredung zwischen dem Reichsaußenminister Ribbentrop und dem Grafen Ciano in Wien im Hotel Imperial am 22. April 1941. Wien, den 22. April 1941, страна 2.

²⁶² Archiv des Auswärtigen Amtes, Deutsche Gesandtschaft, Sofia, Bulgarien Clodius-Abkommen“ von 1941 über Mazedonien und Pirot.

Министерството за надворешни работи Карл Клодиус го известува Рибентроп за разговорите што ги имал со царот Борис и министерот за надворешни работи Иван Попов. Во телеграмата Клодиус пишува дека Бугарија е согласна со германските позиции за користењето на рудните богатства, минерални суровини и други богатства во Македонија како што претходно е договорано. Без оглед на поставените нивни услови разговорот што го имал со царот Борис поминал во пријателска атмосфера без забелешки од негова страна. Додека на средбата со министерот за надворешни работи Иван Попов било разговарано за специјални економски и финансиски побарувања кои Германија ги имал спрема Бугарија но тие на крајот се уредиле на задоволство на Берлин.

*„Спогодбата е прифатена како што е од нас предложена без забелешки и утре, како што е усно договорено со министерот Попов, ќе биде потпишана. Мое мислење е дека ќе биде подобро, за ако треба во иднина да ја оспориме нејзината официјалност, да размениме само парафирани потписи со министерот Иван Попов“.*²⁶³

Оваа телеграма е евидентирана со датум 24 април 1941 година, истиот ден кога е потпишана и Спогодбата. Во забелешката од страна на Архивот на Германија за овој документ пишува дека Телеграмата е очигледно составена касно вечерта на 23 април 1941 година но е испратена до Берлин во раните утрински часови.²⁶⁴

Со ваквите наметнати услови и статус на Бугарија во Македонија кои биле утврдени во склучената Спогодба, пропаднале надежите на Бугарија дека може да издејствува сигурни гаранции дека ќе ја припои Македонија. Наместо тоа, Софија добила повторно само декларативни ветувања. Станало јасно дека Бугарија не може да обезбеди признат статус на ослободител на Македонија при влегувањето со војската, како што посакувала и тоа го промовирала во јавноста. Германија го повторила ставот и при чинот на потпишувањето на Спогодбата дека за иднината на Македонија ќе се решава кога ќе зварши војната.

Всушност главната обврска на Бугарија со Спогодбата била да се борат за Германците против нападите од партизаните а со цел германската војска да може да се ослободи за

²⁶³ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 274/177 919-20. Citissime Nr. 454 vom 24.4. Die Gesandtschaft in Sofia an das Auswärtige Amt. Für Herrn Reichsaußenminister. Telegramm. Sofia, den 24. April 1941.

²⁶⁴ Ibidem. Offensichtlich der Abend des 23 April. Das Telegramm wurde vermutlich am späten Abend des 23 April aufgezeichnet und in den frühen Morgenstunden des 24. April abgesandt.

воените операции на Источниот и Западниот фронт во Европа. Воедно Софија да ја преземе и грижата за административните обврски и одржување на јавниот ред и мир.²⁶⁵

*

Влегувањето на бугарската војска во Македонија и праќањето бугарски чиновници за вршење на јавните и административни работи, Владата во Софија го прогласила за обединување на бугарските земји. Ваквите прокламации биле во функција за пропагандни цели и подигнување на моралот на народот за обезбедување што поголема поддршка за Владата од народот за учеството во војната на страната на Германија.

Всушност Владата го лажела сопствениот народ дека Македонија е веќе составен дел на Бугарија, иако согласно меѓународното воено право, Бугарија во Македонија била фактички веќе во војна и имала улога на окупатор.

Поради практиката на бугарската Влада се погласно и јавно да тврди дека Македонија е составен дел на Бугарија, од германска страна во првичниот период биле преземани дипломатски мерки како упатување забелешки, дополнителни објаснувања за статусот на Бугарија во Македонија.

Имено, иако поканет амбасадорот на Германија во Софија Херберт фон Рихтховен, тој одбил да присуствува на седницата на бугарското Собрание на 14 мај 1941 година на која премиерот Богдан Филев се обратил до народот. Причината за отсуството на амбасадорот фон Рихтховен е дека премиерот Филев и другите владини преставници изјавуваале дека Бугарија ја анектирала Македонија, иако одлуките за варадрска и егејска Македонија се воено-временски одлуки и не значат во никој случај и на било кој начин, припојување кон Бугарија.²⁶⁶

Како дополнителен показател за статусот на Бугарија во Македонија, упатуваат и географските карти кои се објавувани во овој период на кои вардарска и егејска Македонија се означени како окупациони зони на Германија под администрација на Бугарија.²⁶⁷

²⁶⁵ Николай Кочанков, *Војната на Балканите и новите граници в бивша Југославија (Април-Август 1941)*.

²⁶⁶ Иван Войников, *ГРАНИЦИТЕ НА БЪЛГАРИЈА 1940-1947 г.*

²⁶⁷ Ibidem

Ова го потврдува и новиот германски амбасадор во Софија Адолф Хајнз Бекерле (Adolf Heinz Beckerle) во телеграма до Берлин во која известува дека бугарската Влада била многу иритирана откако е објавена Карта од Европа, на која Македонија и Тракија биле означени дека припаѓаат на германските командни зони.²⁶⁸

Вардарска Македонија во бројни документи на Германија од овој период официјално е заведена и се третира како германска окупациона зона која е привремено дадена на Бугарија да ја администрира. Никаде не стои дека е дел од Бугарија. Нема таков правен акт, уште помалку признавање на таквото право на Бугарија од страна на Германија или пак друга држава. Согласно меѓународното воено право Германија била врховен наредбодавец и суверен на окупационата зона Македонија.

Поткрепа за правниот статус и преземени задачи на Бугарија во Македонија согласно Спогодбата од 24 Април 1941 година е и објавата на Антон Козаров, обласниот бугарски директор на Скопската област, кој издал Заповед во кој се вели дека од 26 Април 1941 година почнуваат да важат законите на Бугарија. Притоа, никаде не е посочено дека станува збор за обединување со Бугарија. Иако бугарската Влада преку силната пропаганда што ја водела, го преставува нејзиното присуството во Македонија како национално обединување преку присоединување на вардарска Македонија кон Бугарија.²⁶⁹

Друг показател во овој однос е и внимателноста на Царот Борис кога требало да се изјаснува за статусот на Бугарија во Македонија. На трети во Октомври 1942 година кога бил во посета на Македонија, во говорот во Скопје, тој не споменал ниту еднаш обединување на Македонија со Бугарија. Туку го зваршил говорот со зборовите дека посакува Македонија да го најде достоиното место во идниот поредок. Притоа командантот на петтата бугарска армија Васил Бајдов реагирал поради ваквото изјаснување на царот и сугерирал тој дел од говорот да не биде објавен во весниците. Сепак царот Борис наредил да биде отпечатен во весниците така како што е составен и како што веќе го кажал.²⁷⁰

²⁶⁸ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2005, страна 184.

²⁶⁹ Весник „Македонија“, бр. 2, Скопие, 3 мај 1941 г. Българска администрација във Вардарска Македонија през 1941 – 1944 година и съдбата на еврејското население, Спас Ташев.

²⁷⁰ Българска администрација във Вардарска Македонија през 1941 – 1944 година и съдбата на еврејското население, Спас Ташев. Страна 3

Оваа ситуација упатува и на разликите кои постоеле меѓу Царот Борис и Владата во врска со почитувањето на германскиот став за Македонија. Имено, царот Борис бил повеќе внимателен во споредба со Владата, што пак е разбирливо од аспект на тоа што Владата стравувала од губење на својата поддршка во Парламентот каде била прилично изложена на големи критики од опозицијата, но и поради сензитивноста на јавноста кога станува збор за националните прашања.

На територијата на Македонија како германска окупациона зона германската војска од влегувањето во април 1941 година до повлекувањето во ноември 1944 година била постојано стационирана на територијата на Македонија а чиј број се зголемува постојано, посебно од 1943 година што е последица на капитулацијата на Италија. Потврда за тоа е нотата на американскиот конзул во Инстанбул од седми август 1943 година во која се наведува дека добил информација од разузнавачки извори дека само помеѓу Гевгалија и Скопје се забележани шест композиции возови со германски војници²⁷¹.

Според извештајот на военото аташе на Германија во Софија од јули 1944 година на територијата на вардарска Македонија биле стационирани вкупно 20. 924 германски војници. Покрај германска војска во Македонија дејствувале и други служби на Третиот рајх-полициски структури, разузнавачки служби со командни центри задолжени за Македонија.

Ваквата ситуација често пати доведувала до двовластие што предизвикувало бројни недоразбирања меѓу германските власти и бугарската администрација во Македонија. За Бугарија тоа значело двовластие, додека пак Германија сметала дека постапува согласно Договорот и Спогодбата според кои бугарските службеници и војска, се потчинети на германската врховна воена команда.

*

²⁷¹ Kitroeff Alexandros, Documents: The Jews in Greece 1941 – 1944 – Eyewitness Accounts, B: Journal of the Hellenic Diaspora, Vol. XII, Pella Publishing Company, New York 1985–10, p. 20

Потребно е да се нагласи дека вардарска Македонија како и егејска Македонија со градот Солун имаат стратешко значење за Германија на Балканот и токму затоа таа ја задржува својата директна контрола.

Со оглед дека Македонија претходно немала статус на држава ниту пак постоела силна организација на која ќе може Германија да се потпре за во нејзино име да остварува власт, токму од тие причини Берлин одлучува да ја овласти Бугарија да се грижи за администрирањето во вардарска Македонија, без западните делови, кои биле дадени на Италија.

Покрај вардарска и егејска Македонија, истотака стратешко значење за Германија има и Србија, каде по капитулацијата на кралска Југославија, Германија формира марионетска привремена Влада на чело со дотогашниот началник на полицијата во Белград Милан Ачимовиќ на 1 Мај 1941 година а покасно на 29 август истата година се формира истотака под нејзино покровителство, Влада за национален спас на чело со Милан Недиќ.

На тој начин се до крајот на војната односно повлекувањето на германските војски, суверен на територијата на вардарска, егејска Македонија и стара Србија е Германија.

Статусот на Бугарија во Македонија

Довербата меѓу Германија и Бугарија и по потпишувањето на Договорот за пристапување на Бугарија кон Тројниот пакт не била на високо ниво. Германија немала целосна доверба во Бугарија уште на почетокот од нејзиното влегување во Тројниот пакт. За тоа говори и Извештај на Министерството за надворешни работи од 31 октомври 1941 година во кој се вели дека во рамките на амбасадата во Софија е поставен разузнавачки центар преку кој се следат внимателно активностите на бугарските власти но и други непријателски активности во Бугарија. За таа цел бил ангажарин персонал за постојано да ги прислушуваат лицата кои се од интерес.²⁷²

Недовербата на Германија во капацитетите на Владата на Бугарија била резултат и на нејзината слаба поддршка во Парламентот но и во јавноста. Берлин имал голема недоверба особено кон еден дел од министрите, посебно спрема министерот за надворешни работи Иван Попов, кој бил не сигурен во исправноста на Бугарија да влезе во сојуз со Германија, притоа се обидувајќи да води политика и да верува дека Бугарија ќе може да го задржи неутралниот статус. Политика која не кореспондирала со реалните состојби на политичката и воената констелација на Балканот и позицијата на Бугарија, посебно откако со помош на Германија, која извршила притисок врз Романија, на Бугарија и е вратена Добруџа. Попов не уживал углед кај Германците кои го сметале за „тажна фигура“ на бугарската политичка сцена, како што се изјаснувале во своите извештаи германските дипломати за него.

Германија уживала голем углед и поддршка во националистичките политички кругови кои биле се посилни, како и во редовите на војската, а царот Борис изградил блиски врски со Хитлер. Како што веќе е споменато, Германија планирала и рушење на Владата на Богдан Филев преку воен преврат, ако таа продолжела и понатаму да го одолговлекува потпишувањето на Договорот. Клучен месец бил јануари 1941 година, кога конечно премиерот Филев се сложил да го потпише пристапувањето кон Тројниот пакт соочувајќи се со реалноста дека може само така да се задржи на власт.

²⁷² Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. Referat IV. b Südost. Thüm Berlin den 31 Oktober 1941. Aufzeichnung. Betr. Rundfunkaußenstelle Sofija. Herrn LR Dr. Schirmer.

Одлуката на Владата за влегување на Бугарија во Тројниот пакт со што фактички влегува во војната, прави напори да ја оправда во јавноста преку ширење на информациите дека Бугарија на тој начин ќе го оствари историскиот сон - да ја приклучи Македонија. Непосредно пред влегувањето на војската и администрација на 26 април 1941 година во Македонија започнува и силна бугарска пропаганда за убедување на бугарската јавност дека се исполнуваат историските национални цели што пак било спротивно на реалноста а во овој период креатор и господар на состојбите била Германија.

Иако уште во првите денови по влегувањето на германската војска во вардарска Македонија настануваат големи разочарувања во Владата во Софија ,откако германските воени власти ја задржале српската администрација преку која ја спроведувале својата власт во Македонија. Посебно била иритирана бугарската Влада откако се прошириле информации дека српската администрација издавала наредби да бидат симнувани бугарските знамиња кои во меѓувреме биле истакнувани на куќите од страна на некои семејства во Македонија а притоа германските воени власти не реагирале. Непостапувањето на германските воени власти предизвикувало голем револт кај бугарската Влада. И по потпишувањето на Спогодбата на 24 април 1941 година и влегувањето на бугарска војска и администрација во Македонија, недовербата и недозрабирањата продолжиле.²⁷³

Меѓу првите недоразбирања биле поврзани со управувањето на Радио Скопје. Имено, германските власти одбиле да им дадат на бугарските власти да постават свое раководно лице на Радио Скопје. Отако германските војски влегле и го зазеле Скопје, Александар Лане военото аташе на Германија во Софија добил задача од Берлин да допатува во Скопје за да го организира почетокот на емитување радио програма од Скопје а со цел да се зајакне влијанието врз населението. До извештајот до Министерството за надворешни работи, аташето наведува дека Радиото откако било заземено било целосно ставено под контрола уште рано изутрината на 10 април 1941 година и веднаш биле преземани неопходните технички работи и истиот ден било ставено во функција со

²⁷³ Българска администрација във Вардарска Македонија през 1941 – 1944 година и съдбата на еврејското население, Спас Ташев. Страна 5. Показания на Спиро Китинчев пред ОЗНА, Скопие, 09.04.1945, в: Българското управление във Вардарска Македония (1941 – 1944), Документален сборник, София 2011, страна 407 – 408.

емитување програма која претходно била дозволена од страна на д-р Хартман, одговорен за пропаганда во Министерството за надворешни работи.

Следните денови со одлука на амбасадорот во Софија било одредено Радио Скопје да биде вклучено во планот за спроведување на пропагандата, не само во Македонија, туку и во други делови на Југославија.

Аташето Александар Лане известил за недоразборањата кои настанале со бугарските власти кои имале намера да го стават по своја контрола радиото во Скопје како еден од важните инструменти за спроведување на бугаризацијата во Македонија. Но германските власти не го дозволиле туку радиото го ставиле под своја управа, иако согласно Договорот за пристапување на Бугарија кон Тројниот пакт, требало да и биде предадено управувањето со Радио Скопје. Но германските власти да ја избегнат договорена обврската побарале од бугарската Влада да исплати 250.000 Рајхсмарки на фирмата Телефункен, која ја поставила опремата на радиото.²⁷⁴

²⁷⁴ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Notiz für den Herrn Reichsaußenminister von Dr Fritz Hesse Gesandtschaftsrat. II 26/4/41

Обидот за бугаризација на Македонија

Бугарија сметала дека може со силна пропаганда да спроведе бугаризацијата на населението во Македонија и дека на тој начин ќе овозможи услови да ја спроведе главната цел-припојување на Македонија кога ќе дојде време да се одлучува за нејзината иднината, односно по завршувањето на војната, како што бил ставот на Германија.

За таа цел била основана и посебна служба за пропаганда во рамките на Министерството за внатрешни работи која била именувана како Национална служба за пропаганда, која заедно со полицијата и тајната служба, биле задолжени да го спроведат процесот на бугаризација на населението во Македонија.

Бугарските власти сметале дека ако успешно ја спроведат бугаризацијата тогаш ќе успеат да ја припојат Македонија. Токму затоа процесот на спроведување на бугаризацијата бил главна задача на службите кои биле пратени во Македонија.

Пропагандата се одвивала со паролата „Еден народ, една држава, еден цар“. Според Министерството за внатрешни работи во Софија паролатата ја искажувала целата борба на бугарското Царство низ историјата и во неа се содржани целите на бугарскиот народ за негов развој на Балканот и дека во неа е содржана основата за политичките задачи“.

Во натамошното објаснување на Министерството се вели дека главна цел на Владата треба да биде спречување на силите кои се пречка и штетни за обединување на бугарски територии и кои стојат на патот за национално обединување.

Како пречка за реализација на поставените цели на Бугарија во Македонија, во прв ред биле Србите, Србоманите,²⁷⁵ Албанците, Турците, Цинцарите, Циганите, Евреите, Ерменците.

Министерството за внатрешни работи на Бугарија изготвило план со наслов „Политички задачи во Македонија“. Во планот е изложено дека централен проблем за лошата состојба во Македонија е раширениот дух (мнение, свест) меѓу населението од страна на

²⁷⁵ Со називот Србомани биле именувани Македонците кои се противеле јавно на бугаризацијата и одбивале да прифатат дека Македонците се Бугари.

србомански и комунистички елементи а со цел тоа да се спротивставува на политиките на Бугарија. Имено, за отпорот на кои наидуваа бугарските власти од населението во Македонија упатува и документот на Министерството за внатрешни работи во Софија во кој се изнесуваат причините за отпорот кој постои кај населението, во кој се нагласува:

*„Администрацијата која е пратена на служба во Македонија, не е ништо полоша од таа во стара Бугарија, не може во неа да го бараме проблемот. Духот е поттикнат од странските пропаганди, меѓу кои спрската, комунистичката и други, кои кај населението предизвикуваат несигурност и страв за исходот од војната“.*²⁷⁶

Министерот за внатрешни работи Грабовски за оваа проблематика го изнесувал ставот дека за разлика од Србоманите, против кои полицијата се борела со други средства²⁷⁷ (се мисли на примена на насилни методи) за што нема дилеми од било која инстанца во Бугарија, но специфичен проблем за бугаризацијата во Македонија бил проблемот со малцинствата, но овој проблем сметал тој не е задача на администрацијата, туку тоа треба да биде политичка задача на Владата²⁷⁸.

Во плановите на министерот за внатрешни работи Грабовски како клучен проблем во Македонија биле наведени малцинствата во прв ред Србите, Турците, Евреите, Цинацарите, Албанците, Циганите.

*„Со сите средства Бугарија мора да биде претворена во еднонационална држава. Тоа го разбира секој од нас. Токму затоа проблемот/прашањето со малцинствата во Македонија треба да биде специјална активност на Владата“.*²⁷⁹

Во планот на Министерството за внатрешни работи кој се однесувал на спроведување на успешна бугаризација на Македонија, прашањето со малцинствата е претставен како еден од главните проблеми за припојување на Македонија кон стара Бугарија.

Откако почнал да се засилува отпорот против бугарските власти, Владата во Софија одлучила да ја засили пропагандата и репресивните мерки против Комунистичкото

²⁷⁶ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2005. Vgl. ZDA, Fond 264/1/458, Bl. 61

²⁷⁷ Се мисли на примена на насилни методи со примена на сила со оружје, затворање, интернирање, присилна работа итн.

²⁷⁸ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2005. Über die Richtlinien der nationalen Propaganda in den neuen Gebieten vgl. ZDA, Fond 264/1/463, Bl. 1-32.

²⁷⁹ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2005. Über die Geschichte dieser Gebiete vgl. Sugar/ Lederer 1969, Poulton 1991, Seewann 1992, Karakasidou 1997, Glenny 1999.

движење кое било носител на отпорот. За изненадување на бугарските власти било што во отпорот се вклучувале се повеќе млади луѓе, жени и ученици. Ваквата состојба бугарските власти се обиделе да ја престават преку ширеле пропаганда дека зад отпорот стојат Евреите кои биле врбувани од Комунистичката партија на Југославија да се борат против Бугарија.

*

Во спроведување на процесот на бугаризација на населението Владата во Софија гледала единствена можност за успех во намерата да ја приклучи Македонија кон Бугарија откако не успеала да издејствува од Германија да и биде признато правото на поседување на Македонија, туку Берлин го задржал ставот дека за судбината на Македонија ќе се одлучува кога ќе заврши војната.

Согласно новата стратегија за борба за обезбедување на признавање на правото врз Македонија, бугарската Влада сметала дека чистите териториите со бугарско население во Македонија, ќе бидат цврст аргументи на преговарачката маса да се одлучи да биде Македонија соединета со Бугарија кога ќе дојде време да се одлучува.

Бугарската Влада имала план за голема и обединета Бугарија, со национално чисто бугарско население, која ќе биде дел од новиот поредок во Европа, за кој зборува германскиот водач Хитлер.

Согласно ваквиот план бугарската Влада почнала да спроведува протерување и раселување на население во Македонија кои бугарските власти го сметале за опасност за создавање на еднонационална бугарска држава. Воедно постоеле планови за населување бугарски колонисти во вардарска и егејска Македонија. Во оперативните планови за бугаризација на Македонија преку раселување на население и доселување на бугарски колонисти како главни задачи кои требало да бидат исполнети биле наведени;

- ✓ Ослободување на териториите од странско население.
- ✓ Крвно владеење²⁸⁰ на регионите и нивно колониизрање.
- ✓ Да не се дозволува да се населуваат непожелни елементи.

²⁸⁰ Се мисли на население со цврста бугарска свест потврдена со поколенија наназад.

- ✓ Регионите да се исчистат од странски елементи како српски и грчки колонисти. Турци, Цигани, Евреи, Ерменци.²⁸¹

Бугарската Влада пред да влезе со воени и полициски единици во Македонија имала изворни сознанија од теренот и била детално информирана дека политичката состојба и мнозинското мнение на населението во Македонија е неповолно за Бугарија и во многу нешта се разликувала од состојбата во Јужна Добруца. Токму затоа бугарските власти очекувале дека ќе се соочат со отпор од населението во Македонија и токму затоа Владата во Софија ја третираше Македонија како воена зона бидејќи очекувала воени дејствија против нејзините воени и полициски сили од страна на непријателски елементи. Од овие причини Владата сметала дека треба да презема активности спрема непријателските елементи-да дејствува тие да бидат принудени да ја напуштат Македонија што е можно побрзо.

Во Министерството за внатрешни работи во Софија во чии рамки се спроведуваа планот за бугаризација на Македонија, изработиле конкретни планови за протерување на српските и грчките колонисти од Македонија а кои биле доселени по завршувањето на балканските војни и после Првата светска војна. Според насоките од Владата, планот е потребно да се спроведува со силно темпо и консеквентно.

Во документ на Министерството за внатрешни работи на Бугарија за протерување на население од Македонија пишува;

„Српските колонисти мораат да бидат принудени да се вратат назад во Србија. Ситуацијата со грчките колонисти ќе биде потешка, затоа што тие не можат да се вратат денеска во Турција. Но, грешките на грчката и англиската политика не смее да биде на товар на Бугарија. Спроведувањето на расниот принцип не важи само за евреите, туку и за грците и сите други што не се ариевци“.²⁸²

Бугарските власти почнале да спроведуваат мерки за иселување на српските колонисти во текот на 1941 година и 1942 година но ваквите планови биле стопирани од германските воени власти со објаснување дека политичка ситуација е комплицирана и тие мерки ќе влијаат негативно. Германските воени власти процениле дека со ваквите

²⁸¹ Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2005. Страна 186

²⁸² Ibidem.

постапки на бугарските власти, ќе се зголемува дополнително револтот кај населението и ќе расте партизанското движење.

Откако бугарските власти се соочиле со забраната од германските воени власти, тие почнале да спроведуваат раселувања на делови од населението во рамките на Македонија, притоа им дале приоритет и важност на пограничните предели, кои имале намера да ги населат со бугарско население.

Истотака и плановите за раселување на Грците и Турците во егејска Македонија и Тракија биле истотака стопирани од Командата на германските воени власти во Солун., Бугарија планирала да ги депортира грците кои биле доселени од Русија во Тракија но и ваквите намери на бугарските власти, истотака не било дозволени од германските воени власти.

И покрај големите ресурси (издавањето на весникот „Македонија“ и „Целокупна Бугарија“, основање комитети и испраќање на членови на ВМРО кои ја прифаќале бугарската политика кон Македонија да дејствуваат на територијата на Македонија) што се вложувале преку пропаганда да се бугаризира Македонија и паралелно засилената примена на репресивни мерки против населението во Македонија, сепак резултатите изостанале. За тоа сведочи и Извештајот на пратеникот во бугарското Собрание Сотир Јанев, кој бил еден од многуте пратеници кои патувале низ Македонија за да дејствуваат политички меѓу населението преку држење говори, посебно во големите градови, за да ја преставаат пред населението политиката на Бугарија. Со ваквите политички настапи, бугарските политичари имале за цел да преставаат една слика за политичката и економската состојба и иднина на обединета Бугарија која ќе биде дел од новиот европски поредок, обединета и модерна Бугарија во која им се ветувало на луѓето, дека ќе имаат добар живот.

После патувањата, пратениците и другите бугарски политичари составувале извешати и ги праќале до Министерот за внатрешни работи во Софија како надлежна институција за спроведување на бугаризацијата во Македонија.

За отпорот на Македонците да постанат Бугари упатува токму веќе посочениот извештај на пратеникот Јанев до министерот за внатрешни работи Грабовски во кој пишува;

„Само 10%, и тоа за воља на вистината, претежно млади Бугари, се Бугари, кои и побегнале на Србизацијата. Откако бугарската администрација ги презема овие

територии, процесот на асимилација за националното разубедување се спроведува со крв во Македонија.“²⁸³.

*

Не била само Бугарија незадоволна од однесувањето на Германија кон неа, туку и германските власти изразувале незадоволство од однесувањето на Бугарите во Македонија. За тоа сведочат бројни извештаи во кои се известува за лошото поведение на бугарските власти во Македонија.

За мислењето што го имале високите германски претставници за однесувањето на Бугарија како илустрација може да послужи писмото на професорот Бруно Питиони (Prof. Bruno Pittioni) кој бил висок германски службеник на служба во Бугарија. Тој бил ангажиран и како преведувач за потребите на германската војска. Питиони работел и живеел во Софија неколку години пред војната, зборувал бугарски јазик и добро го познавал бугарскиот народ. Тој му се обратил на министерот за надворешни работи Рибентроп со писмо во кое објаснува дека Бугарија не е искрен и посветен сојузник на Германија и дека Бугарија прави голема манипулација и фалсификат со тврдењето дека Македонците се Бугари и дека Македонија е нејзин составен дел.

Питиони му пишува на Рибентроп дека убавите зборови и пофалбите за Бугарија кои се присутни во изминатите години во германскиот печат а дел од весниците ја оценуваат и нарекуваат братска држава, би требало да знае дека тоа не е така во реалноста. Притоа тој изнесува свои искуства и како ги доживува ваквите информации кои се шират преку германските медиуми и му се доверува дека дури му се превртува во стомакот кога ги читал ваквите написи за Бугарија во весниците.

Питиони во писмотот нагласува дека господата од медиумите треба да ја знаат реалноста и да ја прикажат а да ја сокриваат со китење и маскирање. Тој подвлекува дека треба да

²⁸³ Ibid

се прави разлика во однесувањето на населението кое живее во селата, кои според него. се сосема други луѓе, дека тоа се селани, дека кај нив постои позитивно расположение за Германија. Но таков случај не е со со мислењето и расположението на интелектуалците, на луѓе Питиони то кои живеат во градовите. Токму тоа е важно да се знаеме, меѓу другото нагласува Питиони во посоченото писмо.

„Јас во оваа прилика ќе наведам само дел од некои збиднувања за да ги поткрепам моите кажувања и уверувања. Имено, додека германската војска се движеше низ Софија одвај да имаше една рака да мафне и да ги поздрави нашите војници. Одвај да можеше човек да забележи една насмевка на лицата на градското население кое ги набљудуваше нашите војници. А весниците пишуваат дека германската војска била пречекана со воодушевување. Тоа не е точно. Јас сакам да ја знаете вие вистината за Германија која постои овде во Бугарија. За Македонија се бореше нашата германска војска. За Македонија е пролена германска крв, и не смееме да и ја дадеме на Бугарија на тацна. Токму сега е прилика да го видиме вистинското лице на старите наши браќа и воени сојузници како што ги опишува печатот²⁸⁴, стои во документираното писмо.

Ваквите тврдења Питиони ги поткрепува со информации дека при влегувањето на бугарската војска во Скопје токму Бугарите се преставувале како ослободители на своите македонски браќа од режимот на Србија. Додека улогата на Германија била занемарена. А во локалните весници биле објавени бројни слики на кои биле бугарски војници прикажувани како ослободители а немало ниту една слика со германски војници. *Токму тоа е вистинската слика за Бугарите - на овие полуазијати, како што се изразува Питиони. Тој наведува и друг случај како потврда на неговите ставови кон Бугарија. Имено, откако германските трупи го освоиле градот Кавала, притоа иако уште ниту еден бугарски војник не ја пречекорил границата со Грција, бугарската Влада почнала да ја манипулира јавноста со публикување лажирани содржини во весниците во кои биле објавувани и прикажувани слики во ненормална големина на која имало авион, на кој пишувало дека е бугарски, иако станувало збор за германски авион. Ваквите манипулации биле со цел да се прикаже Бугарија како ослободител на Кавала.*

Питиони за себе вели дека е човек кој ги познава луѓето во Бугарија поради тоа што во Софија живеел долги години и за разлика од другите дипломати и државни службеници,

²⁸⁴ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Abschrift. Abs: Prof. Bruno Pittioni. Страна 1 и 2.

кои ги познаваат состојбите во Бугарија од луѓето со кои се среќаваат на официјални приеми, банкети, преку кои добиваат сосема друга слика, која е нереална.

„Јас немам сретнато народ како бугарскиот, кој толку многу престани направил, кај кого има еден таков голем регистер на фалсификати. Бугарија е држава која поседува работи кои ги има присвојувано од туѓу народи и држави. Неверојатно е тоа само колку големи непристојности се присутни кај Бугарите“²⁸⁵, пишува Питиони.

Покрај другото тој советува дека треба да се исклучи можноста за стапување во брак на Германци со припадници на бугарскиот народ. Според неговото мислење треба да се воведат забрана за стапување на Германци во брак со Бугари, исто како што важи за со Евреите, така да важи и за со Бугарите. Питиони го известува Рајхсминистерот Рибентроп дела во неговите лични контакти со германските војници, им кажува и ги советува да внимаваат во односите што ги имаат со Бугарите. Бидејќи колку се попријателски настроени, толку се тие поопасни.

Во продолжение на писмото Питиони навел случај на германски војник кој на улица се запознал со бугарка. Откако се запознале војникот ја однел 150 км во правец на грчката граница каде што била стационирана неговата единица. Притоа војникот бил повикан на сослушување затоа што постоел сомнеж дека и ветил брак и може да биде предмет на измама. Токму тоа и се утврдило подоцна. Ваквите измами станале масовна појава во Бугарија. Имено, бугарските жени со цел да добијат германски документи ги мамеле германските војници. На ваквата појава Питиони предупредувал и препорачувал дека треба веднаш да биде спречена. За да бидат предупредени германските војници за опасноста од вакви измами Питиони се заложил ваквите случаи да ги објават медиумите, што ќе биде и предупредување до останатите војници, да не подлегнуваат на вакви измами.

На крајот Питиони завршува со обвинување на сметка на Бугарија за фалсификување и лажирање на улогата на Бугарија во Македонија.

„Јас ќе се навратам и на големиот фалсификат кој го прави Бугарија со употреба на помиот „Ослободени предели/области“, притоа мислам во прв ред на Македонија.

²⁸⁵ Ibedem

Бугарија развива едно специфично чувство кон своите „браќа-сонародници“ во ослободените области. Но тоа не е прифатено кај населението во Македонија, и со ваквиот однос, Бугарија го предизвикуваат населението на отпор, за што сведочат бројните саботажи и атаки кои ги добиваат. Мнозинството Македонци не се поистоветуваат со Бугарите. За Македонците, во најмала мера, или поточно, може да се каже, дека ги сметаат Бугарите за нешто подобри, споредено со Србите. Но факт е дека мнозинскиот број Македонци не ја гледаат својата среќа со приклучување кон Бугарија, туку во своја самостојна држава, за која копнеат со векови.

Јас се надевам дека овие мои гледања и информации за Бугарија ќе се се покажат како не точни, но јас имам многу мала надеж за тоа, заклучува на крајот професорот Питони“.²⁸⁶

За методите кои ги ги применувала бугарската Влада а со цел да ја бугаризира вардарска Македонија говори и случајот со околу 12.000 заробени Македонци кои биле во составот на југословенската војска. Имено, бугарските власти издејствувале од германците да бидат ослободени, но под услов ако се изјаснат за Бугари. Но не било доволно само да се изјаснат за Бугари, туку да бидат и најголеми јуришници за бугаризација на Македонија. За да се спасат од тешката робија и принудна работа во некои од логорите, голем дел од нив ја прифатиле понудата. На овој начин Македонците кои служеле во српската војска и паднале во заробеништво, биле злоупотребени за бугарските националистички цели-за спроведување на бугаризација на македонското население во Вардарска Македонија.²⁸⁷

Во извештај на германската команда за Југоисток со седиште во Белград од 28 септември 1943 година кој тематски се однесува за состојбата во Македонија, се посветува внимание за отпорот на Македонците кон Бугарите. Командантот за Југоисток ги известува своите претпоставени во Берлин за се поголемата одбивност на Македонците спрема Бугарите и зголемувањето на отпорот на македонското население кон нив.

Во извештајот пишува дека одбивноста на Македонците спрема Бугарите е поради многу причини. Една од нив било и начинот на бугарското однесување кон Македонците. Имено, најдобрите и најплатени работни места во државната администрација во вардарска Македонија ги заземале Бугари, додека Македонците биле ставени во

²⁸⁶ Ibid

²⁸⁷ Politisches Archiv d. Auswärtiges Amtes - Bonn (PA. AA.). Büro des Staatssekretärs. Akten betreffend: Bulgarien Bd bd.: 2, 3, 4, 5, 6, 7 (1941-1944).

подредена положба. Со ваквата ситуација Македонците не можле да се помират и ваквото однесување од страна на Бугарите го доживувале како понижување и навреда.

Во извештајот се подвлекува:

*„Македонците не можат никако да се помират и прифатат дека се ослободени од Бугарите, како што бугарските власти постојано и во секоја можна прилика го повторуваат. Може слободно да се каже дека Бугарите кои се дојдени на служба во вардарска Македонија поради нивното однесувањето, македонското население ги смета за скржави, недостапни, недруштвени, и најчесто им се одбивни. Токму и поради ваквите особини и однесување Македонците многу тешко ги прифаќаат Бугарите“.*²⁸⁸

Од друга страна пак и Бугарите ги напаѓале Македонците дека се наклонети кон Србите и дека за време на владеењето на Србија преземале многу српски особини како што се мрзеливост, пијанчење, превртливост, негрижа итн. Токму затоа Бугарија си ја поставила задачата да ги искоренат овие навики кај Македонците а со цел да ги направат примерни луѓе.

Според впечатокот што го имале Германците сметале дека Бугарите се во заблуда, бидејќи Македонците не ја прифаќаат вистината која Бугарија им ја прикажува. Од тие причини бугарската полиција презема се понасилни мерки спрема населението. Во извештајот е забелегано дека Бугарите вршеле терор врз Македонците и заради тоа што го употребувале српскиот јазик кој во изминатите 25 години се употребувал и бил официјален јазик во вардарска Македонија. Токму поради изговарање на српски зборови, Бугарите ги малтретираат Македонците. А бугарските учители испратени на служба во Македонија преку училиштата вршеле груба индоктринација на учениците со цел од нив да направат националисти и шовинисти. Крајната цел им била Македонците да ги мразат Србите. Ваквата практика доведувала дури и до внатрешни судири во семејствата, односно до заострени односи меѓу родителите и децата. Поради се поголемиот отпор кај населението, Бугарите почнале да шират разни стереотипи и да ги третираат Македонците како неспособни луѓе, кои биле заведени од Србите. На тој начин Бугарите

²⁸⁸ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Tagebuch. Nr. 5814/10.43 III Fg.r. 7.10.43. Anlage zu Abwehrstelle Belgrad. Anlage zu Abwehrkommando. Belgrad, den 28.09.1943.

настојувале да предизвикаат кај Македонците чувство дека се луѓе со пониска вредност а со надеж дека ќе можат полесно да ги потчинат.²⁸⁹

Во извештајот се вели дека Бугарите се однесуваат кон Македонците со истите методи како и Србите претходно и дека токму затоа реакцијата на Македонците кон Бугарите е истоветна како спрема Србите до 1941 година и дека Македонците до 1941 година се стремеле да се ослободат од Србите а сега пак се борат да се ослободат од Бугарите.

Во продолжение на извештајот се наведуваат последиците кои почнуваат да се случуваат како резултат на однесувањето на Бугарите. Имено поради лошиот однос на Бугарите кон Македонците и секојдневните малтретирања, се повеќе луѓе почнувале да развиваат дури и симпатии спрема Србите и се почесто се употребувал српскиот јазик и од страна на луѓе кои според своето минато поведење најмалку можело да бидат означени како просрпски настроени. Големите градови како Прилеп, Велес, Штип и други за кои Бугарија сметала дека има најголемо влијание луѓето почнале да им даваат најсилен отпор. Се наведува и настан кој се случил за верски празник во манастир во близина на градчето Крива Паланка каде се собрале млади луѓе кои во дворот на црквата почнале да пеат српски песни во знак да искажат револт спрема Бугарите. На ваквото однесување бугарската полиција започнала насилна акција и биле притворени дел од луѓето.

Според информациите кои Германците ги добивале директно од терен констатираат дека уште во првата година откако Бугарите навлегоа во вардарска Македонија, мнозинството Македонци ги доживувало како странска сила која им е наметната. Таквиот однос на Македонците кон Бугарите го манифестираше преку изразување незадоволство и прижање отпор а со цел протерување на Бугарите и стремеж за постигнување на независност преку формирање на своја Македонска независна држава.

Во отпорот на Македонците спрема Бугарите се повеќе влијание имала комунистичката идеологија. Во извештај на Разузнавачката германска служба за Југоисток со седиште во Белград се вели дека идејата за постигнување независност станува се пораширена и со големо влијание меѓу македонското население чие остварување го гледаат преку стекнување целосна автономија во рамките на една јужнословенска држава. Дека кај населението преовладува веќе желбата да се постигне независност како од Бугарите така

²⁸⁹ Ibidem.

и од Србите. Тие посакуваат да решаваат самите за својата судбина. Движењето кое ја застапува и шири ваквата идеологија во прв ред го сочинуваат интелектуалците а поддршка имаат најмалку 80% од селанството кои им се приклучува. Движењето станувало од ден во ден се помасовно. Во секој град имало веќе организациони единици кои дејствувале во реализација на главната цел-основање независна македонска држава. Во извештајот се нагласува и следното;

*„Овој бран не може да биде сопреен веќе, без оглед колку Бугарија ќе употреби репресија. Идејата за македонска држава ќе биде постојан фактор за немири на Балканот ако таа не се реализира. Третиот рајх може да ја овозможи реализацијата на оваа цел на Македонците ако Бугарија го напушти сојузот со нас како што се наговестува. Во спротивно ќе треба Германија да преземе и присилни мерки наспрема Бугарија за да се реализира желбата на населението за своја македонска држава, која не се исклучува да биде и во рамките на Бугарија“.*²⁹⁰

Во документот се нагласува дека на стремежот Македонците да имаат своја држава со големо значење му пристапувала и Италија се до нејзината капитулација. И дека голем дел од Македонците се надеваат дека нивната желба за своја држава, ќе биде одобрена и од Англоамериканците ако тие решаваат на крајот од војната и се вклучуваат во отпорот кон Бугарите кој станува се помасовен. Германските политички аналитичари заклучуваат дека Бугарија треба веќе да е свесна дека таа е нерпифатлива за македонското население и дека ќе мора да ја прифати реалноста во која и самата се увери, дека Македонците одбиваат да бидат Бугари.

За констатациите на Германските воени и други службеници кои биле на служба во Македонија, дека населението во Македонија не е со бугарска свест, се зборува и во извештајот на германската команда на Вермахтот за Бугарија испратен до германското аташе во Софија. Извештајот се однесува на политичката состојба на границата меѓу Македонија и Албанија. Во него се зборува за обидите на Бугарија да го прикаже македонското население за бугарско и за таа цел ги користи и непријателски односи меѓу Македонците и Албанците кои постојат во голема мера во овие области, имено Бугарија се обидува да се наметне како заштитник на Македонците, сметајќи ги за Бугари.

²⁹⁰ Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. Nr. 5814/10.43 III Fg.r. 7.10.43. Anlage zu Abwehrstelle Belgrad. Tagebuch. Anlage zu Abwehrkommando. 111 Nr. 173056/43.

Оттука се заклучува дека Германија и Бугарија имале различни ставови во однос на Македонија и македонскиот народ кои со текот на годините станувал се поголем. Имено, Бугарија тврдела дека станива збор за бугарско население во Македонија. Додека пак Германците сметале дека тоа не кореспондира со реланоста, која е сосема поинаква. Во 1943 година во документ на Воената разузнавачка служба се вели дека само еден мал дел од населението е пробугарски ориентирано како што друг мал дел се просрпски настроени. Но најголем дел од Македонците се залагаат за своја независна македонска држава. Германците заклучуваат дека ситуација во Македонија е драстично изменета споредено со таа од 1918 година од кога вардарска Македонија ја запоседнува Србија и ценат дека одреденото влијание кое го имала Бугарија до пред 1918 година во голема мера е изгубено во годините по 1941 година. Германските воени власти и разузнавачки служби утврдиле дека Бугарија не ги разбира приликите кои владееле тогаш во Македонија. За нив Софија не може да разбере која е причината што мнозинството Македонци стануваат прокомунистички ориентирани. Според германските власти причината за поддршката на Македонците на Комунистичката партија датирала уште од времето пред војната, во годините под српска власт, кога Македонците се приклучуваат на Комунистите затоа што граѓанските партии биле со големосрпска идеологија и главно биле шовинистички насочени кон Македонците. За разлика од нив партии, Комунистичката партија им ја признавала нивната желба за формирање своја држава.²⁹¹

²⁹¹ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Abteilung Im Auftrag Nr. 3940/43. Oberkommando für Südost (Oberkommando Heer Gruppe E) Geheim vom 2.12.1943. Gesendet an Abwehroffizier, Wehrmachtführungsstab, Amt Ausland

Седма глава

Обидот за основање македонска држава

Размислувања за формирање независна држава Македонија

Уште во текот на 1943 година кај германските власти постоеле размислувања дека е потребно бугарската војска и администрација да се острнат од Македонија и да им се помогне на Македонците да основаат своја независна држава.

Тоа се поткрепува и со извештајот на германската разузнавачка служба Абвер за состојбата во Македонија кој е составен на 27 септември 1943 година. Во него се вели дека стремежот за независност на Македонскиот народ има за цел полна автономија во рамките на една јужнословенска држава.²⁹²

Притоа се предлагало ако Бугарија не се вклучи поактивно во војната и не ги исполни целосно обврските од Договорот, во таков развој на настаните, тогаш оваа идеја ќе може да се реализира, бидејќи во таков случај Германија ќе биде ослободена од политичките обврски кон Бугарија и ќе може да ги исполни барањата на Македонскиот народ. Во спротивно, ќе треба ова барање на Македонскиот народ да биде реализирано со примена на сила наспроти бугарскиот отпор и одбивање.²⁹³

Овој документ дополнително упатува и потврдува дека германските власти за време на нивното воено присуство од април 1941 година во Македонија се увериле дека постои силен стремеж кај Македонскиот народ за основање своја независна држава. Како што претходно и анализите во Министерството за надворешни работи во Берлин упатувале на тоа дека предуслов за траен мир е основање на независна Македонија, се потврдиле и во годините на окупацијата на Македонија-дека без да се реши трајно македонското прашање преку овозможување независна држава или автономија во рамките на Југославија или Бугарија, не може да се смета на одржлив и долготраен мир на Балканот. Планот на Германија за воспоставување нов европски поредок, предвидувал целосно интегрирање на Балканот како составен дел на Европа.

Со истекот на првата година посебно од 1943 година разликите помеѓу Германија и Бугарија во однос на прашањето за Македонија станувале се поголеми. Тоа се должело

²⁹² Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530. An Dr. Rauter. Anlage zu Ast Belgrad Tgb. Nr. 5814/10.34 III Fg.1.10.43. Analge zu Abw.Kdo.111 Nr.173056/43.

²⁹³ Ibidem

во прв ред на тоа што Германија имала прилика директно непосредно да ја запознае реалноста во Македонија, за што сведочат веќе претходно споменати документи. Имено, германските власти утврдиле дека ставовите на Бугарија за постоење на мнозинско население со изразена бугарска свест во Македонија не е така во реалноста и добивале впечаток дека решението за Македонија како составен дел на Бугарија е се подалечно и поневеројатно. Таквото решение може да биде спроведено само со примена на сила и терор врз населението со временска неизвесност на траење и без изгледи за постигнување на целите на Бугарија, што пак ќе води до дестабилизација на регионот.

Но со почетокот на воените дејствија и окупацијата на Југославија а со тоа и на вардарска Македонија, Бугарија се соочила со фактот дека се потешко ќе може да издејствува од Германија признание дека во Македонија населението е бугарско и дека Македонија е дел од бугарската држава која неправедно и била одземена.

Еден од показателите кои упатувале на ваквите сомнежи кај бугарските власти, била практиката на германските дипломатски и воени службеници да ги употребуваат термините Македонски народ и Македонци во усната и пишана комуникација. На ваквите постапки Бугарија остро реагирала и протестирала кај германските власти.

За да не се предизвикуваат непријатности во текот на 1941 година и 1942 година Германците ги уважувале во голема мера бугарските протести и забелешки на употребата на Македонски народ и Македонци, па избегнувале да ги употребуваат овие термини во комуникацијата со Бугарија и во јавноста. Но откако односите со Бугарија почнуваат да се влошуваат, Германците почнуваат повторно во извештаите и другите документи за Македонија да ги употребуваат називите Македонски народ, Македонија, за постоење стремеж на населението за независна Македонија итн. Посебно ваквата практика повторно се воведува од есента 1943 година кога се почесто бил користен терминот Македонски народ од страна на германските воени и дипломатски службеници.²⁹⁴

Друг показател кој упатува на менувањето на односот на Германија кон Македонија и Македонците е наредбата на командата на СС единиците во Берлин да се формираат СС

²⁹⁴ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Nr. 3130. Oberkommando für Südost Heer Gruppe F. 4.12.1943.

- воени единици во егејска Македонија сочинета од Македонци без за тоа да ја информира Бугарија. За реализација на оваа задача од Загреб во Солун допатувал потполковникот Хајдер кој требало да преземе соодветни мерки - да состави тим кој требало да го реализира планот. За таа цел биле задолжени двајца СС водачи на подрачјето на Солун кои требало да ги спроведат неопходните подготовки, да регрутираат доброволци и да обезбедат оружје и друга опрема за македонските СС воени единици.

Во извештајот на командантот на воената област со седиште во Солун испратен до Врховната команда за Југоисток пишува дека во разговорот со потполковникот Хајдер кој допатува од Загреб специјално за оваа задача, му го кажал мислењето дека треба да се биде внимателен за оваа намера, бидејќи реализацијата на овој план ќе предизвика политички репрекусии со големи непријатности и последици во односите со Бугарија, затоа што Бугарите биле многу чувствителни за односот на Германија кон Македонците. Понатаму во извештајот командантот вели:

„Токму затоа предложив потполковникот Хајдер да направи дополнителни советувања со нашата амбасада во Софија, со военото аташе, со командите на армиите Е и Ф. Истотака и потполковникот Хајдер беше резервиран за идејата и смета дека треба да се измерат добро аргументите кои одат во прилог на планот наспрема тие кои можат да предизвикаат компликации во овој чувствителен период“.²⁹⁵

Информацијата за планот за формирање македонски СС единици стигнала и до Бугарското министерство за одбрана. Информацијата Бугарите ја добиле преку свои информатори. Веднаш по дознавањето на планот, Бугарите направиле силни напори да стапат во контакт со потполковникот Хајдер и со командата на армијата Е, во чија надлежност била егејска Македонија како окупациона зона. Нивните силни усилби да стапат во контакт, завршиле неуспешно. Токму затоа реагирале до германската команда на армијата Ф, која била надлежна за вардарска Македонија и Бугарија. До нејзе го доставиле барањето да се спречи формирањето на доброволни вооружени македонски СС воени единици. Истотака и да се оневозможи вклучување или било какво ангажирање на Ванчо Михајлов.

²⁹⁵ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Ic/AO Nr. 3430/43. Oberkommando für Südost Heer Gruppe E. Wehrmachtführungsstab, Hauptquartier. 12.12.1943.

Идејата за формирање на СС воени единици составени од Македонци ја предложил токму Иван Михајлов. Но германските власти процениле дека влијанието на Михајлов било драстично опаднато во Македонија а воедно пак бугарската Влада силно се противела за вклучување на водачот на ВМРО во состојбите во Македонија. Од тие причини планот не бил реализиран.²⁹⁶

²⁹⁶ Ibidem

Наредбата на Хитлер за основање независна држава Македонија - Хронологија

Ставот на нацистите за македонското прашање до почетокот на војната

Првичните размислувања и ставови кои можат да се најдат како пишани докази за ставовите на Националсоцијалистите спрема македонското прашање датират пред да дојдат на власт во Германија. Еден напис за македонското прашање датира од 1 септември 1930 година. Имено во еден двонеделен магазин во кој Националсоцијалистите ги објавувале своите погледи за надворешната политика, во изданието од први септември 1930 година, е објавен текст вој кој е содржан нивниот став за Македонија а кој гласел дека *Македонија треба да им припаѓа на Македонците како Германија на Германците.*²⁹⁷

Ваквиот став на Националсоцијалистите односно партијата на Хитлер, е дел од нивниот пристап за решавање на нестабилноста на Балканот која ескалира токму во овој период до степен на опасност да избие војна, особено меѓу Бугарија и Југославија а причината е токму спорот за Македонија.

Според партијата на Хитлер, ваквата нестабилност е резултат на неправедните одлуки кои се донесени со Версајскиот мировен договор кој покрај другите неправди кои неговите креатори ги предизвикаа во Европа, истотака и Македонско прашање го оставија нерешено.

Експлозивната ситуација на Балканот било прилика која Националсоцијалистите ја користиле да го критикуваат Версајскиот мировен договор и неговите решенија со кои е

²⁹⁷ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944). Bodo Uhse: Pro Macedonia, in: Nationalsozialistische Briefe. Halbmonatsschrift für nationalsozialistische Weltanschauung vom 1 September 1930, S 137-139.

воспоставен поредокот во Европа а чиј покровител е Франција, кој е најголемиот ривал на Германија.

За улогата и последиците кои ги предизвикува нерешеното македонско прашање бил добро информиран и запознаен и лично Хитлер, кој во одредени прилики го користел како аргумент да упати критики за неправедните решенија кои се донесени во Версај.

На ваквата констатација упатува и писмениот одговор на Хитлер до францускиот премиер Édouard Daladier на 27 август 1939 година. Хитлер со цел да ја прикаже појасно ситуацијата на источната германска граница спрема Полска и градот Данциг, во писмото споредбено се послужил со илустрација на ситуацијата во Македонија која имало опасност да завладее и на германско-полската граница. Тој во писмото меѓу другото на францускиот премиер Édouard Daladier му напишал;

„.....Токму затоа јас поставив јасно барање. Данциг и коридорот²⁹⁸ мораат да се вратат назад во Германија. Ситуација како во Македонија, на нашата источна граница, мора да биде остранета. Јас не гледам можност, кога сега Полска се чувствува заштитена од нејзините држави-гаранти, ситуацијата да се придвижи кон мирно решение.....“²⁹⁹

Според историчарот Стефан Тројбст, Хитлер ја употребил состојбата во Македонија како синоним за анархија и терор кои владееле на Балканот во 1939.³⁰⁰

Откако пропаднал договорот и со тоа приклучувањето на Југославија во Тројниот пакт со соборувањето на Владата во Белград која претходно на 25 март 1941 година го потпишала пактот со Германија, Хитлер издал наредба за воен напад на Југославија и веднаш уследило брзо планирање на окупацијата на Југославија и распределба на нејзината територија. Притоа требало да се одлучи и за судбината со Македонија. Во

²⁹⁸ Мнозинското население во Данциг било германско и со вештачка граница е одвоено до Германија. Данциг припаѓал на Прусија до 1919 година додека на Париската мировна конференција е одземен на Германија иако мнозинството жители биле Германци, добил статус на слободен град и од 1919 година бил под заштита на Друштвото на народите а важеле полските закони.

²⁹⁹ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944). Bodo Uhse: Pro Macedonia, in: Nationalsozialistische Briefe. Halbmonatsschrift für nationalsozialistische Weltanschauung vom 1 September 1930, S 137-139.

³⁰⁰ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944), страна 492

деновите од 25 март до 6 април 1941 година Хитлер и неговите соработници одлучиле да не носат конечна одлука туку временна одлука за Македонија која ќе важи додека траат воените дејствија а до тогаш да се побара од Бугарија времено да го администрира најголемиот дел од Македонија и да се грижи за редот и мирот.

*

Ситуацијата за Германија на Балканот станала сложена зимата 1942/43 година по воениот пресврт после битката за Сталинград и капитулацијата на Италија во 1943 година. Ваквиот развој на настаните влијаел и врз однесувањето на Бугарија наспрема Германија која пак следната година откако Црвената армија продира на Балканот ја менува страната во војната- односно Бугарија и објавува војна на Германија.

Ваквата костелација на настаните влијаела во одреден дел и на промена на пристапот на Германија кон Македонија, односно придонела да го забрза уверувањето кое и претходно било присутно, дека решение за македонското прашање е основање независна македонска држава и дека германските власти треба да работата на планот да овозможат услови да се прогласи независна Македонија.

Клучен фактор кој влијаел да му пристапат на македонското прашање порано а не како што бил претходниот германски став, за судбината на Македонија да се решава кога ќе зварши војната, се развојот на настаните кои налагале Германија да мора нужно да ангажира значително повеќе војска во Македонија, посебно што македонската територија и била од клучно значење како транзитен коридор за повлекување на армијата Е од Грција.

Во ваквите околности на Балканот а во насока Германија да ја задржи контролата во центриот дел на Балканот, Хитлер и неговиот министер за надворешни работи Јоаким Рибентроп одлучуваат во овој период да го поддржат формирањето на Македонија како независна држава под покровителство на Германија, со овозможување македонската држава да формира и своја армија.

Планот предвидувал и можност да се издејствува Македонија да биде призната од Соединетите американски држави. Ваквата можност Хитлер и Рибентроп ја базирале на влијанието и тесната поврзаност на Ванчо Михајлов со Македонската патриотска организација (МПО) во САД, која таму имала силна мрежа на политички контакти и влијание врз администрацијата.

Со формирањето на македонската држава, Германија сметала дека ќе може да биде спречен продорот на грчките воени единици а и воените сили на Велика Британија кон Север. Додека пак од страна на Бугарија спрема Запад кон Македонија, да се спречи продорот на Црвената армија и бугарските војски. Со реализација на овој план, Третиот Рајх сметал дека ќе успее да ги зацврсти своите позиции во централниот дел на Балканот и ќе обезбеди сигурен и безбеден пат за повлекување од југ.³⁰¹

Досегашните истражувања на Тројбст но и други историчари кои се занимавале повеќе или помалку со темата за одлуката на Третиот Рајх да биде основана независна држава Македонија, не успеале да ја пронајдат наредбата на Хитлер за прогласување на Македонија за независна држава во архивите во Германија.

Сепак тоа не значи дека таа не постои, ако веќе била издадена во пишана форма како што било практика за цело време на владеењето на Хитлер, наредбите да ги издава во пишана форма. Иако, не се исклучува можноста, наредбата да била издадена и усно.

Без оглед на тоа што досега не е пронајдена наредбата во пишана форма, сепак е сигурно дека таква наредба постоела. Потврда за тоа се бројните телеграми, извештаи кои се поврзани со реализација на издадената наредба на Хитлер а кои подоцна уследиле во фазата на спроведување на планот да се прогласи независна држава Македонија.

³⁰¹ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944), страна 494.

Politisches Archiv des Auswärtiges Amtes, Berlin (im Folgenden: PA AA): Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien 1941-1944, Bd. 3: August-Oktober 1944, und Bd. 5 (R 27776), sowie Südosten, Bd. 44 (R 27818)- Vgl. außerdem PA AA, Büro des Staatssekretärs, Akten betr. Bulgarien Bd. 7: 1 III. 44-31. VIII. 44, und PA AA. Abteilung Inland, Inland II geheim, Berichte und Meldungen zur Lage in und über Bulgarien, 1940-1945, Bd. 4: 1943-1945.

Првите два документи кои се во директна поврзаност со наредбата на Хитлер за основање независна држава Македонија, се телеграмите на германската амбасада во Софија, потпишани и испратени од амбасадорот Асолф-Хајнз Бекерле, кој пред да биде именуван за прв дипломат во Бугарија, бил СС функционер и поранашен шеф на полицијата во Франкфурт на Мајна.

Бекерле испратил Телеграма на 29 август 1944 година до Рајхсминистерот за надворешни работи Рибентроп. Тој во телеграмата известува дека нему му се доверил бугарскиот министер за внатрешни работи Александар Станишев дека е веќе подолго време во контакт со Ванчо Михајлов и дека наскоро Бугарија ќе се повлече од Македонија. И со тоа ќе се овозможи Македонија да се прокламира во независна држава, како што гласи наредбата на фирерот.³⁰²

Истиот ден амбасадорот Бекерле испраќа уште една, овој пат лична телеграма до рајхсминистерот Рибентроп во која тој го известува за своите лични размислувања за планот за прогласување на Македонија за независна држава. Во телеграмата тој му го пишува следното на Рибентроп:

*„Јас ќе си дозволам уште еднаш да кажам дека ситуацијата нема поволно да се развива за нас. Јас веќе изразив резервираност од праќањето на СС дивизија во Македонија. За таква воена акција од наша страна без притоа претходно да се направат неопходните политички подготовки меѓу населението, таа може да не биде поволна за нас. Најголемиот дел на населението гледа во нас виновник за присуството на бугарската армија во Македонија а која сега најголем дел од неа ќе се бори против нас. Предалгам да ја прогласиме Македонија во независна држава под наше покровителство и веднаш да се започне со агитација меѓу населението за формирање на воени единици составени од Македонци“.*³⁰³

Ваквите сугестии на Бекерле најверојатно биле земени во предвид во подготвувањето на планот за прогласување на Македонија за независна држава. Имено Бекерле важел за

³⁰² Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944), Seite 495. Telegramm von Beckerle an das Reichsaußenministerium, Sofia, 29. August 1944 in: PA AA, Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien 1941-1944, Bd. 3: August-Oktober 1944.

³⁰³ Akten zur deutschen auswärtigen Politik: 1918 – 1945: Aus dem Archiv des Auswärtigen Amtes: 1381/358 079-82. Auf Drahterlass Nr. 1370 29.8. Reichssache N. S 116. Die Gesandte in Sofia Beckerle an das Auswärtige Amt. Für Reichsaußenminister persönlich. Telegramm. Sofia, den 29. August 1944

човек оперативец него за дипломат, со оглед на неговото претходно искуство во германската полиција и СС воените единици.

Рибентроп го овластил неговиот државен секретар Густав Адолф Стенграхт вон Мојланд, да го спроведе планот за прогласување на Македонија во независна држава на чело со Ванчо Михајлов.

Мојланд сметал дека операцијата треба да биде во тајност и да се внимава да не биде очигледно дека основањето на државата Македонија е директно помогнато од Германија. Токму затоа препорачал да не бидат известени за планот ниту германските сојузници.

Планот кој го изготвил Мојланд предвидувал подготовка на формирање македонски воени единици под раководство на специјален СС командант и со користење на влијанието на Ванчо Михајлов за да се регрутираат Македонци за македонската војска. Според планот, формираните македонски воени единици требало да ја спроведат прокламацијата на Македонија во независна држава. Притоа на тој начин да се оставел впечатокот дека одвивањето на настаните е без надворешно влијание, односно без учество на Германија, туку е израз на волјата на Македонскиот народ.³⁰⁴

Разработениот оперативниот план за прогласување на независна Македонија бил преставен пред Рибентроп на 31 август 1944 година и тој веднаш го одобрил да биде спроведен. За сите потребни политички и дипломатски активности за прогласување на Македонија во независна држава бил задолжен повереникот Др. Грабен, кому на располагање му бил ставен германскиот генерален конзулат во Скопје да му служи како логистичка помош за прогласување на Македонија во независна држава. Додека пак амбасадорот во Софија Бекерле би задолжен да ги презема сите потребни оперативни мерки за прогласување на македонската држава. Тој контактирал со приврзаниците на

³⁰⁴ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944), страна 496.

Stellungnahme zum Drachtbericht, Sofia vom 29.8.1944 von Staatssekretär Steengracht, Berlin, 30 August 1944, in: PA AA, Büro des St. S., Achten betr. Bulgarien, Bd. 7: 1 III. 44- 31. VIII. 44.

Telegramm Nr. 1937 des Reichsaußenministeriums an die Botschaft Sofia vom 5. September 1944, 1:07 Uhr, in PA AA, Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien Bd. 5 (R 27776). BL. 358043.

Telegramm von Ernst Kaltenbrunner im Reichssicherheitshauptamt an den Reichsführer SS, 2. September 1944, in; PA AA, Abteilung Inland, Inland II geheim, Berichte und Meldungen zur Lage in und über Bulgarien, 1940-1945, Bd. 4; 1943-1945.

Ванчо Михајлов во Скопје, се погрижил да обезбедни авион за да допатува од Загреб во Софија а потоа во Скопје.³⁰⁵

На 1 септември 1944 година рајхсминистерот Рибентроп му испратил телеграма на амбасадорот во Софија Бекерле од близината на резиденцијата на Хитлер. Телеграмата била класифицирана како строго тајна и била испратена преку специјален воз. Но, не е познато дали стигнала.³⁰⁶

Иван Михајлов на 3 септември 1944 година од Загреб допатувал во Софија а од таму со свои соработници за Скопје за да ги испита состојбите на терен, за тоа какви се можностите да се спроведе наредбата на Хитлер.

Комнадантот на германската бригада во Македонија Валтер Шеленбергер изутрината во 3.35 часот на 4 септември 1944 година испраќа телграма до рајхсминистерот за надворешни работи Рибентроп, во која пишува:

„Добив информации од СС службата за безбедност дека се направени сите напори да се спроведе наредбата на Фирерот. Но постојат две причини кои реализацијата на целта ја отежнуваат и ја оневозможуваат. Прво, неможноста Македонците да добијат воена помош од Третиот рајх. Војската ја одби можноста да ги наоружа националистите. А тие не се наоружани, ниту пак можат да се вооружат со сопствени сили“.³⁰⁷

Истиот ден Валтер Шеленбергер испраќа уште една Телеграма до рајхсминистерот за надворешни работи Рибентроп, во која го информира дека Иван Михајлов во разговор со свои приврзаници денга и следниот ден, треба да се обиде да спаси што може да биде спасено. Нему ситуацијата му изгледа безнадежно. А како што му кажал на иста позиција

³⁰⁵ Telegramm von Timmler, Sonderzug des Reichsaußenministers, an Beckerle, 31 August 1944, ebd.

³⁰⁶ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944).

Telegramm Nr. 1431 des Reichsaußenministeriums an Beckerle, Sonderzug, 1 September 1944. Die weitere Kennung ist „(pol I M geheime. Sonderzug Telegramm Nr. 1935“).

³⁰⁷ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944).

Der Chef des Amtes VI im Reichssicherheitshauptamt Schellenberg an das Auswärtige Amt, 2 September 1944, Dok. Nr. 215, in Akten zur Auswärtigen Deutschen Politik, 1918-1945. Serie E: 1941-1945. Band VIII; 1 Mai 1944 bis 8 Mai 1945. Göttingen, 1979, S 413-414, hier S. 414. – Vgl. Auch dasselbe Telegramm an den Reichsführer SS, Feldkommandostelle, in: PA AA Abteilung Inland, Inland II geheim, Berichte und Meldungen zur Lage in und über Bulgarien, 1940-1945. Bd. 4: 1943-1945

на размислување бил и Михајлов, но за тоа како стојат работите, тој ќе може лично да се увери во разговорите со неговите приврзаници.³⁰⁸

И покрај информацијата за ваквата состојба на теренот, следниот ден на 5 септември 1944 година рајсхминистерот за надворешни работи Рибентроп испраќа нова телеграма до претходно веќе задолужните функционери за спроведување на задачата во Скопје, во која пишува:

*„Фирерот нареди денеска повторно. Прогласувањето на Македонија во независна држава да следува без никакви натамошни одлагања“.*³⁰⁹

Токму оваа телеграма на Рибентроп дополнително потврдуда и упатува дека постои претходна наредба од Хитлер за прогласување на Македонија за независна држава.

На 6 септември 1944 година следува нова Телеграма од Рибентроп до Бекерле, во која го информира дека е испратена наредба до повереникот Грабен во Скопје со следната содржина:

*„Откако СССР и објави војна на Бугарија, Фирерот нареди итно да се прогласи Македонија за независна држава. За таа цел овластен е рајсхминистерот за надворешни работи Рибентроп, со сите средства што ви се на располагање и без да се губи време, да се прогласи Македонија во независна држава со помош на ВМРО. И очекуваме најбрзо што може целосен извештај“.*³¹⁰

³⁰⁸ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944)

Dok. Nr. 215, in Akten zur Auswärtigen Deutschen Politik, (Fn. 26), S. 414.

³⁰⁹ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944).

Telegramm Nr. 1937 des Reichsaußenministers an die Botschaft Sofia vom 5 September 1944, 1:07 Uhr, in PA AA, Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien 1940-1944. Bd.5 (R 27776), Bl. 358043.

³¹⁰ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944).

Telegramm Nr. 1950 des Reichsaußenministers an die Botschaft Sofia vom 6 September 1944, 2:20 Uhr, in PA AA, Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien 1940-1944. Bd. 5 (R 27776), Bi. 358042. Ebenfalls am 6. September antwortete Beckerle an Ribbentrop; Ich habe die beschleunigte Vorbereitung der Unabhängigkeitserklärung angeordnet und seit der Weisung des Herr Reichsaußenministers weiterhin angeordnet, dass mit allen Mitteln die Unabhängigkeitserklärung vorwärtsgetrieben und sofort erfolgen soll. Vgl. Telegramm von Beckerle an Ribbentrop, Sofia, 6. September 1944, in PA AA Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien 1940-1944, Bd. 3: August- Oktober 1944.

Истиот ден амбасадорот Бекерле одговорил на Телеграмите што веќе ги добил од Рибентроп во кои тој потврдува дека упатствата што ги добил од него ги пренел понатаму за наредбата за прогласувањето на Македонија во независна држава да биде спроведена со сите можни средства.³¹¹

На 6 септември 1944 година Др. Грабен пратил поопширен извештај до Рибентроп и Бекерле, преку кој ги информира за текот на целиот процес и преземените мерки да се реализира планот на Хитлер за основање независна држава Македонија.

Откако Ванчо Михајлов со своите соработници допатувал во Скопје каде одржал состанок во објект на германската војска на железничката станица Жостов (денешно Ѓорче Петров) со приврзаниците за да ја разјасни ситуацијата и да се оценат условите и можностите за да се прогласи независнот на Македонија. Според сведоци на состанокот имало и преставници на партизаните. Од разговорите со поранешните приврзаници, Михајлов бил разочаран и депримиран од целата ситуација. Заклучокот на Михајлов бил негативен.

Грабен уште вечерта на шести септември испратил Телеграма, во која напишал:

*„Комитетот одбил да биде прогласена независна Македонија на чело со Ванчо Михајлов под дадените услови. Михајлов како посебни причини ги навел недостатокот на приврзаници кои ќе ја застапуваат и спроведат независноста на Македонија и незапирлива деморализација на народот“.*³¹²

Откако вечерта на 6 септември 1944 година е утврдено дека конечно планот на Хитлер не е спроведлив за да се прокламира независна држава Македонија, Германците преземаат мерки во насока да воспостават своја воена управа за осигурување на македонската територија. За таа цел застапникот на Армијата Ф која е стационирана во Грција, доаѓа во Македонија за да ги утврди состојбите на терен и да ги преземе

³¹¹ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944).

Telegramm von Beckerle an Ribbentrop, Sofia 6 September 1944 in; PA AA Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien 1940-1944, Bd. 3: August- Oktober 1944.

³¹² Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944).

Telegramm Nr. S 2 von Legationsrat Graben an den Reichsaußenminister vom 6 September 1944, in; PA AA Handakten Botschafter Karl Ritter, Südosten, Bd. 44 (R 27776), BIL. 358027-358030, hier Bl. 358027.

соодветните мерки. Истата вечер шести септември 1944 година одлучено е да започне повлекувањето на армијата Ф од Грција а командантот за Грција Хајнз Шоерлен е именувам и за командат за Македонија.

Откако на осми септември 1944 година Бугарија и објавува војна на Германија. Берлин одлучува да го затвори генералниот консулт во Скопје а конзулот Артур Вите и повереникот Грабен со цивилниот персонал да се повлечат преку Приштина, Митровица, Краљево во Белград. Со нив се повлекува и Иван Михајлов заедно со неговата сопруга и околу триесетина членови на ВМРО.³¹³

На 10 септември во извештај до Берлин на германската амбасада во Белград за состојбата во Македонија и причините за неможноста да се прогласи независна држава пишува;

*„Во Македонија владее тотален хаос и не може да се смета на било каква соработка со било која групација. Ванчо Михајлов ја изгубил довербата и угледот кај неговите поранешни влијателни приврзаници во Македонија. Организацијата веќе не му е на располагање и таа во моменталните услови не е во можност да ја реализирала целта - прогласување независна Македонија“.*³¹⁴

³¹³ Stefan Troebst. Führerbefehl! – Adolf Hitler und die Proklamation eines unabhängigen Makedonien (September 1944).

Telegramm Nr. 1915 der Botschaft Belgrad an Reichsaußenminister vom 10 September 1944, in PA AA Handakten Botschafter Karl Ritter, Bulgarien 1040-1944, Bd 5, (R 27776), BIL. 358027-358030, hier Bl. 358027.

³¹⁴ Ibidem

Формирање македонски органи за административна управа под германска контрола

Откако под закана на Црвената армија во август 1944 година Бугарија истапува од сојуз со Германија и ја повлекува војската и административниот апарат од Македонија а во меѓувреме неуспева планот за основањето независна Македонија, германските воени власти преземаат итни мерки за организирање на македонска управа преку воспоставување на Народен комитет, кој ќе се грижи за одржување на редот и мирот во Македонија.

Според планот Народниот комитет требало да раководи со управниот апарат кој бил составен 90% од Македонци откако веќе се повлекол бугарскиот административен апарат.

Од политички причини Германците во организирањето на органите кои требало да се грижат за редот и мирот, вклучиле и преставници на турското и албанското малцинство, но гаранција за реализација на планот требало да бидат Македонците.

Директорот на воената полиција при командата за Југоисток со седиште во Белград на 1 септември 1944 година ги известува своите претпоставени во Берлин дека на 30 август вечерта е основан централен, народен и градски комитет и народна милиција во Македонија.

Во Телеграмата се вели:

*„Во вечерните часови преставниците на народот од сите делови на Македонија избраа Централен комитет од тројца членови, потоа Народен Комитет од 20 членови и Градски комитет за Скопје и околината кој воедно треба да раководи и со народната милиција. Во другите делови на Македонија воспоставувањето на органите и преземањето со раководењето со народната милиција, е во фаза на спроведување“.*³¹⁵

Во извештај се наведува дека најголем дел од приврзаници на ВМРО кои претходно соработувале со бугарските власти, се повлекле со бугарската војска и бирократски апарат во Бугарија.

Токму овој комитет бил планиран и требало да биде носител на Македонската држава. Но, откако конечно пропаднал планот за прогласување на независна држава Македонија а со оглед на тоа што воените ресурси биле дефицитарни а Македонија посебно важна заради безбедно повлекување на Армијата Е од Грција, германските власти се обиделе да го стават во функција веќе основаниот комитет составена од угледни жители кој ќе се грижи за јавните работи и јавниот ред. Него го сочинувале угледни македонски личности. При тоа за претседател на Комитетот бил предложен Д-р Татарчев. За него во извештајот се вели дека е еден од основачите на македонското ослободително движење и човек кој бил влијателен кај населението. Потоа д-р Андонов, гинеколог, кој бил член на младинската организација на ВМРО, организатор на Македонскиот народен комитете во 1941 година, а бил прогермански настроен. Хаџи Кимов, организатор на младинската организација на ВМРО, кој бил истканат со своите организациски способности и тој бил прогермански настроен. Иван Петров, студирал во Берлин а подоцна престојувал често пати во Германија. Д-р Миrowsки, раководен член на Стопанската комора, за него е наведено дека негови членови од потесното семејство преминале во партизани. Рустем Бег како преставник на турското малцинство, кој имал контакти со англичаните и бил и просрпски настроен, но сепак уживал голем углед и влијание кај турското население и бил од полза да биде вклучен. Во одборот влегле по еден преставник од Бугарите, Албанците и Грците. Тоа што во Комитетот е вклучен и преставник на грчкото население, упатува и на тоа дека било планирано тој да има надлежности, не само во вардарска Македонија, туку и во егејска Македонија.

³¹⁵Archiv des Auswärtigen Amtes, Mikrofilm 4530. 445/44 Geh. Kdos. 7. Geheime Feldpolizei, Skopje. Oberkommandos für Südost. Heer Gruppe E. Nr. 69099/44. Verschlüsseltes Telegramm HURX / FÜ, Nr. 7170 1.9.44 Nr. 0735, WSKB. WSKB 02886 31.8 1110.

Комитетот требало да ги извршува цивилните задачи и да се грижи за јавниот ред. Тој почнал да презема задачи и да функционира. Почнале разговори за да се договорат неопходни работи, меѓу нив било барањето до Германците, да не се одзема лебно жито од страна на германските трупи кои поминуваат низ Македонија.

Била разгледувана и можноста да се донесат одредени количини лебно жито од Србија затоа што имало недостиг во Македонија. Додека пак Германците побарале од Комитетот тој да се заложи за заштита на рудникот Мачкатица, кој бил опоколен од партизаните.

За организацијата на Комитетот и неговата дејност бил задолжен советникот Грабен, се додека таа обврска не биде преземена од командата на армијата Е.

Претходно Германците издејствувале од командантот на Петтата бугарска армија, кој бил прогермански настроен, пред таа да се повлече кон Бугарија, да ги ослободат војниците со македонско потекло заедно со оружјето. Германците планирале да основаат милиција од овие македонски војници, која требало да брои околу 10.000 припадници. Германската команда за Југоисток го задолжила мајорот Хајл да се погрижи за формирање на македонска полиција.³¹⁶

Во овој период една од активностите на Македонскиот комитет било и печатење на весникот „Македонија“ чиј издавач бил адвокатот Стефан Стефанов. Весникот бил печатен на скопски дијалект а не на бугарски јазик. Во вториот број на весникот била објавена и Декларација за независна Македонија. Сепак весникот не предизвикал посебно влијание поради бурните настани кои се одвивале со повлекувањето на германските трупи од Македонија и навлегувањето на партизаните на чело со Методија Андонов – Ченто во Скопје.³¹⁷

³¹⁶ Archiv des Auswärtige Amts, Mikrofilm 4530. Nr. 2007/44 geheim. Oberkommandos Heer Gruppe F. Abteilungsoberkommandochef für Südost. Heer Gruppe Ic/Abwehroffizier.

³¹⁷ Ibidem страна.92-95

*

Несупехот да се прогласи независна држава Македонија немало политички последици за Третиот рајх, чии воени трупи во тој период на Балканот се наоѓале во една посебно драматична и тешка состојба и се подготвувале за повлекување во правец на Германија. Но последици се заканувале за приврзаниците на Ванчо Михајлов, тие што останеле во Македонија паднале во рацете на Партизаните, додека тие што избегале во Бугарија, биле обвинети од бугарската комунистичка власт и во текот на 1946 години против нив биле поведени низа судски процеси и погубувања.

Михајлов успеал преку Загреб да пребега во Австрија и да ја избегне опасноста да падне во рацете на југословенските власти, тој успеал во 1948 година да избега прво во Шпанија а потоа во Италија.

*

Кога Третиот рај одлучува да ја основа независна Македонија заради своите интереси на Балканот откако Бугарија и свртува грб, било предочна затоа што веќе Македонскиот народ одамна се определил да биде на страната на Сојузниците и во борба против Германија и нејните сојузници кои биле прогласени за окупатори во Македонија, во прв ред Бугарија, Италија и албанските балистички единици, таа борба вродила со одржување на АСНОМ на Втори август 1944 година на кое биле веќе удрени темелите на македонската државност.

Германија не можела во тој период да смета на раздор меѓу националистите кои биле приврзаници или симпатизери на ВМРО и членовите и симпатизери на Комунистичката партија, затоа што и едните и другите биле вклучени во Народно ослободителната борба (НОБ) и се бореле за основање независна држава. Токму затоа немало критична маса за да биде реализиран планот на Хитлер преку Ванчо Михајлов во тој период.

Десничарските струи или националистите како што се именуваат приврзаниците на ВМРО веќе во претходните години се вклучиле масовно во НОБ, само мал дел приврзаници на ВМРО соработувале со бугарските власти и кои имале пробугарски чувства а на кои можел да се потпре Ванчо Михајлов, за да ја изврши наредбата на Хитлер.

Разузнавачките служби на Германија утврдиле дека постои извесна поделеност во редовите на македонските партизани, едни биле за основање независна Македонија, други биле просоветски/комунистички ориентирани. Но во овој период не можело да се предизвика голема поделеност во ослободителното движење.

На Германците им бил јасен стремежот на Македонскиот народ за основање своја држава но за да ги задоволи побарувањата на Бугарија за да ја поседува Македонија, Германија не ја уважува таквата желба на Македонскиот народ. Истата ситуација е и со резговорите со Југославија за нејзин влез во Тројниот пакт на која Третиот рајх и го гарантира суверенитетот. Но во тие околности кога големите сили биле битка во придобивање на сојузници кон својот табор пред да избувне војната во светски размери, не можело да се очекува решавање на македонското прашање.

Причините за неуспехот на Германија да ја прогласи Македонија во независна држава

За малите можности успешно да се спроведе наредбата на Хитлер за прогласување на Македонија во независна држава во септември 1944 година биле свесни германските дипломати и високи офицери од воено-безбедносните служби кои биле на служба во Македонија и Балканот. За тоа зборуваат извештаите на дипломатите и другите задолжени лица за спроведување на наредбата на Хитлер за прогласување независна македонска држава и планот за таа цел, одобрен од Рибентроп, министерот за надворешни работи на Германија кои се веќе претходно посочени.

Причините за тешкотиите за реализација на планот првенствено се во тоа што веќе народно ослободителната војна во Македонија е во голем замав и дотогашната борба вродила и со конкретен резултат, направен е основниот чекор за основање македонска држава преку веќе одржаното АСНОМ на втори август 1944 година. Особено што основањето македонска држава добила и признание од САД и Велика Британија кои испратиле свои преставници да присуствуваат на одржаното заседание на АСНОМ.

Германските воени и разузнавачки служби утврдиле дека тешко може да се предизвика поделба кај македонските националисти а во функција на спроведување на планот за прогласување независна држава Македонија под покровителство на Германија. Кога се вели македонските националисти се мисли на десноориентираните политички елементи кои биле дел или биле блиски на македонската револуционерна организација ВМРО а кои веќе се приклучиле на борбата за слобода односно во Народнослободителната борба (НОБ) и покрај тоа што таа ја преводеле Комунистите.

Ваквата констатација упатува дека Германците процениле дека во Македонското револуционерно движење дошло до обединување на левите и десните елементи во текот на националната борба од 1941 година до 1944 година.

Додека пак структурите на ВМРО кои соработувале со бугарските власти од април 1941 година, се повлекле од Македонија заедно со бугарската администрација и војска во Бугарија, стравувајќи од Народното ослободително движење, кое пак наскоро ќе биде власт во Македонија.

*

Познат е фактот дека во летото 1944 година германската војска е во тешки околности посебно на Источниот фронт и е во фаза на повлекување. Истата ситуација е и на Балканот, каде што Армијата Е стационирана во Грција се повлекува кон Германија и притоа територијата на Македонија е клучна за безбеден транспорт. Токму затоа е сосема издражно да констатираме дека веројатноста за мотивот да се донесе одлука да се прогласи Македонија за независна држава во август/септември 1944 година е за постигнување да се обезбеди сигурен транспорт на германската војска од Грција преку Македонија, Србија и понатаму кон Германија.

Без оглед на мотивите за одлуката на Германија да биде прогласена Македонија во независна држава во септември 1944 година, од историски аспект тие не ја намалуваат вредноста и значајноста на ваквата одлука на Германија со оглед на тоа што таа е резултат на една политика на Берлин кон македонското прашање и Македонија која е градена во годините по завршувањето на Првата светска војна а чија основа лежи пак во годините на воени дејствија на Балканот во текот на Првата светска војна кога Германија е присутна воено на територијата на Македонија и ги добива првите непосредни искуства за особеностите, тенденциите, расположението, националните чувства и борба на македонското население за слобода и своја држава.

Кога зборуваме за политиката на Германија кон македонското прашање, за нејзините ставови дека не е можно изнаоѓање решение во нејзина поделба а кое би резултирало со мир на Балканот, не мислиме притоа дека Германија имала посебни чувства кон Македонија и македонскиот народ а кои произлегуваат од некакви алтруистички мотиви за да се исправи една историска неправда кон Македонскиот народ за која во прв ред одговорноста е кај големите европски држави кои на разните мировни конфереции во 19 и 20 век ги носеле одлуките за судбината на помалите народи, меѓу кои и за судбината на Македонскиот народ, туку и Германија тргнувала од своите интереси. Имено, носителот на македонската револуционерна борба ВМРО во годините после Првата светска војна е силна ревизионистичка сила на Балканот и се бори против воспоставениот поредок на Балканот со оглед дека Македонскиот народ е поделен и онеправдан. Токму од тие причини и мотиви Германија ги следи внимателно активностите на Македонското револуционерно движење и гледа на него со симпатии.

Токму од тие причини е предизвикан големиот интерес на Германија за Македонија што подоцна резултира македонското прашање да ја детерминира позицијата на Германија кон случувањата на Балканот и да влијае во градењето на нејзините политички ставови кон Балканот - политика која почнува да се креира во годините после Првата светска војна и продолжува да се следи и по укинувањето на Вајмарската република, односно кога власта ја презема Хитлер со таа разлика што интензитетот многукратно се зголемува што е резултат и на тоа што и капацитетот на Германија како држава е зајакнат но и агресивната политика која ја наметнува Хитлер.

За исходот на Втората светска војна Македонскиот народ има дадено допринос со учество во Народно-ослободителната борба која е јасно определена како антифашистичка и во која има приложено големи жртви на загинати учесници во НОБ но и претпрено големи материјални штети. Таа борба конечно вродува со резултат-основана е македонска држава а тоа што е приклучена како република во југословенската федерација, не ја прави помалку вредна.

Се разбира дека клучен фактор за исходот на Втората светска војна не е Македонскиот народ ниту пак другите народи на Балканот, туку него го предодредуваат борбите на Источниот и Западниот фронт. Ова го пишуваме за да нагласиме на крајот, дека е предизвик за момент, се разбира хипотетички да се размислува, каква би била судбината на Македонскиот народ и Македонија ако исходот од Втората светска војна бил поинаков од тој што се случил. Односно да претпоставиме во која форма Македонија би ја остварила својата државност во таквите околности, дали во една југословенска федерација, во балканска федерација, можеби во федерација со Бугарија или пак како целосно самостојна држава!? Но без оглед до какви тези и заклучоци едно такво хипотетичко размислување би не довело, тоа се разбира, дека нема да ја промени историската реалност.

Заклучок

“Јас го разбираам светот како поле за културен натпревар помеѓу народите“. Оваа мисла на Гоце Делчев, еден од најголемите идеолози на македонската ослободителна и државотворна борба на Македонскиот народ, е искажана во времето кога другите народи на Балканот, сеуште не беа на нивото на цивилизацискиот развој за која е таа е својствена. Тие тргнувајќи од сопствените аспирации за територии меѓусебно се натпреваруваа во поделбата на Македонија, кој од нив ќе приграби поголем дел. А истите тие не долго време пред тоа заедно со Македонскиот народ ја споделуваа истата судбина, судбината на долгогодишното турско владение.

Дали македонското револуционерно движење беше помалку револуционерно, дали имаше во себе помалку ослободувачки дух, од другите револуционерни движења на Балканот. Не. Напротив тоа во себе содржеше прогрес. Круна на Македонското националноослободителни и револуционерно движење е конституирањето на Крушевската република во 1903 година, секако прва на Балканот. Република, демократија, рамноправност на граѓаните, без разлика на нивната верска и национална припадност, атрибути кои беа својствени и тогаш само за неколкуте западноевропски држави. Тие за Македонците беа реалност во еден миг, кој се броеше за жал во денови, и за жал само на едно мало парче од македонската земја, но остана засекогаш Крушевската република да биде прва на Балканот.

Погоре кажаното е мал сублимат посветен на револуционерното движење од крајот на 19 век и првата деценија на 20 век врз чии основи продолжува борбата за постигнување на идеалот - основање сопствена држава Македонија и во периодот после завршувањето на Првата светска војна за конечно на 2 август 1944 година, неколку вековната борба за слобода се крунисува со одржување на Првото заседание на антифашистичкото Собрание на Македонија, на кое се поставени темелите на современата македонска држава.

*

Македонското револуционерно движење постигнува стратешка цел, да го држи македонското прашање постојано актуелно во европската политика во годините по Првата светска војна и одржаната Мировна конференција во Версај на која беше игнорирана вековната борба и воља на Македонскиот народ за самоопределување, слобода и своја држава.

Основано можеме да кажеме дека благодарение токму на таквата постигната цел на Македонското револуционерно движење, се оневозможуваат плановите на балканските држави, во прв ред на Кралството Југославија, Грција и Бугарија, да исчезне и да се заборава македонското прашање како проблем на Балканот, оти само така, можеле овие соседни држави да ги поседуваат заземените македонски територии.

Погоре кажаното го потврдува и политиката на Германија кон Балканот а во тие рамки и кон македонското прашање, која ја гради после Првата светска војна и ја следи и надградува во целиот период до крајот на 1944 година, кога се повлекува германската војска од Балканот а со тоа и од Македонија.

Имено, за време на опстојувањето на Вајмарската република нерешеното македонското прашање во Берлин се оценува како премногу комплицирано во кое се вплеткани, не само интересите на балканските држави, туку и на големите сили, со што претставува еден од најголемите политички проблеми во Европа. Заклучокот на Германија бил дека Македонското прашање не е пред решавање, туку тоа уште долго ќе остане опасна точка за Европската политика.

Германија е ревностен набљудувач на состојбите на Балканот. Нагласената внимателност на Германија првично произлегувала од оценките дека нејзиното активно вмешување во македонското прашање може да ја доведе до судир со интересите на Франција и Велика Британија. Ваквиот став бил дел од стратегијата на Берлин за водење на политиката кон Балканот .

Според Германија, нестабилноста на Балканот е резултат на лошите мировни договори на Версајската мировна конференција и за тоа одговорноста треба да ја снесат Франција и Велика Британија како нивни покровители. Притоа Германија заклучува дека не е можно постигнување мир и стабилност во регионот преку поделба на Македонија.

Истоветното било третирано македонското прашање и од НСДАП, но како опозициска партија и јасно определена против Версајскиот договор таа била поконкретна во искажувањата на ставовите. Имено, партијата на Хитлер, која уште пред да дојде на власт сметала дека Македонија треба да им припаѓа на Македонците како Германија на Германците. Ваквиот став бил публикуван во изданието од први септември 1930 година на двонеделен магазин во кој Националсоцијалстите ги објавувале своите погледи за надворешната политика. Повод за наведената статија и во неа искажаниот став е опасноста од воен конфликт на Балканот и тоа меѓу Бугарија и Југославија. Според партијата на Хитлер, ваквата опасна ситуација за мирот, е резултат на неправедните одлуки кои се донесени на Версајската мировна конференција, на која, покрај другите неправди кои се предизвикани во Европа, се вбројува и македонско прашање, кое е оставено нерешено.

Стратегијата на Германија прво економски да го освои Балканот за потоа и да го стави под политичка контрола и да влијае на политиката и уредувањето на односите во овој дел од Европа продолжува и во првите години одкако Хитлер ја презема власта во Германија. Разликата е во тоа што спроведувањето на ваквата стратегија се забрзува од 1933 година а ја постигнува целта веќе во 1939 година. Од оваа година почнува фазата на поагресивно диктирање и влијание на политиките на балканските држави. Кога целите не успевало да се постигнат преку економските и политичките/дипломатски форми, како крајно средство, биле применувани воените закани и интервенции.

Во истиот период Франција води нетактичка политика како во источна Европа така и на Балканот а која е резултат на параоничното стравување за својата безбедност. Нејзината политика воглавно се сведува во обидите за поврзување на балканските држави во воени блокови кои ќе бидат во функција на заштита на нејзината национална безбедност. Тргувајќи од таквиот мотив и стратегија Франција им нуди на државите и од овој дел на Европа, парчиња хартија за гаранција на нивниот интегритет и пактови. На економско поле ништо повеќе освен кредити и тоа за потребите за набавка на оружје. Додека пак Велика Британија како одминуваат годините од Версајскиот договор, се повеќе стравува од доминација на Франција во континенталниот дел на Европа. Нејзиното дејствување во Европа а со тоа вклучително и на Балканот, е во правец на балансирање на силите на континентот -во никој случај да не се дозволи француска супериорност. Тоа можело да се постигне само со постапни остапки кон Германија, која можела да им парира на француските претензии да биде прва сила на континентот. Ваквата политика на Лондон

е предузловена истовремено и од опасноста која постоела од советска Русија и ширење на Комунизмот во Европа. Ваквата политика на Велика Британија за постигнување баланс т.е. изедначување на силите на континентот и оди во прилог на Германија, а истата ја подржувале и САД.

И така додека Франција и Велика Британија се преокупирани со изнаоѓање начини да ја држат Германија во политичка изолација, Берлин им дава понуда на балканските државите, која не можат да ја одбијат - економска соработка. Германија им го отвара својот огромен пазар за нивното претежно аграрно производство а за возврат тие пак се снабдуваат со технолошко-индустриски производи од германските фирми. Со оглед на економската структура на државите на Балканот а во прв ред на Кралството Југославија и Бугарија, за Германија не било посебна тешкотија да ги стави нивните економии за неколку години во подредена и зависна положба. Паралелно со економската се интензивирала соработката и во други сфери, со што се случило, не само на враќање на германското влијание од пред Првата светска војна, туку и негово зголемување.

Се разбира дека политиката и економијата се сфери кои се испреплетуваат. Нивното меѓусебно влијание е двонасочно и не може да се потегне јасна граница, соодносот е предусловен од бројни фактори, меѓусебните интереси, временскиот момент, сплетот на околностите и.т.н.

Но, клучно за успехот на Германија да има влијание врз политиките на државите на Балканот е тоа што Франција и Велика Британија не ја увидуваат опасноста, дека Германија преку економски продор во југоисточна Европа има крајна цел да ги реализира подоцна и сопствените политички интереси. Но, не треба да се изостават и внатрешните тешкотии, посебно кај Франција, поради кои таа не била во можност да и парира или пак да ја одврати Германија од ваквите нејзини намери. Како трет фактор е и тоа што сојузниците од Првата светска војната, се гледаат се повеќе како меѓусебни ривали. Ривалство кое со текот на времето, се зголемува со што на Германија и отвара се поголем простор за дејствување. А во политиката нема „празен“ простор.

*

Една од главните појдовни точки од кои се тргнува при креирањето на политиката на Германија на Балканот е македонското прашање. Што е сосема логично и очекувано со оглед на тоа што македонското прашање има клучно влијание во односите меѓу најмалку три балкански држави- Бугарија, Југославија и Грција и од него произлегува најголемата опасност од избувнување војна, но и токму македонското прашање ја детерминира, не само надворешната политика на овие балкански држави, туку истото влијае и врз нивните внатрешни односи и стабилност.

Тоа впрочем е забележано и од германската дипломатија во нивните извештаи.

Според анализите во Берлин ваквата состојба на Балканот е предусловена од положбата во кој е ставен македонскиот народ со донесените решенија за Балканот на Версајската мировна конференција.

*

Присутно е уверувањето во некои научни и други кругови дека Бугарија, посебно националните политички кругови кои гравитирале околу бугарскиот престол на царот Борис, го користеле Македонското револуционерно движење предводено главно од ВМРО за реализација на своите национални цели. За ваквите констатации може и да се најдат одредени докази дека постоела корелација или поточно кажано поклопување на одредени интереси во дејствувањето, што не е ништо необично, туку напротив, сосема очекувано ако се земат во предвид историските и политички околности во кои била доведена Бугарија како држава и од друга страна околностите во кои дејствувала Македонската револуционерна организација. Но ова гледање е еднострано. Имено, за да биде дополнително појасно може да се постави и обратна теза, дека после тешкиот пораз на Бугарија во Првата светска војна токму ВМРО ја користела внатрешните состојба на национална разочараност и политичка нестабилност кои го зафатило бугарското општество, за да ја реализира својата цел-основање самостојна држава Македонија, или пак добивање автономија во рамките на една јужнословенска федерација на Балканот

или најмалку за издигнување на македонското прашање како голем проблем во европската политика и постојано истото да биде актуелно.

Показател плус за погоре изнесеното е и фактот што до 1934 година ВМРО успева во пиринска Македоноја која е во границите на Бугарија, да формира паралелна власт, каде што Владата во Софија нема контрола. Истотака, токму ВМРО ја внесувало Бугарија големи опасности да биде изложена на српска инвазија иако била воено слаба и српскиот воен напад би бил опасен за неа. Како што констатирале и германските дипломати. Секако дека не и оди во прилог на Бугарија да нема контрола врз еден нејзин дел од територијата и врз дејствувањето на ВМРО кое ја изложувало на опасности од воен напад. Факт е дека имало Влади кои жестоко се бореле против ВМРО но таа борба нтешко вродувала со резултати. Токму во такава борба не само што Владата на премиерот Александар Стамболиски е симната од власт, туку и тој го изгубил трагично животот, односно бил убиен од ВМРО. Секако во рушењето на Стамболиски имало и други фактори, но една од клучните била и ВМРО.

Забраната на ВМРО се случува дури во 1934 година по силно барање на Велика Британија и Франција кои за да спречат да дојде до војна меѓу Бугарија и Југославија, бараат од Бугарија да ја забрани ВМРО. За да го зголемат притисокот Лондон и Париз и се заканувале на Софија и со воведување политички и финансиски санкции. Новата Влада на чело со премиерот Кимон Георгиев која доаѓа на власт со воен преврат во мај 1934 година го распушта Парламентот, ги забранува партиите и воведува диктатура притоа ја забранува и ВМРО во 1934 година и почнува да врши полициски и судски прогон на нејзините членови.

*

Македонската револуционерна организација имала пред себе поставено историска улога, да се избори за слобода на Македонскиот народ. Легитимноста на таа улога произлегува од положбата на обесправеност на Македонскиот народ, кој е поделен и поробен од соседните држави. Токму од таквите околности ВМРО ја црпи легитимноста за своето револуционерно дејствување, впрочем како што е случај со други бројни револуционерни организации и движења, кои се бореле за иста или слична кауза.

Борбата на македонската револуционерна организација, како што веќе споменавме, не можела да биде игнорирана со оглед на тоа што успевала да влијае врз политичките состојби на Балканот а со најголеми последици во внатрешните политички прилики во Бугарија и Југославија но и Грција, како и меѓусебните односи на овие држави. Германските дипломати забележале дека Македонците не размислуваат за опасностите на кои ја изложуваат Бугарија и немаат обзир кон нејзините интереси. Од друга страна пак постапките на Србите кон Македонците во српска Македонија предизвикуваат таков фанатизмот кај Македонците што нема изгледи за време на животниот век на оваа генерација, тој да исчезне и да се постигне нормализирање на односите меѓу Кр. Југославија и Бугарија.

Доволно е само објективно да пристапиме кон анализа на политичките и исторските околности во овој период во кои се наоѓал македонскиот народ, за да заклучиме дека тешко дека имал друг избор во однос на начинот и формите на борба, освен револуционерното дејствување, за да ја постигне целта - формирање своја држава.

За да биде уште подобро разбрано погоре кажаното, во таа насока, можеме да го поставиме прашањето во врска со борбата на македонскиот народ во овој период и фаза, и на следниот начин: Зарем револуционерно би било кога би била прифатена фактичката состојба на поделба на Македонија и македонскиот народ, врз кој се врши асимилација, терор, протерување од своите родни места, живеење во тешка сиромаштија и оптоварен со високи данаци!? Секако, се разбира дека таквиот пристап би бил ретрограден, неприроден за било кој народ па и за македонскиот народ. Тоа би било погубно за него.

Доколку македонскиот народ не водел револуционерна борба, тогаш ќе можело да се случи да се реализираат плановите на балканските држави кои присвоиле делови од македонската територија како што биле на пример тие на Србија, Бугарија и Грција. Според тогашната германска дипломатија плановите на Белград биле дека е потребно да издржат десет години наспроти отпорот на Македонците за да се уништи целосно македонството и да не ги признаваат никогаш како малцинство.

Додека пак стратегијата на Грција за да ги задржи освоените македонски територии вклучувала доселување на грчко население од мала Азија во егејска Македонија и протерување на македонското население од неговите родни места од овој дел на Македонија.

Во однос на поставеноста на македонската револуционерна организација спрема Бугарија говорат бројни извештаи на германските дипломати во Бугарија кои забележале дека за македонското револуционерно движење постои само македонскиот идеал за основање сопствена држава за кој тие се бореле заедно со Бугарија за време на Првата светска војна за потоа да продолжат да се борат сами. А за реализација на целта ако треба, тие би се бореле и против Бугарија.

Токму врз ваквите околности во кои се наоѓал македонскиот народ произлегува легитимноста на револуционерната борба на ВМРО но и соработката со другите револуционерни движења и државите кои се бореле за ревизија на решенијата донесени на мировната конференција во Версај, на која е нанесена истриска неправда и врз македонскиот народ.

Легитимноста на револуционерната дејност на ВМРО се базира врз правото на македонскиот народ, за ни помалку ни повеќе, туку да биде рамноправен со останатите народи - да живее и се развива во сопствена држава. Таа легитимност добива признание и меѓународен правен субјективитет подоцна, односно на 2 август 1944 година со одржувањето на АСНОМ.

*

Политичкиот став кој го градела Германија низ годините по завршувањето на Првата светска војна а базиран на нивната дипломатската активност, во голема мера се потврдува за време на Втората светска војна кога Третиот рајх, кога не само дипломатски, туку и воено е присутен во Македонија.

Искуството кое го добиле германците во периодот од 1941 година до 1944 година, кога Македонците ја продолжуваат својата револуционерна борба преку НОБ, упатува и на тоа дека нивниот заземен став во преговорите со Бугарија и Југославија, дека за Македонија ќе се одлучува по завршувањето на војната а до тогаш одлуките имаат само времен карактер и важат до постигнувањето мир, се потврдуваат. Односно, дека тврдењето на Бугарија дека во Македонија мнозинството население се Бугари и дека Македонија историски е составен дел од бугарската држава, се спротивни на реалната состојба. Ваквата ситуација е содржана во извешатите на германските дипломатски, воени и безбедносни служби кои дејствувале во Македонија.

Токму врз ваквите согледувања кои ги добиле германските власти во периодот после април 1941 година во Македонија а кои се на линија на заклучоците од дипломатската активност и анализи од предвоените години, се базира и нивната одлука подоцна да преземат чекори за прогласување на Македонија во независна држава.

И покрај тоа што официјалниот став на Германија бил дека за Македонија ќе се одлучува кога ќе заврши војната, сепак состојбите на фронтите диктираат поинаков тек на одлуките. Првичните размислувања за прогласување на Македонија во независна држава кај германските власти почнува почесто да се споменува како опција од 1943 година, односно дека е потребно бугарската војска и администрација да се острнат од Македонија и да им се помогне на Македонците да основаат своја независна држава. Овој процес е поттикнат и од постапното влошување на односите помеѓу Германија и Бугарија во однос на нивното сојузништво а тоа влијаело и разликите во однос на прашањето за Македонија да стануваат се поголеми. Во однос на Македонија клучно било во прв ред е тоа што Германија имала прилика директно, непосредно да ја запознае реалноста во Македонија, за што сведочат веќе претходно приложените документи. Германските власти утврдиле дека ставовите на Бугарија за постоење на постоење на мнозинско население со изразена бугарска свест во Македонија не е вистина, дека е во спротивност на реалноста и добивале впечаток дека решението за Македонија како составен дел на Бугарија е се подалечно и поневеројатно. Според Германија, таквото решение можело да биде спроведено само со примена на сила и терор врз населението и во таков случај, без изгледи за постигнување на целите на Бугарија, а таквиот развој на настаните би водел кон дестабилизација на регионот.

Како што споменавме погоре ситуацијата за Германија на Балканот почнала да станува посложена од зимата 1942/43 година по воениот пресврт после битката за Сталинград и капитулацијата на Италија во 1943 година. Ваквиот развој на настаните влијаел и врз однесувањето на Бугарија наспрема Германија која пак следната година откако Црвената армија продира на Балканот ја менува страната во војната- односно Бугарија и објавува војна на Германија. Ваквата костелација на настаните влијаела Германија да одлучи да се обиде да ја прогласи Македонија во независна држава во септември 1944 година. Се разбира, клучен фактор Германија да ја донесе ваквата одлука во околности кои не биле предвидени согласно нејзниот претходен став за Македонија да се одлучува откако ќе се

постигне мир во Европа, е нужноста за повлекување на војската од Грција во правец на Германија а македонската територија била од клучно значење како транзитен коридор.

Со формирањето на македонската држава, Германија сметала дека ќе може да биде спречен продорот на грчките воени единици а и воените сили на Англија кон Север. Додека пак од страна на Бугарија спрема Запад кон Македонија, да се спречи продорот на Црвената армија и бугарските војски. Со реализација на овој план, Третиот Рајх сметал дека ќе успее да ги зацврсти своите позиции во централниот дел на Балканот и ќе обезбеди сигурен и безбеден пат за повлекување од југ.

Германските служби кои биле на служба во Македонија биле со став дека планот за прогласување на Македонија во независна држава во тогашните политички и воени околности, тешко дека ќе може да биде успешен. Клучен проблем за таа цел според германскиот амбасадор во Софија Бекерле е тоа што најголемиот дел на населението гледало во Германија виновник за присуството на бугарската армија во Македонија од 1941 година.

Сепак бил разработениот оперативен план за прогласување независна Македонија кој бил преставен пред Рибентроп на 31 август 1944 година и тој веднаш го одобрил да биде спроведен. Германскиот генерален Конзулат во Скопје бил ставен на располагање да биде логистички центар за реализација на сите потребни политички и дипломатски активности за прогласување на Македонија во независна држава.

Иван Михајлов на 3 септември 1944 година од Загреб допатувал во Софија а од таму со свои соработници за Скопје за да ги испита состојбите на терен- какви се можностите да се спроведе наредбата на Хитлер. Но Комитетот одбил да биде прогласена независна Македонија на чело со Ванчо Михајлов под дадените услови. Михајлов како посебни причини ги навел недостатокот на приврзаници кои ќе ја застапуваат и спроведат независноста на Македонија и незапирлива деморализација на народот.

За тешкотиите со кои се соочил Ванчо Михајлов, односно неговата проценка дека не ужива поддршка кај македонското население за тој да биде на чело на македонската држава која ќе биде прогласена во тие околности под покровителство на Германија, за што и тој бил однапред свесен дека тој план тешко ќе се реализира, истотака, како што

веќе споменавме, биле уверени и германските дипломати, службеници, воени раководители, офицери и лицата од безбедносните служби, кои биле директно инволвирани со своите активности во Македонија и ги познавале реалните состојби. Но, веројатно не биле доволно свесни во Берлин, во канцелариите на министерот за надворешни работи Рибентроп и Хитлер. А тоа е веќе е период кога Третиот рајх се соочува со тешки загуби посебно на Источниот фронт но и на другите фронтови и германската армија е во дефанзива и повлекување. Во таква ситуација на агонија во која се наоѓа Германија, Хитлер и неговиот најтесен круг соработници често пати носеле одлуки кои не биле спроведливи во реалноста. Но тоа е рефлексција на една моќна сила која е доведена во фаза пред тежок пораз.

Сепак главната причина за неможноста да се прогласи независна држава Македонија во септември 1944 година под покровителство на Третиот рајх, е тоа што македонскиот народ веќе три години ја водел Народно ослободителната борба (НОБ) и уште од почеток на германската окупација на Кралството Југославија а со тоа и на Македонија, тој се определил против фашистичката идеологија и неговата борба, покрај тоа што е ослободителна, за основање своја држава, таа има и антифашистички карактер.

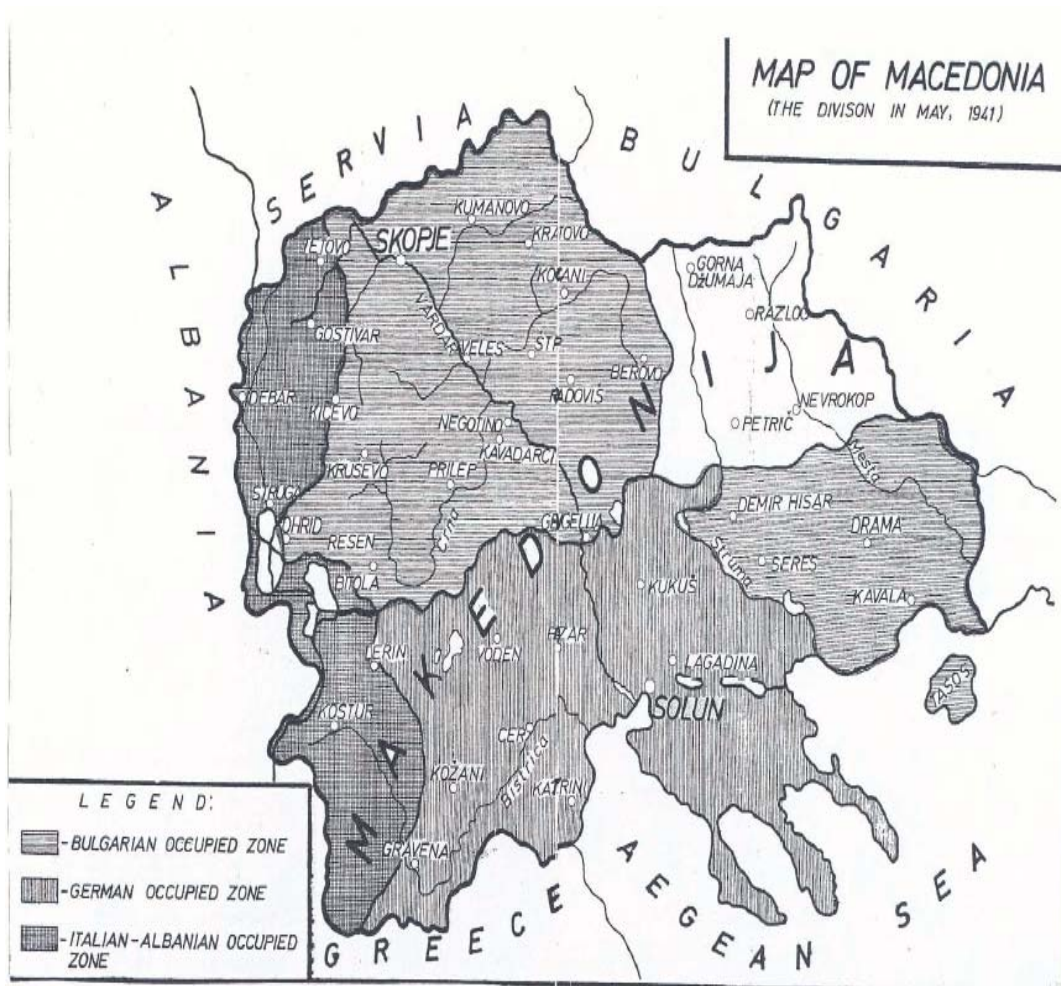
Народнослободителната борба (НОБ) иако ја преводеле Комунистите односно основаната Комунистичката партија на Македонија, во неа се вклучиле и тие со граѓанско – национално политичко определување. Борбата има истовремено револуционерен и ослободителен карактер и која резултирала со одржување на Првото заседание на антифашистичкото Собрание. А кога стигнала наредбата од Германија за прогласување независна македонска држава, веќе Македонија била конституирана како држава на 2 август 1944 година во манастирот Св. Прохопчински. Како што е забележано и во дипломатските извешати адресирани до Рибентроп, конституираната држава на Македониците веќе добила и признание од Сојузниците, односно САД и Англија, преку присуството на свои преставници на одржаното заседание на АСНОМ.

Прилог

Делови на факсимили од архивската документација

Во продолжение следуваат делови од факсимили на документи како телеграми и извештаи на германската дипломатија, записници и белешки за водени разговори на германскиот водач Адолф Хитлер и министерот за надворешни работи Јоахим Рибентроп со премиерите на Кралството Југославија и Бугарија, со министрите и амбасадорите на овие држави. Факсимили на телграми и извештаи на германските дипломати, на германската војска (Вермахт) како и на разузнавачката служба на Германија АБВЕР. Приложени се и делови од факсимили од анализите за македонското прашање правени во Министерството за надворешни работи на Германија.

Истотака приложени се и географски карти кои датираат од предметниот период.

Aufzeichnung des Gesandten Hewel (Persönl. Stab RAM)

BERLIN, den 23. November 1940

BESPRECHUNG DES FÜHRERS MIT DEM BULGARISCHEN GESANDTEN DRAGANOFF
AM 23. 11. 1940 VON 13.00-13.50 UHR

Draganoff überbringt zunächst die Grüße seines Königs¹⁾ an den Führer und dessen nochmaligen Dank für die ihm erwiesene Gastfreundschaft auf dem Obersalzberg.²⁾ Er sei beauftragt, dem Führer eine Mitteilung zu machen und möchte vorausschicken, daß der König, wie auf dem Obersalzberg angeregt, eine Zusammenkunft mit dem Führer an der Grenze „ventilieren“.

Nach Besprechungen mit dem Ministerpräsidenten,³⁾ dem Minister des Äußern⁴⁾ und dem Kriegsminister⁵⁾ sei die Bulgarische Regierung grundsätzlich bereit, ihren Beitritt zum Dreimächtepakt zu unterzeichnen; nur bitte sie, den Zeitpunkt der Unterzeichnung noch zu verschieben. Hierfür gäbe es mehrere Begründungen, welche er beauftragt sei, dem Führer vorzutragen.

Als der König von Berchtesgaden nach Sofia zurückgekehrt sei, habe dort ein Telegramm des Bulgarischen Gesandten⁶⁾ aus Moskau vorgelegen über ein Gespräch mit Molotov.⁷⁾ Der Führer unterbricht Draganoff und sagt, daß er über dieses Gespräch informiert sei und daß er den Bulgaren einen Auszug aus dem Protokoll seines Gespräches mit Molotov⁸⁾ vorlegen könne, aus dem hervorgeht, daß der Sachverhalt anders sei, als Molotov dem Bulgarischen Gesandten mitgeteilt habe. Er wolle dies auch Molotov sagen. Die Tatsache sei die, daß die Russen uns gefragt hätten, ob wir etwas dagegen einzuwenden hätten, wenn Rußland Bulgarien eine Garantie gäbe, so wie Deutschland sie Rumänien gegeben habe. Dem König solle kein Leid geschehen, und es soll auch keine Änderung in dem bulgarischen Regime angestrebt werden. Eine militärische Unterstützung wäre von den Russen beabsichtigt, in der gleichen Art, wie wir sie in Rumänien vorgenommen hätten. Molotov sei immer wieder auf dieses Thema zurückgekommen, und die Frage des Führers, ob denn die Bulgaren eine solche Garantie wünschten, habe er nicht beantwortet. Der Führer habe den Russen gesagt, daß er erst mit seinen Verbündeten über diese Frage sprechen müsse, denn das politische Interesse Deutschlands auf dem Balkan sei geringer als dasjenige Italiens. Im übrigen sei er, der Führer, persönlich der Meinung, daß alle Schwierigkeiten, besonders mit Rußland, ohne weiteres überwunden worden wären, wenn Bulgarien gleich zu Anfang dem Dreimächtepakt beigetreten wäre.

Draganoff bringt vor, daß die Russen ein hinterlistiges Volk seien. Molotov hätte dem Bulgarischen Gesandten gegenüber ausgeführt, daß Rußland ein starkes Bulgarien wünsche und daß Rußland daher bereit sei, jede Unterstützung auf geldlichem und materiellem Gebiet zu geben; ferner, daß die Sowjetregierung den Wunsch habe, daß die nationalen Ziele Bulgariens der Türkei, Jugoslawien und Griechenland gegenüber⁹⁾ erreicht werden müßten.

Aufzeichnung des Botschafters Ritter

BERLIN, den 2. Januar 1941
e. o. Pol. I 6 g. Rs.

Für den bevorstehenden Besuch des Bulgarischen Ministerpräsidenten ¹⁾

Ich nehme nicht an, daß die Absicht und Möglichkeit besteht, mit dem Bulgarischen Ministerpräsidenten über militärische Fragen in Einzelheiten zu sprechen.²⁾

Es ist aber notwendig, bei der bevorstehenden Unterredung mit dem Bulgarischen Ministerpräsidenten die nötigen militärischen Besprechungen vorzubereiten. Baldigste militärische Besprechungen mit Bulgarien sind vor allem notwendig für zwei Hauptfragen.

1.) Für den Durchmarsch durch Bulgarien. Darüber sind vorbereitende erste Besprechungen schon im Gange.

2.) Darüber, daß nach den Plänen des OKW die linke Flankendeckung gegen die Türkei der bulgarischen Armee zudedacht ist.³⁾ Darüber ist mit der bulgarischen Heeresleitung überhaupt noch nicht gesprochen worden. Diese Aufgabe erfordert aber eine gewisse Zeit. (Mobilisierung bulgarischer Armeekorps und Transport an die bulgarische Ostgrenze).

Das OKW will diese Besprechungen mit der bulgarischen Heeresleitung durch den GFM List führen lassen.

Ich schlage daher vor, daß mit dem Bulgarischen Ministerpräsidenten verabredet wird, daß alsbald nach seiner Rückkehr unmittelbare militärische Besprechungen zwischen dem GFM List und der bulgarischen Heeresleitung stattfinden. Dem Oberkommando List wäre dafür ein Vertreter des Auswärtigen Amts beizugeben.⁴⁾

gez. RITTER

Der Reichsaußenminister an die Gesandtschaft in Sofia

Telegramm

Streng geheim
Nr. 874

BERLIN, den 27. Dezember 1940 23 Uhr 50
RAM 385

Für Gesandten persönlich.

Auf Telegramm Nr. 633 vom 23. 12.¹⁾

Ich bitte, dem Bulgarischen Ministerpräsidenten ²⁾ mitzuteilen, daß mir sein Besuch Anfang Januar willkommen sei. Ich würde es aber vorziehen, wenn der Ministerpräsident nicht nach Berlin, sondern nach Fuschl käme, und zwar nicht erst zwischen dem 5. und 10. Januar, sondern schon in den ersten Tagen des Monats. Ich werde um die Jahreswende ohnehin in Fuschl sein, wo sich die Zusammenkunft viel leichter unauffällig durchführen läßt als in Berlin. Voraussichtlich wird sich in den ersten Tagen des Monats auch die Möglichkeit eines Empfangs durch den Führer bieten, der um diese Zeit auf dem Berghof sein wird. Ein späteres Zusammentreffen in den Tagen zwischen dem 5. und 10. Januar würde sich schließlich auch ermöglichen lassen, nach unseren anderweitigen Dispositionen allerdings schwerer, da es noch nicht sicher ist, ob wir dann noch in der Salzburger Gegend sein werden. Ich gehe davon aus, daß auch bulgarischerseits Wert auf Geheimhaltung der Besuche gelegt wird, die unsererseits bei Zusammentreffen auf dem Berghof und in Fuschl gewährleistet werden kann.

Erbitte möglichst umgehende Drahtantwort.³⁾

RIBBENTROP

Aufzeichnung des Leiters der Nachrichten- und Presseabteilung

BERLIN, den 4. Februar 1941

Notiz für den Herrn RAM.

GESPRÄCH MIT DR. GREGORIĆ, DIREKTOR DER *Vreme*Die heute Mittag stattgefundene Unterhaltung verlief folgendermaßen: ¹⁾

1.) Ich ließ Gregorić sprechen und beschränkte mich auf Zwischenfragen, die sich aus der Unterhaltung ergeben.

2.) Gregorić führte folgendes aus:

Nach seinem Gespräch mit Cvetković habe er den Eindruck, daß die Besprechungen [Cincar-]Marković in Fuschl ²⁾ nicht in allen Punkten so zur Kenntnis von Cvetković und dem Regenten gekommen seien, wie das nach seinem, Gregorić, Gespräch mit dem RAM zu erwarten gewesen sei. ³⁾ Die deutsche Reaktion auf das jugoslawische Angebot, das dem Besuch Marković in Fuschl folgte, ⁴⁾ habe bei Cvetković den Eindruck erweckt, daß man in Berlin etwas anderes erwartet habe. Es sei zwar keine Frage, daß Marković die Gespräche grammatikalisch richtig übermittelt habe, aber es sei nicht ausgeschlossen, daß er diesen und jenen Akzent nicht richtig erfaßt habe und dementsprechend nicht zur Geltung gebracht habe. So habe er, Gregorić, aus seinem Gespräch mit dem Herrn RAM die Auffassung gewonnen, daß deutscherseits auf den Beitritt Jugoslawiens zum Dreimächte-Pakt der Hauptakzent gelegt werde. Marković dagegen habe – so schloß er aus seiner Unterhaltung mit Cvetković – zwar davon berichtet, daß Deutschland eine Stellungnahme Jugoslawiens zur Frage der Neuordnung Europas erwarte; Marković habe aber offenbar in einem Nichtangriffspakt mit Deutschland die darauf deutscherseits erwartete Antwort gesehen. In dieser Auffassung sei Marković wohl dadurch bestärkt worden, daß in dem Fuschler Gespräch der deutsche Hinweis durchgeklungen habe, daß Deutschland durch die Ereignisse auf dem Balkan den Zeitpunkt für gekommen sehe, daß die Einschwenkung Jugoslawiens in eine unter deutscher Führung stehende Politik jetzt vollzogen werden müsse. (Marković hat oder will offenbar in dem Gespräch eine deutsche Aktion gewittert haben, ohne Italien, ja unter Ausnutzung der italienischen Situation, Jugoslawien an die deutsche Politik zu binden.) Gregorić fragte mich direkt, ob der Beitritt Jugoslawiens zum Dreimächte-Pakt in dem Gespräch direkt erwähnt worden sei. Gregorić erklärte bündig, er habe den Brief an mich ⁵⁾ nach einer Rücksprache mit Cvetković geschrieben, der den Wunsch habe, hierher zu kommen. Nach meiner Mitteilung, daß er, Gregorić, nach Berlin kommen möge, habe er nochmals mit Cvetković gesprochen, der ihm erklärt habe, einer deutschen Einladung sofort Folge zu leisten. Auf meine Zwischenfrage, zu welchem Zeitpunkt sich Herr Cvetković das vorstelle, antwortete Gregorić: „Cvetković hat mir gesagt, daß ich im Falle der sofortigen Einladung ihn in Deutschland erwarten solle.“ Auf meine Andeutung, ob Herr Cvetković hinsichtlich der Art des Besuches gewisse Bedenken geäußert habe, ob er inkognito oder unter Bekanntgabe des Besuches kommen wolle, antwortete Gregorić: „Die Modalitäten des Besuches überläßt Cvetković Deutschland; er hat nur den Wunsch, daß auch Cincar-Marković mit einladen werden möge. Er bittet aber um

Aufzeichnung ohne Unterschrift

BERLIN, den 7. Januar 1941

Füh. 2/41

AUFZEICHNUNG ÜBER DIE UNTERREDUNG ZWISCHEN DEM FÜHRER UND DEM BULGARISCHEN MINISTERPRÄSIDENTEN **FILOFF** IN ANWESENHEIT DES REICHAUSSENMINISTERS AUF DEM OBERSALZBERG AM 4. I. 1941

Filoff überbrachte zunächst die Grüße und Glückwünsche des Königs von Bulgarien ¹⁾ an den Führer. Unter Bezugnahme auf die Vormittagsbesprechung mit dem Herrn RAM ²⁾ erklärte er, daß in allen Fragen, insbesondere auch bezüglich des Beitritts Bulgariens zum Dreierpakt, insofern eine Übereinstimmung wie bei früheren Besprechungen erzielt worden sei, als Bulgarien grundsätzlich entschlossen sei, seinen Beitritt zu vollziehen. Es sei lediglich noch der Zeitpunkt des Beitritts offen. Die Bedenken, die Bulgarien gegen einen sofortigen Beitritt hege, seien dem Führer bereits bekannt. Diese Bedenken bezögen sich auf die Auswirkungen eines Beitritts auf Rußland und die Türkei und auf die ungenügende Bewaffnung des bulgarischen Heeres. Aus diesem Grunde glaube er, daß ein Beitritt im jetzigen Augenblick verfrüht sei, da Bulgarien noch nicht fertig wäre. Es handele sich dabei um ein gewisses Risiko, wenn er auch zugebe, daß es nicht sehr wahrscheinlich sei, daß die Türkei und Jugoslawien Bulgarien angreifen würden.

Der Führer warf hier ein, daß Jugoslawien nie Bulgarien angreifen würde. Deutschland habe ja selbst mit Jugoslawien gesprochen und dabei festgestellt, daß dieses Land zu einer engeren Zusammenarbeit mit dem Deutschen Reiche bereit sei. Auch die Türkei sei kein Problem. Die Schwierigkeiten lägen vielleicht bei Rußland. Im Interesse der gemeinsamen Abwehr gegen die bolschewistische Infektion wäre es zweifellos besser gewesen, wenn die Balkanstaaten geschlossen dem Dreierpakt beigetreten wären. In diesem Falle wären alle Voraussetzungen für eine Einmischung Rußlands in die Balkanverhältnisse fortgefallen, genau so, wie dies z. B. bei Rumänien der Fall sei. Stalin wisse genau, daß er an Rumänien nicht herankönne. Er sei kein Mościcki ³⁾ oder Śmigły-Rydz ⁴⁾, sondern wäge die Realitäten kühl ab. Wenn der alte Pilsudski noch lebte, wäre wahrscheinlich auch der polnische Krieg nicht ausgebrochen. Zwar sei es auch unter seiner Herrschaft den Deutschen in Polen nicht allzu gut ergangen, aber ihre Lage sei doch wenigstens erträglich gewesen. Auch über Danzig, den Korridor und die Verbindungen zu Ostpreußen hätte man sich mit ihm einigen können. Als er die Augen schloß, änderten sich die Verhältnisse in Polen unter seinen Nachfolgern grundlegend. Solange Stalin lebe, sei es ausgeschlossen, daß Rußland etwas gegen Deutschland unternähme, sobald die Interessensphären klar abgegrenzt seien. Deutschland stehe heute bedeutend machtvoller da als in den Jahren 1938, 1939 und 1940. Es habe den Krieg im Westen liquidiert und nach Abzug aller notwendigen Besatzungs- und sonstigen Truppen 160-170 Divisionen frei zur Verfügung. Er (der Führer) sei daher mit dem Reichsaußenminister der Ansicht, daß keine Gefahr bestehe, sobald erst

Aufzeichnung des Reichsministers des Auswärtigen

RM 37

BERLIN, den 15. Januar 1938

Meine heutige Unterredung mit dem Ministerpräsidenten Stojadinowitsch dauerte etwa eine Stunde. Wir besprachen die europäische Lage im allgemeinen, insbesondere unter Berücksichtigung etwaiger Änderungen seit meinem Besuch in Belgrad. In dieser Beziehung wurde festgestellt, daß das Verhältnis Jugoslawien—Italien eine weitere Besserung erfahren habe und daß auch zu Bulgarien die Beziehungen Jugoslawiens weiterhin gut sind. Über die neue Rumänische

Herr Stojadinowitsch erzählte ferner über seine Eindrücke in England und erklärte, er habe dort bei Chamberlain den ernstesten Wunsch vorgefunden, sich mit uns zu verständigen. Man sei, so glaube er, sogar bereit, unseren kolonialen Wünschen zu entsprechen, wenn man dafür die Sicherheit bekomme, daß wir zehn bis fünfzehn Jahre in Europa Ruhe halten würden. Wir unterhielten uns dann über das Problem des Ruhehaltens, wobei ich auf die Schwierigkeiten hinwies, die ein solches absolutes Versprechen für uns bedeutete, da dadurch z. B. den Tschechen, den Litauern und unter Umständen auch den Polen ein Freibrief ausgestellt würde, alle unsere Beschwerden, die wir wegen der Behandlung der deutschen Minderheiten in diesen Gebieten hätten, einfach unbeachtet zu lassen.

Herr Stojadinowitsch äußerte im übrigen seine Absicht, falls sich in Rumänien eine rechtsgerichtete Regierung halte, die Beziehungen Rumänien—Jugoslawien und Jugoslawien—Polen enger zu gestalten, damit er in der Lage sei, falls die Kleine Entente vollends auseinanderfalle, wenigstens einen gewissen Ersatz seinem Volke vorlegen zu können. Über die tschechische Politik äußerte sich Herr Stojadinowitsch, ebenso wie bereits im letzten Sommer, sehr abfällig.

Zur deutsch-österreichischen Frage habe ich ihm erklärt, daß diese nach wie vor für uns in einem unbefriedigenden Zustande sei. Zur näheren Erörterung dieser Frage ebenso wie über das Verhältnis Ungarns zu Jugoslawien reichte die Zeit heute morgen nicht aus.

gez. FRHR. VON NEURATH

Aufzeichnung des Gesandten in Belgrad, z. Zt. Berlin

BERLIN, den 17. Januar 1938
e. o. Pol. I [60] g. [Rs.]

Ref.: Gesandter von Heeren

AUFZEICHNUNG ÜBER DIE GELEGENLICH DES EMPFANGES DES JUGOSLAWISCHEN MINISTERPRÄSIDENTEN UND AUSSENMINISTERS DR. STOJADINOWITSCH BEIM FÜHRER UND REICHSKANZLER AM 17. JANUAR 1938 GEFÜHRTEN GESPRÄCHE³⁾

Bei dem Empfang, an dem auch Ministerpräsident Generaloberst Göring teilnahm, waren zugegen:

Der Reichsminister des Auswärtigen Freiherr von Neurath,
der jugoslawische Gesandte in Berlin,
der deutsche Gesandte in Belgrad.

Der jugoslawische Ministerpräsident eröffnete das Gespräch, indem er dem Führer die herzlichsten Grüße Seiner Königlichen Hoheit, des Prinzregenten

Näheres hören könne. Die jugoslawische Politik gegenüber Deutschland lasse sich dahin zusammenfassen, daß Jugoslawien nie und unter keinen Umständen in einen antideutschen Pakt oder irgend eine antideutsche Kombination eintreten werde. Deutsche und Serben seien im Weltkriege nicht Feinde, sondern nur Gegner gewesen. Es sei Ziel seiner Politik, daß Jugoslawien und Deutschland in Zukunft auch nicht mehr in Gegnerschaft geraten.

Der Führer äußerte seine volle Zustimmung hierzu. In die Gegnerschaft des Weltkrieges sei das damalige Deutschland hineingeschlittert ohne zu wissen wie. Deutschland habe sich damals im Schlepptau Habsburgs befunden. In Wirklichkeit hätten zwischen Deutschland und dem Balkan gar keine Gegensätze bestanden. Der Krieg sei gekommen wie ein wahnsinniges Verhängnis, habe aber doch schließlich auch etwas Gutes gehabt; denn er habe die Abhängigkeit Deutschlands von Habsburg beseitigt und die Wiedergeburt Deutschlands vorbereitet. Das serbische Kriegserlebnis habe den deutschen Soldaten innerlich umgestellt und ihn mit Hochachtung vor dem Heroismus des serbischen Volkes erfüllt. Deutschland habe nur wirtschaftliche Interessen im Balkan, politische Interessen nur insoweit als es an politischer Konsolidierung des Balkans aus wirtschaftlichen Gründen interessiert sei.

Der Führer betonte in diesem Zusammenhang, daß er nach wie vor die größte Gefahr der Gegenwart in einer langsamen Bolschewisierung Europas sehen müsse. Man verstehe im Ausland oft seinen Standpunkt in dieser Frage nicht und halte

Aufzeichnung des Gesandten Schmidt (Büro RAM)

Füh. 10

FUSCHL, den 15. Februar 1941

AUFZEICHNUNG ÜBER DIE UNTERREDUNG ZWISCHEN DEM FÜHRER UND DEM JUGOSLAWISCHEN MINISTERPRÄSIDENTEN CVETKOVIĆ IN ANWESENHEIT DES REICHAUSSENMINISTERS UND DES JUGOSLAWISCHEN AUSSENMINISTERS CINCAR-MARCOVIĆ AUF DEM BERGHOF AM 14. FEBRUAR 1941 ¹⁾

Cvetković überbrachte zunächst die Grüße des Prinzregenten Paul an den Führer und gab seiner Befriedigung darüber Ausdruck, daß er selbst den Führer nun persönlich kennenlerne. Er sei viermal in Deutschland gewesen: unmittelbar nach dem Kriege, wo er das Deutschland der Reparationen und der großen inneren Schwierigkeiten kennengelernt habe, im Jahre 1925 zur Zeit der großen innerpolitischen Kämpfe und im Jahre 1938, wo er ein starkes, diszipliniertes und wohlorganisiertes Deutschland vorgefunden habe, dessen Wohlstand gesichert gewesen sei. Von diesem letzten Aufenthalt habe er manche Lehre mit nach Hause genommen, die er für seine eigenen Reformpläne in Jugoslawien verwenden konnte. Er habe sich persönlich stets für die wirtschaftliche und politische Zusammenarbeit mit dem deutschen Volke eingesetzt und habe diese Linie besonders seit 1934 mit aller Energie vertreten. Im selben Geiste sei er nunmehr nach Deutschland gekommen, um die Zusammenarbeit zwischen beiden Ländern zu vertiefen und zu erweitern.

deutschen Absatzmarkt orientiert. In Jugoslawien sei man sich der großen Vorteile, die ein derartiges Absatzgebiet für den wirtschaftlichen Wohlstand des Landes biete, voll bewußt. Daher habe auch Jugoslawien auf wirtschaftlichem Gebiet seine Pflicht voll erfüllt und würde dies auch weiter tun.

Augenblicklich hätten Jugoslawien und Deutschland eine gemeinsame Sorge: die Sicherung des Friedens auf dem Balkan. Jugoslawien sei bereit, sich jedem Versuch, den Frieden auf dem Balkan zu stören, zu widersetzen. Es beabsichtige, dazu auch andere Balkanvölker heranzuziehen, auf die es einen Einfluß habe. Sowohl im Interesse Deutschlands als auch in dem der Balkanländer beabsichtige Jugoslawien, mit den anderen Balkanstaaten gemeinsam den Balkanfrieden zu garantieren. In der Besprechung mit dem Reichsaußenminister habe er die Absichten seiner Regierung im einzelnen bereits auseinandergesetzt.²⁾

Der Führer gab in seiner Erwiderung seiner Freude darüber Ausdruck, daß er nach der langjährigen Bekanntschaft mit dem Jugoslawischen Außenminister nunmehr auch den Jugoslawischen Ministerpräsidenten kennenlerne, dankte für die durch den Ministerpräsidenten übermittelten guten Wünsche des Prinzregenten Paul und gab der Überzeugung Ausdruck, daß seine Unterhaltung mit dem Jugoslawischen Ministerpräsidenten und dem Jugoslawischen Außenminister wesentlich zur Klärung der Balkanprobleme und insbesondere der deutschen Stellungnahme zu ihnen beitragen würde. Er bedauerte, daß die Zusammenkunft unter den obwaltenden Umständen stattfinden müsse. Deutschland habe jedoch den Krieg

Oberkommando der Wehrmacht FÜHRERHAUPTQUARTIER, den 21. Dezember 1940
WFSt/Abt. L(I) Nr. 33 435/40 g. K. Chefs.

DEUTSCHE MILITÄRISCHE VORBEREITUNGEN AUF DEM BALKAN

Die anfänglich aus einer verstärkten Panzer-Division, einigen Verbänden der Luftwaffe und Lehrkräften für die Kriegsakademie und ähnliche Kurse bestehende Wehrmachtmission in Rumänien wird zur Zeit um eine weitere Panzerdivision verstärkt (Transport durch Ungarn nach Rumänien vom 13.-25. 12.).

Darüber hinaus hat der Führer im Hinblick auf die Lage auf dem Balkan nunmehr die Versammlung einer von der Wehrmachtmission unabhängigen starken Kräftegruppe in Südrumänien befohlen, als deren Führer Generalfeldmarschall List bestimmt worden ist. Ihre Aufgabe wird es gegebenenfalls sein, über das befreundete Bulgarien hinweg und, ohne jugoslawisches oder türkisches Gebiet zu berühren, zur ägäischen Küste – je nach Lage auch weiter nach Griechenland hinein – durchzustoßen und hierdurch den Engländer in diesem Raum auszuschalten. Die Möglichkeit solchen deutschen Handelns ist bereits Ende November dem General Antonescu bei dessen Berliner Besuch vom Chef des

dem bulgarischen Generalstab Verstärkung einiger Straßenbrücken (durch bulgarischen Arbeitsdienst) zu erbitten. Deutsche finanzielle Hilfe wird in Aussicht gestellt.

Die Einrichtung von Verpflegungs- und Versorgungsanlagen in Bulgarien ist je nach Entwicklung der Lage für später vorgesehen.

Die Erkundungstätigkeit wird sich voraussichtlich im Lauf des Januar verstärken. Je näher der heute noch nicht zu bestimmende und auch von den Wetterverhältnissen abhängige Zeitpunkt der Brückenschläge über die Donau heranrückt, desto deutlicher wird sich die deutsche Einmarschabsicht abzeichnen.

Zusammenfassend ergibt sich das Bild, daß der deutsche Aufmarsch in Rumänien Unruhe auf dem Balkan, voraussichtlich auch in Sowjetrußland, auslösen wird. Es ist nicht ausgeschlossen, daß schon die Versammlung deutscher Truppen an der Donau eine nachgiebige Haltung Griechenlands bewirkt, und daher erwünscht, den Eindruck einer starken Kräftezusammenziehung mit den gegebenen Mitteln zu fördern.¹⁴⁾

Sowjetrußland kann auf entsprechende, mit Sicherheit zu erwartende Anfragen die Antwort erhalten, daß Deutschland ein Festsetzen der Engländer auf dem Balkan nicht dulden könne und außerdem durch den Beitritt Rumäniens zum Dreimächtepakt zu dessen Schutz verpflichtet sei.¹⁵⁾ Die aus diesen Gründen durchgeführte Kräftekonzentration sei jedoch keineswegs gegen Rußland gerichtet; dies zeige schon die Versammlung ausschließlich in Südrumänien.¹⁶⁾

Wichtig für Sowjetrußland wird sein, daß Deutschland keinerlei Absichten gegen Jugoslawien oder die Türkei hat.

Die Italiener werden durch den Mil[itär-]Att[aché] Rom¹⁷⁾ vorläufig nur allgemein dahingehend unterrichtet, daß die deutsche Wehrmachtmission in Rumänien um mehrere Divisionen verstärkt wird.

gez. JODL

¹⁴⁾ Ergänzungen und Randbemerkung in Ribbentrops Handschrift. Wegen Türkei ist dies richtig

Der Reichsaußenminister an die Gesandtschaft in Sofia

Telegramm

Streng geheim
Nr. 874BERLIN, den 27. Dezember 1940 23 Uhr 50
RAM 385

Für Gesandten persönlich.

Auf Telegramm Nr. 633 vom 23. 12.¹⁾

Ich bitte, dem Bulgarischen Ministerpräsidenten²⁾ mitzuteilen, daß mir sein Besuch Anfang Januar willkommen sei. Ich würde es aber vorziehen, wenn der Ministerpräsident nicht nach Berlin, sondern nach Fuschl käme, und zwar nicht erst zwischen dem 5. und 10. Januar, sondern schon in den ersten Tagen des Monats. Ich werde um die Jahreswende ohnehin in Fuschl sein, wo sich die Zusammenkunft viel leichter unauffällig durchführen läßt als in Berlin. Voraussichtlich wird sich in den ersten Tagen des Monats auch die Möglichkeit eines Empfangs durch den Führer bieten, der um diese Zeit auf dem Berghof sein wird. Ein späteres Zusammentreffen in den Tagen zwischen dem 5. und 10. Januar würde sich schließlich auch ermöglichen lassen, nach unseren anderweitigen Dispositionen allerdings schwerer, da es noch nicht sicher ist, ob wir dann noch in der Salzburger Gegend sein werden. Ich gehe davon aus, daß auch bulgarischerseits Wert auf Geheimhaltung der Besuche gelegt wird, die unsererseits bei Zusammentreffen auf dem Berghof und in Fuschl gewährleistet werden kann.

Erbitte möglichst umgehende Drahtantwort.³⁾

RIBBENTROP

Der Reichsaußenminister an die Gesandtschaft in Sofia

Telegramm

Nr. 220 vom 14. 4.
vom Sonderzug
Nr. 525 vom 15. 4.
vom Auswärtigen AmtSONDERZUG RAM, den 14. April 1941 24 Uhr
Ankunft Berlin: 15. April 0 Uhr 30
Abgesandt: 15. April 0 Uhr 45
zu Pol. IV 1652 g¹⁾

Für Benzler.

Auf Telegramm Nr. 407 vom 11. [4.]²⁾

Das Schicksal der verschiedenen zu Jugoslawien gehörenden Gebiete wird erst später bei Friedensschluß endgültige Regelung erfahren. Zur Zeit können daher keine Angaben über politische Zielsetzung und künftige Grenzen mazedonischen Raumes gemacht werden. Für propagandistische Ausrichtung bulgarischer Bevölkerung im jugoslawischen **Mazedonien** würde an sich die Parole „Los von Belgrad“ zu gelten haben. Für räumliche Ausdehnung einer solchen Propaganda ist aber zu berücksichtigen, daß mit italienischen Ansprüchen auf die von Albanern bewohnten jugoslawischen Gebiete zu rechnen ist und Regelung hinsichtlich der auf griechischem Territorium wohnenden Mazedonier auch erst später getroffen werden kann.

RIBBENTROP

Der Gesandte in Belgrad an das Auswärtige Amt

Telegramm

Citissime
Nr. 845 vom 24. 11.BELGRAD, den 24. November 1940 23 Uhr 50
Ankunft: 25. November 2 UhrAuf Telegramm Nr. 876 vom 24. [11.]¹⁾
Für Reichsaußenminister.

Cincar-Marković, bei dem ich Weisung sofort nach Eingang ausführte, behielt sich Antwort auf Einladung vor, bis er mit Prinzregenten²⁾ und Ministerpräsidenten³⁾ gesprochen habe, was sobald als möglich geschehen solle. Er könne aber gleich sagen, daß er persönlich Zustandekommen gedachten Zusammentreffens mit Reichsaußenminister zwecks Meinungsaustauschs sehr begrüßen würde. Ob dies freilich schon Mittwoch⁴⁾ möglich sein werde, erscheint ihm wegen Kürze der Zeit zweifelhaft.⁵⁾

Im übrigen betonte der Außenminister, daß Gregorić⁶⁾ von ihm mit keiner Mission betraut worden sei.

HEEREN

Der Gesandte in Sofia an das Auswärtige Amt

Telegramm

Citissime
Nr. 69SOFIA, den 23. Januar 1941
Ankunft: 23. Januar 17 Uhr 10

Geheimvermerk für Behördenleiter.

Auf Drahterlaß Nr. 59 vom 20. 1.¹⁾ und im Anschluß an Drahtbericht Nr. 59 vom 21. 1.²⁾

Ministerpräsident³⁾ erklärte mir im Namen der Bulgarischen Regierung Bereitschaft, Pakt baldigst zu unterzeichnen. König⁴⁾ und übrige Minister seien einverstanden. Kabinettsitzungen kämen also nicht in Frage, Vorlage ans Parlament werde erst zu späterem Zeitpunkt nach Zeichnung erfolgen. Er verwahrte sich gegen Vorwurf, daß Bulgarische Regierung, die alles tue, um unseren Durchmarsch zu erleichtern, Zeichnung zu verschleppen suche. Er selbst habe bereits früher diese Bereitschaft unter zwei Voraussetzungen ausgesprochen:

1.) Sicherung des Landes. Zur Beschleunigung Paktbeitritts habe er selbst sofortigen Beginn von Generalstabsbesprechungen vorgeschlagen. Nach Rück-

Der Reichsaußenminister an die Gesandtschaft in Sofia

Telegramm

Streng geheim
Nr. 874BERLIN, den 27. Dezember 1940 23 Uhr 50
RAM 385

Für Gesandten persönlich.

Auf Telegramm Nr. 633 vom 23. 12.¹⁾

Ich bitte, dem Bulgarischen Ministerpräsidenten ²⁾ mitzuteilen, daß mir sein Besuch Anfang Januar willkommen sei. Ich würde es aber vorziehen, wenn der Ministerpräsident nicht nach Berlin, sondern nach Fuschl käme, und zwar nicht erst zwischen dem 5. und 10. Januar, sondern schon in den ersten Tagen des Monats. Ich werde um die Jahreswende ohnehin in Fuschl sein, wo sich die Zusammenkunft viel leichter unauffällig durchführen läßt als in Berlin. Voraussichtlich wird sich in den ersten Tagen des Monats auch die Möglichkeit eines Empfangs durch den Führer bieten, der um diese Zeit auf dem Berghof sein wird. Ein späteres Zusammentreffen in den Tagen zwischen dem 5. und 10. Januar würde sich schließlich auch ermöglichen lassen, nach unseren anderweitigen Dispositionen allerdings schwerer, da es noch nicht sicher ist, ob wir dann noch in der Salzburger Gegend sein werden. Ich gehe davon aus, daß auch bulgarischerseits Wert auf Geheimhaltung der Besuche gelegt wird, die unsererseits bei Zusammentreffen auf dem Berghof und in Fuschl gewährleistet werden kann.

Erbitte möglichst umgehende Drahtantwort.³⁾

RIBBENTROP

Der Gesandte in Sofia an das Auswärtige Amt

Telegramm

SOFIA, den 22. Januar 1941 19 Uhr 50
Ankunft: 23. Januar 1 Uhr 35

Nr. 67 vom 22. 1.

Auf Telegramm Nr. 52 vom 20. [1.] ¹⁾

Donovan, gestern vom Außenminister ²⁾ empfangen, ließ bei Beginn der Unterhaltung, über deren Verlauf mich Minister verständigte, durchblicken, daß, obwohl er anderer Partei als Roosevelt angehöre, doch gewissermaßen in seinem Auftrag reise. Er erklärte, Amerika werde alles tun, damit England den Krieg nicht verliere. Außenminister erwiderte, danach schiene also Amerika den Krieg verlängern zu wollen, er würde sich eine andere Rolle vorstellen, die Amerika spielen könne. Donovan beharrte darauf, daß Amerika Englands Niederlage nicht zugeben könne.

Donovan ausführte weiterhin, Bulgarien habe heute Schlüssel zur Lage. Was werde Bulgarien tun? Außenminister auswich, wie er mir sagte, indem er ihm Schwierigkeiten darlegte, unter welchen Bulgarien seit Wiedergewinnung seiner Unabhängigkeit zu kämpfen gehabt habe, und ihn dadurch ablenkte. Eine direkte Frage, ob sich Bulgarien durch die deutschen Truppenansammlungen in Rumänien bedroht fühle, habe er verneint und deutsche Truppenkonzentrationen in Rumänien wie in anderen Stellen Europas für ganz natürlich erklärt.

Besuch bei Ministerpräsidenten ³⁾ war nur ganz kurz, da kein Dolmetscher zur Verfügung stand und Donovan daraufhin erklärte, er wolle Zeit des Ministerpräsidenten nicht in Anspruch nehmen.

Für heute Audienz bei König,⁴⁾ danach Abreise nach Belgrad vorgesehen. Rückreise angeblich über Türkei.⁵⁾

RICHTHOFEN

Aufzeichnung des Gesandten Schmidt (Büro RAM)

RAM 23

Wien, den 21. April 1941

AUFZEICHNUNG ÜBER DIE UNTERREDUNG ZWISCHEN DEM RAM UND DEM GRAFEN CIANO
IN WIEN IM HOTEL IMPERIAL AM 21. APRIL 1941 ¹⁾

Nach einigen einleitenden Worten bezeichnete es der RAM als das Hauptziel der Neuregelung auf dem Balkan, in der Zukunft für immer die Wiederholung eines Verrats, wie er von Serbien nach dem Beitritt Jugoslawiens zum Dreierpakt verübt worden war, zu verhindern. Es würde sich darum handeln, die Verschwörerklügel, die es in Serbien stets gegeben habe, nie wieder hochkommen zu lassen. Serbien, das der Führer für unbelehrbar halte, dürfe nie wieder zu einem Herd von Unruhen werden. Er forderte sodann den Grafen Ciano auf, ihm die Ansichten des Duce über die Neuordnung des ehemaligen jugoslawischen Raumes mitzuteilen.

Graf Ciano erwiderte, er habe Mussolini kurz vor Überschreiten der Grenze gesehen, und dieser habe seine Ideen in einer Notiz niedergelegt. Diese Notiz behandle jedoch lediglich den jugoslawischen Raum. Bezüglich Griechenland könne er (Ciano) die italienischen Absichten nur in ihren allgemeinen großen Zügen darstellen. Im einzelnen seien die griechischen Probleme von Italien noch nicht eingehender geprüft worden.

Unter Zuhilfenahme der anscheinend von dem Duce selbst geschriebenen Notiz und an Hand einer anschließend übergebenen Karte ²⁾ mit den neuen Grenzen teilte sodann Graf Ciano über die italienischen Absichten folgendes mit:

Der nicht an Deutschland fallende Teil Sloweniens solle annektiert werden, jedoch eine Art Verwaltungsautonomie erhalten.

Dalmatien und die sonstige Adriaküste solle ebenfalls von Fiume bis Cattaro in seiner ganzen Länge annektiert werden. Es solle verwaltungsmäßig den Status eines italienischen Gouvernements (Governatorato italiano della Dalmazia) erhalten.

Montenegro solle mit den in der Karte vorgesehenen Grenzen wieder als unabhängiger Staat entstehen, jedoch durch Personalunion des Italienischen Königshauses mit Italien verbunden werden. Dies wäre um so leichter, als ja bekanntlich die Italienische Königin eine montenegrinische Prinzessin ³⁾ sei.

Albanien solle die in der Karte angegebenen Grenzgebietserweiterungen, die eine Verschiebung in östlicher Richtung der alten jugoslawisch-albanischen Grenze vom Prespasee nordwärts vorsehe, erhalten. Der RAM wies in diesem Zusammenhang darauf hin, daß der Bulgarische König, der vor einigen Tagen den Führer besucht habe, ⁴⁾ die Ansprüche Bulgariens auf ganz Mazedonien bis an die albanisch-jugoslawische Grenze erhoben und dabei besonderen Wert auf das bulgarische Nationalheiligtum von Ochrida gelegt habe. Der Führer habe

APRIL 1941

Albaniens haben wolle und gewisse Eisenbahnlinien in **Mazedonien** in der Hand zu haben wünsche. Es wurden dann an Hand von Bevölkerungskarten Meinungen über die ethnographische Zusammensetzung der Bevölkerung des umstrittenen Gebiets ausgetauscht, ohne daß sich jedoch eine einheitliche Auffassung aus diesen Erörterungen herauskristallisierte.

Graf Ciano erklärte lediglich, daß er persönlich bereit sei, die Grenze am Ochridasee so zu ziehen, daß sie die bulgarischen Heiligtümer auf bulgarischem Gebiet einbezöge.

Anschließend stellte er an den RAM die Frage, die er im weiteren Verlauf der Unterredung noch öfter wiederholte, ob Deutschland etwas gegen eine Personalunion Italiens mit Kroatien einzuwenden habe.

Der RAM erwiderte, daß er darüber die Meinung des Führers einholen wolle, und fragte, ob denn die Kroaten sich im Sinne einer Personalunion an Italien gewandt hätten. Ciano erwiderte darauf, daß Pavelić, den er seit langem kenne, in früheren Zeiten, als die Neuordnung dieser Dinge noch in traumhafter Ferne zu schweben schien, öfter von einer Personalunion gesprochen habe. Ciano mußte allerdings auf eine Frage des RAM zugeben, daß er Pavelić in jüngster Zeit nicht gesprochen habe.

Der RAM führte dann weiter aus, daß der Führer auf dem Standpunkt stehe, man solle den Kroaten die Gestaltung ihres zukünftigen Regierungssystems vollständig selber überlassen. Man hielte es deutscherseits nicht für weise, ihnen irgend etwas aufzuzwingen. Im übrigen habe Deutschland bisher mit den Kroaten nicht gesprochen, sondern lediglich von gewissen, im kroatischen Volk erhobenen Forderungen gehört. Der RAM erläuterte diese Forderungen dem Grafen Ciano auf der deutschen Karte und betonte noch einmal, daß Deutschland und Italien die Unabhängigkeit Kroatiens anerkannt hätten und Deutschland bereits einen Gesandten nach Agram geschickt hätte. Als in diesem Zusammenhang der RAM ebenso den Wunsch Deutschlands erwähnte, seine Truppen möglichst bald aus Kroatien zurückzuziehen, griff Graf Ciano dies auf und erklärte, daß Italien bereit sein würde, sofort italienische Truppen zur Besetzung zu entsenden.

Der RAM kam sodann auf den ungarischen Wunsch nach einem Freihafen an der adriatischen Küste zu sprechen. Graf Ciano erwiderte, daß für eine derartige wirtschaftliche Regelung keinerlei Schwierigkeiten beständen.

Bezüglich der zukünftigen Gestaltung Serbiens führte der RAM aus, daß dieses Land so klein wie möglich gehalten werden müßte und daß daher auch gewisse kroatische Wünsche wegen der Ostgrenze Kroatiens (Syrmien) befriedigt werden sollten. Andererseits erläuterte der RAM dem Grafen Ciano an Hand der Karte, daß gewisse ethnographische und historische Umstände (Amselfeld) bei der endgültigen Festlegung der neuen serbischen Südgrenze berücksichtigt werden müßten.

Auf die bulgarischen Wünsche zurückkommend, erklärte der RAM, auf deutscher Seite bestehe die Auffassung, daß ganz **Mazedonien** an Bulgarien abgegeben werden sollte, da es sich dann in der Hand eines guten und treuen Freundes der Achsenmächte befände. Der Führer habe, wie gesagt, König Boris, unter Vor-

274/177 896

Der Reichsaußenminister an die Gesandtschaft in Sofia

Telegramm

Nr. 244 vom 17. 4. vom Sonderzug SONDERZUG, den 17. April 1941 23 Uhr 50
Nr. 547 vom 18. 4. vom Ankunft Berlin: 17. [18.] April 0 Uhr 25
Auswärtigen Amt Abgesandt: 18. April 2 Uhr

I.) Der bulgarischen Armee ist nunmehr die Besetzung freigegeben worden
1. von Griechisch-Thracien, im Osten begrenzt durch die Demarkationslinie
Mustafa-Paşa-Köprüsü – Dede-Agaç, im Westen durch die Struma-Linie,

APRIL 1941

2. von Mazedonien, aber vorläufig nicht weiter als bis zur Linie Pirot – Vranje – Skoplje und von da dem Laufe des Vardar folgend bis zur griechischen Grenze.¹⁾

II.) Die beteiligten deutschen militärischen Stellen haben vom Oberkommando der Wehrmacht bereits Weisung erhalten.²⁾ Ich bitte jedoch, auch die Bulgarische Regierung zu unterrichten und dabei anzufügen, daß die für Mazedonien genannte Besetzungslinie nur vorläufig sei. Es sei beabsichtigt, mit der Bulgarischen Regierung zu einem gegebenen baldigen Zeitpunkt in Besprechungen über eine vorläufige Regelung der Gebietsfragen einzutreten, die sich aus dem Zerfall des jugoslawischen Staates für Bulgarien ergeben. Weitere Mitteilung wegen des Zeitpunktes bleibe vorbehalten.

RIBBENTROP

585/242 778

Der Gesandte in Sofia an das Auswärtige Amt

Telegramm

Citissime SOFIA, den 24. November 1940 16 Uhr 10
Geheim Ankunft: 24. November 19 Uhr 55
Nr. 575 vom 24. 11.

Im Anschluß an Telegramm Nr. 569 vom 21. [11.]¹⁾

Ministerpräsident²⁾ sagte mir, Weisung an Gesandten Moskau³⁾ solle heute abgehen.

Antwort sei kurz folgende:

Bulgarien fühle sich nicht bedroht, daher keine Notwendigkeit einer Garantie-Erteilung. Was Dreimächtepakt betrifft, so erwägt Bulgarische Regierung Beitritt.

Im übrigen teilte mir Ministerpräsident mit, daß Bulgarien infolge des von Russen bezigten Interesses und türkischen Belagerungszustandes⁴⁾ beschleunigte militärische Vorsichtsmaßnahmen auch am Schwarzen Meer gegen etwaigen russischen Landungsversuch ergriffen hat. Er wolle sich die Möglichkeit einer russischen Gefahr nicht ausreden lassen.

RICHTHOFEN

*Der Chef des Amtes VI im Reichssicherheitshauptamt Schellenberg
an das Auswärtige Amt²⁾*

Telegramm
(offen)

Geheime Reichssache
Ohne Nummer

RSHA, den 4. September 1944 3 Uhr 35
Ankunft: 4. September 9 Uhr 50
Inl. II 523 g.

An Sonderzug „Westfalen“, VLR Wagner.

Betrifft: Tagesbericht Bulgarien.

1.) Die Regierung Murawieffs, die weit mehr anglophil[en] als sowjetphil[en] Charakter trägt, ist als Zwischenregierung zu werten. Die Minister ohne Geschäftsbereich Muschanoff, Gitscheff und Buroff sind offensichtlich als zukünftige Regenten gedacht.

Murawieff, der alles auf die angelsächsische Karte gesetzt hat, hofft mit Hilfe der Angelsachsen die Sowjetrussen vom Einmarsch abhalten zu können und eine Lage wie in der Türkei herbeizuführen. (Die Sowjetrussen werden sich davon wenig beirren lassen.) Auf jeden Fall weckt Murawieff in schwankenden Ministerkreisen neue Hoffnung auf Angelsachsen, und die entscheidenden Militärs sind durch diese Hoffnung weiterhin inaktiv. Die Nationalisten sind ohne Waffen und auf Unterstützung des Militärs angewiesen. Da in allen Kreisen die Hoffnung auf einen deutschen Sieg endgültig schwindet, wird für uns nicht mehr zu erwarten sein als Bürgerkrieg und

Nr. 215 4. SEPTEMBER 1944

Chaos. Der Abbruch der Beziehungen zu Deutschland kann stündlich erfolgen.

2.) Der SD-Beauftragte³⁾ hat den Sekretär Michailoffs⁴⁾ sofort zu Verhandlungen zum General Kotscho Stojanoff nach Skoplje entsandt. In einigen Besprechungen soll Michailoff heute und morgen noch versuchen, was zu retten ist. Situation scheint aber aussichtslos. Zusatz VI: Es muß allen Ernstes darauf hingewiesen werden, daß mit politischen Mitteln allein der Befehl des Führers⁵⁾ z. Z. nicht mehr in die Tat umzusetzen geht. Auch Michailoff steht auf diesem Standpunkt, nachdem er sich selbst von dem Stand der Dinge hat überzeugen können. Der SD hat unter allem Einsatz versucht, die Voraussetzungen für die Verwirklichung des Führerbefehls zu schaffen.

Zwei schwerwiegende Tatsachen stehen dem entgegen:

1.) Daß offensichtlich vom Reich keine militärische Unterstützung gegeben werden kann,

2.) daß die deutschen Militärs es ablehnen, Nationalisten mit Waffen zu unterstützen, angeblich, weil sie selbst nicht in genügendem Maße bewaffnet sind. Es ist unter diesen Umständen nicht zu verwundern, daß sowohl Kantardjiew als auch Michailoff nach Mazedonien tendieren und evtl. versuchen werden, wenigstens [in] Mazedonien, wo Michailoff über den größten Anhang verfügt und auch das Militär, wie gemeldet, auf unserer Seite steht, die besprochene Lösung durchzuführen.

Angesichts des dauernden Abgleitens der Verhältnisse zu unseren Ungunsten wird es immer schwerer, die uns positiv gesinnten Oppositionselemente auf die Dauer bei der Stange zu halten. Zur Unterstützung der nationalen Oppositionskreise müßte jetzt noch eine zügige, wenn auch nur symbolische Unterstützung erfolgen. Sie könnte in einer militärischen Operation unter Umständen sogar schwächsten Ausmaßes aus Süd und Nord, bzw. einer Waffenlieferung bestehen.

RSHA Amt VI — 1876/44 g. Rs.

gez. SCHELLENBERG
SS-Brigadeführer

Der Gesandte in Sofia an das Auswärtige Amt

Telegramm

Citissime
Nr. 585 vom 28. 11.

Sofia, den 28. November 1940 23 Uhr 30
Ankunft: 29. November 6 Uhr 30

Mit Beziehung auf diesseitiges Telegramm Nr. 575 vom 24. 11.¹⁾ und im Anschluß an Telegramm Nr. 581 vom 26. 11.²⁾

Der Bulgarische Gesandte in Moskau³⁾ hat Antwort auf erste russische Anfrage an Dekanozov Tag vor dessen Abreise⁴⁾ übermittelt, der sie ohne Entgegnung annahm. Am 26. November ließ ihn Molotov kommen, um ihn von dem inzwischen in Sofia erfolgten Schritt⁵⁾ zu verständigen. Dieser versicherte dabei, Rußland wolle sich nicht in innere Angelegenheiten Bulgariens einmischen. England habe starke Flotte und Basen im Mittelmeer; dieses zwinge Rußland, auf seine Sicherheit im Schwarzen Meer bedacht zu sein. Ausspruch dabei Rußlands Bereitwilligkeit, territoriale Wünsche Bulgariens zu befriedigen.

Inzwischen ist heute morgen hier durch handgeschriebene Flugblätter Rußlands Vorschlag gegenseitigen Hilfeleistungspakts, Bereitwilligkeit, „Rückgabe der Gebiete von Adrianopel bis zur Linie Enos-Midia, Westthracien einschließlich Dede-Agac, Drama und Kavala“ zu unterstützen und mit Bulgarien Dreierpakt beizutreten⁶⁾, bekanntgeworden. Flugblätter schloßen mit Forderung, daß die Bulgarische Regierung russisches Angebot sofort annimmt. Reaktion in der Öffentlichkeit noch nicht festzustellen. Untersuchung, ob gewollte oder ungewollte Indiskretion aus der Russischen Gesandtschaft stammt, im Gange; von einer russischen Seite soll Flugblatt als Provokation bezeichnet worden sein. Sobolev selbst hat vor dem Verlassen bulgarischen Bodens gestern abend in Russe [Rustschuk] Interview angeblich folgenden Inhalts gegeben:

Lage auf Balkan gehe Klärung entgegen, Bulgarien halte auf seine Neutralität, Türkei wolle keinen Krieg. Veröffentlichung hier nicht zugelassen, weil er gleichzeitig sagte, Russen sähen in Bulgaren Volksgenossen und Sowjetunion werde Bulgarien jederzeit unterstützen.

Beratungen über Beantwortung russischen Vorschlags noch nicht abgeschlossen, da Ministerpräsident⁷⁾ schwere Gallenkolik und auch Außenminister⁸⁾ noch nicht voll arbeitsfähig. Dieser sagte mir heute abend, Antwort werde wohl folgenden Tenor haben: Bulgarien wolle am Frieden festhalten und erwäge deshalb Beitritt zum Dreierpakt, da es Neuordnung Europas wünsche und hoffe, daß Ungerechtigkeiten der Vergangenheit auf friedlichem Wege geregelt würden. Sofortiger Beitritt zum Dreierpakt, den ich Außenminister wie Ministerpräsidenten immer wieder empfahl, würde seiner Ansicht nach von Moskau als Provokation empfunden werden. Man läßt sich hier auch nicht davon überzeugen, daß Türken im Beitrittsfalle ruhig bleiben würden.

F 6/0489-0501;
F 6/0506-0508

Aufzeichnung des Gesandten Hewel (Persönl. Stab RAM)

Berlin, den 3. Dezember 1940

ZWEITE BESPRECHUNG DES FÜHRERS MIT DEM BULGARISCHEN GESANDTEN DRAGANOFF
AM 3. 12. 1940 VON 13 UHR 30 BIS 14 UHR

Draganoff berichtet dem Führer, daß er anschließend an die Unterredung vom 23. 11. 40¹⁾ sofort nach Sofia gefahren sei, um dort Bericht zu erstatten. Gestern sei er wieder nach Berlin zurückgekehrt und habe von dem König den

(1) Siehe Dokument Nr. 384.

gen von Seiten der Russen solange dauern würden, bis Bulgarien dem Dreierpakt beigetreten wäre.

Filoff bemerkte hierzu, daß gegen eine etwaige russische Einmischung bereits bulgarischerseits gewisse Maßnahmen getroffen seien, um zu verhindern, daß Bulgarien das Schicksal der Baltenstaaten erleide.¹⁰⁾ Im übrigen sei Rußland schon inoffiziell von den Beitrittsabsichten Bulgariens unterrichtet worden.

Der Führer erwiderte, daß, je schneller Bulgarien dem Pakt beitrete, desto leichter die Durchführung der militärischen Maßnahmen sein würde. Wenn deutsche und bulgarische Divisionen, unterstützt von deutschen Fernkampfbombern, am Schwarzen Meer und der Tschataldscha-Linie stünden, gäbe es keine Schwierigkeiten mehr.

Als Filoff erneut darauf hinwies, daß es gerade mit Rücksicht auf die von Deutschland geplanten Operationen nachteilig sein würde, wenn die Russen, Engländer und Türken durch einen Paktbeitritt aufgescheucht würden, erwiderte der Führer, daß diese Länder sowieso ahnten, daß eine militärische Zusammenarbeit im Gange sei. Bezüglich der von Filoff erwähnten ersten Warnung des Englischen Gesandten,¹¹⁾ der mit der Türkei und Jugoslawien gedroht habe, bemerkte der Führer, daß die Jugoslawen nur ein Ziel hätten, nämlich etwas bei der Angelegenheit zu profitieren, sich sonst aber ruhig verhalten würden.

Filoff wies auf die anglophile Stimmung in Serbien, besonders in der Armee, hin und brachte anschließend das Gespräch auf die macedonische Frage, wobei er betonte, daß er keine sofortige Lösung vorschlagen, sondern dieses Problem lediglich als einen der bei der Endregelung zu erledigenden Punkte anmelden wolle. Er wies, wie in dem Gespräch mit dem RAM, auch hier wieder auf die schwierige Lage der bulgarischen Minderheit in **Macedonien** hin, die nicht einmal schöngeistige Literatur in bulgarischer Sprache lesen dürfe, streifte das Flüchtlingsproblem und bemerkte, daß die Frage, ob Jugoslawien Saloniki bekommen würde, gewisse bulgarische Kreise in große Unruhe versetzt hätte.

Der Führer wies demgegenüber darauf hin, daß das Entscheidende sei, daß der Krieg gewonnen würde. Dann würden sich viele Fragen regeln lassen. Ob allerdings eine Lösung möglich sei, die sämtlichen Wünschen hundertprozentig gerecht würde, erschiene ihm zweifelhaft. Im Augenblick sei es wichtig, zu verhindern, daß irgendwo Zusammenbrüche erfolgten. Unter Zusammenbrüchen in europäischen Staaten verstehe er (der Führer) auch die Einführung des Bolschewismus. Es sei in diesem Zusammenhang bezeichnend gewesen, daß eine der

Der Gesandte in Sofia an das Auswärtige Amt

Telegramm

Citissime
Geheim
Nr. 627 vom 19. 12.

SOFIA, den 19. Dezember 1940 19 Uhr 30
Ankunft: 20. Dezember 3 Uhr

Im Anschluß an Telegramm Nr. 607 vom 7. [12.] ¹⁾

Entgegen der mir erst vor wenigen Tagen vom Ministerpräsidenten ²⁾ ausgesprochenen Meinung, daß Russen sich nach erfolgter bulgarischer Ablehnung still verhalten würden, hat der Russische Gesandte ³⁾ gestern Außenminister ⁴⁾ aufgesucht und Erstaunen ausgedrückt, daß die Bulgarische Regierung noch nicht auf russische Erklärung vom 6. geantwortet. ⁵⁾ Wiederum erkrankter Außenminister, den ich heute morgen sehen sollte, ließ mir dies sagen. Er habe Gesandten gebeten, in Moskau zu bestellen, daß Bulgarien größten Wert auf freundschaftliche Beziehungen zu Rußland lege, aber nicht in den Krieg hin-

eingezogen werden wolle und dies nur erreichen könne, wenn es sich großer Politik fernhalte. Auf Frage Dreierpakt sei er nicht eingegangen. Er habe Gesandten gebeten, auf Grund seiner eigenen Kenntnis Bulgariens hiesigen Standpunkt Moskaus verständlich zu machen, was dieser zugesagt habe.

In maßgebenden Kreisen ist man über Rußlands künftige Haltung gegenüber den Verhandlungen zur Verlängerung vorjährigen Wirtschaftsabkommens besorgt. ⁶⁾ Man erwartet, daß Russen im Gegensatz zum vergangenen Jahre Zurückhaltung zeigen und zum Beispiel Lieferungen, mit denen hiesige Industrie am Leben erhalten werden konnte, einstellen werden, um dadurch Streik und Unzufriedenheit der Arbeiter hervorzurufen.

RICHTHOFEN

Deutsche Gesandtschaft

Populenski me apo Hohmann
no 7. VIII. 6 1/2. Ker.

12

250 1 48

3

Aufzeichnung

Die Deutsche Gesandtschaft benötigt dringend für den Dienstgebrauch eine beglaubigte Abschrift des ^{24. April} am 27. April d.J. zwischen dem Herrn Außenminister und dem Gesandten Clodius unterzeichneten Abkommens betr. die ehemals jugoslawischen Gebiete.

Sofia, den 7. August 1941.

Handwritten signature

1. In den von Bulgarien besetzten Teil des ehemaligen jugoslawischen Staates kann Deutschland die von ihm eingeleitete Ausbeute an industriellen Rohstoffen, vor allem an Mineralien, uneingeschränkt weiterbetreiben. Dies gilt nicht nur für erteilte Konzessionen, sondern auch für Unternehmungen, die erst jetzt oder später in Angriff genommen werden. Deutschland kann alle in diesen Gebieten von deutschen Gesellschaften gewonnenen Rohstoffe uneingeschränkt ausführen.

In den Gebieten, die bei einer endgültigen Regelung an Bulgarien fallen, wird der bulgarische Staat bei der Erteilung weiterer neuer Konzessionen die deutschen Interessen bevorzugt berücksichtigen. Die Bulgarische Regierung erklärt sich damit einverstanden, dass die in den Bulgarien zufallenden Gebieten westlich, nördlich und nordöstlich von Skoplje liegenden Chromerzvorkommen in deutsches Eigentum überführt werden.

2. Die von deutschen Truppen in dem ehemals jugoslawischen Gebiet, dessen Besetzung jetzt von bulgarischen Truppen übernommen wird, vorgenommenen Beschlagnahmungen werden zu Gunsten Deutschlands aufrechterhalten.

Die Kosten für deutsche militärische Anlagen in dem von Bulgarien besetzten ehemals jugoslawischen Gebiet werden für die Dauer des Krieges, soweit es sich um Kosten handelt, die in dem Gebiet selbst entstehen, von Bulgarien übernommen.

Bulgarien trägt ferner die Kosten, die in dem von Bulgarien besetzten ehemals jugoslawischen Gebiet durch die Anwesenheit deutscher Truppen in dem Gebiet selbst ent-

Abb. 1: Makedonische Revolutionäre während des Ersten Balkankrieges im Jahre 1912. Bilder wie diese prägten die romantischen Vorstellungen der Deutschen vom Kampf der »Inneren Makedonischen Revolutionären Organisation« gegen den Staat Jugoslawien in der Zwischenkriegszeit.

Parallel dazu wurde der deutsche Buchmarkt von 1918 an mit einer Flut makedonienbezogener Literatur des Kriegsmemoirengenes überschwemmt, ergänzt um Kriegsromane, von den dreißiger Jahren an dann auch von Kriminal- und Abenteuerromanen mit makedonischen Bezügen.¹⁸ Hinzu kamen zahlreiche landes-

https://digi20.digitale-sammlungen.de/de/fs3/object/display/tbb00065900_00090.html?prox=true&phone=true&context=Mazedonien&gram=true... 2/3

24.8.2019

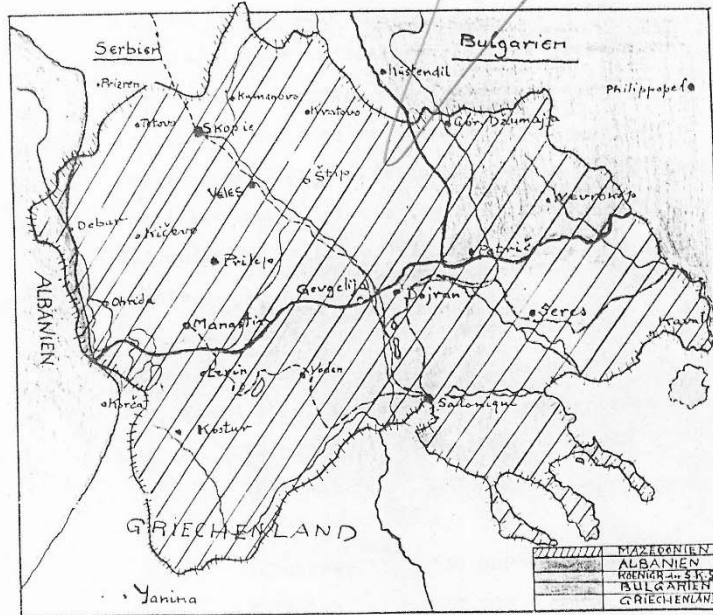
Digi20 | Band | Traumländ Ostern / Thum, Gregor

des bulgarischen Bezugs. Hierzu kamen zahlreiche historis-
kundliche Veröffentlichungen, die mehrheitlich auf eine von
Wilhelm II. 1916 initiierte und persönlich finanzierte großange-
legte Feldforschungsexpedition ins damals bulgarisch besetzte
Makedonien, die »Makedonische Landeskommission«, zurück-
gingen.¹⁹ Überdies waren auch die makedonischen Akteure in
vielfältiger Weise in Deutschland propagandistisch aktiv. Zu-
sätzlich zu den PR-Aktivitäten des von der IMRO gesteuerten
»Bundes der makedonischen Studentenvereine im Ausland«, der
sich im Januar 1925 in Leipzig konstituierte und Filialen in Ber-
lin, Dresden, München, Darmstadt, Heidelberg und Frankfurt/M.
unterhielt²⁰, belieferte auch die IMRO-Auslandsvertretung von
Sofia aus zahlreiche deutsche Presseorgane und Fachzeitschrif-

φ 2

АРХИВ НА МАКЕДОНИЈА
СКОПЈЕ

Die mazedonische Frage.

Volkstum und Sprache. Mazedonien nach Volkstum und Sprache eindeutig zu bestimmen, scheint unmöglich. Es stellt ein Gemisch aus bulgarischen, serbischen, türkischen, griechischen, wallachischen, albanischen, jüdischen und anderen (Zigeuner) Rasseelementen dar, die weder historisch noch geographisch oder sozial klar von einander abzugrenzen sind.

Kurzer Überblick über die geographische Lage Mazedoniens und seine Geschichte bis zum Weltkrieg.

Bis zum Ausbruch des Balkankrieges (1912) war Mazedonien eine türkische Provinz. Die Niederlage der Türkei, brachte keine Lösung der mazedonischen Frage: Die Rivalität der siegreichen Balkanstaaten hatte einen neuen

Krieg

K116582

АРХИВ НА МАКЕДОНИИ
СКОПЈЕ

Jugoslawien.

Die deutsch-jugoslawischen Beziehungen, die an sich als korrekt bezeichnet werden können, haben doch unter der auch von der deutschen Presse stark kritisierten Behandlung der deutschen Minderheit in Jugoslawien gelitten. Auf die jugoslawische Regierung scheint diese deutsche Verstimmung nicht ohne Eindruck geblieben zu sein. Jedenfalls lassen Äusserungen des Aussenministers Markowitsch und die Informationsreise des Ministers Koroschets nach Deutschland darauf schliessen, dass die jugoslawische Regierung im Prinzip geneigt ist, der deutschen Minderheit auf administrativen Wege kulturelle Zugeständnisse zu machen, um so den jugoslawischen Beziehungen zu Deutschland wieder einen freundlicheren Charakter zu geben.

Die schwere Staatskrise, die Jugoslawien seit dem Abgeordnetenworte in der Skupschtina durchmachte, hat nach langen, geheim gehaltenen Vorbereitungen im Januar 1929 zur Proklamierung der königlichen Diktatur geführt. Ein Ereignis, das naturgemäss auf die Aussenpolitik Jugoslawiens einen erheblichen Einfluss ausgeübt hat.

In der dem Staatsstreich vorangehenden Zeit hatte sich Jugoslawien bemüht, eine entgegenkommende Politik gegenüber Italien zu führen. Es hatte nicht nur die Nettuno-Verträge ratifiziert, sondern auch wiederholt in Rom wegen einer Erneuerung des italienisch-jugoslawischen

Freund-

Die Mazedonische Frage.

1.) Ethnographische Verhältnisse.

Die Mazedonischen Vilajets waren schon in den letzten Jahrzehnten der Türkenherrschaft, Herde ständiger Unruhen. Mehrere große Aufstände wurden blutig unterdrückt, wobei das Militär die politisch und religiös aufgehetzten Einwohner geschickt gegeneinander ausspielte. Denn hier wohnen untrennbar durcheinander gewürfelt, Bulgaren, Serben, Kóuzo, Walachen, Albaner, Griechen und Türken. Alle sind grimmig miteinander verfeindet, sie leben im Zustande äußerster Armut und Unwissenheit, sind von schlechter Verwaltung und fremder Soldateska ausgesaugt und von politischer und religiöser Propaganda der anliegenden Länder sowie der Großmächte gegeneinander aufgehetzt worden. Die Herstellung einer ethnographischen Karte hat sich als vollkommen unmöglich erwiesen; nicht ein einziges Dorf ist wirklich reinrassig. Immerhin spricht 2/3 der Bevölkerung einen mazedonischen Dialekt, der dem bulgarischen ähnlich ist. Diese Leute betrachten sich als Bulgaren, gehören religiös zum bulgarischen Exarchat und verlangen ihre politische Vereinigung mit dem Königreich. In Wirklichkeit kann aber überhaupt kein einzelnes Volk Anspruch auf Mazedonien erheben, weil eine gerechte allseits befriedigende Trennung und Teilung unmöglich ist. Das schwer geprüfte Land wird erst dann Ruhe finden, wenn Mazedonien Autonomie erhält, ~~im Rahmen eines von Laibach bis Adrianopel reichenden Südslavenstaates.~~

2.) Gegenwärtige Lage.

Im Frieden von Bukarest und vor allem im Frieden

K'16252

den

№ II 311387³

43

Die macedonische Frage.

1.) Bis zur Beendigung des Weltkrieges.

Das Hauptobjekt der äusseren Politik Bulgariens⁴ ist das macedonische Problem. Jede Bulgarische Regierung, sei es daß sie sich außenpolitisch zu einem aktivistischen Programm bekennt (wie es die verschiedenen Regierungen bis zum Ausgange des Weltkrieges getan haben), sei es daß sie^{sich} bloß in dem Rahmen der ihr durch den Vertrag von Neuilly vorgeschriebenen engen Bewegungsfreiheit betätigen kann: für alle Bulgarischen Regierungen umschließt der ethnographische und territoriale Begriff M a s e d o n i e n das außenpolitische n a t i o n a l e I d e a l .

Seitdem der Berliner Kongreß die Aufrichtung eines großbulgarischen Reichs im Sinne des Präliminarfriedens von St. Stefano vereitelt hat, hat die macedonische Frage den Drehpunkt der bulgarischen auswärtigen Politik gebildet. Der macedonischen Frage einen b u l g a r i s c h e n nationalen Charakter zu geben, die Intervention der Großmächte in dem türkischen Mazedonien hervorzurufen, eine Autonomie sei es im Einvernehmen mit der Türkei, sei es unter der Einwirkung Europas zu erreichen, - alles dies waren nur graduelle Stadien zur Erreichung des letzten Zieles, d e r A n n e x i o n M a s e d o n i e n s .

Seitdem das Petersburger Kabinett - nach der Annexion Bosniens

K116309

APKON HA MAKEDONIA
CKO, HJE

308

Deutsche Gesandtschaft.

Athen, am 16. April 1927.

II GA 3

unter Bezugnahme auf Erlasse IV Nr. 6372 I vom 20. November 1926 und II Bul. 171 vom 22. März 1927 sowie unter Hinweis auf Bericht II O I vom 10. April 1927.

5 Anlagen
2 Durchschläge.

Auswärtiges Amt
IV Nr. 2668
Eing. 1327
Durchschl.
10. Anl.

Auswärtiges Amt
II Nr. 280
Eing. - 6. Mai 1927
vorm. nachtr.
5. Anl. Durchschl.

Inhalt: DIE MAKEDONISCHE FRAGE:

- 1). Ethnografie Makedoniens - im Allgemeinen - des griechischen Teiles - Verhältnis der neu- zur altgriechischen Bevölkerung
- 2). Kommunistische Propaganda - Autonomiegedanke - Balkanische Konföderation - Komintern
- 3). Griechische Gegenwirkung - Regierungsmaßnahmen, Presse und Parlament.

Aus den Balkankriegen und dem Zusammenbruche Bulgariens nach dem Weltkriege hat Griechenland neben Westthracien seine heutige Provinz Makedonien als Siegesfrucht heimgebracht, d.h. den südlichen Teil des die alten türkischen Wilajete Salonik, Monstir und Kossowo zusammenfassenden Raumes zwischen den Gebirgszügen Schar Dagh, Osogowska Planina, Rila Plana und Rhodope im Norden und der Ägäis sowie dem Vorlande des Olym in Süden - ein Gebiet, das im Westen vom Laufe der Nistritza, im Osten vom Tale der Mesta (Kara Su) begrenzt wird, während inmitten die großen Ströme Wardar und Struma zum Meere fließen. Auf griechischen Gebiete liegen nur die Unterläufe dieser beiden Flußtäler. Den wechselvollen politischen Geschichten unter byzantinischen, altbulgarischen, altserbischen, fränkischen Gebieten entsprechend, die der Großtürke das gesamte Land auf Jahrhunderte unter seine Obhut nahm, ist in Makedonien ein Gemenge, beinahe ein Gesehlebe von Völkerschaften und Rassen entstanden, das der Bevölkerung jedes einheitliche ethnografische Gepräge nahm. Doch war es einer zähen und energischen Propaganda der bulgarischen Kirche und Schule gelungen, der bulgarischen Sprache unter den makedonischen Bauern gegenüber den griechischen und serbischen Idiom die weitaus größte Verbreitung zu sichern.

An das Auswärtige Amt,
Berlin.

K116479

Vor

4. Kazebrin

Schrift II Gr 65.

Österreichisches Konsulat Salonik. Salonik, den 7. Januar 1925.

Tgb. Nr 15.

СРЪНСКА МАКЕДОНСКА
КОНОЈЕ

Inhalt: Bevölkerungsaustausch in Mazedonien.

1. Griechisch-türkischer Austausch.

Mit dem 1. November v. Js. ist der in dem Lausanner Vertrag über den griechisch-türkischen Bevölkerungsaustausch vom 30. Januar 1923 bestimmte Abtransport der Muhamedaner griechischer Staatsangehörigkeit beendet worden. Mit Ausnahme der nicht transportfähigen Kranken und einiger ganz weniger Fälle, in denen griechische Interessen geschädigt worden waren, sind sämtliche in Mazedonien ansässig gewesenen, nach Artikel I des Abkommens Austauschpflichtige abtransportiert worden. Nach der anliegenden Statistik beträgt die Gesamtzahl der Abtransportierten 210 895 Köpfe.

Individuell betrachtet ist der Austausch ein furchtbares Härte. Nur vor das Elend der griechischen Flüchtlinge, die nach der anatolischen Katastrophe hier zuströmten, gesehen hat, wird mit Gleichmut die grausame Maßnahme betrachtet können, die ein solcher Bevölkerungsaustausch bedeutet. Jenes Elend war indessen durch ein Kriegsereignis bedingt, während dieses auf den Ratschlag nicht landeskundiger Europäer zurückzuführen ist. Man erinnert sich, daß Herr Nansen als Völkerbundsdelegierter das Land flüchtig bereiste und damals wohl in philantropischer Absicht die Meinung äußerte, daß der griechisch-türkische Bevölkerungsaustausch stattfinden müßte.

Wenn auch die Griechische Regierung bestrebt war, den Bevölkerungsaustausch in sachlicher Weise durchzuführen, so reichte ihre Macht doch nicht soweit die zahlreichen Übergriffe in den einzelnen weiter abgelegenen Ortschaften zurückzudrängen. So kam es, daß vor Allen in der ersten Zeit vielfach die griechischen Flüchtlinge aus Anatolien die Muhamedaner aus ihrem Besitz verdrängten, sie zur Flucht trieben, die Fluchtigen überfielen und des Restes ihres Hab und Guts beraubten. Namentlich zu Anfang verbreitete sich in den entlegeneren Orten das Gerücht, daß nur die Zuerstankommenden in der Türkei bei der dortigen Länderverteilung berücksichtigt würden. Die muhamedanischen Bauern verkauften daher schleunigst allen Mobiliarbesitz, bis auf das Nötigste, und eilten in Strömen nach Salonik und Cavalla, wo sie Wochenlang auf den Abtransport warten mußten und den Erlös ihrer verkauften Habeeligkeiten aufzehrten, bis die Austauschkommission den Abtransport nach Überwindung diplomatischer Schwierigkeiten organisiert hatte.

Herzzerreißend war der Anblick der muhamedanischen Familien, die in den Zeltlagern um Salonik konzentriert waren und dort arbeits- und erwerbslos den Unbillen des Winters und der sommerlichen Hitze preisgegeben waren. Verarmt verließen diese ihren Grund und Boden liebenden Bauern Mazedonien, um einer ungewissen Zukunft entgegenzugehen. Ganz entschieden leichter traf der Austausch die städtische muhamedanische Bevölkerung, da ihr vielfach verwandtschaftliche Beziehungen in Konstantinopel die Wege für die Zukunft geebnet hatten. Nur die Doenzehs (zum Muhamedanismus übergetretene Juden), die von den Türken sich stets gezeichnet hatten, scheuten den Abtransport nach dem ihnen zugeordneten neuen Vaterlande. Es sind von einigen einflussreichen

Freunden

4064.

M-4930

~~D.~~

guten
φ 7 u 8

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
СКОПЈЕ

A U F Z E I C H N U N G.

Die mazedonische Frage seit Beendigung des Weltkrieges.

(I. Teil bis zum Tode Kambelinskis)

Zur Zeit der Türkenherrschaft in Mazedonien und vor dem Weltkrieg hatten besonders 2 private Organisationen die Angliederung Mazedoniens an Bulgarien, zumindestens aber die Autonomie Mazedoniens zum Ziel. Die eine führte den Titel "Innere Organisation des revolutionären mazedonischen Komitees". Sie erstreckte sich über Mazedonien und war geheim. Die andere nannte sich "Oberstes Mazedonisches Komitee", hatte ihren offiziellen Sitz in Sofia und war über Bulgarien verzweigt. Daneben gab es in Bulgarien noch eine große Reihe mazedonischer Bruderschaften, die vorwiegend Hilfeleistungen an aus Mazedonien vertriebene Landsleute im Auge hatten und nur vorübergehend, als das Oberste Komitee in Sofia aus politischen Gründen von der Bulgarischen Regierung unterdrückt wurde, sich unter einer gemeinsamen Organisation vereinigten und politische Tätigkeit entfalteten.

1918/19 Nach dem Zusammenbruch der maz. Front im September 1918 verhielten sich die Mazedonier infolge der militärischen Besetzung des Landes durch die ententemächte und angesichts der nach auf Kriegsfuß befindlichen serbischen Armee völlig ruhig. Erst im Jahre 1920 gewann die maz. Frage wieder Bedeutung und hat von da ab mit Unterbrechungen im Verhältnis Bulgariens zu Jugoslawien eine wichtige Rolle gespielt, ja dieses Verhältnis häufig so beeinflusst, daß eine Betrachtung des mazedonischen Problems ohne eine gleichzeitige Darstellung

A. 6045.

K116243

lung

АРХИВ НА МАКЕДОНИЈА
СКОПЈЕ

Berliner Tagblatt

161
4. APRIL 1928

II 1/2

Frühjahrs-Putsch in Mazedonien?

Südslawische Anklagen

gegen Albanien, Bulgarien und Italien.

(Telegramm unseres Korrespondenten.)

III BELGRAD, 8. April.

Schumenkowitz, der Vertreter des im Ausland befindlichen Außenministers, hat gestern den Gesandten in Tirana, Mihailowitsch, telegraphisch angewiesen wegen der vor einigen Tagen erfolgten teilweisen Schliessung der albanisch-südslawischen Grenze bei der albanischen Regierung vorstellig zu werden und die Oeffnung der Grenze zu fordern, da die seitens des Geschäftsträgers hier gestern offiziell mitgetheilten Gründe für die Schliessung nicht zuträfen. Die albanische Grenze wurde seitens Albanien lediglich gegenüber dem mazedonischen Bezirk Ohrid, also voraussichtlich nur an einem Grenzübergang geschlossen, weil in den Städten Ohrid und Struga angeblich Pecktypus herrsche, was Südslawien bestritt. Die „Politika“ will dagegen zuverlässig erfahren haben, dass die Grenzschliessung in Wirklichkeit andere, nämlich politische Gründe

Albanien sei hierbei nur das Werkzeug Italiens, das wiederum gemeinsam mit Bulgarien vorgebe, um eine Frühjahrs-offensive der Komitatchi gegen Mazedonien zu unternehmen. Ueber Brindisi seien bereits bei Valona einige Führer des bulgarischen Komitees eingetroffen, die ihre Banden in der Umgebung von Kortscha organisierten. Fast gewinnt es den Anschein, als bräuche die „Politika“ auch die mehrwöchige Fahrt des Belgrader englischen Militärattachés, Obersten Sterling, der in Begleitung von Beamten des albanischen Aussenamtes Albanien und das südslawische Mazedonien durchkreiste, mit den Vorbereitungen des Komitees in Verbindung. Sterling soll nach eigener Aussage 12 000 Napoleondor unter den hungernden albanischen Stämmen verteilt haben. Derselbe sagt, auch Achmet Zogu habe Emisäre nach Mazedonien gesandt, um durch Geldmittel die dortigen Albanier für eine Frühjahrs-offensive zu gewinnen. Achmet habe von Italien vor einigen Tagen zu diesem Zweck zwei Millionen Lire erhalten. Mussolini habe weiter angeblich Achmet Zogu die Bildung eines Gross-Albaniens zugesagt, also die Angliederung albanischer Gebietsteile, die heute zu Südslawien gehören. Der Führer des mazedonischen Komitees, General Protogerow sei zur Leitung der Aktion bereits in Albanien eingetroffen. In Albanien gebe es gegenwärtig 250 italienische Offiziere, welche die ganze Verwaltung kontrollieren. Die Erörterung all dieser Massnahmen und der offene Hinweis auf das amtliche Italien und Bulgarien beweist, wie empfindlich und für den Frieden bedrohlich noch immer die ganze Balkansituation ist. Man wird das römische Echo dieser Meldungen abwarten müssen, ehe die Angelegenheit völlig überblickt werden kann.

Man wollte ungehindert eine gemeinsame Aktion albanischer Freischärler, der sogenannten Katschaken (unter dem Namen „Kosswokomitee“ bekannt) und des bulgarischen mazedonischen Komitees gegen das südslawische Mazedonien auf albanischem Boden ermöglichen.

K116616

*Das jugoslaw. jugoslaw. Innenministerium hat
uns heute mit dem, dass man in jugoslaw. Politik
denken für das Trüffeln eines solchen Banden
führers befragen. Die jugoslaw. Innenministerium
hat uns dieses für eine Besprechung mit
auf einen in Belgrad der jugoslaw. Befehl
in Skopje und das jugoslaw. Innenministerium
für die jugoslaw. Innenministerium - mit militärisch
auf man. J. S. R. 11/11/28*

Библиографија на извори, користена и консултирана литература

Необјавени извори

1. Архивски фондови на Министерство за надворешни работи на Германија.

- ✓ Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530 (1923-1935).
- ✓ Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, Mikrofilm 4530 (1924-1939).

2. Архивски фондови на Министерство за надворешни работи на Германија, обработени и уредени од државната библиотека на германската покраина Баварија, (Bayerische Staatsbibliothek).

- ✓ Das Dritte Reich 1933 – 1937, Signatur: 4 Z50.281, C-6,2. Reihe Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918 - 1945 aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes, Verlag Vandenhoeck +& Ruprecht, Göttingen.
- ✓ Das Dritte Reich 1941 - 1945, Signatur: 4 Z 50.281, E-8. Reihe: Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918 - 1945 aus politischen dem Archiv des Auswärtigen Amtes, Verlag Vandenhoeck +& Ruprecht, Göttingen.
- ✓ Das Dritte Reich 1941 - 1945, Signatur: 4 Z 50.281, D-11,2. Reihe: Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918 – 1945, aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes, Verlag Vandenhoeck +& Ruprecht, Göttingen.
- ✓ Das Dritte Reich 1937 - 1941 Polen, Südosteuropa, Lateinamerika, Klein- und Mittelstaaten, Signatur: 4 Z 50.281, D-5. Reihe: Akten zur deutschen

auswärtigen Politik 1918 -1945 aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes, Verlag Vandenhoeck +& Ruprecht, Göttingen.

- ✓ Das Dritte Reich 1941 – 1945. Signatur: 4 Z 50.281,E-8. Reihe: Akten zur deutschen auswärtigen Politik : 1918 – 1945, aus dem politischen Archiv des Auswärtigen Amtes, Verlag Vandenhoeck +& Ruprecht, Göttingen.
- ✓ Weinke Annette, Die Verfolgung von NS-Tätern im geteilten Deutschland, Vergangenheitsbewältigung 1949 - 1969 oder eine deutsch-deutsche Beziehungsgeschichte im Kalten Krieg. Signatur: PVA 2002.4447, Verlag: Schöningh, 2002, München.

3. Архив на Македонија, Скопје

- ✓ Фонд: Министерство за надворешни работи на Германија
 - Микрофилм -4529 (1924-1939).
 - Микрофилм 4530 (1923-1935).

Објавени документи

- ✓ Чехословачки дипломатски документи за Македонија, 1919-1933, 1, ДАРМ, Избор и редакција д-р Новица Велјановски, д-р Јан Рихлик, Скопје 2006,
- ✓ Доц. д-р Александър Гребенаров, ДОКУМЕНТИ. ДОКУМЕНТИ И МАТЕРИАЛИ ЗА МАКЕДОНИЈА (1941–1944) ЧАСТ 1 СЕКРЕТНИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ В НАВЕЧЕРИЕТО НА БЪЛГАРСКОТО УЧАСТИЕ ВЪВ ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА
- ✓ Показания на Спиро Китинчев пред ОЗНА, Скопие, 09.04.1945, в: Българското управление във Вардарска Македонија (1941 – 1944), Документален сборник, София 2011.

Стручна литература

1. Никола Жежев, Македонското прашање во Југословенско-бугарските дипломатски односи (1918-1941), Универзитет Св. Кирил и Методиј, Филозофски факултет, Скопје 2008.
2. Живко Аврамовски, Балканске землје и велике силе, Београд, 1968.
3. Живко Аврамовски, Балканска антанта, Београд, 1986.
4. „Балкански пакт или нов Македонски фронт – Разликите во концепциите на сојузниците за спречување на ширењето на германското влијание на Балканскиот Полуостров (1939 – 1941)“, Гласник, 52/2008, бр. 1–2, 95–110.
5. Христо Андонов Полјански, Кон прашањето на германско-македонските односи во минатото, Зб. Понови истражувања на Југоисточна Европа, Скопје 1981.
6. Стефан Тројбст, "Внатрешната македонска револуционерна организација" и надворешната политика на Вајмарската република (1919-1933). Гласник ХХВИИИ 3, ИНИ, Скопје, 1984.
7. Ханс Лотар Штепан, Македонскиот јазол, идентитетот на Македонците прикажан на примерот на Балканскиот сијуз (1878-1914), Аз-Буки, Скопје 2004.
8. Глигор Тодоровски, Македонија по балканските војни, Култура, 1981.
9. Митко Јованов, Македонското прашање во политиката на Германија на Балканот (1919-1933), ЛП Службен весник на РМ, Скопје, 2009.
10. Ванче Стојчев, Воена историја на Македонија, Скопје 2000.
11. Митре Стаменов, Американскиот дипломат Джорџ Ђрл, Бугарија и Тристранниот пакт, "Македонија", број 17, 28 април 1999 г.
12. Спас Ташев, БЪЛГАРСКАТА АДМИНИСТРАЦИЈА ВЪВ ВАРДАРСКА МАКЕДОНИЈА ПРЕЗ 1941 – 1944 Г. И СЪДБАТА НА ЕВРЕЙСКОТО НАСЕЛЕНИЕ.
13. Николай Кочанков, От надежда към покруса: Западна Македонија в българската външна политика (1941-1944).
14. ВОЙНАТА НА БАЛКАНИТЕ И НОВИТЕ ГРАНИЦИ В БИВША ЮГОСЛАВИЈА (АПРИЛ - АВГУСТ 1941).
15. Wirtschaft und Politik im Donaauraum, in: Der Deutsche Volkswirt 10 (1935-36) S. 849-851, Zitate S. 849-850.
16. Walter Schellenberg, Memoiren Schellenberg. Gebundene Ausgabe: 421 Seiten. Verlag: Verl. f. Politik u. Wirtschaft; Auflage: [1. - 4. Tsd.] (1959).

17. Statist auf diplomatischer Bühne 1923-1945: Erlebnisse des Chefdolmetschers im Auswärtigen Amt mit den Staatsmännern Europas.
18. Sergije Dimitrijevic. Das ausländische Kapital in Jugoslawien vor Zweiten Weltkrieg. Berlin, 1963.
19. Hans-Jürgen Schröder. Deutsche Südosteuropapolitik 1929–1936: Zur Kontinuität deutscher Außenpolitik in der Weltwirtschaftskrise. Geschichte und Gesellschaft 2. Jahrg., H. 1, Außenwirtschaft und Außenpolitik im „Dritten Reich“ (1976), Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1976.
20. Hans-Jürgen Schröder. Deutsche Südosteuropapolitik 1929–1936: Zur Kontinuität deutscher Außenpolitik in der Weltwirtschaftskrise. Geschichte und Gesellschaft 2. Jahrg., H. 1, Außenwirtschaft und Außenpolitik im „Dritten Reich“ (1976), Vandenhoeck & Ruprecht (GmbH & Co. KG), 1976.
21. Stefan Troebst, Das makedonische Jahrhundert. Von den Anfängen der nationalrevolutionären Bewegung zum Abkommen von Ohrid 1893-2001
Ausgewählte Aufsätze. R. Oldenburg Verlag, München. „Macedonia heroica“.
22. Rossitza Ivkova, die Doktordissertation: Rettung und Mord in genozidalen Entscheidungsprozessen: Bulgarien 1941-1943. Bielefeld, 2005.
23. Krüger Petar, Die Außenpolitik der Republik von Weimar. Verlag: WBG Academic, 1993, Darmstadt.
24. Marcowitz, Reiner. Die Weimarer Republik 1929-1933. Außenpolitischer Erfolg und Innenpolitische Hypothek. Verlag: WBG Academic, Darmstadt, Aktualisierte Auflage, 2018.
25. Hans-Jürgen Schröder, Südosteuropa als „Informal Empire“ Deutschlands 1933-1939. Das Beispiel Jugoslawien. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Neue Folge, Bd. 23, H. 1 (1975), Published by: Franz Steiner Verlag, Mainz.
26. Eberhard Kolb: Gustav Stresemann. Außenminister Nationale Realpolitik im Zeihen von Revision und internationaler Verständigung. C. H. Beck Verlag, München, 2003.
27. Gottfried Neidhart. Die Außenpolitik der Weimarer Republik. Verträglichkeit von deutscher Großmacht und internationaler Ordnung: Stresemanns Entspannungspolitik Verlag: Oldenbourg Wissenschaftsverlag; Auflage, 2013.
28. Gottfried Neidhart. Die Außenpolitik der Weimarer Republik. Revisionpolitische Stagnation und Grenze der Entspannung Verlag: Oldenbourg Wissenschaftsverlag; Auflage, 2013.
29. Eckart Conze, Norbert Frei, Peter Hayes, Moshe Zimmermann. Das Amt und die Vergangenheit: Deutsche Diplomaten im Dritten Reich und in der Bundesrepublik. Pantheon Verlag. 2012.

30. Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015. Kampf gegen die Weltordnung. Die NSDAP schwang sich in der globalen Wirtschaftskrise zur Volkspartei auf, von Uwe Klußmann.
31. Martin Moll, Führer-Erlasse 1939-1945, Steiner, Stuttgart, 1997.
32. Uwe Klußmann und Joachim Mohr (Hg.) Die Weimarer Republik. Deutschlands erste Demokratie, Deutsche Verlags-Anstalt, München, 2015. Todesstunde der Republik Soziale Not, Tumulte und Gewalt begleiteten den Untergang der Demokratie Von Felix Bohr.
33. Eberhard Kolb / Dirk Schumann: Die Weimarer Republik. Verlag: De Gruyter, 2013. Auflösung und Zerstörung der Republik 1930-1933.
34. Ursula Büttner: Weimar. Die überforderte Republik 1918-1933. Leistung und Versagen in Staat, Gesellschaft, Wirtschaft und Kultur. Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 2008.
35. Reinhard Sturm, Weimarer Republik. Zerstörung der Demokratie 1930-1933. 23.12.2011.
36. Deutsche Südosteuropapolitik 1929--1936: Zur Kontinuität deutscher Außenpolitik in der Weltwirtschaftskrise-Hans-Jürgen Schröder. Geschichte und Gesellschaft. 2. Jahrg., H. 1, Außenwirtschaft und Außenpolitik im 'Dritten Reich' (1976), Die Weimarer Republik in den Jahren 1928-1934.
37. WILHELM TREUE, DAS DRITTE REICH UND DIE WESTMÄCHTE AUF DEM BALKAN. Zur Struktur der Außenhandelspolitik. Deutschlands, Großbritanniens und Frankreichs 1933-1939. Vorbemerkung des Herausgebers
38. Niederschrift über die Ministerbesprechung vom 7. April 1933 in: ADAP/CI
39. CLEMENS VOLLNHALS, HITLER-REDEN, SCHRIFTEN, ANORDNUNGEN. FEBRUAR 1925 BIS JANUAR 1933
40. Andrej Mitrovic, Teoreija "Erganzungswirtschaft" u Vajmarskoj republici (Jugoistocna Evropa u doktrini velikog privrednog prostora Nemačkog Rajha 1919-1932), JIČ, 3-4/1977, str. 52-53.
41. Dušan Lukač, Treći Rajh i zemlje jugoistočne Evrope 1933-1936, Beograd, 1982.

Весници и магазини

1. Bodo Uhse, Zum Makedonier-Bild der Weimarer Republik. Pro Macedonia, Nationalsozialistische Briefe. Halbmonatsschrift für nationalsozialistische Weltanschauung vom 1 september 1930.
2. „Die Sanierung des Donauraums von unsrem diplomatischen Korrespondenten“, Berliner Börsen Zeitung (Morgenausgabe), 24. März 1936.
3. „Die Weimer Republik“, Spiegel Geschichte, ISSN 1868-7318, Nr.2014/5, Der Spiegel - Verlag, Hamburg, September 2014.
4. Vom Mörder einer Demokratie, Spiegel Nr. 16/1968, 15.04.1968, Der Spiegel -Verlag, Hamburg.
5. Blutrausch auf dem Balkan, Spiegel Geschichte, ISSN 1868-7318, Nr.2010/3, Mai 2010, Der Spiegel -Verlag, Hamburg.

Веб страни

1. <https://www.dhm.de/lemo/rueckblick/30-januar-1933-hitler-wird-reichskanzler.html>, Arnulf Scriba, 30. Januar 1933: Hitler wird Reichskanzler, (пристапено на 14.02.2019).
2. <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/aussenpolitik.html>, Claudia Prinz, Die NS-Außenpolitik, (пристапено на 16.02.2019).
3. <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/ausgrenzung-und-verfolgung.html>, Arnulf Scriba, Das NS-Regime, Vernichtung und Verfolgung, (пристапено на 17.02.2019).
4. https://www.planet-wissen.de/geschichte/diktatoren/adolf_hitlers_lebensweg/pwiedieetablierungdesnsregimes100.html, Andrea Böhnke, Die Etablierung des NS-Regimes, (Пристапено на 20.02.2019).
5. https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1955_3_2_kluke.pdf, Paul Kluge, Nationalsozialistische Europaideologie, (пристапено на 21.02.2019).